

České vysoké učení technické v Praze
Fakulta biomedicínského inženýrství

Disertační práce

Listopad, 2021

PhDr. Václav Adámek

České vysoké učení technické v Praze
Fakulta biomedicínského inženýrství
Katedra název

**ZMĚNY V BEZPEČNOSTNÍCH DOKTRÍNÁCH USA A RUSKÉ
FEDERACE V I. DEKÁDĚ 21. STOLETÍ**

PhDr. Václav Adámek

Kladno, listopad, 2021

Doktorský studijní program: Ochrana obyvatelstva

Studijní obor: Civilní nouzová připravenost

Školitel: doc. PhDr. Jan Eichler, CSc.

..

Czech Technical University in Prague
Faculty of Biomedical Engineering

..

**Changes in the Security Doctrines of the USA and Russian Federation in the First
Decade of the 21 st Century**

Doctoral Thesis

November, 2021

Name of candidate: PhDr. Václav Adámek

Czech Technical University in Prague
Faculty of Biomedical Engineering

**CHANGES IN THE SECURITY DOCTRINES OF THE USA AND RUSSIAN
FEDERATION IN THE FIRST DECADE OF THE 21ST CENTURY**

Doctoral Thesis

PhDr. Václav Adámek

Kladno, November 2021

Ph.D. Programme: Population Protection

Branch of study: Civil Emergency Preparedness

Supervisor: doc. PhDr. Jan Eichler, CSc.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem disertační práci s názvem **Změny v bezpečnostních doktrínách USA a Ruské federace v I. dekádě 21. století** vypracoval samostatně za použití pramenů, které uvádím v seznamu bibliografických odkazů.

Nemám závažný důvod proti užití tohoto školního díla ve smyslu § 60 zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon).

V Kladně dne 15. listopadu 2021

.....

Poděkování

Děkuji svému školiteli doc. PhDr. J. Eichlerovi, CSc., za odborné vedení a cenné rady, které byly klíčové pro vznik mé disertační práce.

Abstrakt

Disertační práce pojednává o problematice mezinárodní bezpečnosti. Zaměřuje se na rozbor vztahů dvou významných aktérů světové bezpečnostní politiky, Ruské federace a USA na počátku 21. století v období prezidentství George Walkera Bushe a Vladimira Vladimiroviče Putina. Zaměřením je práce komparační analýzou. Cílí na rozbor bezpečnostních rizik a navržených opatření v doktrinálních dokumentech obou států a jejich otiskem v bezpečnostní kultuře těchto států.

Teoretická část práce je věnována představení základních proudů výzkumu na poli mezinárodních vztahů. Rozbor teoretických přístupů doplňuje přehled vybraných pojmů, které jsou podstatné pro pochopení komplexního obrazu bezpečnosti. Jedná se o militarismus, válku a způsoby jejího vedení nebo užití síly v mezinárodní politice. V návaznosti na rozbor výše uvedených pojmů následuje popis USA a Ruské federace pohledem čtyř vybraných aspektů dlouhého trvání. Jedná se o dlouhodobě působící procesy, které přispívají ke specifickému formování myšlení a uvažování o světě. Role armády, identita, geografická pozice a chápání mezinárodní spolupráce. Každý ze zkoumaných subjektů je představen podle stejného klíče. Dílčí shrnutí jsou následně prezentována v systému analytických tabulek.

Analytická část práce je tvořena komparační analýzou výše zmíněných procesů a vybraných doktrinálních dokumentů z amerického a ruského prostředí. Rozbor doktrín se zaměřuje na analýzu hrozeb a systém jejich řešení. Výsledky kvalitativní analýzy jsou představeny v diskusi, která je doplněna o výsledky kvantitativního výzkumu.

Klíčová slova: bezpečnost, mezinárodní politika, terorismus, mezinárodní konflikt, doktrinální plánování, mentální model, multilateralismus, unilateralismus

Abstract

The dissertation deals with the issues of international security. It focuses on the analysis of the relations between two important actors in the world security police, the Russian Federation and the USA at the beginning of the 21st century during the presidencies of George Walker Bush and Vladimir Vladimirovich Putin. The dissertation thesis is focused on comparative analysis. It is based on the analysis of security risks and proposed measures in the doctrinal documents of both states and their imprint in the security culture of these states.

The theoretical part of the work is devoted to the introduction of the basic streams of research in the field of international relations. The analysis of theoretical approaches is supplemented by an overview of selected concepts that are essential for understanding the complex picture of security. These are militarism, war and the ways in which it is waged or the use of force in international politics. Following the analysis of the above concepts, a description of the USA and the Russian Federation follows from the point of view of four selected aspects of long duration. These are long-term processes that contribute to the specific formation of thinking and thinking about the world, in the role of the military, identity, geographical position and understanding of international cooperation. Each of the examined subjects is represented according to the same key. Partial summaries are then presented in a system of analytical tables.

The analytical part of the work is a comparative analysis of the above processes and selected doctrinal documents from the American and Russian environment. The analysis of doctrines focused on the analysis of threats and the system of their solution. The results of the qualitative analyses are presented in discussion, which is supplemented by the results of quantitative research.

Key words: security, international politics, terrorism, international conflict, doctrinal planning, mental model, militarism, multilateralism, unilateralism

Obsah

1	Úvod	12
2	Cíle práce, sledované jevy	14
2.1	Výzkumné otázky	16
3	Přehled teoretických přístupů k problematice studia mezinárodních vztahů	17
3.1	Teoretické vymezení pojmů bezpečnostní a strategická kultura	17
3.1.1	Ontologická pozice	17
3.2	Teoretická východiska.....	18
3.2.1	Realismus a neorealismus.....	18
3.2.2	Liberální institucionalismus	20
3.2.3	Konstruktivismus.....	21
3.2.4	Analýza zahraniční politiky.....	22
3.3	Aktéři mezinárodních bezpečnostních vztahů.....	22
3.3.1	Měkká, tvrdá a chytrá síla	23
3.3.2	Bezpečnostní kultura a bezpečnost.....	24
3.3.3	Mentální model.....	25
3.3.4	Militarismus.....	26
3.3.5	Válka v mezinárodních vztazích.....	27
3.3.6	Unilateralismus a multilateralismus	28
3.3.7	Způsoby vedení válek.....	29
3.3.8	Preventivní válka.....	29
3.3.9	Konvenční válka.....	30
3.3.10	Preemptivní válka.....	30
3.3.11	Zástupná válka.....	30
3.3.12	Asymetrická válka.....	31
3.4	Bezpečnostní kultura a doktrinální dokumenty USA v letech 2000-2008	32
3.4.1	USA a jejich pojetí bezpečnosti po roce 1991.....	32
3.4.2	Politické faktory bezpečnosti USA po roce 1991.....	32
3.4.3	Historické faktory bezpečnosti USA po roce 1991	34
3.4.4	Terorismus v USA.....	37
3.4.5	Doktrinální koncepce USA.....	39
3.4.6	Pokyny pro obranné plánování 1992.....	41
3.4.7	První a druhé prezidentské období prezidenta Bushe mladšího	45
3.4.8	Doktrína globální války proti terorismu	46
3.4.9	Národní bezpečnostní strategie 2002.....	48
3.4.10	Národní strategie proti zbraním hromadného ničení 2002	52
3.4.11	Války v Afghánistánu a Iráku, snaha o hegemonistickou politiku USA	56

3.4.12	Vnímání spojenců z pohledu USA	58
3.4.13	Politika Regime Change Policy jako mentální model politiky G. W. Bushe mladšího v I. volebním období	59
3.4.14	Doktrinální dokumenty Bushovy administrativy v druhém volebním období	60
3.4.15	Národní strategie pro vítězství v Iráku 2005	61
3.4.16	Národní strategický plán pro válku s terorismem 2006.....	63
3.4.17	Národní bezpečnostní strategie 2006.....	66
3.4.18	Národní obranná strategie 2008.....	69
3.5	Bezpečnostní kultura a doktrinální dokumenty RF v letech 2000-2008	71
3.5.1	Ruská federace po roce 1991.....	71
3.5.2	Historické faktory bezpečnosti Ruské federace po roce 1991.....	72
3.5.3	Politické faktory bezpečnosti Ruské federace po roce 1991	76
3.5.4	Vnitřní faktory bezpečnosti Ruské federace.....	78
3.5.5	Terorismus v Ruské federaci	79
3.5.6	Vnější bezpečnost Ruské federace a její reakce na politiku USA	81
3.5.7	Politika prezidenta Putina 2000-2008.....	83
3.5.8	Nový realismus ruské zahraniční politiky	84
3.5.9	Doktrinální dokumenty Ruské federace v letech 2000-2008	85
3.5.10	Doktrinální koncepce Ruské federace	85
3.5.11	Koncepce národní bezpečnosti 2000	86
3.5.12	Vojenská doktrína 2000.....	90
3.5.13	Zahraničněpolitická koncepce 2000.....	92
3.5.14	Politika prezidenta Putina po 11. září.....	94
3.5.15	Postoj k invazi do Iráku.....	97
3.5.16	Rusko a jeho vnímání hrozby terorismu po 11. září 2001	99
3.5.17	Revize bezpečnosti v roce 2003	101
3.5.18	Současné úkoly rozvoje sil Ruské federace (AZ 2003).....	101
3.5.19	Koncepce rozvoje sil Ruské federace pro potřeby multipolární mocnosti	104
3.5.20	Ruská federace na konci druhého prezidentského mandátu V. V. Putina.....	106
3.5.21	Přehled zahraniční politiky Ruské federace 2007	107
3.6	Porovnání vybraných parametrů USA a RF v letech 2000-2008	110
3.6.1	Výdaje na obranu USA a RF mezi lety 2000-2008.....	110
3.6.2	HDP USA a RF 2000-2008	111
3.6.3	Početní stav vojsk ve sledovaném období	111
3.6.4	Jaderný arzenál USA a RF	112
3.6.5	Počet zahraničních vojenských základen	112
3.6.6	Počet zahraničních vojenských operací 2000-2008.....	112

4	Metody výzkumu	113
4.1	Komparační metoda	113
4.2	Případová studie	114
5	Výsledky	116
5.1	Silová politika.....	116
5.2	Militarismus.....	116
5.3	Vedení války.....	118
5.4	Spojené státy americké.....	120
5.4.1	Pokyny obranného plánování 1992 (DPG 1992).....	120
5.4.2	Národní bezpečnostní strategie 2002 (NSS 2002).....	121
5.4.3	Národní strategie proti zbraním hromadného ničení (NSCWMD 2002).....	123
5.4.4	Operace Trvalá svoboda 2001	125
5.4.5	Operace Irácká svoboda 2003	126
5.4.6	Národní strategie pro vítězství v Iráku 2005 (NSVI 2005)	127
5.4.7	Národní strategický plán pro válku s terorismem 2006 (NMSP-WOT 2006).....	129
5.4.8	Národní bezpečnostní strategie 2006 (NSS 2006).....	130
	Národní bezpečnostní strategie 2006.....	130
5.4.9	Národní obranná strategie 2008 (NDS 2008).....	131
5.4.10	Hlavní znaky prezidentsví George Bushe mladšího.....	132
5.5	Ruská federace	139
5.5.1	Koncepce národní bezpečnosti 2000 (KNB 2000).....	139
5.5.2	Vojenská doktrína 2000 (VD 2000)	141
5.5.3	Zahraničněpolitická koncepce 2000 (KVP 2000)	143
5.5.4	Aktuální úkoly rozvoje sil 2003 (AZ 2003)	144
5.5.5	Koncepce zahraniční politiky 2007 (OVP 2007)	146
5.5.6	Hlavní znaky prezidentsví Vladimira Putina 2000-2008.....	148
5.6	Porovnání kvantitativních parametrů	151
5.6.1	Výdaje na obranu.....	151
5.6.2	Výdaje na obranu Ruské federace a USA oproti HDP	152
5.6.3	Hodnota HDP	152
5.6.4	Celkový počet vojáků.....	153
5.6.5	Jaderný potenciál.....	154
5.6.6	Vojenské základny.....	155
5.6.7	Počet zahraničních vojenských operací 2000-2008.....	158
5.7	Reakce České republiky v bezpečnostních dokumentech na proměnu bezpečnostního prostředí a změnu vztahů mezi USA a RF	159
6	Diskuse	162

Závěr	192
Seznam zkratk	196

1 Úvod

Mezinárodní bezpečnost je základem bezpečnosti pro jednotlivé státy, i pro Českou republiku. Dvě světové velmoci, USA a Ruská federace, představují dlouholeté rivaly i partnery, kteří se „utkávají“ na poli mezinárodní bezpečnosti již od druhé poloviny 20. století. Konec bipolárního světa mezi lety 1989-1991 tento vztah nepřerušil, ale jen změnil. Konec studené války a zánik Sovětského svazu neznamenal konec dějin tak, jak předpokládal v euforickém duchu počátku 90. let Francis Fukuyama, ale proměnu do nového rámce vzájemného působení (Fukuyama, 2004). Nový pořádek byl charakteristický zejména drtivým nástupem vlivu jediné zbylé supervelmoci-USA. Ta se stala dominantním světovým hráčem nejen na poli vojenských technologií, ale i ekonomiky či pop-kultury. Ruská federace oproti tomu ustoupila výrazně do pozadí a její vliv na světové dění citelně poklesl, ale nikdy v žádném případě nezmizel. Příčinou snížení vlivu Moskvy (v porovnání s obdobím studené války) byla celá plejáda událostí. Jednou z nich byl vnitřní bouřlivý vývoj uvnitř Ruska v překotných 90. letech. Symbolem tohoto období může být postava prezidenta Borise N. Jelcina, personifikace komplexního stavu Ruské federace po roce 1991. Nové bezpečnostní prostředí znamenalo i nutnost hledat i nové odpovědi na stávající, ale i nově vznikající hrozby (Nálevka, 2011). Základní zkouškou nově budovaných vzájemných vztahů se ukázala politika USA po 11. září 2001. Do té doby byly třecí plochy přes dílčí neshody udržovány hladké. Výhodnost vzájemné kooperace převýšila nevýhody. Po 11. září Rusko nabídlo USA rychlou a aktivní pomoc. Důvodů byla jistě celá řada, včetně těch oportunistických. Krok Vladimira V. Putina byl přijat pozitivně. Na počátku války proti terorismu bylo Rusko otevřeným partnerem USA (Eichler-Tichý, 2013).

Předkládaná práce se zabývá situací obou výše zmíněných státních aktérů v průběhu dynamické epochy nultých let 21. století. Časový rámec byl zvolen nejen kvůli specifickým osobnostem v čele obou států, tedy postavám George W. Bushe mladšího a Vladimira V. Putina, ale také kvůli výrazné proměně mezinárodního prostředí. Klíčovým bodem v tomto časovém úseku je razantní nástup světového globálního terorismu na mezinárodní scénu (Eichler, 2010). V žádném případě to neznamená, že by neexistoval terorismus jako fenomén a „zjevil“ se z dějin jako něco nového. Terorismus byl nedílnou součástí evropských dějin již od přelomu 19. a 20. století. Výrazně formoval mnohé státy po druhé světové válce, např. Španělsko, Itálii, Spolkovou republiku Německo a Izrael (Eichler, 2010). Nicméně s nástupem 21. století se působení organizace al-Kaidá stalo novou výzvou pro demokratický svět. Útoky 11. září 2001 se staly jakýmsi mezníkem, bodem obratu v mezinárodních vztazích, který formoval a formuje

bezpečnostní prostředí (Ellinger, 2013). Záměrně proto byla vybrána tato část dějin, skýtající rozsáhlý prostor pro výzkum, v níž došlo k výrazné proměně vztahů obou sledovaných aktérů. Práce má jasné časové vymezení roky 2000-2008, ale obsahuje značné přesahy do starších dějin. Tyto výpravy ad fontes nejsou samoúčelné. Pomáhají zarámovat vývoj v obou státech do jasných kontur. Připomenutí starších dějin umožňuje lepší pochopení problematiky historického vývoje a objasňuje některé dílčí aspekty, které byly podstatné při tvorbě bezpečnostní politiky, a zároveň by nemohly být zkoumány jen v letech 2000-2008. Práce dále nerozebírá většinu roku 2008, v jehož průběhu došlo k dovršení prezidentských mandátů Vladimira Putina i George Bushe mladšího (Zubov, 2015). Jejich nástupci v mnohém navázali na své předchůdce. Jejich politika již byla osobitou a jinak specifickou. Její analýza by vyžadovala opětovně delší časový rámec, a proto autor již tento krátký časový interval několika měsíců nerozebíral. Poslední rok analýzy tak slouží jako ukončující bod na časové ose, aby byla studie jasně ohraničena.

2 Cíle práce, sledované jevy

V rámci teoretického vymezení možných badatelských proudů (Stephen Van Evera) je tato práce psána zejména jako „*Policy evaluative a Theory testing*“. Práce je zaměřená na hodnocení vybraných politických kroků daných státních aktérů, která testuje kladené otázky v konfrontaci s prameny (Stephen Van Evera, 1997). Jsem si vědom skutečnosti, že tyto dva koncepty jsou při psaní práce dominantní, nicméně nejsou jediné. V neposlední řadě bude v práci představena významná část teoretických statí, které se zabývají sledovaným obdobím z pohledu bezpečnostního prostředí. Ty budou dílčím způsobem zakomponovány do teoretických kapitol práce a primárně poslouží k představení základních postojů obou výše zmíněných aktérů na poli mezinárodní politiky. Pro větší přehlednost podaných rozborů jsou některá zásadní shrnutí výzkumu již zakomponována v textu kapitoly Přehled současného stavu tak, aby bylo jasné patrné, jak byl text analyzován.

Práce je členěna do několika na sebe navazujících kapitol, přičemž jednotící vazbou je vztah obou aktérů na poli mezinárodní bezpečnosti. Úvodní část práce se zaměřuje na teoretické koncepty výzkumu, vysvětluje přístupy zvolené autorem v práci a zasazuje je do rámce bádání na poli mezinárodních vztahů a historické vědy. Další kapitola pracuje s vysvětlením základních pojmů, které jsou dále v práci používány. Jedná se o představení termínů bezpečnost, bezpečnostní kultura, termínů válka nebo definice užití síly. Se zaměřením na válku autor zařadil i deskripci pojmu militarismus. Ten považuje za podstatný pro pochopení obou sledovaných aktérů. První část práce slouží také jako základní přehled heuristiky k představenému tématu, přičemž jsem se opřel o práce autorů dominantně z českého a anglicky mluvícího prostředí. Primární prameny jsou poté zastoupeny jak z amerického, tak ruského prostředí.

Dále jsou analyzovány doktrinní dokumenty a strategické pozice USA ve sledovaném období. Kromě představení východisek, která formovala postoje USA z historické perspektivy, je představena osoba prezidenta Bushe mladšího a jeho administrativy. Historický pohled je založen na analýze řady studií a monografií převážně z anglosaského prostředí. Pozici českého bádání zastupuje řada odborných prací docenta Eichlera (Eichler, 2003, 2010, 2011, 2013). Dílčí práce vychází ze Suleimanova (Suleimanov, 2011) nebo Tomáše Raděje (Raděj, 2010). Speciální pasáž bude věnována představení geografie jako specifického činitele politiky. Při analýze geografických jevů byly užity zejména práce Mackindera (Mackinder, 1904), Tsygankova (Tsygankov, 2013, 2016), Kaplana (Kaplan, 2013, 2017) a Marshalla (Marshall,

2018, 2021). Mimo teoretický rámec bádání pak stojí rozbor vytyčených doktrinálních dokumentů, sloužící jako praktická matérie. Zkoumám primární prameny prizmatem komparativní analýzy Berenskoettera a jeho esejí, zejména *Mapping The Mind Gap* (Berenskoetter, 2005). Detailně rozebírá každý materiál a analyzuje na základě jasně definovaných kritérií, vztahující se společně ke všem zkoumaným materiálům.

Kapitola věnovaná Ruské federaci má shodnou textovou linii jako kapitola věnovaná USA. Problematika týkající se Ruské Federace je zasazena do kontextu historického vývoje konce 20. století a nástupu století nového. Dominantní je zde důraz na vysvětlení stavu 90. let, považovaný za dynamické období. Z tohoto důvodu je věnován větší prostor popisu nástupu V. V. Putina do pozice prezidenta. Obdobně jako v případě USA i zde je specifický prostor věnován rozboru geografických konstant, které ovlivňují ruské chápání politiky a bezpečnosti. Po teoretické části navazuje praktický rozbor doktrinálních dokumentů RF.

Další kapitola pracuje s materiály pro kvantitativní rozbor. Zaměřuje se především na doplnění kvalitativní analýzy předešlých částí. Zvolil jsem pro tuto část rozbor finančních údajů (DPH, výdaje na obranu, obranný rozpočet, počet vojsk, počet zahraničních základen, vojáci v zahraničí) a válek (počet válek, geografické umístění konfliktu).

Závěrečná část je komparačním shrnutím, které pracuje s výsledky bádání ze všech předchozích částí. Základním stavebním prvkem je zodpovězení všech základních otázek, které zazněly jako výzkumné cíle v první kapitole.

V rámci komplexního pohledu na problematiku mezinárodního bezpečnostního prostředí vychází práce ze základních teoretických konceptů: neorealismu, konstruktivismu a institucionálního liberalismu. Pro psaní práce byl zvolen převážně neorealistický pohled. Hovoří se o konceptu *Security maximisers*. Dalším teoretickým rámcem bylo využití FPA (*Foreign Policy Analysis*) jako proudu, umožňující kombinovat přístupy všech tří teoreticky vyhraněných škol. Tento přístup skýtá nejkompexnější možný pohled na vymezení teoretických přístupů bádání. Jsem si vědom, že FPA skýtá i dílčí úskalí, zejména silný příklon k čisté deskripci států jako hlavních aktérů mezinárodního dění. Přesto dle autora zde výhody konceptu převyšují jeho zápory.

2.1 Výzkumné otázky

Výzkumné otázky jsou nastaveny pozitivně. Popisují svět, jaký je, nikoli jaký by měl, či mohl být. Druhým způsobem kladení výzkumných otázek by byl normativní koncept, který předpokládá pohled na svět v ideálních předpokladech.

Výzkumné otázky pro vytvoření finální komparace:

- 1) **Jakým způsobem se proměnily bezpečnostní vztahy mezi USA a RF ve sledovaném období?**
- 2) **Jaké události a činitele dlouhého trvání vytvářely vztahy na úrovni bezpečnostní politiky mezi zkoumanými státy ve sledovaném období?**
- 3) **Jaké hrozby a způsob ochrany definovaly zkoumané doktríny?**
- 4) **Jakým způsobem reagovala Česká republika ve svých bezpečnostních dokumentech na proměnu bezpečnostního prostředí a změnu vztahů mezi USA a RF?**

Rozborem primárních a sekundárních pramenů si práce klade za cíl mimo hlavních výzkumných otázek naplnit také **dílčí cíle výzkumu**.

Ty byly vybrány následovně:

- *Porovnání zásadních rozdílů v chápání klíčových pojmů (bezpečnost, válka, síla, legitimita a legálnost vojenské akce) sledovaných aktérů.*
- *Dovodit zásadní rozdíly v historické zkušenosti obou aktérů na poli bezpečnosti.*
- *Prokázat jaké byly vzájemné třecí plochy na politické a hospodářské úrovni ve vztazích USA a RF.*
- *Rozborem doktrín ukázat jaké hrozby a jaké nástroje obrany uvádí doktrinální dokumenty.*
- *Představit mentální modely obou výše zmíněných státníků.*
- *Vyložit, jak byl mentální model Regime Change Policy artikulován v konkrétních doktrinálních materiálech USA a jak na něj přímo reagovala RF.*
- *Vysvětlit, jak dílčí války ve sledovaném období (Operace Trvalá Svoboda a Operace Irácká Svoboda) přinesly zcela jinou změnu do bezpečnostního prostředí.*

3 Přehled teoretických přístupů k problematice studia mezinárodních vztahů

3.1 Teoretické vymezení pojmů bezpečnostní a strategická kultura

V teoretickém vymezení pojmů se zaměřuji na pojetí ontologického vidění světa jako filozofického přístupu. Dále jsou zmíněny jednotlivé teoretické proudy výzkumu mezinárodních vztahů. Popsání jednotlivých proudů není vyčerpávající, ale slouží jako základní fundament pro tvorbu práce. Specifická část je věnována rozboru moderních druhů válek, které byly využívány ve sledovaném období jedním nebo oběma aktéry.

3.1.1 Ontologická pozice

Slovem ontologie označujeme souhrn filozofických předpokladů o podstatě reality. Ontologie se zabývá nejobecnějšími pojmy a snaží se nahlížet na realitu skrze obecné vidění světa. Pro potřeby textu je ontologie chápána jako souhrn pozic a předpokladů, které se vztahují k bezpečnosti. Pro okruh sociálních věd se rozlišují dvě základní linie. První vede mezi holismem a individualismem, druhá mezi materialismem a idealismem (Drulák, 2008).

Pojmem holismus se rozumí názor či směr, který zdůrazňuje, že vlastnosti i pochopení jevů či systémů nelze poznat zkoumáním dílčích jednotlivin, ale jen komplexním rozbořením. Celek je tedy podstatnější než část. Pokud tento dílčí závěr vztáhneme k práci, znamená to, že zkoumané doktrinální dokumenty jsou ovlivněny celou řadou faktorů, které vycházejí z podstaty států. U obou zkoumaných států se jedná o hlubokou historickou zkušenost s „krátkým“ 20. stoletím, ekonomickou transformací, terorismem či postavením v mezinárodních vztazích (Hobsbawm, 2010).

V žádném případě je nemůžeme chápat jako samostatné dokumenty, které by mohly existovat nezávisle na okolí, ale naopak jako texty, které přímo reagují na okolí. Při tomto pohledu je zřejmé, že jak USA, tak RF představují entity, jež mají každá zcela odlišné vidění okolního světa. Při pohledu na USA, ve zkoumaném časovém rámci, můžeme konstatovat, že se jednalo o globální supervelmoc. Ekonomicky, politicky a vojensky působila jako světový hegemon.

Na druhé straně Ruská federace ve stejném časovém období představovala stát, který zažíval transformační období po nevydařené cestě k demokracii 90. let. Při bližším pohledu je zřejmé, že obecné okolnosti utvářely konkrétní jednání sledovaných států.

V rámci druhé štěpné linie je v práci respektována pozice obou pojmů, které od sebe nelze zcela oddělit. Idealismus tak byl uplatněn při tvorbě doktrinálních dokumentů. Již ze svého zadání představují materiály zpracovávající ideje. Materiální prvky jsou zkoumány směrem k vojenské a ekonomické povaze obou aktérů. Obecně lze říct, že cílem bylo vytvořit vyvážený přístup.

3.2 Teoretická východiska

3.2.1 Realismus a neorealismus

Klasický realismus zdůrazňuje nutnost vidění světa bez idejí. Znamená to, že dle realistů musí dojít k odložení všech růžových brýlí, které ohýbají nepříjemnou realitu do snáze uchopitelné podoby. Realismus vychází z přesvědčení, že svět je místo, kde absentuje morálka. Proto zde dochází k zápasu o bezpečnost, vedený všemi účastníky. Klasický realismus má své kořeny již v dílech filozofů Thomase Hobbesa, J. J. Rousseaua a Niccollò Machiavelliho. Právě klasické dílo *Leviathan* z pera T. Hobbesa bývá často označováno jako jedna z prvních koncepcí realismu v mezinárodním uspořádání. Hobbes tvrdí, že mír a mezinárodní klid je pouhým stavem mezistátního soupeření, nikoli cílovým bodem zúčastněných aktérů (Hobbes, 2015). Stejně jako Hobbes je i francouzský filozof J. J. Rousseau považován za zakladatele realismu. Rousseau mimo jiné rozpracoval teoretické myšlenky o společenském uspořádání státu a společnosti. Předpokládal, že lidé se rodí v podstatě dobří, ale jsou následně kaženi výchovou a žitím ve společnosti. Vyzýval k návratu k přirozenosti a bourání konvencí, které svazují lidskou osobnost. Rousseau byl autorem řady prací. Dodnes nejznámější je jeho zpracování teorie společenské smlouvy „*O společenské smlouvě*“ (Rousseau, 2002). Posledním autorem, kterého můžeme označit za předchůdce moderních realistů, byl italský renesanční myslitel Niccollò Machiavelli. Jeho nejznámějším dílem je spis *Vladař*, věnovaný na počátku 16. století rodu Medicejských. Ve svém spise pojednává o způsobech udržení moci v knížectví. Jeho myšlenky byly věnovány vladařům nově vzniklých autokracií. Ve svém spise uvádí techniky a způsoby držení moci (Machiavelli, 2012). Za klasické teoretiky realismu bývají označováni Edward Carr, Hans Morgenthau nebo George F. Kennan. Realističtí autoři působili v meziválečném a poválečném čase. Jejich díla hledají odpovědi na otázky spjaté s rozpadem mezinárodního bezpečnostního prostředí v I. polovině 20. století, v období degradace vítězné

antifašistické koalice a v období počínající a trvající studené války. Carr ve svém díle *The Twenty Years Crisis, 1919-1939: an Introduction to the Study of International Relations* představil teorii, kdy mezinárodní vztahy jsou odrazem národních politik. Viděno tímto prizmatem se státy snaží dosáhnout onoho maxima výhod a maximální bezpečnosti. Carr též tvrdil, že etika a politika se navzájem vylučují (Carr, 2016).

Dalším vlivným představitelem realismu byl Hans Morgenthau. Mimo jiné doplnil Carru v klasifikaci států, když je rozdělil na dva binární tábory. Státy spokojené se svým postavením a státy snažící se o revizi. Hovoříme o tzv. statutárních státech a státech revizionistických. Dle této teorie se statutární státy snaží udržet status quo, které jim vyhovuje. Naopak státy revizionistické se snaží o změnu stavu. Cílem má být získání lepších či výhodnějších podmínek. Klasickým dílem Morgenthaua je spis *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace*. Morgenthau vymyslel základní prvky moci, které predestinují státy k zajištění bezpečnosti. Jsou to kvantitativní ukazatele jako rozloha, zdroje, potravinová bezpečnost, průmyslová základna a vojenská síla. Též představil hlavní instinkty lidské přirozenosti, jako touhu žít, rozmnožit se a držet vládu. Z důvodů omezeného počtu zdrojů jsou ovšem tyto instinkty v rozporu s možnostmi, a proto vznikají nevyhnutelné linie napětí, vedoucí ke střetům. Morgenthau vytvořil své dílo v době v období probíhajícího střetu USA a SSSR. Důraz kladený na sílu je tedy pochopitelný. Morgenthau udává, že morálka nesmí ovládat realistické uvažování státu a tím zajistit jeho přežití a úspěch (Morgenthau, 1993). Do klasických realistů můžeme zařadit i mimořádně vlivného diplomata a historika George F. Kennana. Ten se proslavil zejména jako autor tzv. *Dlouhého telegramu* (Kennan, 1946). Touto depeší o osmi tisících slovech definoval hlavní výchozí principy americké politiky na počátku studené války a stal se tak autorem politiky zadržování komunismu. V druhé polovině 20. století se klasický realismus vyvinul v neorealismus a stal se významným teoretickým přístupem v oblasti mezinárodních vztahů.

Neorealismus chápe státy jako hegemony. Ty se v rovině mezinárodních vztahů snaží dosáhnout maximálně výhodných pozic pro sebe samé. Svět je jejich prizmatem chápán jako aréna, kde dochází k neustálému zápolení o pozice a moc. Státy vystupují jako tzv. *security maximiser*. Snaží se maximalizovat své výhodné postavení. Nejvyšší metou je pak zajištění bezpečnosti, která je chápána jako nejvyšší hodnota pro společnost i pro jednotlivce.

Důležitým postojem je též sledování zájmů a postojů jiných státních subjektů. Právě posuzování vnějších faktorů je klíčovým bodem neorealistické teorie. Zakladatelem neorealismu

v politických vědách bývá označován Kenneth Waltz. Právě on stanovil základní faktory mezinárodního uspořádání, a to svépomoc, bezpečnost, stabilitu, strukturu a anarchii. Klíčovým dílem je *Theory of International Politics* (Waltz, 1979). Dle této teorie státy upřednostňují krátkodobé výhody, které jsou nutné vzhledem k povaze systému. Ta je chápána jako mezinárodní anarchie, kde neexistuje vyšší morálka. Z těchto důvodů se státy snaží maximalizovat své bezpečnostní pozice, jelikož si nemohou být jisté záměry jiných státních aktérů. V teorii se hovoří o tzv. bezpečnostním dilematu. Cílem států je tak expanze a šíření svého vlivu. Obecně lze konstatovat, že se státy nemohou spolehnout na spojence, ale jen na sebe sama. Tento stav je vyvolán absencí vyšší morálky, která neexistuje, a tudíž jedinou možností je spoléhat se na své schopnosti. Dalším představitelem neorealismu je americký autor John Mearsheimer. Ten bývá často označován za zakladatele tzv. ofenzivního realismu. Jeho myšlenky obsahuje mimo jiné publikace *The Tragedy of Great power politics* (Mearsheimer, 2001). Svou koncepci vysvětlil jako racionální touhu dosáhnout hegemonie v nevyzpytatelném světě. Mearsheimer tvrdí, že hegemonie je schopnost držet absolutní výhody a je nejvýhodnější postavení, které stát může mít. Hegemonie je chápána jako přirozená racionální volba ve světě, kde si státy nemohou být jisté záměry jiných státních aktérů. Tato touha dosáhnout výhody je pak motorem mezinárodního uspořádání. Mearsheimer tvrdil, že absolutní hegemonie není možná kvůli geografické složitosti světa a omezenosti zdrojů. V opozici vůči teorii ofenzivního realismu stojí teorie defenzivního realismu Stephena Walta. Nalezneme ji v publikacích *The Origins of Alliances*, (Walt, 1987) nebo *Timing American Power* (Walt, 2005). Walt vysvětlil v čem spočívá jeho strukturalistická koncepce. Autor říká, že anarchistické uspořádání mezinárodních vztahů apriori neznamená, že státy se budou chovat agresivně. Případné agresivní chování by mělo za cíl získat přístup k výhodám hegemonie, tedy i bezpečnosti. Walt ovšem tvrdí, že základní princip státního chování je snaha udržet si svou pozici v systému. To v důsledku znamená snížení napětí, protože nikdo nemá zájem na agresivní útočné politice, která by mu mohla přinést větší škody než zisky, ale udržení status quo. Tato teorie „rovnováhy hrozeb“ je modifikací „rovnováhy moci“, kterou zavedl Kenneth Waltz.

3.2.2 Liberální institucionalismus

Základní premisa této teorie vychází z díla pruského filozofa Immanuela Kanta a jeho triády prací *Kritika čistého rozumu* (Kant, 2001), *Kritika soudnosti* (Kant, 2016) a *Kritika praktického rozumu* (Kant, 1996). Kant tvrdil, že hlavním cílem nebo idejí lidské existence je harmonie, či harmonický mír. Převáděno do oblasti mezinárodních vztahů tento přístup znamená, že cílem

všech aktérů je vytvořit trvalý mír, který bude přinášet prospěch všem účastníkům. Liberální institucionalisté a neoliberální institucionalisté odmítají postuláty realistů a neorealistů o anarchii a absenci morálky v mezilidských a mezinárodních vztazích. Tvrdí, že bezpečnost musí být realizována na širokém podkladu mezistátních smluv. Víra v sílu mezinárodních institucí tvoří jeden ze základů této teorie. Stejně tak i debata o bezpečnostních hrozbách má probíhat na širokém mezistátním rámci. Mír je chápán jako výsledek dialogu států, nikoli jako dočasný stav v neustálé anarchii. Vysoce ceněné jsou v této teorii kategorie obecné morální hodnoty, sdílené napříč všemi aktéry. Právě díky předpokladu vyšší morálky, která je vlastní jak lidem, tak chování států, je tento přístup považován za protiklad realismu. Mezi autory patří například Robert Keohane s dílem *Power and Interdependence: World Politics in Transition* (Keohane, Nye, 1977). Zde rozvíjí jednu z myšlenek neoliberálního institucionalismu, a to důležitost mezinárodních organizací, působících jako zprostředkovatelé mezinárodní spolupráce. Liberalismus, jednu ze základních teorií dále rozebírá Andrew Moravcsik v díle *Liberalism and International Relations Theory* (Moravcsik, 1992). Moravcsik se vrací k základním kamenům liberalismu. Ty označují za aktéra mezinárodních vztahů zejména osoby a skupiny osob existující uvnitř států.

3.2.3 Konstruktivismus

V rámci této teorie došlo k rozpracování kritérií základních pojmů, používané v mezinárodních vztazích. Konstruktivisté tvrdí, že identita a obraz států není primárně utvářena lidskou a státní přirozeností, tedy anarchií, agresivitou a neustálým soupeřením, ale též sociální konstrukcí. Dominantní je sociální struktura, která následně ovlivňuje chování států. Konstruktivismus výrazně rozpracoval kategorie pojmů jako unilateralismus, militarismus, multilateralismus, prevence či preempce. Jedná se o přístup, preferující výrazný vzájemný dialog mezi aktéry. V tomto bodě konstruktivisté nezpochybňují státy jako hlavní činitele mezinárodních vztahů, ale tvrdí, že se musí řídit sociální morálkou, která zabezpečuje stabilitu. Za významného autora konstruktivismu můžeme označit Alexandra Wendta s příspěvkem *Anarchy Is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics* (Wendt, 1992). V českém prostředí se konstruktivismu věnuje například Vít Beneš v článku *Teorie rolí* (Beneš, 2010).

3.2.4 Analýza zahraniční politiky

V případě FPA se jedná o poslední teoretický proud v bádání na poli mezinárodních vztahů. Metoda je postavena na hlubokém rozboru zahraniční politiky zkoumaných států. V teoretické rovině pracuje se všemi výše zmíněnými teoretickými přístupy a analyzuje jejich nejvýznamnější pasáže. FPA se výrazně zaobírá státem jako hlavní entitou mezinárodního uspořádání. Při analýze se snaží rozkrýt všechny aspekty, které vedly k danému politickému rozhodnutí. FPA se tedy snaží rozkrýt, jak a proč státy dělají své zahraniční politiky. Jedním z prvních příspěvků, který pracoval s tímto komplexním přístupem, byla kniha *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis* od Grahama Allisona. (Allison, 1971). Právě v tomto díle autor komplexně rozebírá důvody, vedoucí k rozmístění raket na Kubě a následné politické krizi. Dalším významným představitelem proudu je James N. Rosenau *Turbulence in World Politics: A Theory of Change and Continuity* (Rosenau, 1990).

3.3 Aktéři mezinárodních bezpečnostních vztahů

Státní útvary (elementární jednotky mezinárodních vztahů) mají hlubokou historii. V rámci klasického posuzování mezinárodního uspořádání získaly mimořádný vliv v novověké Evropě. Výrazným předělem bylo období po třicetileté válce, které dalo vzniknout silným státním útvarům. Ty se staly výraznými aktéry domácí i zahraniční politiky (Kissinger, 2016). Moderní 20. a 21. století přejímá tento model, kdy stát je určující entitou mezinárodních vztahů. Z hlediska již výše popsaných teorií jsou zásadní dva typy státních útvarů, statuární a revizionistické (Sobek, 2009). Za statuární státy jsou považovány ty, jež jsou spokojeny se svým postavením v mezinárodním uspořádání, popřípadě neusilují o jeho výraznou proměnu. Nesnaží se rozšiřovat své území, neusilují o dramatické přepisování mezinárodních smluv a ani nemají sklony k aspiraci na post dominantního aktéra. Oproti tomu státy revizionistické usilují o změnu mezinárodního uspořádání na stav, který by lépe naplňoval jejich hospodářské, politické nebo vojenské ambice. Jejich politika je přímo orientovaná na dosažení cílené změny systému, který jim nevyhovuje, buď zcela, nebo z části. Jejich snažením je vždy revize současného stavu. Politika těchto států může být nátlaková i otevřeně agresivní (Sobek, 2009). Výraznou měrou rozpracoval teorii států v mezinárodních konfliktech realistický autor Kenneth Waltz a jeho stěžejní práce z roku 1959 *Man the State and War* (Waltz, 1959). V ní autor přišel s trojvrstvou analýzou, se zaměřením na osobnosti, státy a mezinárodní systém. Dle Waltze mohou za nerovnováhu systémů a případné války, právě události uvnitř těchto tří vrstev.

V případě osobností se dominantně jednalo o vůdce, kteří určují státní politiku. Druhý případ popisuje roli vnitřní ideologie státu. Konečně třetí případ přisuzuje hlavní roli komplexnímu mezinárodnímu systému. V případě této práce se autor opírá zejména o druhou vrstvu analýzy, tedy stát a státní ideologii.

3.3.1 Měkká, tvrdá a chytrá síla

Důležitým poznatkem pro posuzování států v mezinárodním prostředí je jejich využívání silových prostředků pro dosažení svých cílů nebo naopak pro odvrácení nežádoucího vlivu ze strany jiných aktérů. Základním teoretickým rámcem v nasazení sil je koncept Josepha Nye. Ten vytvořil základní binární dvojici pojmů známou jako *hard a soft power*. Klíčovým dílem je kniha s názvem *Soft Power: The Means To Success In World Politics* (Nye, 2004). Oba pojmy definují využití ekonomické a průmyslové základny a vztah k užití síly.

Hard power je zaměřena na ekonomické ukazatele, jako je celková výkonnost ekonomiky, průmyslová výroba, výtěžnost důlního průmyslu, či počet obyvatel a síla armády. V rámci použití se pak jedná o nátlaková až otevřeně agresivní operace. Krajním využitím je v mezistátním přesahu válka či ozbrojený konflikt. Důležité je otevřené využití síly a použití vojenských prostředků. Státy spoléhající na tuto metodu se chovají agresivně a v rámci svého působení nátlakově, přičemž neváhají nasazovat svou vojenskou moc doma i v zahraničí.

Soft power oproti tomu využívá celkovou vyspělost státního aparátu i kultury. Jejím východiskem tak není síla vojenská či ekonomická, ale síla příkladu atraktivity. Jedná se o výrazně sofistikovanější model využití síly k dosažení svých cílů. Použití tohoto způsobu uplatnění síly opouští nátlakové či otevřeně agresivní jednání a dává přednost vytváření výhodných ekonomických nástrojů. Můžeme sem zahrnout kulturní výměnu, technické inovace, studijní pobyty, ekonomické subvence a v neposlední řadě diplomacii. Hrubou sílu zde nahrazuje síla příkladu. Typickým využitím *soft power* je síla otevřené konzumní společnosti, která dokázala porazit rigidní nedemokratický svět východního bloku v období studené války.

Smart power je nejmladší z trojlístku využití síly. Jedná se o pojem vycházející z reality vítězství západního světa ve studené válce. Ve své komplexitě se snaží reagovat na současné trendy na poli bezpečnosti. Teorii rozvedl opět Joseph Nye ve stati do časopisu *Foreign Affairs* s názvem *Get Smart: Combining Hard and Soft Power* (Nye, 2009). Obecně se jedná o fúzi vybraných prvků silového nátlakového využití síly a prvků neinvazivních (Nye, 2008). Slovo

smart odkazuje na hledání ideálního řešení pro danou situaci, která je ojedinělá a obecný koncept ji nedokáže vyřešit. Užití tohoto typu síly můžeme vidět v dílčích operacích při boji s terorismem.

3.3.2 Bezpečnostní kultura a bezpečnost

Pojem bezpečnost představuje jeden ze základních prvků stability lidských společností. Přestože se v moderní době může zdát, že bezpečnost není v centru zájmu, a že důležitější roli hrají prvky ekonomické či volnočasové nabídky, není tomu tak. Každá společnost a každý jedinec je schopen svého rozvoje pouze za předpokladu, že má zaručené elementární bezpečí. Teprve poté může naplňovat své další zbytné potřeby. Tento jednoznačný postoj vyjadřuje i Maslowova pyramida potřeb, která má jako fundament právě bezpečnost (graf 1). Ta je nejdůležitější hodnotou ihned po biologických faktorech lidského bytí. Můžeme konstatovat, že bezpečnost není hodnotou nejnižší, ale naopak nejvyšší. Cílem systémů, ale i jednotlivců je pak dosáhnout či udržet bezpečnost.

Graf 1: Maslowova hierarchie potřeb

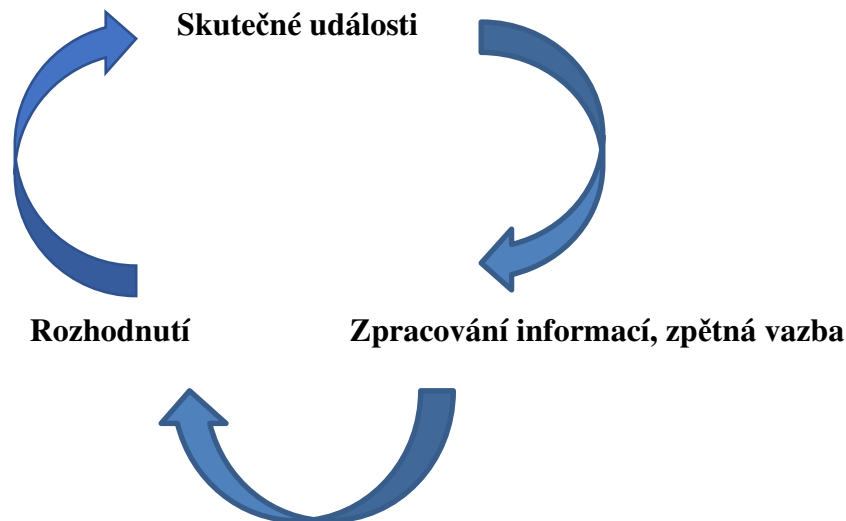
Zdroj: is.muni.cz, 2019

3.3.3 Mentální model

Jedná se o moderní termín, který vychází z kooperace několika sociálních věd. V mezinárodních vztazích se zaměřuje na projevy politiků a předních představitelů významných organizací. Cílem je analyzovat co, jak a proč je sděleno a jak se toto sdělení odráží v konkrétních rozhodnutích institucí. Takto rozebral teorii mentálního modelu například Akan Malici v knize *The Search for a Common European Foreign and Security Policy: Leaders, Cognitions, and Questions of Institutional Viability* (Malici, 2008). Výzkum mentálních modelů sleduje vztah mezi obsahem sdělení a formou sdělení. Významným prvkem je sledování komunikačních nástrojů, jako je jazyk sdělení nebo gesta použitá pro sdělení. Teorie mentálního modelu se zabývá vztahem mezi skutečností a tím, jak je tato skutečnost vnímána lidmi či institucemi. Vychází přitom z teorie kognitivní psychologie, která tvrdí, že složitost světa nelze pochopit v celé své komplexnosti, ale musí být vytvořen zjednodušený model (graf 2). Teprve ten, skrze přizpůsobení představám konkrétního jedince, či instituce, umožňuje pochopení reality. Znamená to, že mentální model představuje názory, pohledy a postoje konkrétních lidí

či institucí, které se na základě jejich poznání vztahují ke konkrétním situacím, pojmům nebo vztahům.

Graf 2: Mentální model

Zdroj: Tvorba autora

3.3.4 Militarismus

Jedná se o systém hodnot, který se v rámci řízení státu projevuje výrazným příklonem k armádě, armádní tradici a zvyklostem. V militarizovaných společnostech je typická silná penetrace vojenské sféry do sféry civilní. Nejedná se jen o konkrétní řízení resortů v exekutivě či legislativní zásahy. Průnik je realizován i do běžného života a občanské každodennosti (tabulka 2). Rozborem militarismu jako ideologie, která preferuje využití přímého násilí, se zabýval Johan Galtung, *A Theory of Conflict: Overcoming Direct Violence* (Galtung, 2010). Vojenské prvky tak prostupují řízení státu i legislativní procesy, v neposlední řadě se pak projevují na militarizované festivité a každodennosti společnosti. Specifickým rysem je časté nošení armádních uniforem a insignií u představitelů nevojenských složek nebo podléhání názorům vojáků. V tomto duchu definoval militarismus Arden Bucholz, *Militarism*, (Bucholz, 1999). Tento typ projevů militarismu můžeme historicky spatřovat například u totalitních společností 20. století. Z hlubší historie byla klasickou militarizovanou společností společnost Pruska a

následně po roce 1871 císařského Německa. V současné době lze vysledovat jasné prvky militarismu například u režimu KLR (Eichler, 2010).

Militarismus se dostává do popředí nebo přímo k moci v období krize režimu. Pokud je stát vystaven útoku, ohrožení, popřípadě řeší vnitrostátní bezpečnostní problém. Nebo naopak má touhu expandovat na úkor svých sousedů. Prakticky vždy jsou zveličovány hrozby, které reálně hrozí. Tato politika má za cíl ospravedlnit agresivní chování jak vůči domácímu obyvatelstvu, tak vůči jiným státům. Charakteristický je důraz na využití vojenských silových řešení v neprospekch řešení diplomatických. Válka nebo ozbrojený konflikt je brán jako relevantní nástroj prosazení, respektive dosažení politických cílů. Specifickým druhem je pak militarismus zvolený jako forma vlády, tedy de facto dobrovolně implantovaný. V takovém případě se jedná o fundamentální prvek státního zřízení. Opětovně lze uvést příkladem fašistickou Itálii nebo nacistické Německo.

3.3.5 Válka v mezinárodních vztazích

Termín válka můžeme definovat jako situaci užití síly mezi minimálně dvěma aktéry při vzájemné konfrontaci. Takováto definice by byla teritoriální. Válka nebo válečný konflikt dle mezinárodní definice musí vykazovat minimálně tisíc zabitých lidí za rok. V případě nižšího počtu obětí se užívá termínu ozbrojený konflikt.

Důvody, které vedou státní a nestátní aktéry do války, jsou hlavně ekonomické, vojenské, politické a geografické. Války patří do lidské historie od nepaměti. Prakticky všechny známé civilizace vedly válečné operace. Z evropského pohledu byl předělový systém, který vznikl po třicetileté válce, ukončené v roce 1648 Vestfálským mírem (Kissinger, 2016). V období po třicetileté válce se základním nositelem válek staly národní státy. Tento fenomén se díky následujícímu rozmachu kolonií přenesl i do nově kolonizovaného světa. Války byly vždy ničivé s vysokou mírou zatížení pro státní ekonomiky a s dopadem na civilní obyvatelstvo. Přesto značnou část tvorby moderních evropských a světových dějiny byla válka považována za legitimní nástroj v dosažení politických cílů. Případné náklady v ekonomické rovině a ztráty v rovině lidských zdrojů byly akceptovatelné. Klasickým vyjádřením tohoto myšlenkového konstruktů bylo pojímání války v 19. století. Válka byla chápána jako další, byť finální instrument diplomacie, jehož záměrem bylo prosazení cílů. Představa konfliktu, který je krátký, legitimní a nevyčerpává ekonomické a ani lidské zdroje, byla všeobecně přijímána. Hlavním

tvůrcem tohoto konceptu byl pruský generál Carl von Clausewitz, který jej rozvedl ve svém stěžejním díle *O válce*, (Clausewitz, 2008). Jednou z podmínek ovšem bylo, aby ani jedna ze stran konfliktu nebyla zcela vyčerpána a rozvrácena náklady na válku. V tomto světle můžeme vidět I. světovou válku jako konflikt, který definitivně pohřbil vidění války jako legitimního nástroje mezinárodních vztahů, jelikož její vedení prakticky všechny její aktéry zcela vyčerpalo (Hobsbawm, 2010). Náklady ve všech sférách převýšily nad zisky. Druhá světová válka chápání ozbrojeného střetu jako vždy problematického i pro další soužití mezi státy jen potvrdila. Po roce 1945 rozeznáváme celou řadu válek, ale jejich všeobecné přijímání jako jedné z alternativ diplomatického vyjednávání zmizelo. Válka je chápána jako finální možnost, pokud byly vyčerpány všechny ostatní možnosti řešení, i když platí pohled negativní, kdy válka je brána jako stav výjimečný, narušující klasické mírové uspořádání, tedy stav nenormální.

3.3.6 Unilateralismus a multilateralismus

Unilateralismem nazýváme specifický styl politiky, který preferuje jednostranné využívání síly ze strany státu. V případě využití unilateralismu stát nedbá názorů a stanovisek jiných států a nestátních mezinárodních aktérů. Svůj vlastní zájem definuje jako nadřazený a oponentní názory, to i ze strany spojenců ho nezajímají nebo je upozaduje. Klíčovou roli v unilateralismu hraje výrazně subjektivní posuzování hrozeb a subjektivní převážně silová odpověď na tyto hrozby. Příkladem užití unilateralismu jsou obecně silné státy, plnící roli hegemonu. V politické rovině nemají zájem o kompromis, popřípadě je snaha o kompromisní řešení nízká. Státy s touto politikou potvrzují roli lídra. Časté je přisuzování unilaterálních myšlenek americké zahraniční politice. Tuto představu rozvinul například americký historik John Lewis Gaddis, *Surprise, Security, and the American Experience* (Gaddis, 2004). Unilateralismus je vnímán většinou negativně jako politika upřednostňující využití síly oproti diplomacii a kooperaci. Stejně i demonstrace síly a její užití je většinou bráno jako negativum. Pozitivním rysem unilateralismu může být schopnost rychlé reakce proti hrozbě, která není zatížena dlouhodobým rozhodovacím procesem.

Z druhé strany multilaterální přístup je opakem toho unilaterálního. Jedná se o systém, který respektuje mezinárodní dohody, spojence a diplomatické vyjednávání. Nesnižuje rozhodování v mezinárodních institucích. Multilateralismus též nesahá primárně k použití síly pro řešení konfliktu, ale ani se ji nezříká. Nelze tedy tvrdit, že multilaterální jednání by apriori bylo pacifistické. Oproti unilateralismu je důraz kladen na kooperaci a vyjednávání. Snaha o

nasazení síly za každou cenu a rozšiřování svého vlivu zde chybí (Eichler, 2010). Můžeme definovat tři základní zásady: nerozlišování, nedělitelnost a vzájemnost. Nerozlišování bere v potaz zájmy všech aktérů mezinárodních vztahů, bez ohledu na jejich sílu. Nedělitelnost se vztahuje ke dvojici pojmů mezinárodní mír a bezpečnost. Předpokladem je nutnost udržovat obě složky v rovnováze, respektive představa, že nelze posilovat bezpečnost na úkor druhých. Poslední zásada vzájemnosti předpokládá dodržování předchozích dvou bodů od všech účastníků mezinárodních vztahů navzájem. Takto je definována podstata multilateralismu dle Martina Griffitha a Terry O'Callaghana *International Relations: The Key Concepts* (Griffiths, O'Callaghan, 2008).

3.3.7 Způsoby vedení válek

Jednou ze základních teoretických pozic je využití síly při vedení války nebo vojenského úderu. Oba sledovaní aktéři vedli ve sledovaném období válečné operace různého typu. U obou státních aktérů se též posuzování teoretického i praktického přístupu k válce výrazně promítlo do jejich strategických dokumentů. Ty nejenže teoreticky utvářely přístup k plánování případných válečných operací, ale na základě skutečně proběhlých konfliktů byly samy revidovány. Tato revize se týkala strukturálních dokumentů USA i RF. Mezi lety 2001-2008 lze konstatovat zcela zřejmý vývoj v procesu uvažování o vedení válečných operací a válek u obou sledovaných aktérů. V rámci všech popisovaných typů se válkou rozumí stav agrese mezi státy, kdy dochází k prosazování svých politických, ekonomických, mocenských a ideologických cílů nasazením vojenské síly.

3.3.8 Preventivní válka

Jedná se o akci, která předchází nasazení síly ze strany protivníka. Důležité je, že odvrací možné nebezpečí ještě před vyčerpáním veškerých možných nesilových nástrojů diplomacie. Nebezpečí, proti kterému je tento typ operací veden, je ze strany daného aktéra považována za hypotetické, nicméně tak vážné, že nejúčelnějším řešením je silový úder. Ten má zajistit zničení cíle, popřípadě eliminaci soupeře (Barnes, 2007). V takovém případě potenciální riziko ani nedostane možnost přerůst ve skutečné. V rámci studia moderních dějin je velmi často zmiňován izraelský útok na výzkumný komplex iráckého jaderného programu v Osiraku v roce 1981. Při operaci s krycím názvem Opera došlo ke zničení zařízení a zastavení iráckého jaderného výzkumu. Z pohledu Izraele se jednalo o útok, který zcela jednoznačně předešel budoucí hrozbě v podobě irácké jaderné zbraně (Durman, 2010). Platí, že v době útoku cíl

v Osiraku představoval výzkumný komplex, který mohl realizovat úspěšný jaderný výzkum a získat jaderné zbraně až v řádu několika budoucích let. Přesto, nebo právě proto Izrael zvolil tuto taktiku a hypotetickou hrozbu pro futuro reálně odvrátil.

Pro sledované období byla preventivní akce využita minimálně jednou, a to ze strany USA při realizaci útoku na Irák v roce 2003 v rámci tzv. II. Irácké války (Eichler, 2010). Režim Saddáma Husajna, označený za hrozbu pro celosvětový mír, byl odstraněn preventivní vojenskou operací vedenou USA a jejich spojenci, tzv. koalice ochotných. Přičemž platí, že pokud představoval režim Saddáma Husajna v roce 2003 hrozbu, rozhodně byla řešitelná škálou jiných nástrojů než jen válkou. Tím, že USA potažmo koalice sáhla k válce, naplnila definici preventivně vedené válečné operace.

3.3.9 Konvenční válka

Základní typ válečného konfliktu, který je veden použitím klasických vojenských prostředků. Výsledek je určen silou armády, kvalitou zbraní a vojenského personálu. Opakem by byla válka nekonvenční například s využitím jaderných zbraní. Oba sledované státy pracovaly v zájmovém období s koncepcí vedení jak konvenční války, tak i nasazení jaderných zbraní. Zejména pro RF se jaderné odstrašování stalo v doktrinní rovině podstatným teoretickým konceptem.

3.3.10 Preemptivní válka

Preemptivní válka nebo též preemptivní úder je taktika, která znamená nasazení síly pro eliminaci hrozeb v momentě, kdy neexistuje možnost odvrácení hrozby jinými prostředky a kdy hrozba už je velice naléhavá tzv. iminentní. Jedná se tedy o stav, kdy vlastní vojenský úder předstihuje vojenský úder protivníka a připravuje jej tak o taktickou výhodu. Rozvedení teorie nabízí studie autorů Barnes a Stolla *Preemptive and Preventive War: A Preliminary Taxonomy* (Barnes-Stoll, 2007). Názorným příkladem je šestidenní válka v roce 1967, kdy Izrael napadl Egypt. Židovský stát přitom věděl, že by se stal sám cílem útoku (Durman, 2010).

3.3.11 Zástupná válka

Zástupná válka, též zvaná „proxy“ válka. Jedná se o konflikt, který je veden státy nebo nestátními aktéry, kteří působí z podnětu jiných entit, které samy nejsou přímo zapojeny do konfliktu. Přesto právě ony konflikt řídí, financují nebo ekonomicky podporují. Aktéři též mají

v konfliktu vlastní zájmy, které naplňují podporou svých spojenců tzv. „proxies“. Komplexní pohled na války v období po studené válce, kdy docházelo k častému využívání lokálních sil, nabízí Eichler v práci *Terorismus a války v době globalizace* (Eichler, 2010). V případě samotné zástupné/proxy války, se jedná o typ válečného nasazení dobře známý z 20. století v období studené války, kdy obě supervelmoci jak USA, tak SSSR tímto způsobem získávaly vliv v oblastech, kde nechtěly nebo nemohly vést přímou angažovanost. Využití lokálních sil bylo a je velmi populární i na počátku 21. století. Sledované státy využívaly „proxies“ k dosažení svých cílů i v rámci sledovaného období. Typickým příkladem je spolupráce speciálních sil a tzv. Severní aliance v počáteční fázi operace *Enduring Freedom*-Trvalá svoboda, tedy operací v Afghánistánu na přelomu let 2001/2002 (Hynek-Eichler, 2012). Po tomto úspěšném využití byl tento typ války i nadále. Mimo sledované období se jedná o jeden z pilířů války proti IS v Sýrii a Iráku. Typickým příkladem je podpora kurdských milic. Rozsáhlý popis válek za pomoci využití místních ozbrojenců nabízí Geraint Hughes *My Enemy's Enemy: Proxy Warfare in International Politics* (Hughes, 2014).

3.3.12 Asymetrická válka

Jedná se o válku mezi dvěma aktéry, kdy existuje diametrální odlišnost v síle a vojenských možnostech soupeřících stran (Eichler, 2004). Odlišnost probíhá nejen po linii síly a vojenské kapacity, ale i po stránce technologické a stránce taktiky nasazení vojsk. Termín sám byl definován americkými odborníky na vedení válek. Výraznou popularitu získal po neúspěšné válce ve Vietnamu. Příčinami prohry se zabývala celá řada vojenských teoretiků. Klíčovým příspěvkem do debaty se stal článek Andrewa Macka *Why Big Nations Lose Small Wars* (Mack, 1975). Mack rozebíral nepoměry sil mezi aktéry ve Vietnamské válce nebo rozdíl sil v konfliktu v Alžíru. Došel přitom k poznání, že objem vojenské moci není automaticky zárukou vítězství, pokud není přímo svázán s dalšími faktory, jako je sociální či ekonomický zájem, popřípadě ochota maximalizovat náklady na válku za účelem vítězství. Silnější stát tak může být odsouzen k nezdaru na základě neochoty nést všechny náklady války, zatímco slabší strana může zvítězit, díky ochotě snášet veškeré náklady války od materiálních po lidské ztráty. Dobře tak postihuje charakteristiku moderních válečných konfliktů konce 20. a počátku 21. století. Typickým příkladem je vedení obou válek v Perském zálivu, tedy v roce 1991 i v roce 2003. Bombardování Jugoslávie v roce 1999 operace *Allied Force*-Spojenecká síla nebo vedení války v Afghánistánu. Z pohledu RF byl asymetrický konflikt v Čečensku nebo Gruzii. V obecné rovině lze shrnout, že asymetrické válčení bylo „opětovně“ objeveno s příchodem válek

působených terorismem. Americké tažení v Iráku nebo Afghánistánu a ruské operace v Čečensku jsou klasickými příklady. Zajímavostí je, že koncept asymetrické války byl v minulosti široce studován, aby byl následně odložen ad acta. Například rozbor protipovstaleckých operací ve Vietnamu viz. Mark Moyar *Phoenix and the Birds of Prey: Counterinsurgency and Counterterrorism in Vietnam* (Moyar, 1997). Svůj význam získala těžce nabytá data o asymetrickém válčení. Jednalo se například o informace z vietnamské války ze strany USA nebo v Afghánistánu ze strany SSSR. Představovala až do očí bijící neschopnost vyřešit stabilizaci těchto zemí v moderních válkách po roce 2000 a 2001.

3.4 Bezpečnostní kultura a doktrinální dokumenty USA v letech 2000-2008

Hlavním tématem této kapitoly je geneze bezpečnostní a strategické kultury USA mezi lety 2000 a 2008. Z důvodů ukotvení tématu obsahuje text dva přesahy. První přesah je teoretické ukotvení systému tvorby doktrinálních dokumentů USA. Ty nevznikají náhodně, ale mají danou váhu a hierarchii. Jejich vznik je tak podřízen určitými okolnostmi, které tím určují váhu těchto dokumentů. Druhým přesahem je krátký, byť nezbytný historický exkurz před rokem 2001, tedy před sledovaným obdobím. Bylo nutné vysvětlit kořeny myšlenek i myšlenky samotné, které formovaly politiku USA po roce 2001. Proto je zařazen i text pojednávající o 90. letech minulého století. Toto období se zdá být retrospektivně klíčovou epochou pro pochopení 21. století. Podstatné myšlenky a události se odehrály právě v tomto zdánlivě bezkonfliktním desetiletí.

3.4.1 USA a jejich pojetí bezpečnosti po roce 1991

Nejprve je třeba zabývat se faktory bezpečnosti USA, věnovat se rozdílným činitelům politického a historického pojetí bezpečnosti. Zaměřujeme se na rozbor vnitřních politických faktorů, které ovlivňovaly chápání bezpečnosti uvnitř USA po roce 1991 a rozbor historických faktorů. Zatímco analýza politické debaty je primárně zaměřena na 90. léta a vliv neokonzervativních myšlenek, historický rozbor se věnuje představení dlouhodobých činitelů působících na tvorbu americké politiky, a tím i tvorbu a pojetí bezpečnosti.

3.4.2 Politické faktory bezpečnosti USA po roce 1991

Při analýze americké bezpečnostní politiky je nutný alespoň základní pohled na politickou debatu uvnitř USA před rokem 2001. Spojené státy prakticky celá 90. léta hledaly odpověď na

otázku, jak naložit se získaným vítězstvím ve studené válce. Klasický bipolární svět zmizel v historii a s ním i uspořádání světa, které bylo známé několika generacím Američanů (Gaddis, 1998). Vzniklo tak zcela nové bezpečnostní prostředí, které bylo nutné definovat. Zásadním bodem pro politickou debatu uvnitř amerických politických kruhů byl vztah k zahraničním hrozbám a využití síly americké armády a ekonomického sektoru (Krauthammer, 1990, 2002). Koalice států vedená USA porazila v roce 1991 Saddáma Husajna a nastolila mezinárodní dohled nad iráckým arzenálem zbraní hromadného ničení (ZHN). Byl to právě Irák, který se stal akcelerátorem bezpečnostní debaty uvnitř americké politiky (Eichler, 2006). Výrazně se začaly ozývat neokonzervativní kruhy, které považovaly Irák za stálou hrozbu a řešení z roku 1991 považovaly za nedostatečné. Od roku 1996 vliv neokonzervativního proudu stále rostl. Významnou výhodou byla důrazná podpora čelních amerických intelektuálů, kteří neokonzervativní politiku otevřeně podporovali. Klasickými autory byli Robert Kagan, Francis Fukuyama a William Kristol. Představitelé neokonzervativismu vyčítali americké administrativě Billa J. Clintona přílišnou měkkost a neefektivitu v řešení zahraničních hrozeb. Požadovali vyšší aktivitu americké zahraniční politiky a agresivnější přístup vůči nedemokratickým, popřípadě otevřeně protiamerickým státům a organizacím. Na prvním místě pomyslného seznamu byl Irák se Saddámem Husajnem, na dalších příčkách bychom našli například Irán. Neokonzervativci vyžadovali jakousi renesanci politiky prezidenta Reagana z 80. let. Hlavním myšlenkovým základem neokonzervativních názorů se stal text nazvaný *Project for a New American Century* (Projekt nového amerického století, PNAC). Jednalo se o materiál, který otevřeně požadoval výše zmíněnou aktivizační politiku vůči definovaným hrozbám pro americkou bezpečnost (New American Century, 1998). Proponenti textu v tomto duchu i otevřeně vystupovali. Mimo již zmíněného Roberta Kagana to byli i politici jako Donald Rumsfeld, John Bolton, Paul Wolfowitz nebo Dick Cheney. V roce 1998 Robert Kagan a William Kristol přímo vyzvali ke změně režimu v Iráku ve svých článcích v deníku *New York Times* a *Washington Post* (Kagan, Kristol, 1998). Navázali tak na přístup Donalda Rumsfelda a dalších předních neokonzervativců, kteří zaslali v lednu 1998 otevřený dopis prezidentu Clintonovi, kde obhajovali nutnost tvrdé linie vůči Iráku (New American Century, 1998). Tito představitelé kritizovali i krátkou vojenskou akci známou jako operace *Desert Fox*. Jednalo se o přímé letecké úderů na cíle v Iráku, v prosinci 1998, v odvetě za neplnění dohod o inspekční činnosti mise OSN. Americká politická debata byla významně ovlivněna střetem mezi aktivistickými neokonzervativci a demokraty, prosazující liberální politiku budování vzájemné důvěry a pomoci. Zcela zásadní událostí, která rozhodla americkou vnitropolitickou debatu,

byly útoky 11. září 2001 (Ellinger, 2013). Do té doby největší a nejničivější teroristické útoky, navíc na americké půdě, definitivně získaly výhodu ve prospěch neokonzervativního proudu. Prezident Bush junior hledal oporu po problematickém volebním vítězství nad Al Gorem a zápasil s velkou neoblíbeností své osoby. Zcela se přiklonil k neokonzervativní politice. I díky tomu byla v následujících letech naplněna většina z bodů, požadovaných iniciativou PNAC.

3.4.3 Historické faktory bezpečnosti USA po roce 1991

Za historické faktory považujeme ty, kterým se americké administrativy musely přizpůsobit a měly jen minimální vliv na jejich tvorbu nebo jejich přetvoření. V obecné rovině se jedná o prvky vnější povahy s dlouhodobým charakterem. Utváří tedy politické, hospodářské a sociální prostředí po dlouhý časový úsek. Pro lepší přehlednost jsem rozdělil historické faktory do základních čtyř kategorií:

- Geografie;
- Armáda;
- Identita;
- Mezinárodní spolupráce.

USA se nalézají na pravděpodobně nejvýhodnějším místě na Zemi pro vybudování globální mocnosti. Jejich poloha jim zajišťuje výborný přístup k otevřeným oceánům, a tím k hlavním obchodním trasám vedoucím jak do Evropy, tak do Asie. S výhodou přístupu k celosvětovým oceánským obchodním trasám je spojená i jasná a pevná hranice se svými pozemními sousedy (Marshall, 2015). Severní hranice s Kanadou a jižní s Mexikem představuje jediný pozemní pás, který musí USA střežit. Díky historii se ovšem musí soustředit primárně jen na svou jižní hranici. Severní hraniční pás je stabilní. Stejná stabilita jako platila na kanadské hranici, neplatila na jižní hranici s Mexikem. Historicky představovala pozemní linii, kterou bylo a je nutné střežit. Drogová válka a nelegální migrace představují hlavní, nikoli jediné důvody, proč USA projektují svou vnitřní bezpečnost na zajištění jižní pozemní hranice. Geografické umístění USA je výhoda a lze konstatovat, že je v celosvětovém měřítku ojedinělá (Kaplan, 2012). Její význam je ovšem nezpochybnitelný pro utváření vnitřního politického prostředí USA, a to po celou jejich historii. Vhodné geografické podmínky zajistily Spojeným státům též výborné přístavy, jak na pacifickém, tak atlantickém pobřeží (Kaplan, 2017). Výbornou sítí říčních cest a kvalitní půdu pro rozsáhlou zemědělskou činnost. Bohatá surovinová základna, činí z USA stát v mnoha ohledech nezávislý na dovozu komodit. Všechny tyto geografické

výhody pomohly k historickému růstu USA do podoby světové supervelmoci. V nezanedbatelné rovině též pomohly utvářet i sociální a politický obraz americké společnosti. Mimo výhod přímých, založených na geografickém hledisku, existuje i výhoda nepřímá. Tou je opět ona specifická odlehlost USA na světové mapě (Marshall, 2015), která má za následek, že USA byly ušetřeny masivních válek na vlastním území. Díky tomu se mohl rozvíjet průmysl, zemědělství a politický systém neohrožován konflikty. Poslední masivní válkou byla americká občanská válka v 60. letech 19. století. Jedinou menší vojenskou invazí na půdu USA ve 20. století byla odlehlá a malá invaze císařského Japonska na Aleutské ostrovy. Mimo toto se spíše jednalo o epizodické dobrodružství. Navíc nemělo trvalý charakter. USA nebyly postiženy válečným konfliktem, který by přešel jejich území (Eichler, 2010). Přesto nebo právě proto Spojené státy vysílaly vojáky do válek 20. století, ale vždy jako svého druhu „expediční“ sbor, stojící mimo své mateřské území. Viděno tímto prizmatem je geografie jedním z klíčových činitelů americké politiky. Postavení na mapě má pro politiku USA zcela specifický rozměr záruky bezpečnosti (Kaplan, 2012).

Druhým historickým faktorem je vojenská síla ozbrojených sil. Ozbrojené složky USA jsou tvořeny čtyřmi částmi, a to letectvem, námořnictvem, pozemním vojskem a námořní pěchotou. USA ve 20. století postupně přijaly roli nejmocnějšího státu na světě (Gaddis, 2006). K vybudování a trvalému udržení nejsilnějšího vojska veřejně vyzval již prezident Harry S. Truman ve svém slavném proslovu na den námořnictva v roce 1946 (Eichler, 2010). Spojené státy vytyčeného cíle dosáhly. Jedinou reálnou paritní silou byl v průběhu studené války Sovětský svaz. Dokázal se v určitých ohledech s USA vyrovnat nebo je i předčít (Durman, 2010). Po ukončení studené války zůstala moc Spojených států nezpochybnitelná, staly se jedinou supervelmocí moderního světa. Nejen tabulkové počty vojsk, ale zejména nejvyšší možná technologická kvalita a vojenské zkušenosti zůstaly nezpochybnitelným faktem. Historicky se USA spoléhaly na mimořádně silné námořnictvo a letectvo. Námořnictvo spojených států bylo a je jedinou námořní silou schopnou operovat globálně ve všech oceánech světa. Díky tomu jsou USA schopny zajistit projekci své moci celosvětově. Dále jsou jako jediné schopny zajistit ochranu námořních tras kdekoli na světě a také ochránit prakticky všechny své spojence před nečekanou agresí. Dalším klíčovým faktorem síly ozbrojené moci USA je letectvo (Frankum, 2005). Spojené státy kromě toho, že mají největší flotilu letounů, také mají jejich nejširší spektrum pro plnění veškerých typů vojenských misí. Nezpochybnitelná je i technologická pokročilost letectva. Sílu letectva USA výrazně promítly do vedení války ve Vietnamu (Frankum, 2005). Strategii zničení nepřítele pomocí letecké síly

použily USA i v dalších konfliktech. Jako příklad lze uvést rok 1991 při operaci Pouštní bouře, 1999 při operaci Spojenecká síla a významnou úlohu hrály letecké údery i při operaci Trvalá a Irácká svoboda. Mimořádně podstatná je i forma amerických ozbrojených sil. Ty jsou od počátku sedmdesátých let 20. století plně profesionální. Tuto transformaci armády urychlila porážka ve Vietnamu. Profesionální typ vojska umožňuje jeho výrazně vyšší bojovou kvalitu a efektivitu. Samozřejmostí je i vysoká kvalita vojenského školství, důstojnického sboru a vojenské kultury vůbec (Eichler-Tichý, 2013). Další výhodou je chápání vojenské služby, nejen jako povinnosti, ale také jako aktivity čistě ekonomického kontraktu. To umožňuje nasazení vojska zdůvodnit. Nasazování vojenské síly je tak výrazně rychlejší, pružnější a většinou vyvolává i výrazně menší politické debaty. Důvodem je chápání celého procesu jako profesionální politické rozhodnutí té dané administrativy (Eichler-Tichý, 2013). Lze shrnout, že síla ozbrojených sil všech typů je pro americké strategické plánování a pro americkou politiku jedním z klíčových faktorů.

Podstatným historickým faktorem je vlastní identita USA. Spojené státy vznikly odlišným způsobem a jejich specifičnost nese otisk i ve sdílené národní mentalitě (Kagan, 2006). Základním rámcem americké identity je svoboda, individualismus a víra ve své vlastní schopnosti. Role státu byla klasicky ve Spojených státech považována za menšinovou. Tento výrazný princip subsidiarity, kdy se lidé spoléhali primárně na sebe, své okolí a obec se ukázal být výrazným formativním prvkem americké moderní společnosti. Obdobně jako Ruská federace i USA jsou státem multietnickým. Byly jím vždy, ale dlouhou dobu měla primární vliv bílá část americké společnosti. Původní obyvatelé, Hispánci, Asiaté a Afroameričané měli nižší vliv. Tento kdysi klasický postulát se v posledních letech mění a americká politika se v jeho důsledku stává skutečně multikulturní. Mimo etnický formát identity byla vždy důležitá role sdílené americké výjimečnosti. Tato představa, jeden z hlavních tmelících principů amerických dějin, vznikla v průběhu americké války za nezávislost (Kagan, 2006). Umožnila efektivní odpor proti britským silám a dala vzniknout Spojeným státům. Přestože se jednalo o historický fenomén, tak jej všechny vlády USA úspěšně udržovaly. Ukázalo se, že silná víra ve vlastní schopnosti může jít ruku v ruce s vírou o vlastní výjimečnosti. Tento postulát dokázal efektivně vytvořit Spojené státy jako mocnost na přelomu 19. a 20. století a následně jako supervelmoc po skončení II. světové války. Jeho konkrétní realizace byla často naplňována agresivní politikou vůči svým sousedům nebo v oblasti zájmu USA (Kagan, 2006). Můžeme jmenovat aktivní vytváření nepřiznané koloniální sféry vlivu na přelomu 19. a 20. století v Pacifiku nebo aktivní politiku vytlačování Španělska z oblasti Karibského moře. Symbolem tohoto tlaku byla

vyhraná válka z roku 1898 (Nálevka, 2006). Snaha získat výsadní postavení ve světové politice byla v USA mimořádně silně zastoupena, zejména po ukončení bipolárního světa. Vítězství ve studené válce a následující rozpad SSSR postavil USA do nové role jediného hegemonu. Nová role znamenala i diskuse o naložení s nově získaným stavem (Krauthammer, 1990). Rozsáhlá debata se vedla zejména mezi dvěma názory. První názor zastával postoj udržení a prohloubení získané výhody, která se nemusí historicky opakovat. Opačným názorem byla představa o liberalizaci vztahů a posunutí ostatních aktérů na stejnou nebo podobnou úroveň. USA tak měly vést jako vyvolený národ ostatní k prosperitě a demokracii jakousi podanou pomocnou rukou (Eichler-Tichý, 2013).

Posledním faktorem je vztah k mezinárodní spolupráci a mezinárodním organizacím. Ten je opět utvářen historickým vývojem a současný stav je výslednicí mnoha historických událostí. Spojené státy se dokázaly institucionalizovat, ukotvit a v druhé polovině 19. století položit základy pro svou budoucí roli ekonomického a politického lídra. Brzy se jasně vymezily vůči zasahování evropských partnerů do své sféry vlivu, skrze tzv. Monreovu doktrínu (Kovář, 2020, s. 14). V mezinárodních otázkách se USA soustředily na udržování speciálních vztahů s Velkou Británií a důsledné izolace od ostatní mocenské politiky v Evropě. Nezanedbatelné role Spojených států v I a II. světové válce tento přístup zcela proměnila (Gaddis, 2006). Nutnost funkčního mezinárodního aparátu, který by skutečně řešil problémy světové bezpečnosti, vedl k ustanovení Organizace spojených národů (OSN). Zde již USA hrály významnou roli při plném vědomí, že jakákoli jejich neúčast v projektu mezinárodní bezpečnosti odsoudí tento projekt dříve nebo později ke krachu. Mementem byl osud Společnosti národů (Durman, 2004). Poznání své nezastupitelnosti vedlo USA i k přijetí hlavní role v NATO. Tu si USA přes proměny světové bezpečnosti drží neustále od roku 1949. Rozpad hlavního rivala ze studené války, Sovětského svazu, vyvolal debatu, jak naložit s novou situací (Eichler, 2007). Značná část americké elity viděla v této skutečnosti osudem danou příležitost, jak získat hegemonistický nástup (DPG 1992, Krauthammer, 1990).

3.4.4 Terorismus v USA

V případě Spojených států byl terorismus ve sledovaném období významným činitelem při vytváření zahraniční politiky. Terorismus v USA vycházel z odlišného prostředí než terorismus v Ruské federaci. I v případě Spojených států se jednalo o bezpečnostní riziko, které ohrožovalo delší dobu bezpečnost uvnitř Spojených států. Většinou se jednalo o aktivitu domácích skupin s radikálním politickým podtextem, který byl zaměřen proti federální vládě. Mnoho útoků mělo

rasový a kulturní podtext. Specialitou terorismu v USA ve sledovaném období byla značná aktivita spolků a organizací zabývajících se ekologií a ochranou přírody a zvířat (GTD, 2021). Značná část útoků, tak měla jiný charakter než v případě Ruské federace. Počet spáchaných útoků se pohyboval v počtu jednotek až nižších desítek, přičemž vyšší čísla byla vykazována na počátku zájmového období (GTD, 2021). Výrazným specifíkem byly proto události z 11. září 2001, které se svým charakterem zcela vymykaly a byly zásadní událostí počátku 21. století. Nejen v USA, ale i v celosvětové perspektivě. Pro Spojené státy se nejednalo jen o bezprecedentní teroristický útok s nejvyšším počtem mrtvých, který kdy jediný útok teroristů přinesl, ale také se touto událostí definitivně odpoutaly od 90. let a plně vkročily do 21. století. Útoky 11. září přinesly hluboké, nezvratné změny do vnitřní bezpečnosti USA, do chápání role Ameriky ve světě a přinesly i nové koncepty mezinárodního uspořádání. Právě ty určovaly vývoj v mnoha regionech na světě po následující roky. Společně s tím se proměnila i vnitřní debata uvnitř americké politiky o roli USA, vnitřní bezpečnosti i o přístupu k partnerům (Krauthammer, 2002).

Samotné útoky již byly dobře analyzovány (9/11 Report, 2010). Cílem není rozebírat jejich provedení, ale jejich dopad. V prvé řadě je nutné uvést, že útoky měly jednoznačně větší ohlas uvnitř USA než jinde ve světě. Nebylo to dáno pouze tím, že USA byly zasaženy sérií útoků, které byly dobře připravené a realizované a zemřelo při nich vysoké množství lidí (9/11 Report, 2010). Nemluvě o bezprecedentní výši materiálních škod. Dopad byl výrazný zejména symbolicky. Zvolené místo a možnosti medializace byly enormní (9/11 Report, 2010). Jednalo se o nejlépe pokrytý teroristický útok vůbec. Přítomnost kamer, on-line záběry hořících budov Světového obchodního centra a následně Pentagonu měly neměřitelný emoční dopad na americké občany. Emočně události působily i za oceánem v Evropě nebo Japonsku a Austrálii, nicméně síla pocitů nebyla srovnatelná s USA. Následující kroky americké administrativy tak musíme vidět v odrazu této rozsáhlé emoční vlny. Prezident Bush mladší, doposud spíše tápající, získal novou energii a jasný směr své politiky (Kovář, 2020). Prezident se dozvěděl o útocích při návštěvě základní školy Emmy E. Bookerové na Floridě. Zpráva mu byla sdělena v průběhu čtení s dětmi (9/11, Remembered). Jeho následná vystoupení, kdy informoval národ o událostech v New Yorku a Washingtonu, vystoupil společně s hasiči na troskách světového obchodního centra, přinesla obraz politika, který získal směr svého působení a vede národ. Nutno podotknout, že prezident začal být i takto chápán a pravděpodobně, jak bude ukázáno dále, se i takto vnitřně cítil. Po 11. září záviselo mnohé na konkrétních krocích americké administrativy. Klíčovými se staly, mimo prezidenta, zejména osobnosti viceprezidenta Dicka

Cheneyho, ministra obrany Donalda Rumsfelda, jeho náměstka Paula Wolfowitz, ministra zahraničních věcí Colina Powella a poradkyně pro národní bezpečnost Condoleeza Rice. Myšlenkovým proudem byli prakticky všichni usazení jako neokonzervativci. Zejména vlivným se stal po 11. září Dick Cheney. Dále vystoupil prezident Bush mladší energicky před občany v projevu v Bílém domě z Oválné pracovny a následně i před kongresem. Poslání projevů bylo stejné: Amerika je národ ve válce (Bush, 2001). Hlavní hrozbou jsou radikální militanti, kteří chtějí zničit americký, tedy západní způsob života. Americkým posláním bylo tento boj vybojovat do vítězného konce za jakoukoli cenu (Bush, 2001). Dne 16. září 2001 poprvé použil prezident Bush mladší termín *Global War on Terror* (globální válka s terorismem), zkráceně GWOT. Odkazoval tak na rozsáhlou kampaň, kterou bude třeba vést na mnoha válčističích paralelně (Bush, 2001). Označení války s terorismem pod zkratkou GWOT se stalo symbolem epochy válek a zpravodajských operací počátku 21. století (Eichler, 2004, 2010). Pojem sám se nikdy nestal oficiálním označením bezpečnostní politiky v interních dokumentech, ale vžil se jako obecně používaný název pro označení americké činnosti v boji proti terorismu počátku století.

3.4.5 Doktrinální koncepce USA

Spojené státy vydaly celou řadu doktrinálních dokumentů. Pro analýzu a následnou komparaci byly vybrány tyto strategické dokumenty USA z let 1992 až 2008:

- NSS (*National Security Strategy*-Národní bezpečnostní strategie);
- NDS (*National Defense Strategy*-Národní obranná strategie);
- NSCWMD (*National Strategy Combat Weapons of Mass Destruction*-Národní strategie pro boj se zbraněmi hromadného ničení);
- SFVI (*Strategy for Victory in Iraq*-Strategie pro vítězství v Iráku);
- NMSP-WOT (*National Military Strategic Plan for the War on Terrosim*-Národní vojenský strategický plán pro válku s terorismem);
- DPG (*Defence Planning Guidance*-Pokyny pro obranné plánování).

Vybrané doktrinální dokumenty budou analyzovány na základě následujících kritérií, které vytvoří plastický obraz dokumentu.

Jedná se o následující okruhy:

- Jazykový rozbor;

- Historický kontext;
- Geografická pozice;
- Definice hrozeb;
- Navržená opatření.

V návaznosti na výše předložený výčet hlavních strategických dokumentů sledovaných v práci a kritéria jejich rozboru, následuje nyní jejich krátké představení. To není zaměřené na samotnou analýzu obsahu, ale na okolnosti jejich vzniku a na jejich místo v systému amerického plánování.

- Národní bezpečnostní strategie (NSS) - jedná se o základní doktrinální dokument, který je připravován periodicky ve čtyřletém cyklu. Doktrínu prezentuje prezident USA. Definuje hlavní bezpečnostní hrozby a způsoby, jak s nimi pracovat. Obsah je záměrně obecný, jelikož konkrétní způsoby realizace práce s vytyčenými hrozbami jsou rozpracovány v dalších konkrétnějších materiálech. NSS představuje fundamentální strategii čtyřletého období a jedná se o nejdůležitější text v systému amerických doktrín.
- Národní obranná strategie (NDS) - představuje zpřesňující doktrinální dokument. Konkretizuje realizaci obecných plánů v NSS pomocí Ministerstva obrany. Je připravována periodicky každé čtyři roky. Tvůrcem je Ministerstvo obrany, přímo zodpovědný člověk je předseda sboru náčelníků štábů. Materiál upravuje vojenské plánování, rozvoj sil, modernizaci a výstavbu dle definovaných hrozeb v NSS. Materiál je signován ministrem obrany USA. NDS se velmi často shoduje s National Military strategy (Národní vojenská strategie, NMS), která představuje již finální koncepci pro ozbrojené složky. NMS bývá často tajná.
- Národní strategie pro boj se zbraněmi hromadného ničení (NSCWMD) - doktrinální dokument, jenž rozpracovává pohled na oblast zbraní hromadného ničení (ZHN). Materiál je opět vydáván pravidelně, respektive pravidelně je inovován. Jádrem je rozbor situace na poli ZHN a postoj USA k těmto hrozbám, včetně uvedeného nástinu řešení. Jedná se o doktrínu zpřesňující politiku USA na poli ZHN.
- Strategie pro vítězství v Iráku (SVFI) - jedná se o materiál z listopadu 2005 a představuje jednorázovou edici doktríny. Vznikla z důvodů nutnosti existence

komplexního materiálu pro irácké bojiště. Dokument samotný má primární hlavní cíl, a to definovat cestu k vytvoření Iráku jako samostatného, demokratického státu, který porazí teroristy. Za tímto účelem byly definovány tři časové okruhy: krátký, střednědobý a dlouhodobý. Materiál představuje primární pramen pro pochopení americké stabilizace Iráku po vypuknutí celostátního povstání na přelomu let 2003/2004.

- Národní vojenský strategický plán pro válku s terorismem (NMSP-WOT) - jedná se o komplexní strategický dokument z roku 2006, který reviduje zkušenosti prvních čtyř let války s terorismem. Text byl vytvořen pro potřeby armády. Zahrnoval zkušenosti z bojišť, politické zkušenosti, ale také postřehy ministra obrany a předsedy sboru náčelníků štábů. Mimo to dokument pracoval i se závěry komise pro vyšetřování teroristických útoků z 11. září 2001.
- Pokyny pro obranné plánování (DPG) - slangově zvaná „Wolfowitzova“ doktrína, představuje materiál, který časově předchází sledovanému období. Její zveřejnění ovšem vyvolalo velkou politickou debatu uvnitř politických špiček USA, vedoucí k rozsáhlým sporům napříč 90. léty. Z těchto důvodů je DPG analyzována jako materiál, který ovlivnil směřování americké zahraniční politiky a projekci americké moci ve světě po 11. září 2001.

3.4.6 Pokyny pro obranné plánování 1992

Pokyny pro obranné plánování (*Defense Planning Guidance*-DPG) byly vydány na počátku roku 1992. Tento dokument vyvolal rozsáhlou debatu uvnitř americké diplomacie. Slangový název „Wolfowitzova“ nese dokument po tehdejšímu náměstkovi ministerstva obrany neokonzervativci Paulu Wolfowitzovi. Text měl být původně neveřejný, ale krátce po jeho interním sepsání unikl na sklonku zimy 1992 do novin a vyvolal rozsáhlou debatu o směřování americké zahraniční politiky (Tyler, 1992). Autorem nebyl Wolfowitz sám. Na jeho tvorbě se podílel mimo jiné jeho sekretář Scooter Libby (DPG, 1992). Ostrá kritika přinesla dílčí revizi dokumentu publikovanou v dubnu téhož roku. Materiál byl původně plánován jako koncepce zahraniční politiky pro druhé prezidentské období George W. Bushe staršího. Porážka stávajícího prezidenta Bushe v prezidentském klání s Billem J. Clintonem odsunula jeho realizaci o dekádu (Gaddis, 2002). Kritika mířila zejména na vyznění dokumentu, které bylo

dle jejích slov příliš imperialistické a konfrontační (Eichler, 2011). Vítězství ve studené válce přineslo evidentní vnitřní rozpory do americké společnosti, jak s touto ojedinělou událostí naložit (DPG, 1992). DPG byla jednou z variant uchopení moci v novém uspořádání mezinárodního politického systému. Vzhledem k hloubce debaty samotné a následnému aplikování četných návrhů dokumentu je text rozsáhle analyzován.

Pokyny pro obranné plánování 1992 můžeme rozdělit do několika částí. Obecně představují principy, jejichž úkolem bylo utvářet americkou zahraniční politiku v 90. letech. Dokument sám hovoří o čtyřech hlavních cílech, kterým předchází obecný úvod. Americká zahraniční politika měla podle textu řešit zejména proměnu bezpečnostního prostředí. Text sám měl být vodítkem pro tvorbu americké zahraniční strategie na další desetiletí. Měl se vyrovnat zejména s možností šíření nestability, zbraní hromadného ničení a specifickou proměnou bezpečnostních hrozeb po porážce komunismu (DPG, 1992). Jazyk použitý pro tvorbu DPG 1992 využívá popisné formy pro představení bezpečnostního prostředí po ukončení studené války. Zároveň je silně exaltovaný při vysvětlování pozic USA a nutnosti jejich vyšší aktivity ve světové bezpečnosti. Jazyk tak konstruuje realitu hrozeb. Ihned v úvodu textu se objevila slovní spojení jako „*zcela nová situace*“. Odkazovala na jedinečnost dějinného okamžiku (DPG, 1992, s. 1). Odkaz na historickou porážku komunistického hnutí, které již nemůže být nadále světovým nepřítelem číslo 1: „*diskreditace komunismus jako ideologie s globálními nároky a vlivem*“ (DPG, 1992, s. 1). Mimo rámec důrazu na důležitost pádu komunismu bylo vyzdvihováno vítězství v operaci Pouštní bouře z roku 1991. Právě válka proti Iráku byla vnímána jako první důležitý krok na poli mezinárodní politiky po ukončení studené války, která vytvořila nové bezpečnostní prostředí. Explicitně „*Nové mezinárodní prostředí bylo vytvořeno vítězstvím USA a jejich spojenci proti irácké agresi-první válka po skončení války studené se stala rozhodující událostí v globálním americkém leadershipu*“ (DPG, 1992, s. 1). Mimo rozbor situace na počátku 90. let 20. století se text vracel i k obecnějším a starším dějinám. Dokument jasně deklaroval nutnost opatrnosti pro případ stahování sil a demilitarizace americké vojenské moci. Jako konkrétní příklad uváděl situaci po I. a částečně po II. světové válce, kdy USA rychle demilitarizovaly a stáhly své síly do bezpečí své geografie, „*omyl v přesvědčení, že jsme dosáhli jakési permanentní bezpečnost*“ (DPG, 1992, s. 3). Důsledkem nebyl bezpečnější svět, ale nová hrozba, která přinesla novou válku. Tato situace si následně vyžádala nutnost opětovného nasazení armády. Dokument varoval před takovouto taktikou, která se v minulosti již ukázala jako chybná. Naproti tomu navrhoval vojenské a politické výhody udržet. USA tím měly dosáhnout výhod, které zabrání vzniku další vojenské hrozby

svou vojenskou dominancí, což mělo přinést bezpečnostní výhody za nižší cenu, konkrétně „*dá nám to větší bezpečnost za menší náklady*“ (DPG, 1992, s. 3). Konkrétním cílem bylo nepřipustit vznik další světové mocnosti, která by dokázala ohrožovat zájmy USA. Text využívá pojem „*žádný potencionální rival*“ (DPG, 1992, s.3).

Kritizovaným principem v DPG se stal vztah k partnerům. Dokument jasně tvrdil, že je nutné budovat aliance přátel a vést do liberálního tábora demokracie i státy bývalého SSSR, pokud to bude možné, tedy „*vést a pomáhat*“ (DPG, 1992, s. 2 a 5). Pojem přátelství byl chápán jako vztah dvou či více států, ale nebyl chápán jako vztah rovných, „*musíme zachovat schopnost selektivního řešení problémů, které ohrožují naše vlastní zájmy*“ (DPG, 1992, s.2). USA měly vést a určovat tón. Spojenectví mělo být výhodou, nikoli podmínkou. Právě dikce jazyka, která byla striktně jednostranná, vyvolala značnou kritiku. Spojené státy opakovaně rozebíraly otázku výsledku studené války a války v Iráku 1991. Resumé bylo osudově ostré a hovořilo o nutnosti nepromrhat výhody, lakonicky vyjádřeno „*nesmíme promrhat pozici bezpečnosti, která byla dosažena za cenu velké oběti*“ (DPG, 1992, s.1). Evidentně tak výhoda pozice byla nadřazena spolupráci s ostatními státy, přičemž hlavním argumentem se stal historický odkaz nákladů, které generace Američanů přinesly na oltář vítězství ve studené válce.

Specifický byl i vztah k mezinárodním organizacím. Tento bod se ukázal jako jeden z nejpálčivějších v celém DPG. USA striktně navrhly svět, kde byla jejich role nezávislá na mezinárodním systému kontroly mezinárodních organizací. Nezávislost a větší akceschopnost USA měla vést k vybudování širší „*oblasti míru*“ (DPG, 1992). Dále mělo dojít k „*renesanci nebo vybudování nových mezinárodních organizací*“ (DPG, 1992, s. 1 a 3). Primárně nešlo o zřeknutí se existence nadnárodních formací, ale výraznou úpravu jejich funkce. Tvůrci materiálu vycházeli z principu, že mezinárodní organizace jsou prospěšné a USA je budou respektovat, pokud s nimi budou ve shodě. Jakmile bude názor jiný a pro Spojené státy nevýhodný, necítili se být tvůrci DPG vázány silou mezinárodního hlasu, „*v případě pomalé nebo neadekvátní podpory musíme jednat nezávisle, abychom ochránili naše stěžejní zájmy*“ (DPG, 1992, s.2). Tento postoj v důsledku znamenal silný útok na mezinárodní koncepci nadstátních organizací. USA se striktně přihlásily k unilateralismu a otevřeně deklarovaly, že se necítí být vázány rozhodováním na mezinárodní scéně, pokud toto bude pomalé nebo ohrožující jejich strategické zájmy. Spojené státy se vědomě a otevřeně postavily do role světového hegemonu, který neuznává pravidla a přizpůsobuje si systém pro svůj vlastní prospěch. Důvodem tohoto postoje byla nejen lekce z dějin, ale i realita nového bezpečnostního

prostředí, které bylo nejisté a plně dobře vyzbrojených států. Lakonicky řečeno „svět zůstal nepředvídatelný a dobře vyzbrojený“ (DPG, 1992, s. 3).

Jasně deklarativní bylo popsání použití síly. USA mohly využít preventivních a preemptivních vojenských úderů pro ochranu sebe sama, svých spojenců, ale také vlastních zájmů strategické povahy. Explicitně je použit termín „jednat nezávisle v případě potřeby“ (DPG, 1992, s. 2). Dokument jednoznačně ukazoval na možnost vedení válek mimo kontrolu mezinárodních organizací v případě, kdy to bude výhodné nebo nezbytné pro potřeby USA.

Dokument DPG obsahoval výlučné chápání americké role ve světové bezpečnosti. Ta byla nově pojímána jako světové vedení – *leadership*. USA měly nejrozsáhlejší ozbrojené síly a mělo to tak zůstat (DPG, 1992, s. 2). USA si měly udržet největší vliv na světě. Můžeme konstatovat, že se Spojené státy staly jediným hegemonem mezinárodního uspořádání. Myšlenka byla dále rozvedena v úvaze o nutnosti světového vedení ostatních. Cílem bylo zabránit vzniku další vojenské mocnosti, která by mohla aspirovat na roli lídra, což nebylo americkým národním zájmem (DPG, 1992, s.5). Evidentně tak USA vyhodnotily své postavení světového hegemonu jako nejlepší. Spolu s tím bylo dosaženo názoru, že by bylo žádoucí toto postavení udržet i pro další dekády.

Zájmové sféry byly definovány následovně. Jako hlavní území důležité pro USA byly vymezeny: Evropa, Blízký východ, jihovýchodní Asie a Latinská Amerika. V Evropě bylo poukázáno na důležitost výhry ve studené válce. Klíčový byl vztah k Rusku a k bývalým státům Varšavské smlouvy. Tyto státy byly chápány jako klíč k vytvoření demokratické oblasti v pásu střední a východní Evropy, čímž by byl podpořen vznik prospěšného bezpečnostního prostředí (DPG, 1992, s. 5). Zvláštní byl vztah k Rusku, které bylo chápáno ambivalentně. Z jedné strany jako stát, který by měl obdržet pomocnou ruku v demokratizačním procesu, z druhé strany jako bývalý hegemon a soupeř, jež má dostatečné kapacity na opětovné vybudování své pozice. Přesun Ruska do role opětovného rivala byl v podtextu patrný. Další regiony byly brány jako podstatné z hlediska zajištění zdrojů či bezpečnosti přátelských států (Izrael). Text přímo uváděl důvody zájmu a ochrany těchto míst, kdy hovořil o nebezpečí konsolidované kontroly ze strany nepřátel „konsolidovaná nedemokratická ochrana těchto zdrojů může vytvářet významné nebezpečí pro naši bezpečnost“ (DPG, 1992, s. 2).

Rozborem hlavních proudů DPG 1992 lze vytvořit závěrečné shrnutí textu doktríny. Dokument definoval situaci na počátku 90 let 20. století v mezinárodní politice. Prizma pohledu bylo zaměřeno na USA. Ty chápaly svou roli jako ojedinělou historickou příležitost, která jim byla

dána trvalou ochranou demokratických principů a vítězstvím ve studené válce. V tomto bodě se dokument zesiloval prvek amerického prvenství ve světové politice. Tento jev byl a je stále přítomný uvnitř amerických intelektuálních kruhů (Kaplan, 2017, s. 126). Americká politika tlaku vedla k pádu největšího rivala SSSR a jeho spojeneckého bloku Varšavské smlouvy. Na toto vítězství navázala výhra ve válce s Irákem při operaci Pouštní bouře, kde USA vedly světovou koalici proti režimu Saddáma Husajna. Podstatným rysem vítězství ve válce v Perském zálivu i studené válce byla demonstrace vojenských a technologických schopností USA. Východiskem hodnocení situace ve světě očima USA se stalo tvrzení, že svět nebyl bezpečnější, ale pouze jiný, proměněný. Hrozby existovaly stále, byly ovšem hůře čitelné a více různorodé. Červenou linií textu bylo chápání role USA ve světě, který směřoval od bipolárního stavu k unilaterálnímu pojetí. V očích Wolfowitz a dalších neokonzervativních tvůrců dokumentu byl tento stav chápán jako kýžená výhoda, nikoli hrozba pro světové uspořádání (Krauthammer, 1990). Spojené státy se plně přihlásily k principu světového vůdce, cílem měl být bezpečnější a demokratičtější svět. Pro naplnění tohoto cíle byly stanoveny hlavní způsoby dosažení a to:

- Dominance vojenské síly USA;
- Leadership USA;
- Unilateralismus;
- Zabránění vzniku světového vyzyvatele;
- Ochrana klíčových regionů (DPG, 1992).

Kritika, která se následně snesla na celkovou dikci dokumentu, vedla k jeho dílčímu přepracování. Hlavní znaky agresivního realismu, však zůstaly. DPG se stala výchozím strategickým dokumentem pro neokonzervativní proud pro celá 90. léta. Přestože nebyla nakonec realizována jako model pro americkou zahraniční politiku, myšlenky v ní obsažené zůstaly živé (Eichler, 2011).

3.4.7 První a druhé prezidentské období prezidenta Bushe mladšího

Události a doktrinální přístupy k pojetí hrozeb a jejich řešení v průběhu obou prezidentských období prezidenta Bushe mladšího procházely vývojem a jejich odlišnosti se promítly i do dikce doktrín. První volební období bylo ve znamení masivní války proti terorismu, realizované zejména dvěma válkami, a to v Afghánistánu a Iráku. Vedle těchto dvou masivních kampaní byla realizována i řada menších vojenských operací. První volební období bylo typické

výrazným militarismem a unilateralismem. Druhé volební období představuje značnou revizi politiky let 2000-2004, tento obraz je patrný i ve formulaci doktrinálních dokumentů.

3.4.8 Doktrína globální války proti terorismu

Politika GWOT předpokládala boj s terorismem jako hrozbou kdekoli na světě. Cílem bylo zničit veškeré teroristické sítě. Samotný terorismus byl povýšen na nejvyšší nebezpečí světového řádu. V tomto duchu Spojené státy obešly dějiny a cíleně opomenuly roky existující teroristické hnutí napříč světem. Nově se boj zaměřil zejména na militantní islamistické skupiny, které měly vytvářet ony globální sítě vycvičených a všehoschopných bojovníků. Pozornost byla zaměřena primárně na Afghánistán, Irák a následně řadu menších bojišť, kde USA poskytovaly zejména poradní činnost. Za účelem zpracovávání zpravodajských informací a vytvoření politické podpory vzniklo několik pracovních skupin a doktrinálních dokumentů.

Po zářijových útocích byly zřízeny dvě významné poradní skupiny. První byla Skupina pro boj proti terorismu (*Policy Counterterrorism Evaluation Group-PCEG*). Druhou pak Skupina pro speciální plánování (*The Office of Special Plans-OSP*). Činnost zmíněných skupin byla zaměřena na hledání důkazů o propojení teroristických skupin, jejich financování a řízení. Specifickým úkolem bylo hledat spojení mezi al-Káidou, Usámou bin Ládinem, Ajmanem Zavahrím a státem Irák. Respektive jakýmkoli spojením mezi státem Irák a terorismem.

Činnost komisí byla v průběhu roku 2002 podpořena i texty analyzovaných doktrín, a to jak NSS, tak NSCWMD. Specificky byl vytvořen ještě separátní text, který měl dokládat rozsáhlý vývoj zbraní ZHN v Iráku. Dokument nesl název *Iraq's Weapons of Mass Destruction Programs-IWMDP*). Jednalo se o rozsáhlou analýzu vývoje a nasazení ZHN Irákem (IWMDP, 2002).

V případě všech tří dokumentů byl Irák uveden explicitně jako hrozba. Buď přímo jako proliferátor zbraní hromadného ničení (ZHN) nebo jako podporovatel vytvářející bezpečný přístav pro teroristy. Na základě již zmíněné strategie NSCWMD bylo přímo řečeno, že je možné aktivně využít vojenské řešení problému, stejnou možnost umožňovala i NSS. Spojené státy sice neopustily pole mezinárodní spolupráce a výrazně se na ni odvolávaly, a to v obou dokumentech, nicméně explicitně uvedly, že nejlepší obrana je útok. USA viděly v preventivní válce zcela čistou možnost, navíc efektivní, jak ohrožující problém řešit. Bylo též jasné, že názor mezinárodního společenství bude spíše poradní, nikoli hlavní.

Největší nebezpečí bylo spatřeno ze všech analyzovaných států a bojišť v Iráku. Opakovaně to tvrdily všechny dokumenty od DPG 1992 až po NSS 2002 a NSCWMD 2002. Přes mnohé

hrozby byl Irák vždy vnímán jako první a nejvyšší. Proliferátor, darebácký stát, podporovatel terorismu a bezpečný přístav pro teroristy. Společně s Irákem byly označeny i jiné státy. Klasicky Severní Korea, ale z mlhy obecnosti vždy vystoupil konkrétní Irák. Trochu mimo stál Afghánistán, který byl explicitně jmenován jako hrozba, ale zejména ve spojení se sítí al-Káida a hnutím Tálíbán. Afghánistán byl primárně chápán jako bezpečný přístav, který je potřeba zničit a odejmout teroristům tuto výhodu. Navíc vojenská operace OEF jednala přesně v tomto duchu. Nejednalo se o útok na stát, ale na parazitickou strukturu, která našla uvnitř státu vhodného hostitele. Cílem OEF tak bylo separovat teroristy, zničit je a podpořit růst Afghánistánu jako fungujícího státu.

V případě Iráku byla situace odlišná. Saddám byl považován za celosvětovou hrozbu. Neokonzervativní kruhy chápaly úspěch akce Pouštní bouře v roce 1991 jen jako částečný, protože finálního úspěchu, tedy odstranění Saddáma, nebylo dosaženo. Irák dle nich byl hlavním nebezpečím. Navíc nebezpečím, které lze mezinárodnímu společenství ohledně zbraní hromadného ničení (Bush, 2002). Spojené státy nevěřily Iráku otevřenou snahu o kontrolu svého arzenálu ZHN a podezřívaly Irák z přímé podpory 11.zář. Na rozdíl od Afghánistánu, respektive skupin, které se nacházely na území Afghánistánu, tedy al-Káidy, nebylo o Iráku jako podporovatele útoků na USA zřejmého nic. Neustálé předhazování Iráku jako hlavního aktéra globálního terorismu nebylo založeno na důkazech. Z těchto důvodů bylo velmi složité prodat veřejnosti (mimo USA) obraz Iráku jako hlavního koordinátora terorismu. Důkazy neodpovídaly tvrzením. Přesto nikdo nepochyboval, že režim Saddáma Husajna je vše, jen ne otevřenou liberální demokracií (Gombár, 2013). Američané zcela jednoznačně vytvářeli obraz Iráku, který měl vést k vojenské operaci proti němu (Bush, 2002). Za tímto účelem byla přímo vytvořena zpráva IWMDP. Jednalo se o konkrétní hlubokou analýzu vývoje ZHN v Iráku. Zásadní problém byl, že její vysvětlení používalo minimálně argumentační faul posunutí v tématu, kdy minulé použití ZHN Irákem a vývoj těchto prostředků, byl vydáván za důkazy o existenci a vývoji na počátku 21. století. Pregnantně zpracovaný popis operace Anfíl nebo vývoj raketových technologií byly vydávány za důkazy o činnosti o patnáct let mladší. Svět byl zavalen prohlášeními o obcházení mezinárodních dohod, o vývoji ZHN. Irák měl přenést své výrobní kapacity do kamionů, které měly křížovat dálnice Iráku a neměly být zjištělné. Irák měl připravovat výrobu bezpilotních letounů ze starých cvičných letounů československé výroby L-29 Delfín. Ty se měly stát nosiči ZHN. Výslovnou korunou snahy o prokázání přítomnosti ZHN v Iráku byl projev Donalda Rumsfelda, který obsahoval slavnou větu, že „nedostatek důkazů o zničení není to samé jako důkaz o přítomnosti zbraní“ (Rumsfeld, 2002).

Evidentní snažení americké administrativy prokázat nebezpečnost Iráku se v průběhu roku 2002 chýlilo ke konci. Opakované zdůrazňování, že Irák představuje hrozbu pro svobodný svět, bylo náplní nejen doktrín, které vznikly v roce 2002, ale i pracovních skupin a prakticky všech veřejných vystoupení amerických politiků na veřejnosti. Významné byly projevy prezidenta Bushe o stavu unie „*Poselství o stavu unie*“ (Bush, 2002 c). Dále vystoupení ve West Pointu a Cincinnati (Bush, 2002 a), (Bush, 2002 b). Dikcí projevy navazovaly na projev prezidenta před kongresem z 20. září 2001. Opakovaně se objevil výraz válka s terorem nebo teroristická síť. Přestože válka s terorismem probíhala v Afghánistánu a na řadě menších bojišť, tím hlavním cílem byl politicky určen Irák (Rumsfeld, 2002) a (Bush, 2002 b).

3.4.9 Národní bezpečnostní strategie 2002

Jedná se o první analyzovaný doktrinální dokument z pera americké administrativy, který vznikl na počátku 21. století. Jak již bylo uvedeno, Národní bezpečnostní strategie je veřejný, periodicky vytvářený dokument. Definiuje a rozpracovává základní pozice americké bezpečnosti ve vztahu k hrozbám světového a domácího charakteru. NSS 2002 byla představena v září 2002, tedy rok po teroristických útocích 11. září 2001 a 11 měsíců od počátku vojenských operací v Afghánistánu. Text byl relativně obsáhlý, celkově se jednalo o 31 stran. Materiál byl rozdělen do deseti částí. Obecného úvodu a devíti konkrétních oblastí rozebírajících bezpečnostní prostředí, přičemž každá část byla uvedena vybraným citátem prezidenta Bushe mladšího. Analýza dokumentu nerozebírá každou část separátně, ale je založena na rozboru stanovených okruhů.

Nejprve je analyzován jazyk použitý pro tvorbu doktríny. V případě NSS je zajímavé, že prakticky celý dokument je vytvořen výrazně citově zabarveným jazykem, který alespoň na první pohled neodpovídá povaze materiálu, který naplňuje. Často se opakují obraty odkazující na historickou významnost USA, svobodu, vůli, nutnost hájit svobodný trh. Specifickým jazykem, který se často opakuje je zobrazování střetu dobra a zla. Poslední jmenované bylo pak chápáno jako jakási nová kruciáta 21. století. Ta již z podstaty musela skončit finálním vítězstvím sil dobra. Specifické jazykové obraty navazující atmosféru ojedinělého historického okamžiku byly použity již v úvodu materiálu. Obecně shrnoval podstatu amerického národa, jeho místa v dějinách a též popisoval obtíže, kterým Amerika čelila v minulosti a kterým čelí nyní. Minulost je zobrazena jako slavná epocha národa. Toto pojetí definovala hned první věta úvodu „*Velké souboje dvacátého století mezi svobodou a totalitarismem skončily rozhodným vítězstvím sil svobody a jediným možným modelem národního úspěchu svobodou, demokracií a*

volným obchodem“ (NSS, 2002). Následně se opakovala slova jako svoboda, obrana míru, hodnoty nebo demokracie. V opozici vůči pojmům zdůrazňující liberální hodnoty stojí často používané pojmy definující soupeře-vyzyvatele a hrozby. Dokument je protká výrazy jako *„nepřátelé, teroristé a tyrani“* (NSS, 2002). Objevila se i výrazně emotivnější slova jako *„vrazi“*, bez konkretizování přesného určení objektu. V dokumentu plnila pouze roli emotivnější slovní munice, která měla podtrhnout význam a naléhavost situace. V návaznosti na definování dvou táborů, dobra a zla, pokračoval text rozbořem prostředků pro jejich boj. Právě slovo boj bylo velmi často používaným v rámci celého dokumentu. Spolu s ním se objevovalo opakovaně i slovní spojení jako *„boj za“*, nejčastěji za *„mír, svobodu, hodnoty“* (NSS, 2002). Boj byl podle textu veden zejména proti *„hrozbám, nepřítelům, teroristům nebo darebáckým režimům* (NSS, 2002, s.1-31).

Specifikem jazyka celého dokumentu je výrazně prostupující jazyk determinující historickou zodpovědnost USA za svět. To se projevuje napříč textem doktríny. Nejvíce v úvodu, závěru a v kapitolách definující hrozby tedy v kapitolách I-V. Například obraty z citátu prezidenta Bushe ml. v úvodu I. kapitoly *„Bojujeme, jako jsme vždy bojovali za mír“*, nebo *„Bráníme mír proti hrozbám“* (NSS, 2002, s.1). Popřípadě zcela jasné přihlášení se k celosvětovému leadershipu na poli zápasu o lepší svět *„Spojené státy přijímají zodpovědnost vést tuto velkou misi“* (NSS, 2002). V tomto duchu zvláštní odpovědnosti byl definován i přístup k řešení bezpečnostní situace na počátku tisíciletí jako odpovědnost za porážku zla, přímo *„naše zodpovědnost před historií je zcela jasná: odpovědět na útoky a zbavit svět zla“* (NSS, 2002, s.5).

Druhým kritériem pro analýzu je teoretické východisko, pozice, ze které byl dokument vytvořen. V případě NSS 2002 se jednalo o text, který přímo a jasně navazoval na debatu z 90. let. NSS 2002 i díky politické síle neokonzervativního proudu uvnitř americké politické scény, i díky útokům 11. září 2001 a reálné síle globálního terorismu skupiny al-Káida vědomě přebíral vývody z DPG 1992. Přestože vznikl v roce 2002, velká část jeho pojmového aparátu, popis hrozeb, vidění bezpečnostní situace atp., byla produktem debaty o dekádu starší. Tedy debaty počátku 90. let. Znovu se objevila představa USA jako ostrova demokracie, který vede svět k jedinému možnému uspořádání, liberální demokracii. NSS 2002 obsahuje zjevné reminiscence na velkou debatu o konci dějiny z pera Francise Fukuyamy. Tento neokonzervativní intelektuál s ní přišel po vítězství USA ve studené válce. Vědomě tak opětovně vrátil do světového diskurzu myšlenku filozofa Hegela o ideálním uspořádání lidských společností (Fukuyama, 2002). Vlivná a silná idea počátku 90. let byla v průběhu

debaty v rámci následující dekády překonána jako příliš idealistická a vrátila se jako klíčový fundament nové bezpečnostní strategie. Takový pohled na svět určoval jako jedinou možnou ideologii. Tu liberální a byl ukotven v samém úvodu doktríny (NSS, 2002). Je evidentní, že doktrína byla otiskem doby. Teroristické útoky zasáhly americkou společnost přímo uvnitř jejího světa. Reakcí na tuto bezprecedentní hrozbu bylo přijetí nerealizované politiky celosvětového lídrovství. Tedy co definoval Paul Wolfowitz v DPG již v roce 1992. Můžeme říct, že NSS 2002 je novelizovaným a zpřesněným dokumentem DPG přesně o deset let.

Geografická pozice dokumentu je jednoznačně globální. Text byl vytvořen jako opora americké politiky a měl umožnit mimo jiné aktivní vedení válek proti terorismu, popřípadě lokální zásahy proti teroristům. Z tohoto důvodu pojímá bezpečnostní prostředí jako globální celosvětový celek. Bezpečnost nelze vybudovat skrze selektivní pohled na geografii hrozeb, ale jen a pouze při jejich globálním posouzení. Bojištěm je definován celý svět, přičemž některé regiony mají výsadní postavení, zejména kvůli svému napojení na terorismus. Globálně jsou také popsáni spojenci, kteří se nacházejí na všech kontinentech.

Velký prostor byl věnován popisu hrozeb, přesto je jejich většina charakterizována velmi obecně. Mimo již zmíněné obecné definice pojmů jako hrozba, nepřítel, teroristé nebo darebácké státy byl v dokumentu věnován jen malý prostor přímé konkretizaci. Sám text jasně deklaroval hlavní hrozbu jako složený komplexní problém, nikoli jako „jednotlivost nebo jednu osobu či režim“ (NSS, 2002, s. 5). Vágní slovník byl následně konkretizován a zcela jasně se zaměřil na terorismus. Tedy na „*úmyslné, politicky motivované násilí páchané na nevinných*“ (NSS, 2002, s. 5). Významnou výjimkou je uvedení hlavní teroristické organizace, skupiny al-Káida. Je zmíněna explicitně, byť není ani jednou jmenován její vůdce Usáma bin Ládín. Jmenování al-Káidy a jejího spojence radikálního afghánsko-pakistánského hnutí Tálibán představovalo jediné přesné pojmenování teroristické skupiny uvnitř dokumentu. Ostatní skupiny nejsou přímo jmenovány. Jen zmíněný druh nebezpečí, který mohou představovat. Jednalo se o drogové kartely v Jižní Americe a protivládní síly v oblastech Blízkého východu. Velké nebezpečí bylo spatřováno v celosvětové síti teroristických buněk a „*tisících dobře vycvičených teroristech napříč kontinenty*“ (NSS, 2002, s. 5). Terorismus byl představen jako největší celosvětová hrozba počátku století. Byl definován jako globální síla, schopná a ochotná působit kdekoli, přičemž jeho cílem bylo páchat zlo na nevinných. Spolu s globální teroristickou sítí bylo definováno další nebezpečí, skupina ochotných podporovatelů. Států či skupin, které aktivně systém financují a pomáhají mu růst, popřípadě se ukrývat. Zde byla zajímavě vytvořena konstrukce všehoschopného individua, disponujícího nebezpečnými

technologiami. Přímo se hovořilo o „*zahořklé všehoschopné hrstce*“ (NSS, 2002, s. 1). Přestože zůstalo v podtextu, je tato informace důležitá. Podstatným rizikem dle NSS 2002 bylo nebezpečí šíření ZHN a transferu vyspělých technologií do rukou teroristů nebo darebáckých států. Dle dokumentu se v jejich rukou nejedná o zbraně poslední instance, ale o zbraně příležitosti, které jsou naopak určeny k primárnímu využití, jelikož stírají početní a technologické nevýhody. „*Nyní vidí naši nepřátelé zbraně hromadného ničení jako zbraně příležitosti*“ (NSS, 2002, s. 15). Zcela jasně byl vidět rozdíl ve vnímání hrozby ZHN v období studené války. Jednalo se o zbraně poslední instance a současnosti, a naopak byly chápány jako zbraně první instance. Jiná situace panovala u definice další hrozby, a to nepřátelských států. Zde nešlo k přesnému vymezení a zůstalo jen u obecného ustanovení. Určitou výjimkou byly tři státy, a to Afghánistán, Irák a Severní Korea. Opakovaný důraz na potřebu vybudování fungujícího Afghánistánu byl určitou červenou linií textu doktríny. Jako důvody byly uvedeny podpora lidské důstojnosti, zajištění bezpečnosti sousedů a zejména zabránění opětovnému přebudování Afghánistánu na „*bezpečný přístav pro teroristy*“ (NSS, 2002, s. 7). Pokud se v dokumentu objevoval často Afghánistán, značná pozornost byla věnována i jeho důležitějšímu sousedu Pákistánu. I ten byl považován za důležitý zájmový stát, a to z několika důvodů. Jedním byla nutnost spolupráce s Indií na jaderné bezpečnosti. Dalším byla stabilizace afghánské hranice. Posledním pak vstup Pákistánu do protiteroristické koalice a sdílení zpravodajských informací. V případě Iráku bylo odkázáno na historické zkušenosti z roku 1991 a opakované snahy získat zbraně hromadného ničení, přímo „*zajistili jsme nezvratný důkaz*“ (NSS, 2002, s. 14). Irák, byl i po deseti letech vnímán jako zdroj hlavní nestability na Blízkém a Středním východě. V oblastech, které přímo NSS definovala jako klíčové pro bezpečnost USA. Pokud byl Irák vnímán jako zdroj nebezpečí, stejně byla vnímána i Severní Korea. Ta byla označena za „*světového dodavatele balistických raket*“ (NSS, 2002, s. 14). Irák, Afghánistán a Severní Korea byly jmenovány explicitně jako státy, kterým je potřeba věnovat pozornost, jinak doktrína hovořila o oblastech. Opakovaně se jednalo o Blízkém a Středním východě, Evropě, Africe a Jižní Americe, zejména Kolumbii (Eichler, Demková 2016).

Posledním kritériem rozboru NSS 2002 je přístup k navrhovaným opatřením pro aktivní management, představených hrozeb a rizik. Dokument opakovaně předkládal jako stěžejní pilíř bezpečnosti spolupráci na mezinárodní úrovni. Cílem bylo budovat otevřené, demokratické společenství, které bude sdílet stejné základní principy jako svoboda, demokracie, svobodné podnikání. To mělo přinést rozvoj demokracie na světě a snížit celkové nebezpečí konfliktů. Na obecné formulace navázala konkrétní definice vybraných organizací. NATO, G 7, Evropská

Unie a samozřejmě OSN. Důraz byl kladen na spolupráci v NATO, s odkazem i na historické konsekvence, konkrétně na princip společné obrany. Článek 5 byl poprvé ratifikován právě po útocích 11. září a dokument o tom explicitně hovoří (NSS, 2002, s. 25). Na jasné přihlášení se ke spolupráci v rámci NATO navázala i nutnost spolupráce a EU. Ta byla překvapivě vnímána jako důležitý partner. Pravděpodobně kvůli síle Evropy v ekonomických otázkách a schopnostech měkké síly. Specifickými spojenci byli i Austrálie a Nový Zéland. Oba státy přijaly aktivní roli ve válce s terorismem. NSS 2002 důležitost spojení s Jižní polokoulí podtrhovala. Mimo rámec nutné spolupráce nezůstalo ani Rusko, to bylo naopak vnímáno jako klíčový partner. Důležitá byla role Ruska ve válce proti terorismu, kdy byla vytvořena široká mezinárodní platforma (NSS, 2002, s. 27). Méně otevřená, nicméně podstatná role spolupráce byla přisouzena i Číně. Zde USA doufaly, že cesta spolupráce povede Čínu k větší otevřenosti a následování západu (NSS, 2002, s. 27). Spolupráce s OSN pak měla vést zejména ke snížení chudoby a k boji s HIV/AIDS.

3.4.10 Národní strategie proti zbraním hromadného ničení 2002

Druhým důležitým doktrinálním dokumentem ve sledovaném období byla Národní strategie proti zbraním hromadného ničení – *National Strategy to Combat Weapons of Mass Destruction* (NSCWMD) z prosince roku 2002. Jednalo se o krátký dokument, který má pouhých šest stran textu. Nicméně jeho obsah představuje unikátní otisk doby, kdy velmi silně reaguje na situaci po 11. září 2001 a v té době již skoro rok běžící válku proti terorismu. Text samotný byl rozdělen na obecný úvod, popis tří základních pilířů americké strategie pro zbraně hromadného ničení a závěrečné ustanovení.

První kritérium je zaměřeno na ukázkou jazyka, který byl použit pro vytvoření dokumentu. Přestože je NSCWMD 2002 rozsahem krátký text, použitá forma jazyka z něj činí zajímavý materiál pro analýzu. Strohá popisná forma byla nahrazena silně citově zabarvenou dikcí jednotlivých pasáží. Již samotný úvod se nese v tomto duchu, kdy za úvodní slova byl zvolen projev prezidenta Bushe ml. Jádrem sdělení byla aktuálnost hrozeb, kterým USA a svět čelí a nutnost potlačení této hrozby. Pro vytvoření naléhavosti byla využita slova jako „odhodlání“ nebo slovní spojení „otevřeně přiznat“. Finální naléhavosti byla obsažena zejména v posledních větách citovaného projevu, zde se objevují spojení jako „historie bude soudit tvrdě“ a „jediná cesta k míru a bezpečnosti je cesta akce“ (NSCWMD, 2002, s. 1).

Na úderný citát navazuje samotný text, který obsahuje opětovně značné množství slov, které nejsou citově neutrální. Opětovně bylo řečeno, že „*zbraně hromadného ničení představují největší bezpečnostní výzvu, které USA čelí*“ (NSCWMD, 2002, s. 1). Specifický byl též jazyk, který popisuje nepřítel objevují se slovní spojení jako „*světové největší nebezpečí*“, nebo „*jejich ochota riskovat výhodu je*“ (NSCWMD, 2002, s. 3). Vědomě je používán jazyk, který zobrazuje skutečný svět plný nebezpečí. Svět teroristických skupin a režimů, reálně usilující o rozpoutání války za použití zbraní hromadného ničení. V návaznosti na zobrazení smrtících hrozeb byla opakovaně vyzdvižována nutnost získání „*maximálně účinných technologií*“ (NSCWMD, 2002, s.6). Spolu s tím se napříč dokumentem objevuje nutnost podpory spřátelených režimů a organizací. Vytváření prostoru pro kooperaci byla tak jedním z typických znaků textu, taktéž obsažený v dokumentu. Jazyk predikující nevyhnutelnost situace byl využit i v samém závěru dokumentu. Celý text je završen následující větou odkazující na nemožnost jiné cesty „*Můžeme a musíme být úspěšní, v úkolech této strategie, nemáme jinou možnost*“ (NSCWMD, 2002 s. 6).

Druhým kritériem, podle kterého můžeme NSCWMD posuzovat, bylo teoretické ukotvení dokumentu a historický kontext, ve kterém doktrína vznikla. Text byl přímo utvářen probíhající válkou proti terorismu a snahou získat manévrovací prostor pro obvinění Iráku ze šíření zbraní hromadného ničení a podpory terorismu. V tomto duchu je i definován historický kontext uvnitř textu. Svět počátku 21. století je zobrazen jako nejisté místo plné hrozeb, tolik odlišný od světa minulosti. Přestože není explicitně řečeno je pravděpodobné, že se jednalo o narážku na 90. léta, konkrétně „*Hrozby dneška jsou mnohem více diverzifikované a méně předvídatelné, než hrozby minulosti*“ (NSCWMD, 2002, s. 3). Je evidentní, že díky dokumentu nese výrazné rysy neokonzervativního uvažování a přebírá mnohé obraty z DPG 1992. Společně s nutností posuzovat moderní hrozby jako nebezpečnější se objevuje odkaz na nutnost spolupráce s Ruskem a státy bývalého SSSR. Důvodem je nejen arzenál zbraní hromadného ničení, ale také „*vysoké množství jaderného materiálu a raketových technologií*“ (NSCWMD, 2002, s. 4). Ty mohly být nyní zneužity proti USA a celosvětové bezpečnosti.

Geografická pozice je opět jako v případě NSS 2002 globální. Doktrína řešila nebezpečí šíření ZHN celosvětově, neuzavírala se do geografických oblastí. Bezpečnost z jejího pohledu je globální, jelikož nepřítel je globální. Obecné globální působení je opět specifikováno zaměřením na lokální hrozby, které byly definovány jako oni proliferátoři a státy podporující terorismus. Přestože často chybí explicitní pojmenování nepřítel a jeho geografická působnost, bylo zřejmé, že se jedná o dříve již definované nepřátele. Zaměření padlo na oblast Iráku a

Íránu, Libye a samozřejmě KLDL. Do zájmových oblastí patřil také Afghánistán a oblast Střední Ameriky.

Hrozby byly kromě obecného zachycení emotivnějším jazykem shrnuty do následujících bloků. Základně byly za hrozbu považovány teroristické skupiny, agresivní státy, proliferátoři zbraní hromadného ničení a obecně státy, které těmto skupinám pomáhají. Zajímavé je, že dokument nekonkretizuje žádnou z výše popsaných skupiny. Drží se jen a pouze obecného konstatování, kdo je považován za hrozbu na poli šíření a možného nasazení zbraní hromadného ničení. Opakovaně se objevují výrazy jako „proliferátoři“, „teroristické skupiny“, „nepřátelský stát“ nebo „teroristická hrozba“ či „státy podporující terorismus“ (NSCWMD, 2002, s.1 a 6). Nikde nenastala jasná konkretizace cílů. V dokumentu nebyla vyjmenována jediná teroristická skupina, jediný stát označený jako přímý proliferátor nebo jediný stát označený za konkrétního podporovatele terorismu. Celý text byl zcela obecný. Pravděpodobně právě tato šíře při popisu hrozeb umožnila značně volné politické užívání termínů využitých v dokumentu při tzv. procesu „labelingu“- nálepkování odpůrců.

Posledním kritériem pro posouzení je návrh řešení a využití strategie v boji proti šíření ZHN. Jedná se o část materiálu, zaujímající největší prostor. Základně byly určeny tři hlavní okruhy, které byly rozpracovány a pro každý byla vytvořena konkrétní opatření pro úspěšnou realizaci. Pilíře byly stanoveny takto:

1. Boj proti šíření ZHN;
  2. Posílení forem nešíření ZHN;
  3. Zpracování důsledků použití ZHN. Považována jasná strategie, spolupráce s přátelskými státy, kooperace, diplomacie, kontrola zbrojení a vlastní vojenská připravenost.
-
1. Za hlavní pilíř boje proti šíření ZHN byla považována schopnost nasadit rozmanité prostředky, explicitně „*plná škála operačních schopností*“ (NSCWMD, 2002, s. 2). Ty byly chápány jako propojení mezi vojenskými, zpravodajskými a výzkumnými centry při sdílení poznatků a technologií. Boj byl v tomto místě pojímán jako primárně odstrašující postoj, kdy masivní arzenál zbraní konvenčních i nekonvenčních a rychlé sdílení informací tvořil celek. Byl schopen vyprodukovat masivní odpověď na jakoukoli hrozbu. Pro zdůraznění odhodlanosti bylo opakovaně využito slovo „*zastašování nebo odstrašení*“ (NSCWMD, 2002, s. 3). Efektivní obrana byla chápána jako aktivní

propojení silné protivzdušné a protiraketové obrany, včetně schopností zmírnění útoku za pomoci ZHN, konkrétně „*zmírnit dopady*“ (NSCWMD, 2002, s. 3). Nicméně jádro boje proti šíření ZHN bylo navrženo ve dvou rovinách. První měla být již uvedená schopnost „*odstrašení a snížení rizika případného útoku*“ (NSCWMD, 2002, s. 3). Druhá rovina byla z hlediska role USA podstatnější, jelikož obsahuje sdělení o nutnosti provádění vojenských operací proti státům, které disponují nebo by mohly disponovat ZHN, přímo „*Spojené státy musí být připravené provádět operace ke zničení nebo demontáži všech zařízení ZHN nepřátelských států nebo teroristických sítí.*“ (NSCWMD, 2002, s. 3). Bylo řečeno, že vojenské řešení je součástí doktríny, nejen kvůli samotné eliminaci, ale také kvůli odstrašení konkrétně byl použit termín „*mocnému odstrašujícímu efektu*“ (NSCWMD, 2002, s. 3).

2. Druhým pilířem bylo posílení mechanismů proti ukončení šíření ZHN.

Opakovaně byla předkládána nutnost spolupráce a vytváření *bilaterálních a multilaterálních vazeb*. Klíčem politiky nerozšiřování ZHN byla zvýšená aktivita na poli již stávajících dohod a existujících organizací. Jako příklad lze uvést Mezinárodní agenturu pro atomovou energii, Organizaci pro zákaz chemických zbraní nebo obecnou spolupráci na platformě nejvyspělejších států světa G-7. Tato široká kooperace měla vést k odrazení zmíněných podporovatelů ke spolupráci s již jmenovanými „*darebáckými státy*“, explicitně „*Musíme odradit podporovatelské státy od spolupráce*“ (NSCWMD, 2002, s. 4). Cílovým bodem mělo být vytvoření komplexní ochrany a systému sankcí, které by zabránily šíření ZHN. Přímou je využit obrat „*Sankce mohou být hodnotnou částí*“ (NSCWMD, 2002, s. 4). Patrně nejdůležitější bod sankčního pilíře byl obsažen v samém závěru rozboru, kde se tvůrci vyjádřili k funkčnosti sankcí, respektive k jejich kritice „*Ty se ne vždy ukázaly jako účinné, a proto je třeba hledat další řešení*“ (NSCWMD, 2002, s. 4).

3. Třetím pilířem dokumentu byl samotný sankční mechanismus pro případ porušení. USA počítaly s nutností mít vypracovány plán pro případ skutečného použití ZHN na jejich půdě, proti americkým vojákům v zahraničí nebo proti spojencům. Opakovaně se odkazovalo na nutnost plné připravenosti a vytvoření mechanismů, které „*budou snižovat případné škody*“ (NSCWMD, 2002, s. 5). Na princip obecné připravenosti měla navázat nutnost lepšího sdílení veškerých zpravodajských informací, mezi všemi

dotčenými službami a mezi spřátelenými státy. Důležitým prvkem byl i apel na nutnost zavedení vysoce efektivních moderních technologií. Klíčovým bodem byla „*synergie všech výše zmíněných přístupů, proti dodavatelům, podporovatelům a teroristům*“ (NSCWMD, 2002, s. 6). Finální podobu dostal obrys sankčního mechanismu v závěru textu, kdy bylo jasně řečeno, že existují státy, které jsou vyslovenými proliferátory a kteří usilují o větší arzenál ZHN. Za tímto účelem spolupracující a podporující sekundární proliferaci. Mechanismus, kterým by šlo této hrozbě zabránit byl definován jako „*nové přemýšlení o strategiích*“ (NSCWMD, 2002, s. 6). Shrnující kritérium tedy volně uvažovalo o nutnosti posuzování hrozeb separátně a přípravě taktiky na každou zemi zvlášť.

3.4.11 Války v Afghánistánu a Iráku, realizace unilaterální politiky USA

Přímou projekcí politiky aktivního preventivního řešení hrozeb byla realizace dvou rozsáhlých vojenských operací. *Operation Enduring Freedom*-Operace trvalá svoboda a *Operation Iraqi Freedom*-Operace Irácká svoboda. Obě zmíněné války mají řadu shodných rysů, ale také řadu rozdílných. Zatímco operace v Afghánistánu byla přímou reakcí na 11. září 2001 a vycházela z nutnosti aktivně postihnout viníky a prokázat odhodlání USA postavit se agresí, operace v Iráku byla dlouhodobě separátně připravovanou akcí, která nevycházela z nutnosti postihnout viníky 11. září, ale realizovat politiku změny režimu ze zahraničí. Druhá zmiňovaná operace, tak již plně odpovídala dikci doktrín z let 2002 (NSS, 2002, NSCWMD, 2002). O dekádu tak přišla na řadu neokonzervativní myšlenka USA jako státu, který reguluje světové dění skrze projekci své moci a aktivně utváří bezpečnostní prostředí ke svému obrazu (Krauthammer, 1990).

Operace v Afghánistánu, z pohledu bezpečnostní politiky a doktrín, představuje specifickou válku. USA ji neplánovaly (Ellinger, 2013). Byla realizována za účelem potrestání teroristů za 11. září. Afghánistán byl dlouhodobě nefunkčním státem, kde probíhala více jak 20 let občanská válka. Většina území se nacházela pod vládou pašunského hnutí Tálibán. Jako militantní a radikální sunnitské uskupení poskytovalo ochranu síti al-Káda (Hynek-Eichler, 2012). Symbióza trvala již od 90. let. Většina Afghánistánu byla nepřátelská, výjimku tvořila nejvýchodnější část, kde vládla tzv. Severní aliance pod vedením Ahmada Šáha Masúda (Marek, 2006). Spojené státy získaly pro operaci v Afghánistánu rychlou mezinárodní podporu i podporu OSN. Ta uznala, že válka není vedena proti státu Afghánistán, ale proti hnutí Tálibán, které neplní mezinárodní dohody o bezpečnosti. Rezoluce č. 1378 OSN ze 14. 11. 2001 (OSN,

2001 a) přiřkla hnutí Tálibán zodpovědnost za to, že dovolilo organizaci al-Káida využít území Afghánistánu za svou ochranu. Též mu rezoluce vytkla, že nic neučinil v boji proti mezinárodnímu terorismu, ale naopak jej chránil, přičemž zde došlo k odvolání na rezoluci č. 1373 (OSN, 2001 b). Pro realizaci samotné mise byla zvolena taktika využití lokálních proxies, tedy bojovníků Severní aliance s podporou speciálních sil a letectva (Marek, 2006). První fáze války v Afghánistánu byla sofistikovanou vojensko-zpravodajskou operací, vedenou s nízkým počtem konvenčních sil a vojenského personálu. Navíc byla první fáze doprovázena i rozsáhlou humanitární misí, realizovanou shozy potravinových dávek do válkou zdevastovaných oblastí Afghánistánu. Mise měla i výrazný psychologický efekt, respektive byl využit prvek psychologických operací. Stranou nemůže zůstat ani skutečnost, že Spojeným státům pomohla široká koalice států, které vyslaly své speciální síly a letectvo. Rychlé ovládnutí bojiště, úspěchy Severní aliance a poradců ze speciálních sil znamenaly rychlý úspěch celé války. Po několika měsících byl Afghánistán osvobozen. Hnutí Tálibán přešlo do ilegality, nebylo však zničeno a bojovníci skupiny al-Káida byli buď zabití, zajati nebo utekli za hranice. Jednalo se o velký úspěch války, jejíž scénář byl zpracován ad hoc. Nicméně do budoucna nechávala bezpečnostní situace v Afghánistánu otevřená vrátka pro několik možných scénářů dalšího vývoje. Na přelomu let 2001 a 2002 se jednalo o bezprecedentní rychlý úspěch, byť hlavní představitelé al-Káidy a Tálibánu nebyli dopadeni. Zejména u osoby Usámy bin Ládina to byla jistá frustrace. Pohledem doktrín byla operace ukotvena v 90. letech a naplňovala dikci zejména DPG 1992.

Oproti operaci v Afghánistánu byla druhá rozsáhlá válka kampaně GWOT zahájena jako politická akce (Eichler, 2005). Nejednalo se tak o nutnost, ale o přání americké a částečně britské politické reprezentace. Na rozdíl od Afghánistánu, kde bylo jasně prokázáno propojení na teroristickou síť al-Káida a autory útoků z 11. září. Podobně jasné prokázání v případě Iráku chybělo. Přesto byl Saddám Husajn označen za celosvětového nepřítele (Rumsfeld, 2002). Spojené státy za tímto účelem spustily rozsáhlou kampaň, která měla činnost Iráku potvrdit. Politické vedení USA navázalo na aktivní politiku vůči Iráku, kterou již od konce století vedla řada vlivných neokonzervativních politiků (Gombár, 2013). Přestože se jednalo o několika měsíční činnost na přelomu let 2001/2, nebyly nalezeny žádné přesvědčivé důkazy pro toto tvrzení. Spojené státy přímo promítly politické zadání nejen do politických proklamací, zpráv komisí, ale také do doktrín. Klíčová zpráva IWMDP předložila vytoužený obraz darebáckého státu a proliferátora ZHN (IWMD, 2002). Obraz byl přesvědčivý, přesto po bližší analýze bylo jasné, že se dopouští řady argumentačních faulů a důkazní břemeno doslova „plave na vodě“. Dikce doktrín NSCWMD a NSS 2002 pak přímo deklarovala Irák jako hrozbu, bez ohledu na

realitu, přičemž nikdo nezpochyboval problematičnost osoby Saddáma Husajna i jeho režimu. Doktrinální dokumenty vykazovaly značnou snahu realizovat politické zadání. V tomto ohledu, tak konkrétní texty doktrín připravily půdu pro aktivistickou politiku mezinárodních zásahů a změny režimu zvenčí. Opětovně platí, že mise vycházela z jiných základů než mise irácká. Ta vykazovala znaky jasného politického zadání a realizace na zakázku. Při zpětném pohledu se obě mise jeví jako nezvládnuté co do připravenosti, komunikace s partnery i schopností instalovat adekvátní domácí vlády. Zejména změna režimu v Iráku měla za následek dalekosáhlé dopady na stabilitu regionu (Gombár, 2013). Prokázalo se, že schopnost aktivního vojenského zásahu není totožná se schopností stabilizace daného státu. Myšlenkový model jediné světové mocnosti, která je schopná svou silou ovládnout bezpečnostní prostředí, tím dostal povážlivé trhliny. Ruský pohled byl výrazně tvrdší, když prohlásil, že „*unilaterální mýtus byl zničen v Iráku*“ (OVP, 2007).

3.4.12 Vnímání spojenců z pohledu USA

Zásadním faktorem vnímání I. prezidentského období prezidenta Bushe mladšího je stav zapojení a vnímání spojenců, respektive, jak USA spolupracovaly a komunikovaly své záměry se svými spojenci. V tomto bodě máme možnost posoudit přístup na základě tří přístupů. Prvním je jazyk vybraných doktrín, druhým a třetím následně rozsáhlé vojenské mise v Afghánistánu a Iráku:

- **Doktrinální přístup**

Doktrinální přístup napříč NSS 2002 i NSCWMD 2002 hovořil jasně. Podpora spojenců a mezinárodních institucí byla fundamentem bezpečnosti USA. Musela být podporována a rozvíjena. Multilateralita byla chápána jako žádoucí stav. Nicméně mimo slova o nutnosti mezinárodní podpory. Doktríny ukrývaly slova o nutnosti selektivního managementu rizik v momentě, kdyby mezinárodní spolupráce selhávala, popřípadě byla příliš pomalá. Proto musíme chápat prohlášení o mezinárodní spolupráci v proklamativní rovině. Prezident Bush mladší to sám vyjádřil lakonicky, když prohlásil, že v boji proti terorismu není možná neutralita. Popřípadě, že kdo není s námi, je s teroristy. USA byly rozhodnuté v případě nutnosti jednat samostatně bez ohledu na okolnosti.

- **Operace OEF 2001**

V rámci operací v Afghánistánu byla maximálně naplněná mezinárodní podpora. I postoj USA ke spojencům byl vysoce kooperativní. Důvodem byla jednoznačná vlna mezinárodní podpory směrem k USA po 11. září. Skutečnou snahu pomoci deklarovaly kolegové z NATO. Za tímto účelem ratifikovali článek 5. Specifickou váhu měla aktivní podpora od Ruska, které se přihlásilo k podpoře USA prakticky obratem. Podstatnou realitou operací v Afghánistánu byla jejich plná legitimita. Ta byla vnímána i na straně spojenců, jinak často kritických k politice USA. Nebylo proto potřeba vytvářet koalice ochotně podporujících států jako ad hoc platformy. Spolupracovat chtěly prakticky všechny státy.

- **Operace OIF 2003**

Zcela jiná situace panovala při operaci proti Iráku. Jak již bylo ukázáno výše, americká politika vytvořila z války proti Iráku politické zadání, které bylo parciální částí politiky GWOT. Do očí bijící aktivismus při snaze přesvědčit svět o škodlivosti Iráku byl kontraproduktivní. Celosvětové veřejné mínění nebylo na straně USA. Naopak Spojené státy začaly být v mnoha zemích světa, včetně států NATO, vnímány jako agresivní militaristická země. Právě na příkladu Iráku bylo možné nejlépe prokázat, že USA mají v oficiálních doktrínách vepsanou spolupráci. Ta byla ovšem vnímána značně volně, respektive byla chápána jako bonusový přídavek, nikoli jako základ partnerství. Proto po poměrně rozhodném odmítnutí ze strany celé řady států, USA vytvořily účelovou koalici známou jako koalice ochotných. Tyto státy se postavily za USA a spolupracovaly s nimi na cestě ke svržení Saddáma Husajna, přičemž jejich důvody byly rozdílné. Od nerozlučného spojení, historicky vázalo Brity, po pravděpodobně zjištěné a mocenské důvody Polska. Obecně byla vnímána OIF jako příklad selektivního výběru koalice spojenců. Tento rys potvrdil i ministr Rumsfeld svým tvrzením, že druh mise určuje složení koalice (Rumsfeld, 2001).

3.4.13 Politika *Regime Change Policy* jako mentální model politiky G. W. Bushe mladšího v I. volebním období

Po detailním rozboru části doktrinárních dokumentů americké administrativy za roky 2000-2004, můžeme definovat I. volební období 43. prezidenta USA jako specifický mentální model. Politická koncepce prezidenta Bushe mladšího bývá nejčastěji pojmenována jako Bushova doktrína. Jedná se o velmi výrazný mentální model. Pokud bylo na počátku určeno, že mentální modely mohou být konfrontační nebo opačně kooperační. V případě Bushovy doktríny

můžeme říct, že se jedná o výrazně konfrontační model politiky. Kooperace byla vnímána selektivně a vztahovala se převážně k vytváření účelových koalic (NSS, 2002, NSCWMD, 2002, Rumsfeld, 2001). Nebyla vnímána jako nutnost, která vychází ze základů mezinárodní práva a uspořádání, ale jako benefit. Ve vztahu k OSN můžeme hovořit o zdrženlivosti, vystřídané nátlakem. Evidentně viditelné v průběhu roku 2002. Tlak byl zaměřený do Rady bezpečnosti. Ke své nelibosti měly USA stále jen jeden hlas z pěti a jejich politika mohla být kdykoli vetována ostatními členy. Dalším rysem je výrazné nadsazování hrozeb a výrazně deterministický jazyk, který popisoval hrozby (NSS, 2002, NSCWMD, 2002). Otisk chápání současné bezpečnostní situace jako rozhodující boj sil dobra proti silám zla. Byl jednoznačně patrný v mnoha projevech prezidenta Bushe mladšího a napříč doktrinálními dokumenty (Bush, 2002 a, 2002 b, 2002c, 2005). Na pojetí hrozeb jak střetu dobrých a zlých navazuje další charakteristický rys. Důraz na upozadění negociace jakéhokoli charakteru. Upozadění nebo kompletní vyloučení bylo vidět zejména při přípravě války v Iráku v průběhu roku 2002. Reálně existovaly alternativy nevojenského řešení krize, nicméně nebyly programově využity. V návaznosti na nedůvěru v negociaci, která byla chápána jako zbytečné zdržování, můžeme říct, že charakteristickým rysem byl důraz na vojenská řešení a obecně realizace *hard power* operací. V případě operace OEF bylo toto chápáno. V případě OIF byla koncepce masového užití síly brána, na úkor prvků *soft power*, jako neadekvátní. Nutno podotknout, užití síly za účelem změny režimu, byl prvek politik, který USA již mnohokrát využily i v předešlých dekádách (Tindall, 1994, Nálevka, 2010). Zejména v oblastech blízkých USA, jako Střední Ameriky, popřípadě v období geopolitického soutěžení se Sovětským svazem (Durman, 2009). Z tohoto pohledu byla aktivistická politika prezidenta Bushe mladšího jen návazáním na klasický aktivistický rys americké zahraniční politiky. Nevedl v důsledku k očekávanému posílení moci USA, ale naopak k jejich oslabení.

3.4.14 Doktrinální dokumenty Bushovy administrativy v druhém volebním období

V roce 2004 porazil George Bush mladší, v průběhu volebního klání senátora, Johna Kerryho a poměrně bez problémů získal druhý prezidentský mandát (Kovář, 2020). Bezpečnostní situace na konci roku 2004 a v průběhu roku 2005 byla zcela odlišná od prvních let 21. století. Spojené státy vedly dvě rozsáhlé války v muslimském světě a řadu separátních operací proti světovému terorismu. Kýžený rychlý výsledek se nedostavil, přesto byl prezident Bush při své inaugurační řeči plný idealismu (Bush, 2005). Nedošlo k odstranění špiček sítě al-Káida ani hnutí Tálibán. Namísto toho se světový terorismus disperzně rozšířil do muslimského světa a Evropy.

Rozsáhlé útoky se odehrály ve Španělsku a Londýně. Úspěchu nebylo dosaženo v Afghánistánu, který se stal jakýmsi periferním druhým bojištěm. Přímo katastrofální pak byla situace v Iráku, kde vypuklo rozsáhlé povstání (Raděj, 2010). Na vzniklou situaci reagovaly nově i doktrinální dokumenty.

3.4.15 Národní strategie pro vítězství v Iráku 2005

Prvním analyzovaným dokumentem je materiál vzniklý z nutné potřeby komplexní strategie pro irácké bojiště. Samotný materiál *National Strategy for Victory in Iraq-Národní strategie pro vítězství v Iráku* (NSVI) vznikl v průběhu roku 2005. Text přímo reagoval na masivní nárůst operací protivládních a protikoaličních sil v Iráku, který od ukončení bojových operací na jaře 2003 neustále rostl. Neexistence konkrétní strategie pro dlouhodobou stabilizaci země v jiném civilizačním okruhu se ukázalo jako limitní faktor snah o mírovou stabilizaci Iráku. Na tomto zadání byla vytvořena NSVI 2005.

Z hlediska použitého jazyka navazuje doktrína na předchozí strategické dokumenty. Plně obhajuje nutnost zásahu proti teroristům. Ty vidí jako hlavní světové nebezpečí, přesto je zde znát posun v expresivitě jazyka. Oproti dokumentům roku 2002 ustupuje do pozadí a místo ní se vynořuje častější užití strohého popisného jazyka. Stále je celá kampaň v Iráku provázena slovy „*životní zájem*“ a „*nemožnost neuspět*“ (NSVI 2005, s. 1). Snaha vykonstruovat stabilizaci v Iráku jako klíčovou kostku bezpečnosti stále existovala, ale posouvala se do roviny reálných řešení namísto citově zabarvených přání. Proto je poměrně výstižné, že hlavní politika byla lakonicky vyjádřena slovy „*vítězství chce čas*“ (NSVI 2005, s. 2).

Druhým kritériem, podle kterého bude doktrína posuzována, je teoretické ukotvení dokumentu. Ten vznikl jako nutnost komplexní strategie pro asymetrické válčiště. Oproti dokumentům z předešlého volebního období se jedná o doktrínu, vzniklou jako první po obhajobě prezidentského postu prezidenta Bushe mladšího. V rámci svého textu kombinuje dvě roviny. První je ještě znatelné opakování pojmového aparátu textů z I. volebního období. Druhou je pak konkrétní a jasný výčet opatření pro dosažení stabilizace Iráku a vytvoření fungujícího státního aparátu. Pokud jde o první rovinu, jedná se zejména o definici nepřítelů a výčet důvodů proč USA a jejich spojenci bojují v Iráku. Vítězství bylo považováno za „*životní zájem Spojených států*“ (NSVI, 2005, s. 1). Vítězství mělo být dosaženo ve třech časových pásmech: krátkodobém, střednědobém a dlouhodobém (NSVI, 2005, s. 1). Opětovně se objevil odkaz na důležitost iráckého bojiště. Bylo zcela v duchu starších dokumentů a představeno jako hlavní

bojiště GWOT kampaně. „*Irák je hlavním bojištěm ve válce proti světovému terorismu*“ (NSVI, 2005, s. 1). Právě proto nebylo možné selhat. Dokument kategoricky hovoří o „*Selhání není možné*“ (NSVI, 2005, s. 1). V případě selhání by hrozila přeměna Iráku na „*bezpečný přístav*“ teroristů (NSVI, 2005, s. 1). V návaznosti na I. volební období byl použit i stejný výraz pro činnost USA, tedy lov na teroristy, přímo „*Naše činnost v Iráku je prostá. Lovíme teroristy*“ (NSVI, 2005, s. 3).

Z hlediska geografické pozice byl dokument zcela jednoznačně lokální. Byl vytvořen na základě nutnosti, shrnutím dosavadních zkušeností se stabilizací Iráku po svržení režimu Saddáma Husajna a kolapsu domácí státní administrativy. Reagoval na lokální hrozby, které vznikaly uvnitř uzavřené geografické oblasti. Navrhoval řešení, použitelná primárně uvnitř definovaného geografického celku. Globální přesah bylo možné vidět pouze a jen v odkazu na Irák jako hlavní bojiště politiky GWOT (NSVI 2005, s. 1). Jinou geograficky rozsáhlejší aspiraci dokument neměl a ani za jejím účelem nebyl vytvořen.

Oproti používanému jazyku je kritérium hrozeb výrazně inovativnější. Doktrína přesně definovala hrozby, kterým USA v Iráku čelily. Jasně určovala způsoby boje za účelem stabilizace a vítězství. Dokument analyticky určoval hlavní hrozby-uskupení:

- Teroristy;
- Bojovníky skupiny al-Kaidá;
- Baasisty;
- Vzbouřence;
- Nově vzniklé skupiny nepřátelské vládě (Mahdího armáda);
- Zločin jiného charakteru (NSVI, 2005, s. 6).

Přestože bylo jasné, že netvoří jednotnou frontu, měla výše uvedená uskupení společný cíl. Donutit USA a jejich spojence k odchodu z Iráku, diskreditovat novou iráckou vládu a odradit mezinárodní organizace od podpory Iráku (NSVI, 2005, s. 7). Právě možnost hrozby neúspěchu byla chápána jako hlavní nebezpečí pro celou operaci. Nešlo jen o vojenské selhání, ale o případnou ukázkou slabosti. To, že možnost selhání bylo chápáno jako hrozba uvádí sám dokument opakovaně a věnuje tomu značnou pozornost (NSVI, 2005, s. 1, 3, 5). Lakonicky řečeno „*Selhání není možné*“ (NSVI, 2005, s. 1).

Posledním kritériem na posouzení je rozbor navrhovaných opatření. Nutno podotknout, že zde byla NSVI 2005 nejkonkrétnější a nejrozsáhlejší. Výrazně opustila ideologický jazyk z I.

období a nabídla rozpracovaný koncept protipovstaleckého boje. Novinkou byl důraz kladený na časovou náročnost stabilizace, lakonicky řečeno „*Vítězství chce čas*“ (NSVI, 2005, s. 2) nebo „*Není reálné předpokládat vznik plně funkční demokracie méně než tři roky po pádu Saddáma*“ (NSVI, 2005, s. 2). Dokument byl tedy značně zdrženlivý ohledně časového plánu pro dosažení vítězství ve válce. Postupné stahování z přímého bojového nasazení vytvářelo jeden z hlavních pilířů politiky v Iráku. Dokument se rozborům politiky „irakizace“ věnuje poměrně rozsáhle (NSVI, 2005, s. 17-21). V návaznosti na budování iráckých ozbrojených složek byla opakovaně uznána nutnost mezinárodní spolupráce na rekonstrukci Iráku a zapojení mezinárodní ekonomické a politické podpory. Bez ekonomické složky rekonstrukce, která by zvýšila evidentně životní úroveň běžným Iráčanům, nebylo možné rekonstrukci realizovat (NSVI, 2005, s. 22-25).

3.4.16 Národní strategický plán pro válku s terorismem 2006

Revizi prvních čtyř let globální války s terorismem přinesl mimo jiné i tento dokument-Národní strategický plán pro válku s terorismem 2006. Text v mnohém navázal na doktríny předcházející, ale nově zahrnoval i konkrétní poznatky z bojišť, politické požadavky, ale i nově získané informace z vyšetřování 11. září roku 2001. Téměř čtyřicetistránkový text vznikl pro potřeby armády a úspěšného vedení, plánování a provádění operací v rámci globální války s terorismem.

Jazykový rozbor ukazuje na nový trend, což dokládají úvodní slova generála Meyerse. Generál použil přímo slova a spojení jako „*klíčový okamžik v historii*“, „*musíme zůstat oddáni*“ nebo „*musíme vyhrát válku s terorismem a bránit naše zájmy*“ (NMSP-WOT 2006, s. 1). Obdobný idealismus prvních let války s terorismem se objevuje i na jiných místech. Například při popisu strategického prostředí se opět použila formulace, že USA 11. září zasáhl „*akt války, zlo, které touží zničit náš způsob života*“ (NMSP-WOT 2006, s. 10). Obdobně je popsána i samotná podstata války, „*válka proti extrémismu, který chce změnit náš způsob života*“ (NMSP-WOT 2006, s. 3). Samotné postavení USA v systému války je připodobněno hrázi, která brání svobodný svět, „*jsme primární překážkou, která brání dosažení jejich cílů*“ (NMSP-WOT 2006, s. 4). Obdobný idealismus, však neobsahovaly všechny pasáže a nebyl jim dominantní, spíše se jednalo o snahu deklarovat kontinuitu. Zajímavý byl posun v rovině definování hlavního nepřítele, kdy prakticky vymizel termín terorista nebo terorismus a byl nahrazen pojmem „*extremismus*“ (NMSP-WOT 2006). Jiné pojmenování hlavní hrozby nemůžeme chápat jen jako snahu o inovaci, ale také jako reálný doklad změny pohledu na bezpečnostní

hrozby, které předchozí pojmový aparát buď zprofanoval nebo nedokázal zcela přesně pojmenovat.

Kontextem doktríny se rozumí politické, strategické a historické prostředí ve kterém text vznikl. Jak již bylo řečeno, jedná se o dokument, který revidoval první fázi bojů v rámci operací GWOT. Dobou svého vydání spadá do druhého volebního období prezidenta Bushe mladšího. Vzhledem k době vzniku, v průběhu roku 2005, s uveřejněním o rok později, text stojí na pomezí mezi idealistickým a realistickým pohledem na válku s terorismem. Idealistické pasáže se objevují zejména v úvodu. Důležité bylo explicitní uvedení, že válka s terorismem nemá a nesmí mít podobu „*střetu civilizací*“ ani podobu „*náboženského a kulturního boje*“ (NMSP-WOT 2006, s. 4). Prakticky se přestal používat termín terorista, který byl dominantně nahrazen termínem „*násilný extremismus*“ nebo pouze „*extremismus*“ (NMSP-WOT 2006, s. 3-5). V návaznosti na předchozí bezpečnostní koncepci se ještě objevil termín „*proliferátor ZHN a darebácký stát*“ (NMSP-WOT 2006, s. 12). Došlo i k rozpracování jednotlivých typů nepřátel. Byly použity tři stupně, a to „*extrémisté, umírnění a teroristé*“ (NMSP-WOT 2006, s. 11). Podstatným rysem koncepce bylo konstatování, že válka s terorismem bude válkou dlouhou, přímo „*porazit extremismus bude vyžadovat desítky let úsilí*“ (NMSP-WOT 2006, s. 21). Spojené státy se plně přihlásily ke koaliční formě boje, ale stále si vymezovaly právo jednat v případě nutnosti nezávisle „*Spojené státy vedou koalici více než 80 zemí v boji proti násilnému extremismu, v případě potřeby budou jednat nezávisle*“ (NMSP-WOT 2006, s. 21).

Sám pojem terorismus se v textu vyskytl, ale jen jako strohý popis osob, „*kteří páchají teroristické činy*“ (NMSP-WOT 2006, s. 11). Konkrétní nepřátelé byli viděni ve skupinách, osobách, mezinárodních hnutích a státních i nestátních aktérech, kteří podporovali násilí. Za hlavního nepřítele byly označeny skupiny jako al-Káida a její přidružené odnože, které programově zneužívaly islám pro „*prosazení svých násilných cílů*“ (NMSP-WOT 2006, s. 4). Koncepce představila složení takových organizací, které se dělilo na:

- Leadership;
- Bezpečné zázemí;
- Peněžní zdroje;
- Komunikaci;
- Pohyb;
- Zpravodajství;
- Zbraně;

- Personál;
- Ideologii.

V této vertikální struktuře byl hledán klíč k pochopení fungování nepřítele a hrozeb, které představoval. Jednalo se zejména o efektivní schopnost páchat teroristické činy proti civilistům a zájmům USA a jejich kolegům v protiteroristické koalici a obecně narušovat globální pořádek (NMSP-WOT 2006, s. 4). Vertikální struktura zaručovala vysokou efektivitu extrémistů. Každý měl specifické místo ve struktuře. Od hlavních ideologů-tváří až po osoby, které zabezpečovaly nábor. Právě v souhrnu byl nepřítel viděn hlavní výzva v boji s ním. Komplexně pracovat s hrozbou, která nepředstavovala jednu konkrétní skupinu či osobu, ale byla strukturovanější, přímo *„neexistuje žádný jednolitý nepřítel s jednou sadou úkolů a cílů. Situace je složitější“* (NMSP-WOT2006, s. 13). V návaznosti na předchozí strategie i koncepce z roku 2006 stále pracovala s vysokým rizikem šíření zbraní hromadného ničení jako primárního nebezpečí pro svobodný svět. V tomto světle se nově objevil i pojem *„oportunisté“*, tedy osoby či skupiny, které primárně usilují o vlastní ekonomický profit a v důsledku toho jsou odhodlány pomáhat extrémistům i při vyzbrojování nebo shánění moderních technologií (NMSP-WOT 2006, s. 12).

Řešení hrozeb představených v textu viděla koncepce v následujících třech hlavních bodech:

- Chránit a bránit vlast;
- Napadat teroristy a jejich kapacity;
- Podporovat umírněné muslimy.

Detailněji se mělo jednat o neustálý tlak proti nepřítelům, který je připraví o jakoukoli výhodu. Výsledkem bude poté jejich porážka. Obranou vlasti byla chápána veškerá ochrana sociálních, ekonomických a politických systémů proti teroristickému útoku. Tento štít demokratické společnosti měl zajistit neschopnost provádět teroristické útoky proti civilistům a tím pádem měl zabránit i narušení systému chodu státu a společnosti. Další nedílnou součástí strategie bylo neustálé napadání teroristických skupin, jejich ideologů, bezpečných útočišť, skladů zbraní, táborů, aby byly zbaveny jakékoli strategické výhody. Samozřejmostí byla snaha zamezit šíření ideologie terorismu mezi obyvatelstvem zájmových států. Klíčovým faktorem byla práce s místními obyvateli. Jednalo se zejména o práci s afghánskou a iráckou populací. Snaha zabránit další radikalizaci a přílivu nových rekrutů do teroristických skupin, byla viděna jako *„rozhodující složka“* celé strategie (NMSP-WOT 2006, s. 20).

3.4.17 Národní bezpečnostní strategie 2006

Na zhoršující se bezpečnostní situaci v obou klíčových oblastech pro GWOT, v Iráku a v menší míře v Afghánistánu, reagovaly i další významné doktrinární dokumenty. Mimo již uvedenou specifickou NSVI 2005 to byla Národní bezpečnostní strategie 2006, NSS 2006. Pravidelně vydávaný dokument reagoval na potřeby situace neúspěchu rychlých kampaní v rámci politiky změny režimů v předešlých letech. Klíčovým se ukázala neschopnost rychle vybudovat nové demokratické vlády, kooperující s USA a ovládající vlastní území. Spojené státy tak nechtěně musely řešit dvě rozsáhlé operace. Budování režimu a rozsáhlé protipovstalecké operace v muslimských zemích třetího světa. Navíc se se prokazatelně bojové techniky z Iráku přenesly i do Afghánistánu. Došlo tak nechtěně k propojení obou bojišť (Eichler-Tichý, 2013, s. 85). Nová NSS 2006 byla zveřejněna tři roky od původně triumfálního ukončení bojových operací v Iráku na jaře 2003.

První kritérium spočívá v analýze pojmů, propojující novou doktrínu s její předchůdkyní. NSS 2006 představovala doktrínu, která stejně jako NSVI 2005 stála na rozhraní mezi politikou GWOT a její revizí. Respektive obsahovala již nutné obrazy revize nefunkční politiky. Základní shoda NSS 2006 a NSS 2002 je v zachované a shodné struktuře obou dokumentů. Při rozboru textové formy najdeme celou řadu podobných znaků. Dokument začíná slovy, „*Amerika je válce*“ (NSS, 2006). Následný úvod je rekapitulací základních faktů, které připomínají známé události a okolnosti boje proti terorismu po 11. září 2001. Dle úvodu je Amerika ve válce proti světovému terorismu, který byl oslaben, nikoli zničen (NSS, 2006). Spojené státy vedly koalici k odstranění diktátorského režimu v Iráku a vybudování demokratického a svobodného státu. Boj proti terorismu byl opětovně předložen jako křížové tažení, které vyžaduje mimořádné úsilí a oběti, lakonicky „*válka proti teroru bude vyžadovat velké obětování*“ (NSS, 2006). Hlavní myšlenka úvodu byla uložena do ukázky výběru ze dvou možností další americké bezpečnostní politiky. Politiky izolace a politiky vedení. USA musela dle NSS 2006 zvolit druhou možnost, jinak negativní dopady budou ještě větší, taková byla lekce historie (NSS, 2006). Bezpečnost byla viděna ve dvou základních pilířích:

- Rozšiřování spravedlnosti, demokracie, svobodného obchodu. Ničení tyraní a vlád utlačujících své obyvatele;
- Vedení ostatních za účelem vítězství ve velkých výzvách.

Stěžejním spojením zůstal důraz na vedení, které nesmí být opuštěno. „*Amerika musí pokračovat ve vedení*“ (NSS, 2006). Dále shodně s NSS 2002 byly rozvedeny oblasti zájmu. Jednalo se například o důraz v boji proti šíření ZHN, boj proti terorismu nebo ekonomické podpory podnikání a rozvoj svobodných trhů. V rámci celého textu byl využíván i podobný pojmový aparát.

Druhým kritériem je rozbor teoretického ukotvení doktríny. NSS 2006 nese celou řadu shodných znaků z NSS 2002. Stále se jednalo o dokument, který obhajoval politiku *Regime Change Policy* jako jeden ze svých pilířů. Obhajoval prospěšnost změn režimu v Afghánistánu a Iráku. Výhody byly spatřovány nejen v odstranění tyranských režimů, ale také v růstu demokracie (NSS, 2006, s. 8-12). Obě rozsáhlé vojenské intervence byly považovány za hlavní bitevní pole tažení proti terorismu v rámci GWOT, lakonicky „*Vítězství ve válce s terorem znamená vyhrát v Afghánistánu a Iráku*“ (NSS, 2006, s. 12). Z tohoto pohledu zůstal nový dokument ukotvený v neokonzervativní politice počátku 21. století. Doktrína uváděla důležitost i dalších oblastí, nicméně Afghánistán a Irák považovala za nejdůležitější. Shodně s NSS 2002 uváděla terorismus a hrozbu proliferace jako hlavní nebezpečí pro USA a jejich spojence. Novinkou byl důraz na rozbor Iráku jako hlavního proliferátora. Tomuto byla věnována poměrně velká část doktríny. De facto plnila roli obhajoby politiky preventivního zásahu v Iráku v roce 2003 (NSS, 2006, s. 22-24). V této části dokument přebíral rozsáhlé pasáže z NSVI 2005. Společně s rozbohem Iráku jako hlavního nebezpečí na poli šíření ZHN se NSS 2006 vracela k potvrzení oprávněnosti preventivní akce (NSS, 2006, s. 16). Novým postupem bylo obhajování preventivního zásahu skrze neschopnost aliančních partnerů, realizovat moderní způsoby válčení v důsledku slabých ozbrojených sil (NSS, 2006, s. 16).

Geografická pozice doktríny byla opět globální. NSS jako hlavní doktrína USA nemohla mít jiné vyznění. Text představoval globální bezpečností prostředí, které ovlivňuje nižší geografické celky. Celosvětové vyznění podporoval i důraz na obecné ekonomické pojmy a procesy jako svobodný trh a rostoucí míra globalizace. Od celosvětového záběru se opět posouvala na lokální úroveň při popisu událostí na bojištích GWOT. Lokální vyznění měl i důraz na nutnost rozšiřování partnerství a koalic při potírání hrozeb.

V kritériu hrozeb doktrína navazovala, jak již bylo uvedeno, na starší NSS 2002. Z tohoto dokumentu přejala i hrozby, kterým je třeba čelit. Hlavní nebezpečí bylo viděno v mezinárodním terorismu a šíření ZHN ze strany států podporující proliferaci. Opětovně byla uváděna Severní Korea (NSS, 2006, s. 21). Irák, často uváděný v NSS 2002 vypadl, jelikož zde

byla provedena změna režimu. Irák byl naopak považován za laboratoř testující odhodlání koalice porazit teroristy a pomoci vybudovat demokracii v muslimské zemi. Vznikla tak nová hrozba a neúspěch při stabilizaci. Mimo konkrétní příklady byl uváděn i obecný apel na porážku tyranie, jako jeden z hlavních pilířů strategie (NSS, 2006, s. 3). Stejně jako v NSS 2002 bylo rozsáhlé nebezpečí spatřováno v ekonomické nestabilitě a nesvobodě.

Čtvrtým kritériem je posouzení, dle navrhované strategie, řešení stanovených hrozeb. V nové NSS 2006, v návaznosti na NSS 2002, docházelo často k porovnávání stavu směrem ke staršímu dokumentu. NSS 2006 byla tak plná srovnání, které měly dokazovat úspěchy v politice Spojených států při oslabování hrozeb. Vzhledem k prioritám byl největší důraz kladen na několik následujících výzev, a to boj proti terorismu, stabilizace Afghánistánu a Iráku, úspěšné snížení rizika proliferace ZHN a odstranění tyranie. Další bezpečnostní výzvy byly v pozadí. V případech boji proti tyraním, které byly i přesně definovány jako kombinace brutality, despotie, korupce a utrpení (NSS, 2006, s. 3). Doktrína viděla důležitý úděl v použití síly nebo sil, které spravedlivě tyranie svrhnu. Nutné bylo vyvolat hněv, přímo je uvedena nutnost vyvolat „*kolektivní spravedlivé rozhořčení, které tyranie odstraní a odstraní nebezpečí pro svět*“ (NSS, 2006, s. 4). V dikci zcela odpovídá staršímu textu NSS 2002. Až na toto vysvětlení navazovaly další pasáže. Kodifikovaly mezinárodní pomoc, rozvoj svobodných voleb, a podporu rozvoje demokracie. Zajímavé bylo, jakým způsobem dokument vysvětloval zaujetí nutností bojovat proti tyranii. Jednalo se o zločin a jako takový nemohl být tolerován, ale potlačen „*Tyranie nesmí být tolerována-je to zločin člověka nikoli přirozená skutečnost*“ (NSS, 2006, s. 4). Oproti tyranii byl boj proti ZHN relativně prostý. Zahrnoval plejádu nástrojů. Nejdůležitější byl boj proti rozpadlým státům, proliferátorům a podporovatelům teroristů účelnou mezinárodní spoluprací (NSS, 2006, s. 21). Ve světové bezpečnosti byl obecně boj proti terorismu brán jako hlavní náplň doktríny a poslání USA. Jednalo se o dvě propojené nádoby. První byl samotný boj proti terorismu, kdekoli. Tato myšlenka byla základním kamenem celé politiky GWOT. Druhou nádobou byla nutná demokratizace a stabilizace Iráku a Afghánistánu. Opakovaně bylo řečeno, že Irák a Afghánistán byly hlavní bojiště války proti terorismu a selhání nebylo možné. Mimo to i NSS definovala terorismus a teroristy jako ideologii typicky se vyznačující „*perverzní morálkou*“ (NSS, 2006, s. 12). Bylo tedy nutností a jedinou správnou cestou je porazit. Právě kvůli tomu muselo dojít k úspěšné přestavbě v Afghánistánu a Iráku, prubířských kamenech kampaně GWOT. Jedinou možností bylo podporovat demokratizační stabilizaci lokálních vlád, mezinárodní ekonomický rozvoj a spoluprací. Nedílně s tím bylo nutné pokračovat v politice *hard power*, bezpečnostních hrozeb.

Konkrétně eliminaci tvrdého jádra povstalců. Většinu skutečných kroků již nastínila NSVI 2005. Nová národní bezpečnostní strategie jen body k řešení přebírala.

3.4.18 Národní obranná strategie 2008

Posledním analyzovaným doktrinálním dokumentem je Národní obranná strategie 2008 (NDS), často nazývaná podle ministra obrany Roberta Gatese jako „Gatesova doktrína“. Jedná se o materiál z června roku 2008. Časově je zařazen do poslední části druhého volebního období 43. prezidenta USA. Kvůli tomu představuje nejrozsáhlejší revizi politiky uplynulých osmi let. NDS je prvním významným dokumentem, který obsahoval výrazné úpravy dosavadní politiky USA. Jednalo se o dokument relativně kratší oproti NSS. Měl necelých třicet stran textu. Podobně jako NSS i NDS 2008 byla rozdělena na obecný úvod, shrnující bezpečnostní a politickou situaci v minulých letech. Dále pak rozbor bezpečnostního prostředí, rozbor bezpečnostního rámce, řízení rizik a shrnutí.

První a druhé kritérium lze v případě NDS 2008 spojit. Není překvapivé, že NDS 2008 navazovala na starší doktrinální texty, a to v jak rovině pojmového aparátu, tak v rovině kontextu. Návaznost byla prokazatelná na několika úrovních. Jednalo se zejména o definici úlohy USA ve světové bezpečnosti, která byla nepřekvapivě viděna jako dlouhá linie napříč 20. stoletím až do moderní doby. Spojené státy chápaly sebe sama jako garanta bezpečnosti od období II. světové války, „*Spojené státy jednaly jako primární zdroj stability a mezinárodní bezpečnosti*“ (NDS, 2008, s. 5). Boj a porážku komunismu nahradil boj proti hrozbě světového terorismu. Na definici úlohy navazoval další shodný rys, a to zopakování důležitosti boje proti extrémistům a darebáckým státům. V souladu s tím je věnována velká pozornost vysvětlení nutnosti uspět v Iráku a Afghánistánu. I zde NDS 2008 navazuje na starší dokumenty.

Z hlediska geografické pozice se jednalo o globální doktrínu, která popisovala celosvětové bezpečnostní výzvy. Parciální geografické uvažování se v textu objevilo několikrát, například při důrazu na nebezpečí v podobě tzv. „*nestátních aktérů*“ (NDS, 2008, s. 13). Význam těchto činitelů měl nadále růst. Klasický rozbor rizika ze strany darebáckých států a zbraní ZHN zůstal zachován. Výjimkou bylo nově kladený důraz na Irán, který se objevil několikrát. Vždy byl zařazený do pozice bezpečnostní výzvy. Novou hrozbou byl překvapivě návrat ke státním aktérům. NDS 2008 vrátila na scénu bezpečnosti jako hrozbu nástup nových hegemonů. Byť nejsou explicitně jmenovány, rozsah textu, věnovaný Číně a Rusku hovořil jasně (NDS, 2008, s. 2-4). Oba státy představovaly potencionální riziko vzhledem k tomu, že oba disponovaly

potřebnými technologiemi a schopnostmi na získání role hegemonu mezinárodního uspořádání. Směrem k Číně dokument hovořil jasně „*Čína představuje rostoucí stát s potenciálem soutěžení s USA*“ (NDS, 2008, s. 3). Definování Ruska jako nového vyzyvatele se neslo v podobném duchu „*Rusko zkoumá znovuobjevený vliv a usiluje o větší mezinárodní roli*“ (NDS, 2008, s. 4). Jinak i NDS 2008 viděla hlavní těžiště bezpečnosti ve stabilizaci Iráku a Afghánistánu (NDS, 2008, s. 8). Jakýkoli úspěch americké politiky zůstával poměřován úspěchem zde. Směrem k Iráku se i NDS 2008 opírala výrazně o NSVI 2005 a navržená opatření v ní nerozporovala.

Kritérium hrozeb bylo neméně zajímavé. Za vysoké riziko byla označena neschopnost ukončit vojenskou kampaň. Text tak přímo reagoval na stále probíhající a neustále se eskalující konflikty v Iráku a Afghánistánu. Ty zároveň doplňovala celá řada menších operací mimo zorné pole kamer v konfliktních částech světa jako Jemen nebo Somálsko. Novou hrozbou byl překvapivě návrat ke státním aktérům. NDS 2008 vrátila na scénu bezpečnosti jako hrozbu nástup nových hegemonů. Explicitně bylo jmenováno Rusko, které se postupně opětovně etablovalo jako významnější světový činitel. Čína, další označený stát, která svůj ekonomický růst trvale proměňovala do globální role (NDS, 2008, s. 3-4). V návaznosti na výše jmenované hrozby se objevila i obava z neustálého proměňování bezpečnostního prostředí. Tyto moderní proměny pak vytvářely neustálé násobky rizik (NDS, 2008, s. 4-5). USA si plně uvědomily, že ohniska napětí mohou vznikat rychleji, než je schopnost USA odstraňovat je přímou vojenskou akcí, popřípadě odstrašením. V návaznosti na tyto jmenované hrozby stanovil text nutnost neustálého budování koalic a spojení spojenců od přímé podpory po omezenou. V tomto bodě došlo k odklonu od předchozí politiky, vytváření čistě účelových koalic zaměřených na hard power (Eichler, 2011, s. 92).

3.5 Bezpečnostní kultura a doktrinální dokumenty RF v letech 2000-2008

Tak jako v případě hodnocení Spojených států, tak i v případě Ruské federace zahrnuje časový snímek vládu dvou volebních období jediného prezidenta, Vladimira Vladimiroviče Putina. Při analýze ruské bezpečnostní kultury byl zvolen stejný systém jako při práci s americkým bezpečnostním prostředím. Z těchto důvodů text záměrně přesahuje do staršího období, které explicitně není tématem práce. Výprava *ad fontes* je zařazena účelně pro ukotvení celého obrazu pojetí bezpečnosti uvnitř Ruské federace. Za tímto účelem bylo nutné minimálně nastínit hlavní milníky vývoje v 90. letech 20. století. Zpětně se ukazuje, že tuto epochu můžeme považovat za klíčovou v utváření ruské bezpečnostní kultury. Rozbor vybraných částí 90. let pokračuje rozбором geografických, politických a sociálních specifik Ruska a ruské historie, zaměřuje se tedy na základní osy definování ruského světa, který se snažil nově vybudovat státní identitu po rozpadu Sovětského svazu. Významnou roli uvnitř kapitoly zaujímá osoba Vladimira V. Putina, obdobně jako osobnost George W. Bushe mladšího v případě USA. Specifickou částí kapitoly je rozbor hlavních myšlenkových přístupů k problematice bezpečnosti a bezpečnostní kultury uvnitř Ruské federace. Tato pasáž by měla osvětlit hlavní teoretická východiska, která formovala debaty o bezpečnostních otázkách uvnitř ruské politiky. Důležitou částí textu je dopad terorismu, zejména islámského na chápání bezpečnosti uvnitř Ruské federace. Nejednalo se jen o 11. září 2001, které Rusko intenzivně vnímalo, ale především domácí teroristické útoky na divadlo Dubrovka v roce 2002 a školu v Beslanu v roce 2004. Domácí terorismus vyvěrající z nevyřešených sporů na Kavkaze, ale i vnímání americké politiky GWOT, výrazně formovaly ruské bezpečnostní myšlení. Analýza se proto i v případě Ruské federace zabývá rozkladem vybraných doktrinálních dokumentů vzniklých ve sledovaném období. Na základě rozboru, který byl primárně zaměřen na definici hrozeb a navrhované opatření, je dále vytvořen dílčí závěr.

3.5.1 Ruská federace po roce 1991

Ruská federace vznikla jako nejdůležitější nástupnický stát Sovětského svazu. Ten ukončil svou téměř sedmdesát let trvající existenci v roce 1991. Slovy Françoise Fureta definitivně skončila jedna iluze. Iluze prvního komunistického státu dělníků a rolníků (Furet, 2018). SSSR byl nedílnou součástí 20. století, jak by řekl Eric Hobsbawm „krátkého 20. století“ (Hobsbawm, 2010). Po většinu této přelomové epochy existoval SSSR jako významný činitel světové

bezpečnostní politiky. V období do II. světové války byl významným evropským a asijským hráčem. Po roce 1945 se stal kdysi opomíjený stát globální mocností a jednou ze dvou supervelmocí (Švankmajer, 2004, s. 412). Vliv a síla Sovětského svazu byla posílena vstupem do jaderného klubu roku 1949, kdy se Moskva zařadila na pomyslnou druhou příčku za USA (Holloway, 2008). V poválečném období Sovětský svaz představoval hlavního nepřítele NATO ve vojenské a politické sféře. V ekonomické oblasti představoval spolu se svou sférou vlivu hlavního vyzyvatele kapitalistických ekonomik. Vlivové soupeření v kontinentální Evropě, Africe, Asii, ale i na oceánech bylo realitou druhé poloviny dvacátého století. Přes mnohé nesporné úspěchy Sovětský svaz podlehl myšlence liberálního kapitalismu, když neuspěl reálný socialismus jako ekonomická alternativa tržním ekonomikám (Švihlíková-Tejkl, 2017). Rozpad států socialistického bloku na konci 80. let předznamenal i konec impéria Sovětského svazu. Následná krátká, ale o to výraznější agonie vedla i k zániku SSSR v roce 1991 (Švankmajer, 2004, s. 469-475). Svět vstoupil do nebipolární doby. Do období, kde zmizel nejvýznamnější a jasně definovaný nepřítel a kde se vytratila protiváha síly a moci. Z minulosti zůstala jen jedna mocnost, USA. Bývalý soupeř se rozpadl na řadu malých států bez většího geopolitického vlivu, dominantní Rusko, tápající Ukrajina a řadu menších států, které své ukotvení v politickém a geografickém světě teprve hledaly. Rusko nově muselo nadefinovat své přístupy k bezpečnosti a stejně tak musely zaujmout nový postoj k Rusku i státy NATO. Rok 1991 můžeme označit po roce 1989 za klíčový. Na poli mezinárodních vojenských a bezpečnostních operací nedošlo jen k úspěšné operaci Pouštní bouře a porážce Saddáma Husajna, ale také došlo ke vzniku nové mapy světové bezpečnosti. Opětovně můžeme konstatovat, že počátek 90. let se jeví jako zásadní období i pro pochopení současné bezpečnostní situace, mnohé naivní představy jako Fukuyamův „konec dějin“ se ukázaly být neplatné (Fukuyma, 2002). Místo to se začal utvářet svět nový s vysokým potenciálem konfrontace, studená válka a klasický bipolární svět 20. století byl slovy Tonyho Judta zapomenut (Judt, 2019).

3.5.2 Historické faktory bezpečnosti Ruské federace po roce 1991

Při rozboru historických faktorů ruské bezpečnosti musí být věnována důležitá role celému procesu ruských dějin, nejen zájmovému období. Podstatnou úlohu v moderních dějinách Ruské federace zastává období SSSR. Přestože se Sovětský svaz rozpadl v roce 1991, nejednalo se historickým pohledem o první ruský dějinný útvar, který měl bezpečnostní kulturu. Tímto pohledem byla epocha Sovětského svazu jen specifickým obdobím, které navazovalo na carské

Rusko a starší státní útvary (Švankmajer, 2004). Nově tak i Rusko bylo státem, který nevznikl ve vakuu, ale logicky musel navázat na historickou tradici. V případě Ruska se jednalo o mix sovětských a carských přístupů, které překvapivě byly často totožné (Marshall, 2018, s. 42). Nová bezpečnostní kultura, která se utvářela v překotných 90. letech mimo nových politických faktorů, tak musela vycházet z historických determinant. Ty, stejně jako v případě USA, byly a jsou specifické a platné výhradně pro Rusko. Též platí, že jejich vliv je dlouhodobý a nejedná se o faktory krátkého časového rámce, ale právě naopak. Jejich vliv do značné míry předznamenává ekonomické, politické, sociální a bezpečnostní přístupy. Obdobně jako u USA se nabízí celá řada determinantů historické povahy, které lze sledovat. Pro rozbor byly vybrány následujících čtyři okruhy, které jsou totožné s USA.

- Geografie;
- Identita;
- Armáda;
- Mezinárodní spolupráce.

První faktor představuje zároveň ten nejkomplicovanější a nejobsáhlejší. Ruská geografie je specifická vzhledem k rozloze Ruska, coby největšího státu světa. Zároveň mimo velikost patrně nenajdeme na světě stát, který by byl stejně zaměřený na vytváření bezpečnostních zón kolem svého jádra (Tsygankov, 2013). Stručně řečeno, Rusko vždy považovalo geografii za víc než jen čtení map. Viděno pohledem Moskvy byla vždy geografie klíčem k bezpečnosti a moci (Kennan, 1946). Tento postulát byl platný bez ohledu na režim, či postavu vůdce, který sídlil v Kremlu (Marshall, 2018, s. 42). Jedná se tedy o jeden ze specifických rysů ruského státu. Pokud se vrátíme k ruské geografii, musíme konstatovat následující:

- Rusko je největší stát na světě;
- Rusko se rozkládá od východní Evropy po Dálný východ, od Arktidy ke Kavkazu a stepím střední Asie;
- Rusko má mimořádné přírodní zdroje;
- Geografie Ruska je tak složitá, že trvale ovlivňuje politiku ruského státu.

Nenajdeme jiný stát, který by byl takto rozlehlý. Je jasné, že velikost sama o sobě hrála výrazný faktor v ruské bezpečnosti. Představovala jistotu i ohrožení ruského státu. Rusko od vstupu na evropskou mocenskou scénu v období Petra I. řešilo zásadní problém, zda se jedná se o evropskou zemi nebo asijský stát, či svěbytnou civilizaci (Švankmajer, 2004, s. 102). Geograficky spadá Rusko výrazně více do Asie, ale mocné centrum země je přitom bezesporu

evropské. Taktéž většina obyvatel žije v evropské části. Většina zdrojů a strategická hloubka území je v asijské části. Obchod plyne na obě strany. Ohrožení přicházelo v minulosti opakovaně z obou stran. Rusko řeší již několik století stejnou otázku, která se opakovaně vrací do ruské politiky. Jsme Evropané a máme vyznávat evropské hodnoty a být orientováni na Evropu nebo máme být zaměřeni na Asii? Dilema není vyřešené (Kurfürst, 2017). Jediné jisté je, že se opakovaně objevuje a různé režimy a vlády, které zrovna vládnu Moskvě k němu zaujímají různé přístupy (Marshall, 2018, s. 42). Musíme si tedy uvědomit, že historie se zde nebývale propojuje s geografii. Ruský stát byl v minulosti mnohokrát ohrožen nebo i podroben útokem zvenčí (Švankmajer, 2004). Centrální Rusko představuje de facto rovinu, nedisponuje žádnou přírodní bariérou, která by bránila snadnému přístupu. Z toho plyne skutečnost, že Rusko vyhodnocovalo geografii vždy jako důležitý faktor vlastní bezpečnosti. Ruské politické a vojenské elity trvale vytvářely koncepty bezpečnostních zón, kordónů a nárazníkových pásem, se stejným účelem, tedy zadržet protivníka daleko od centra. Tímto lze (mimo jiné) vysvětlit velikost ruského státu. Neustále se rozpínal i kvůli tomu, že nebyl schopen narazit na geografickou překážku (Kaplan, 2012, s. 159-164). Nutnost zajistit bezpečnost centra státu, stejně jako snaha zajistit kvalitní přístup k mořským teplovodním přístavům nikdy z ruské politiky nezmizela. Naopak byla vždy dominantním faktorem (Tsygankov, 2013). Od expanze na Sibiř po snahu získat středoasijské srdce kontinentu tzv. *Heartland* (Mackinder, 1904). Je nutné si uvědomit tento postulát při jakémkoli rozboru ruské bezpečnostní politiky. Historie nabízí mnoho příkladů realizace tohoto geografického zadání bezpečnosti.

Druhým faktorem je identita. Ruku v ruce s rozlehlostí Rusko vždy řešilo i etnickou rozmanitost své populace. Rusko bylo vždy multietnické (Kurfürst, 2017). Projekt moderního ruského státu je přesto projektem ruského nacionalismu a jako takový je i specifickým produktem evropského kolonialismu (Marshall, 2018, s. 22-29). Ostatní národy byly buď podrobeny nebo přistoupily na budování velké říše, jejíž součástí se staly. Etnická rozmanitost v důsledku znamená, že Rusko řeší obdobný problém jako USA, a to je integrita všech svých obyvatel. Oproti Spojeným státům má jednu nevýhodu. Lidé nepřichází jako noví osadníci, ale jsou původními obyvateli. To v důsledku znamená výrazně silnější nacionalistické cítění, které se opět promítá i do vnitřní politiky, a tím pádem i do bezpečnosti. Typickou ukázkou může být vnímání Ukrajiny, Krymu oblasti Sibiře nebo Kavkazu jako oblastí, které jsou integrální součástí ruského státu. Geografie a etnicita ruské společnosti stojí vedle sebe jako výrazné faktory bezpečnostní kultury Ruska. Jedná se o činitele, které musí být vždy brány v potaz a analyzovány. Silné vnímání různých nacionalistických proudů znamenalo výrazný faktor i pro

utváření vnitřní politické debaty. Ta se často odehrávala ve spleti velmi složitých jednání i intrik. Jedním z projevů této složitosti ruské vnitřní politiky i byl určitý pocit nejistoty politických elit. Tato nejistota byla opětovně vnímána bez ohledu na politické reprezentace ruského státu (Kennan, 1946, Mastný, 2002). Samotné Rusko na počátku 21. století stále zápasí se svou vnitřní identitou, nemá ji jasně ustálenou. Nedílnou součástí identity je specifické vnímání ruského státu pohledem jeho občanů. Specifikem ruského státu je vnímání jeho síly a mezinárodní úspěšnosti. Tímto pohledem byly období, kdy byl ruský stát výrazným mezinárodním hráčem považována za úspěšná. Zcela logicky pak období, kdy ruský stát ztrácel svá postavení, byla považována za neúspěšná. Neutěšený stav státu v 90. letech a ústup z pozice světové mocnosti vyvolával trvalou snahu revize (Marshall, 2021). Posunutí Ruské federace do podoby multipolární mocnosti od regionálního státu se stalo jednou z tezí politiky prezidenta Putina (Sakwa, 2008).

Třetím faktorem je armáda. Armáda jako výrazný činitel ruské identity byla vždy přítomná. V mnoha epochách pak výrazněji než v jiných státech. Velké okamžiky ruských dějin jsou spojeny s armádou integrálně. Armáda získala přístupy k moři, dokázala zastavit nájezdy nepřátel a rozšířit území. Vojsko získalo slávu a moc pro carské impérium i pro SSSR. Ozbrojené složky jsou proto jednou z nedílných součástí ruské identity. Zejména dvě události jsou brány jako přelomové. Porážka Napoleona Bonaparta a vítězství ve II. světové válce. Obě události se výrazně otiskly do světových dějin, ale také do ruské identity. Armáda byla postavena na piedestal specifické nedotknutelnosti. Velká, silná a moderní armáda představuje jeden z pilířů ruského státu. Takto jsou ozbrojené složky vnímány nejen politickou elitou, ale i obyvatelstvem. Existuje zde symbióza. Armáda má výraznou prioritu oproti jiným resortům. Tímto pohledem byla brána epocha studené války, jako jakýsi etalon ozbrojených sil, kdy SSSR byl supervelmocí. Rozpad východního bloku, samotný rozpad Sovětského svazu a následná brutální redukce výdajů na obranu byly faktory, na něž se pohlíželo jako na vybočení ze správného kurzu. Armáda trpěla výraznou finanční redukcí a následnou redukcí stavu svých příslušníků. Nedošlo k realizaci zavádění zbraní nové generace (KNB, 2000). Místo toho se armáda začala utápět ve strukturálních problémech. Ty naplno vypluly na povrch při první válce v Čečensku mezi lety 1994-1996. Dílčí zlepšení v druhé Čečenské válce 1999-2005 bylo jen symbolickou náplastí (Zubov, 2015, s. 613-628). Kolaps ozbrojených sil dobře symbolizovala zkáza jaderné ponorky Kursk v roce 2000 (Švankmajer, 2004, s. 500). Znehodnocení armády a jejich schopností bylo bráno jako velká prohra politiky liberalizace a kooperace. Nutno dodat, že o to hůře musely působit záběry dobře fungující a vyzbrojené americké armády ve všech

konfliktech v rozmezí let 1991-2003. Ruský důraz na ozbrojené složky tak opět musí být posuzován s výrazným historickým a sociálním přesahem. Nejen jako efektivita ozbrojených sil samotných, ale také jako specifický sociální fenomén.

Čtvrtým faktorem je pak spolupráce s partnery a sousedy. Zde se jeví jako nejdůležitější spolupráce s USA, NATO a EU. Za specifický problém lze považovat přístup k bývalým svazovým republikám, přičemž platí, že z hlediska našeho výzkumu je nejpodstatnější vztah k USA. Obdobně jako v jiných oblastech, geneze nových společných vztahů začala přeskupováním a zánikem starých organizací po roce 1991

3.5.3 Politické faktory bezpečnosti Ruské federace po roce 1991

Vedle historických faktorů uvedených v předešlé kapitole je potřeba rozvést též základní politické faktory bezpečnostní kultury Ruské federace, které se týkají především ideologického uchopení pojmu bezpečnost a postavení Ruska v evropské a světové bezpečnosti. Jedná se tedy o faktory propojující politickou a ideologickou rovinu. Při debatě o Rusku je nutné uvést tři základní principy: západnický, etatizační a civilizační, tyto základní axiomy detailně rozpracoval ruský historik působící v San Franciscu Andrej Tsygankov ve své práci „*Russian's Foreign Policy*“ (Tsygankov, 2013). V českém prostředí se o jeho postuláty opřeli například autoři Jan Eichler a Lukáš Tichý (Eichler-Tichý, 2013, s. 134-136). Jedná se o základní modely definující ruský politický přístup k okolnímu světu. Dominance jedné nebo vzájemný mix myšlenek se v ruské politice objevuje jako červená nit neustále. V návaznosti na ně pak existují moderní geopolitické myšlenky. Ty se objevují pravidelně uvnitř ruských politických kruhů, v poslední době opět vyvstaly s potřebou definovat hlavní vektory ruské zahraniční politiky. Tedy má-li se ruská politika orientovat převážně na Evropu nebo Asii, popřípadě, tyto přístupy kombinovat (Kurfürst, 2017).

Civilizační model ukazuje ruské hodnoty jako svého druhu výjimečné. Dle této teorie jsou ruské hodnoty jiné než u ostatní, zejména západní Evropy. Jedná se o vlastní, silně vyprofilovanou kulturní nezávislost. Ta je tvořena pilíři, jako pravoslavná církev, historie, silné národní cítění a mix specifických kulturních tradic, zejména ke vztahu k autoritě. Podstatné pro tuto politickou tezi je, že Rusko by mělo působit jako civilizační činitel. Nemít pocit méněcennosti, ale naopak svůj kulturní svět šířit mimo své hranice. Jedná se o přístup, který není nový a vznikl již v období ruského středověku. Silný byl v průběhu 19. století, v době expanze carského Ruska do střední Asie. Jeho specifické otisky můžeme vidět i v průběhu 20. století, při budování

satelitních režimů ve státech železné opony. Mezi charakteristické rysy patří silnější agresivita při posuzování otázek bezpečnosti. Zastánci tvrdí, že ruským zájmem je vytvoření či v dnešní době znovuvytvoření ruského impéria. Tento koncept rozšíření má být v očích proponentů hlavní pojistkou ruské bezpečnosti. Reverzibilně pak jakékoli zmenšení impéria nebo ovládaného území je vnímáno jako nárůst nebezpečnosti (Eichler-Tichý, 2013, s. 135-136). V dnešní době se politická otázka civilizačního působení promítá zejména do vlivu ve střední Asii oblasti Sýrie a Afriky.

Druhým přístupem je etatistický model, který předpokládá jako základní hodnoty moc, suverenitu, stabilitu a bezpečnost. Až za nimi potom stojí hodnoty jako svoboda, demokracie a volnost. Opětovně je tak bezpečnost povýšena nad morální hodnoty. Historicky se etatistická politika dá vysledovat hluboko do ruské minulosti. Základním teorémem, který utváří tuto teorii, je existence permanentní hrozby z vnějšku. Etatisté tak předpokládají možnost neustálého ohrožení ruského státu. Mimo jiné se opírají o historii, která jim dává dostatečně za pravdu. Při rozboru etatistického uvažování lze také lépe pochopit ruskou posedlost geografii. Právě etatisté vidí v důsledném čtení map možnost, jak zabránit oné venkovní hrozbě útoku na Rusko. Nutno podotknout, že se jedná o teorii, která existuje i v době, kdy jiné politické přístupy žádnou hrozbu nevidí nebo ji spatřují v jiných oblastech. Stejně tak etatistický přístup není apriori protizápadní. Z ruského pohledu se etatisté snaží vyhledat rovnocennou cestu se všemi partnery (Eichler-Tichý, 2013, s. 135).

Třetím přístupem je pak západnický koncept. Jak již název napovídá, jedná se o politiku silně obrácenou na západ, který je zobrazen jako etalon civilizační dokonalosti. V minulosti nejvíce proslul západnickými kroky Petr I. Veliký, který se rozhodl systémem nařízení zavést západní kulturní zvyklosti (Švankmajer, 2004, s. 147-148). Mimo období a politiku Petra I. můžeme vysledovat západnické prvky ruské politiky i v 19. století. Specifickým obdobím je pak epocha studené války a silná snaha o dorovnání západu a přiblížení se západu v ekonomických a sociálních ukazatelích (Zubov, 2015, s. 316-320). Zde je možné vnímat westernizaci ve vztahu ke kultuře, ekonomice nebo sportu. Silně se pak projevil západnický přístup v politice perestrojky a glasnosti M. S. Gorbačova na sklonku 80. let. Po rozpadu SSSR se západnický přístup objevil v celé řadě návrhů politiky Ruské federace ve vztahu k ekonomické přestavbě, ale i ve vztahu k budování ozbrojených sil a spolupráce se státy NATO. Výrazný vliv měl tento druh politiky zejména v prvním volebním období Borise N. Jelcina v první polovině 90. let.

Mimo tyto tři základní principy, které se dlouhodobě objevují v ruské politice a všechny se opětovně objevily i v politických debatách po roce 1991, můžeme uvést ještě dílčí geopolitické teze, které se zakládají na moderních úvahách o působení ruského státu. Zmínit lze přístup expanzionistický, předpokládající nutnost šíření vlivu. V tom se výrazně podobá civilizačnímu přístupu. V moderní ruské geopolitice se proponenti tohoto postoje zaměřují na poukázání škodlivosti šíření vlivu NATO a USA směrem k ruské hranici. V návaznosti požadují vytváření bezpečnostních koridorů, které by ztráty kompenzovaly. Na opačné straně názorového spektra stojí přístup stabilizační. Ten předpokládá nutnost stabilizace systému na základě utvoření rovnováhy moci. Zastánci této politiky předpokládají, že uznané mocnosti mají i legitimní zájmy. Jejich vyváženost je základem stability systémů. Příznivci stabilizace samozřejmě radí do mocností i Rusko a předpokládají, že svět uznává legitimní zájmy Ruské federace (Eichler-Tichý, 2013, s. 136). Podrobněji tabulka 1.

Vliv a realizaci výše uvedených politických přístupů je možné vysledovat v celé ruské historii, včetně epochy SSSR. Zmíněné přístupy budou součástí analýzy vybraných doktrinálních dokumentů Ruské federace a objeví se i jako část komparace.

3.5.4 Vnitřní faktory bezpečnosti Ruské federace

Významným činitelem pohledu na ruskou bezpečnostní kulturu je obraz vnitřní bezpečnosti. Vnitřní stabilita ruského státu prošla po roce 1991 bouřlivým vývojem. Za hlavní události, které utvářely obraz vnitřní bezpečnosti, jsou považovány války v Čečensku. První Čečenská válka probíhala v rozmezí let 1994-1996 a plně spadá do období prezidenta Borise N. Jelcina. Je na místě uvést, že silný separatismus byl historicky přítomen v oblasti Jižního Kavkazu (Švankmajer, 2004, s. 246-248). Přerod separatismu do otevřeného válečného konfliktu byl vyvolán nestabilní situací v celém Rusku. Z vojenského hlediska byla dvouletá válka katastrofou pro ruskou armádu. V plné nahotě odhalila všechny slabiny ruských ozbrojených složek 90. let. Zastaralé vybavení, nekompetentní velení, nízká bojová morálka vojska a bezohlednost k civilnímu obyvatelstvu (Souleimanov, 2011, s. 113-123). Moskvě se též nepodařilo udržet válku v Čečensku jako vnitřní spor autonomní oblasti s centrem. Klasická politika utajení přestala v 90. letech fungovat. Válka získala výraznou medializaci a byla intenzivně vnímána i v Evropě a USA. Zejména morální apely ze strany evropských a amerických politiků pak Moskva brala nelibě (Souleimanov, 2011, s.143). Z výše uvedeného vyplynula nutnost válku ukončit i za cenu neúspěchu. V roce 1996 se tak stalo a Čečensko získalo de facto nezávislost pod jménem republika Ičkeria. Sama porážka byla pro Moskvu

bolestivá. Horší byly nedostatky, které naplno odhalila. Rusko bylo v polovině 90. let jen stínem SSSR. Vytvořením republiky Ičkeria konflikt na Kavkaze neskončil. Naopak. Malý, vnitřně nestabilní a chudý stát znamenal růst napětí, které se přenášelo i do Ruské federace. Moskva brala porážku v první čečenské válce jako věc nutnou odčinění (Souleimanov, 2001, s. 154-183). S nástupem Vladimira V. Putina do čela státu nabrala otázka stabilizace Čečenska opět na významu. Nové bojové operace byly zahájeny v srpnu 1999. V průběhu roku 2000 došlo k obsazení většiny území Čečenska. Rusko dosadilo nově vzniklou vládu a obnovilo svůj vliv, který byl realizován jak skrze loajální místní politiky, tak skrze pokračující vojenské a bezpečnostní operace (Souleimanov, 2011, s. 252-265). Přesvědčivé vítězství bylo přijato uvnitř Ruské federace pozitivně. Nápravu zažila i reputace ozbrojených sil, přestože optimální stav schopností armády byl stále v nedohlednu. Stabilizace Čečenska přinesla významný nárůst popularity i prezidentu Putinovi (Zubov, 2015, s. 625). V průběhu roku 2000 a ani 2001 nedošlo k finálnímu vyřešení bezpečnostní situace na Kavkaze, přesto Moskva deklarovala schopnosti zásahu uvnitř svého území. Podstatné též bylo, že po útocích z 11. září 2001 se podařilo upravit vnímání konfliktu mimo území Ruska. V celosvětovém boji proti terorismu se jednalo o jednu z bočních větví.

3.5.5 Terorismus v Ruské federaci

Důležitou úlohu při budování obrazu ruské bezpečnostní kultury, zaujímal terorismus. Opět platí, že terorismus nebyl v Rusku a ani před tím v SSSR novým fenoménem. Byl součástí historie států. Mimo specifický a již čistě historický ozbrojený anarchismus se jednalo zejména o radikální islámský terorismus (Švankmajer, 2004, s. 273-274/489). Ten měl na území Ruské federace geograficky podtext vytvářený kontinuálním setkáváním ústřední vlády v Moskvě a lokálních malých muslimských národů v jižních oblastech Ruska. Ty se dostávaly do ruské říše jako součást koloniální expanze Moskvy do muslimských oblastí Kavkazu a Asie. Následné podrobení muslimského obyvatelstva a jeho začlenění do struktur ruské či sovětské říše vedlo ke vzniku rozsáhlých animozit a důvodů k terorismu. Terorismus v Rusku měl tedy dlouhé historické kořeny a měl převážně náboženský, potažmo separatistický náboj se silnou geografickou konotací. Hlavní dobou růstu a existence moderního terorismu v Rusku můžeme označit 90. léta a počátek 21. století. Často se jednalo o teroristy z oblastí Čečenska. První a druhá čečenská válka byla pro svou důležitost podrobena samostatnému rozboru. Mimo tyto rozsáhlé války, kde terorismus hrál významnou úlohu zažila Ruská federace celou řadu rozsáhlých teroristických útoků s vysokým počtem civilních obětí. Jmenujme například útoky

v Buďonovsku z roku 1995, moskevské městské hromadné dopravě, na linky vnitřních aerolinií v létě 2002 na letech z Moskvy. Největší dopad na situaci v celém státě měly útoky na divadlo Dubrovka v Moskvě z roku 2002 a školu v kavkazském Beslanu 2004 (Souleimanov, 2011, s. 123-126/303-305).

V případě teroristického útoku na divadlo Dubrovka, z října 2002, se jednalo do té doby o největší teroristickou akci na území Ruské federace. Útok samotný přímo souvisel s probíhající druhou válkou v Čečensku. V divadle na Dubrovce probíhalo představení úspěšného muzikálu Nord-Ost (Souleimanov, 2011, s. 307). V průběhu představení vtrhla do budovy početně velká skupina několika desítek teroristů, kteří zajali všechny účastníky. Mezi útočníky byl velký počet tzv. černých vdov, tedy atentátnic, které přišly v bojích na Kavkaze o manžely. Velitelem komanda útočníků byl Movsar B. Barajevo (Souleimanov, 2011, s. 307-308). Přes snahy vyjednávat došlo k propuštění jen pár občanů neruské národnosti, žen a dětí. V průběhu vyjednávání došlo k několika bezpečnostním pochybením. V rámci nich se do budovy dostal minimálně jeden civilista, který byl zabit. Taktéž se někteří lidé pokusili utéct. Neúspěch jednání vedl k útoku speciální sil. Samotný atak byl úspěšný. Jednalo se o synergický průnik do budovy za použití silného morfinu, který byl vypuštěn do ventilace. Tento postup vedl k omámení všech uvnitř budovy. Při útoku došlo k likvidaci všech teroristů. Následná špatná koordinace záchranných složek, neinformovanost a neochota sdělit záchranářům přesný typ látky a její dávku, vedla k vysokému počtu civilních obětí, které většinou zemřely mimo budovu divadla, v rukách záchranářů a v nemocnicích. Akce teroristů byla jasně odsouzena ze strany ruských orgánů i veřejnosti. Ohlas veřejnosti mimo Rusko též útok odsoudil. Další ruské operace na Kavkaze následovaly s větší podporou veřejnosti. Obsazením divadla na Dubrovce se podpora čečenských separatistů limitně blížila nule i mimo Rusko. Přes slova podpory zaznívala i ostrá kritika, zejména kvůli stálým problémům s předáváním informací a zbytečným lidským obětem (Souleimanov, 2011, s. 314-318).

Obdobně velký dopad jako obsazení divadla Dubrovka mělo i obsazení školy v Beslanu v roce 2004. Obsazení školy 1. září znamenalo zajetí 1200 rukojmích ve školní budově. Akci opět připravili a realizovali čečenští teroristé. Opět se k ní přihlásil vůdce separatistů Šamil S. Basajev. Několikadenní zadržování rukojmích a neúspěšné vyjednávání bylo ukončeno brutálním bojem o budovu dne 3. září 2002. Dodnes není zcela jasný průběh samotného zákroku. Nicméně je známý výsledek, smrt přes více než třech stovek civilistů. Útok byl opakovaně odsouzen nejen ze strany ruských politiků, ale také ze strany mezinárodní veřejnosti. Opět se objevila i rozsáhlá kritika ruských bezpečnostních složek za neadekvátní zásah a

opakovaně příliš vysoké ztráty na životech civilního obyvatelstva (Souleimanov, 2011, s. 318-330). Po útoku proběhlo posílení výkonné moci, zejména prezidenta. Také byl zpřísněn dohled nad médií.

Tabulka 1: Postoje jednotlivých myšlenkových konceptů k mezinárodním organizacím a vybraným státům

Oblast	Civilizační	Etatistický	Západnický
Rusko	specifický kulturní činitel	specifická evropská země	evropská země
SNS	nízký integrační potenciál	integrační potenciál	přechod na západní geografickou orientaci
USA	hrozba	asertivní spolupráce	partnerství a rozvíjení vztahů
EU	praktické obchodní vztahy, též hrozba	asertivní spolupráce	partnerství a rozvíjení vztahů

Zdroj: Eichler-Tichý, 2013:138

3.5.6 Vnější bezpečnost Ruské federace a její reakce na politiku USA

Z pohledu vnější bezpečnosti se Rusko mimo již zmíněné problémy jako vztah k NATO, sousedům nebo EU, muselo vyrovnat s nástupem nové politické garnitury v USA. Poté, co ve volbách v roce 2000 zvítězil republikánský kandidát George W. Bush mladší, byla ukončena politika demokratického prezidenta Billa J. Clintona. Respektive výrazně se proměnila vnější politika USA. Spolu s novým prezidentem se opětovně vrátila do americké politiky tendence větší konfrontace v mezinárodních bezpečnostních otázkách. Cílem mělo být efektivnější prosazení amerických zájmů. V mnohém se tedy jednalo o „odloženou“ neokonzervativní politiku počátku devadesátých let, realizovanou o dekádu později. Obdobně jako vnitřní americkou scénu, utvářely i zahraniční politiku, zejména útoky z 11. září 2001. Terorismus se

stal přelomovým činitelem ve světovém dění. Politika GWOT a s ní související politika *regime change policy* vznesla v Rusku nutnost zaujetí politického postoje.

Bylo zjevné, že nová americká politika není vůči Rusku zaměřena agresivně. Rusko bylo bráno jako podstatný partner, který může přinést důležité informace. Vzájemná spolupráce byla považována za prospěšnou, a to oboustranně (NSS, 2002) a (KNB, 2000). Nicméně je nutné uvést, že Spojené státy nebraly v 90. letech Rusko za plnohodnotného partnera. Spíše se pohled USA řadil Rusko do pozice specifické regionální mocnosti, která již není globálním vyzyvatelem. Jednak se jednalo o stát, poražený ve studené válce a také o stát, který přinesl do reálné světové politiky komunismus, ideologii, která zapříčinila samotnou konfrontaci (NSS, 2002). Na dlouholetého nepřítel z ideologického i mocenského hlediska bylo tedy nahlíženo jako na současného partnera, ale nikoli rovnocenného. Jelcinovské Rusko bylo primárně považováno za klienta, který potřebuje nutně pomocnou ruku (DPG, 1992). Příchod Vladimira V. Putina situaci změnil. Rusko a samotní Rusové se začali vnímat jinak. Platí, že velká část ruských elit vždy vnímala nutnost vymezení se vůči USA a jejich politice, přičemž toto vymezování bylo často vnímáno apriori negativně. Jelcinovská epocha byla z tohoto pohledu anomálním jevem. Nástup Putina postupně vrátil politiku Ruska vůči USA do klasičtějších schémat. Z hlediska analyzovaného období je klíčový rozbor ruských reakcí na bezpečnostní politiku USA na počátku 21. století. Zásadní materiály v USA, které ukotvovaly postoje spojených států k bezpečnosti a partnerům byly NSS 2002 a NSCWMD 2002. Jak bylo nastíněno výše, jednalo se o materiály, které předpokládaly silné americké vedení. Kladly důraz na hegemoniální postavení, udržení vojenské nadvlády. Spojovala je neochota podřít své jednání mezinárodními organizacím. Spolupráce s partnery byla vítána, pokud odpovídala strategickým zájmům USA. Nedílnou součástí byl důraz na schopnost provést vojenské operace kdekoli na světě. Ve své podstatě se jednalo o celou řadu schopností, které měl bývalý Sovětský svaz, ale Rusko je rozpadem SSSR ztratilo. Naopak USA se v mnohém prostoru mohly pohybovat jako vůdce bez oponenta. Ruská reakce na chování USA byla asertivní. Rusko nebylo schopné konkurence v ekonomických a ani vojenských ukazatelích. Prezident Putin viděl v nové době jak hrozby, tak příležitosti a nastolil výrazně kooperační kurz a začal s USA výrazněji spolupracovat v bezpečnostních otázkách (Zubov, 2015, s. 683-685). Zásadní linií spolupráce byla skutečnost, že USA a Rusko čelí stejnému nepříteli, tedy radikálnímu islámskému terorismu. Ten má stejný ideový základ, jen jej představují jiné organizace. Můžeme proto konstatovat, že vstup obou státníků do řeky vzájemných vztahů byl v kooperační rovině.

3.5.7 Politika prezidenta Putina 2000-2008

Významnou postavou sledovaného období je ruský prezident a premiér Vladimir Vladimirovič Putin. Svou kariéru v ruské politice zahájil již v 90. letech, v období Borise N. Jelcina. První významný post zastával od roku 1999, kdy se stal tajemníkem v Bezpečnostní radě státu. Navázal postem prezidenta Ruské federace ve dvou volebních obdobích, v letech 2000 až 2008 (Eichler-Tichý, 2013, s. 149). Následně se stal premiérem a poté opakovaně prezidentem. Zcela jednoznačně se jedná o nejvlivnějšího ruského politika posledních dvou dekad. S příchodem prezidenta Putina do úřadu se pomalu, ale jednoznačně začalo měnit chápání postavení Ruska v světové politice a spolu s tím se začalo měnit i pojetí ruské bezpečnostní kultury. Oproti dřívějšímu přístupu, který z mnoha důvodů primárně představoval Rusko jako spolupracující a vyvažující mocnost. Zcela přeměnil dřívější přístup Jevgenije Primakova a jeho „konkurenčního pragmatismu“ (Sakwa, 2008, s. 242). Putinův přístup znamenal přerod Ruska v mocnost kooperující, pragmatickou a asertivní. To znamenalo vytvoření koncepce, která spojovala jak západnické, tak etastické postoje. Rusko bylo představeno jako svébytná mocnost, která má specifické vlastní dějiny a z nich vzešlou kulturní tradici. Výrazně se o místo přihlásil odkaz pravoslavné církve, důležitého činitele vnitřní ruské identity. Rusko se nezříkalo spolupráce se Západem, ale nově výrazněji prosazovalo svou vlastní politiku. Tu prosazovalo i směrem do SNS. Lze tak stanovit hlavní pilíře ruské bezpečnostní politiky, se kterými vystoupil Vladimir V. Putin.

- Partnerství;
- Ekonomická spolupráce;
- Rovnoprávnost.

V případě prvního se jednalo o potřebu sdílet bezpečnostní informace nejen s partnery ze SNS, ale také s USA a dalšími členy NATO. Zejména v boji proti terorismu, ale také při šíření ZHN. Druhým bodem byla snaha vybudovat širší ekonomickou platformu pro ekonomický rozvoj. Rusko na počátku tisíciletí potřebovalo výrazné finanční injekce, ale také transfer technologií a znalost procesů. Z druhé strany představovalo obrovský trh a unikátní zásobárnu uhlovodíků a vzácných kovů. Třetí bod představuje politiku vytváření skutečně rovnoprávných vztahů se Západem, zejména s USA. Rusko usilovalo o vytvoření nového multipolárního světa, který by odboural americká 90. léta a jejich unipolární postavení (OVP, 2007).

Asertivní vstup prezidenta Putina znamenal skutečný předěl v ruské bezpečnostní politice, ale i ve vztazích s jeho partnery. Výše nastíněné směřování zahraniční politiky bylo následně realizováno, a to i v souvislosti s dalšími událostmi. Za zmínku stojí 11. září 2001 nebo například válka v Iráku. Vliv těchto událostí znamenal různou míru ochlazování vzájemných vztahů mezi Ruskem a USA. Jednalo se o krok realizace politiky pragmatické mocnosti.

3.5.8 Nový realismus ruské zahraniční politiky

Pojem „Putinův realismus“ do veřejného diskurzu zahrnul Richard Sakwa (Sakwa, 2008). Dle něj nástup prezidenta Putina znamenal příchod realistické politiky do ruských ekonomických, vojenských a politických rozhodnutí. Opětovně se Rusko vynořilo jako mocnost, a to svébytná a plnohodnotná. Putinova politika redefinovala celou řadu postulátů a vytvořila specifický mix hodnot.

Z řady mnohých charakteristických znaků můžeme vynést ty hlavní:

- Autonomie byla chápána jako svébytnost a nezávislost zahraniční politiky. Rusko dle ní nemuselo soupeřit se Západem za každou cenu, ale jednat nezávisle dle výhod, které mu to přinese. V tomto bodě došlo k přijetí části postulátů z etastické a západnické koncepce ruského státu. Základem byla představa vyhnutelnosti vzájemného soupeření se západem.
- Bilateralismus jako výrazný charakteristický rys. Rusko mělo klást do popředí vytváření takových koalic a smluv, které budou výhodné pro Rusko. V tomto ohledu se mělo vyvarovat nebo snížit vyjednávání v rámci rozsáhlých a vlivných organizací, kde by bylo v nevýhodě, typicky NATO a EU. Namísto toho mělo vyjednat s partnery zvláště, zejména v přístupu ke státům EU a dodávkám energetických komodit se jednalo a jedná o mimořádně účinnou politiku ekonomického úspěchu a vlivu. Při bližší analýze se ukazuje, že tento bod „nového realismu“ je funkční prvek zahraniční politiky, který v mnohém navazuje na specifickou a složitou diplomacii carského Ruska v období tzv. „koncertu mocností“ konce 19. století (Nálevka, 2006, s. 17-18).
- Mocnost Rusko jako uznávaná velmoc. Nikoli jako revizionistická, ale také normální, která má oprávněné nároky, které jsou kriticky posuzovány a asertivně prosazovány. Opět nikoli jako specifický druh revizionismu, ale jako svébytný produkt moderního a silného Ruska počátku 21. století.

- Spolupráce zejména v otázkách bezpečnosti. Vladimir V. Putin se hlásil ke sdílení stejného principu zodpovědnosti za bezpečnost. Ten byl určen společným zájmem na porážce islámského radikalismu. Moskva komunikovala problematiku Čečenska jako součást mezinárodního boje proti terorismu. Jednalo se o partnerskou představu pojetí vzájemných vztahů se Západem. Čečensko, respektive válka v Čečensku byla představena jako další bojiště s mezinárodním radikálním islámským terorismem (Sakwa, 2008, s. 241-246).

3.5.9 Doktrinní dokumenty Ruské federace v letech 2000-2008

Zásadní částí kapitoly je analýza vybraných doktrinních dokumentů Ruské federace. Na základě jejich rozboru budou posuzovány kroky politiků ve zmíněném období. Výsledky rozboru umožní vytvořit přehledné komparační schéma s kapitolou věnovanou USA. Analýza se zaměří na hlavní doktrinní dokumenty Ruské federace, jejich přesný popis a vymezení působnosti, jak je uvedeno v následující kapitole. Časový snímek v rámci, kterého budou doktrinní dokumenty sledovány, je obdobně jako v případě USA, zaměřen na první a druhé prezidentské období Vladimira V. Putina. Časový úsek byl vybrán záměrně, vzhledem k tomu, že v jeho průběhu došlo k rozsáhlým změnám v chápání ruské bezpečnostní politiky. Tento posun se odehrál jak na poli teoretických politických debat, tak v rovině konkrétních doktrinních změn. Základním rámcem, kterým budou všechny doktrinní materiály posuzovány jsou následující kritéria shodná s analýzou doktrinních dokumentů USA:

- Jazykový rozbor;
- Historický kontext;
- Geografická pozice;
- Definice hrozeb;
- Navržená opatření.

3.5.10 Doktrinní koncepce Ruské federace

Obdobně jako USA i Ruská federace má ucelený systém strategických dokumentů. Ruský systém vznikl vývojem po ukončení bipolárního soupeření s USA. Chaotické období raných 90.let, které nepřálo koncepční doktrinní práci a bylo řešeno nesystémově nakonec vyústil v ucelenou soustavu doktrinních dokumentů. Oproti USA panuje v Rusku jiný systém jejich emisí a mají i rozdílnou funkčnost a poslání. Základní dokumenty jsou „Koncepce národní

bezpečnosti“ (*Koncepcija nacionalnoj bezopasnosti*, KNB), „Koncepce zahraniční politiky“ (*Koncepcija vnešnej politiky Rossijskoj federacii*, KVP) a „Vojenská doktrína Ruské federace“ (*Voennaja doktrina Rossijskoj federacii*, VD) (Vojenská strategie, 2008 s. 146). Na tyto strategické dokumenty následně navazují další dílčí materiály, které výše popsané materiály zpřesňují a rozvádějí pro konkrétní orgány (Strategie, 2008 s. 146). Může se například jednat o „Přehled zahraniční politiky Ruské federace“ (*Obzor vnešnej politiky Rossijskoj federacii*, OVP) Tyto zpřesňující materiály až na OVP z roku 2007 nejsou cílem zkoumání práce.

- KNB je dokument primárního významu, který má nejvyšší hodnotu v systému doktrín Ruské federace. Sleduje zásadní cíle ruských národních zájmů. Definuje postupy, jak těchto zájmů dosáhnout. Určuje hrozby a příležitosti, kterým stát čelí. Přesto, že se jedná o dokument nejvyšší hodnoty, není vydáván v pravidelné emisi. Jeho vydání je vázáno na rozhodnutí prezidenta Ruské federace, který jej taktéž finálně podepisuje. Každá nová koncepce národní bezpečnosti tak tvoří významný dokument, kterým Rusko prezentuje svůj postoj na palčivé otázky bezpečnosti a představuje své hlavní strategické směřování.
- KVP oproti KNB má nižší hodnotu, z hlediska struktury doktrín se jedná princip nižšího řádu. Musí být v souladu s KNB. Jejím cílem je určení postojů k otázkám, které se týkají zahraniční politiky Ruska. Dokument není vydáván pravidelně a stejně jako její nadřazený dokument KNB představuje její proměna výrazný signál v postojích Ruské federace.
- VD je specifický materiál, který se týká armády. Oproti obdobným dokumentům například v USA, je více politická a rozsáhleji reaguje na politické zadání obsažené zejména v KNB. Jedná se o dokument nižší hodnoty. Obdobně jako KVP je i vojenská doktrína vydávána nepravidelně.

3.5.11 Koncepce národní bezpečnosti 2000

Zásadní dokument prvního prezidentského období Vladimira V. Putina byla nová Koncepce národní bezpečnosti. Klíčový dokument byl ústavně projednán na konci roku 1999 a prezident Ruské federace jej podepsal ve schválené redakci 10. 1. 2000, čímž dokument vstoupil v platnost. Samotná doktrína byla rozdělena na čtyři hlavní části, které řešily hlavní otázky bezpečnosti. Jedná se o:

- Pozice Ruska ve světě;
- Ruské národní zájmy;
- Hrozby ruské národní bezpečnosti;
- Možnosti zajištění národní bezpečnosti.

Obecně lze KNB 2000 definovat jako realistický dokument, který pregnantně definuje problémy Ruské federace jako států v transformačním a post-transformačním období. Tento postoj dokumentu byl zjevný, zejména při pohledu na rozsáhlý popis důležitosti ekonomických, sociálních, právních a ekologických reforem, které musí Ruská federace realizovat ve fázi transformace. Právě ekonomické okolnosti, které se v Ruské federaci nevyvíjely dobře, vedly k sepsání nové bezpečnostní koncepce, konkrétně se jednalo o ekonomickou krizi roku 1998 a zásadní ekonomické oslabení státního aparátu (Zubov, 2015 s. 574-576).

Prvním kritériem pro rozbor textu je posouzení vybraného jazyka, kterým je dokument sepsán. KNB 2000 byla sepsána realistickým jazykem, který postrádal rozsáhlé ideologicky podbarvené pasáže. Většina všech čtyř částí a úvodu nesla jasné rysy realistického pohledu na světovou bezpečnostní situaci a roli ruské federace v ní.

Druhým kritériem je posouzení teoretického východiska, tedy pozice, při které text vznikl. Lze konstatovat, že KNB 2000 nese silně otisk doby svého vzniku. Tedy období hledání na přelomu tisíciletí, kdy Ruská federace nově definovala své místo významného hráče světové bezpečnosti, ale musela se potýkat s nepříznivým ekonomickým vývojem, který se odrážel i ve stavu společnosti. Doktrína byla vytvořena v průběhu roku 1999 a prezident Putin ji obratem podepsal na počátku ledna roku 2000. Jednalo se tak o dokument, který uvozoval novou politiku Kremlu. Sám dokument hovoří o dynamické transformaci systému mezinárodních vztahů. „*Situaci ve světě charakterizuje dynamická transformace systému mezinárodních vztahů, které nastalo po ukončení studené války*“ (KNB, 2000).

Prezident Putin přišel i s novou koncepcí politiky, spolu s ní byla vytvářena i nová koncepce Ruska jako mocnosti budoucího multipolárního světa, přímo „*Rusko přispěje k budování ideji multipolárního světa*“ (KNB, 2000).

KNB 2000 v mnohém revidoval předchozí koncepci KNB z roku 1997, jejímž autorem byl Jevgenij M. Primakov. Jednoznačně se v textu objevilo konstatování, že současný světový řád je hegemonií USA a jejich partnerů „*o vychází z dominance USA a jejich partnerů je unilaterální*“ (KNB, 2000). Dle Ruské federace je tento stav počátku tisíciletí přímou snahou některých států o vyřazení Ruska jako činitele světové politiky. Přímo byly použity termíny

„oslabení pozic“ a „nerespektování či ignorace zájmů“ (KNB, 2000). Rusko v dokumentu jasně tvrdí, že přes veškeré problémy, které se vyskytly ve „vnitřních záležitostech, je důležitým činitelem zahraničních procesů“ (KNB, 2000). Z těchto důvodů se Rusko cítí být podstatným hráčem na poli světové bezpečnosti. KNB 2000 můžeme ve světle těchto kritérií označit za asertivní dokument, který se hlásí k aktivní kooperační politice. Rusko se v jeho světle hlásí k pozici podstatného hráče, ale nikoli hegemonu světové bezpečnosti. Samo sebe definuje jako stát s relevantními zájmy v zahraničních i vnitřních otázkách.

Geografická pozice byla globální s velkou akcentací lokální geografie. Respektive Rusko definovalo svou roli ve světové bezpečnosti. Plně si uvědomovalo, že jeho pozice neodpovídala síle zaniklého Sovětského svazu. Kvůli tomu musely být jeho globální ambice utlumeny. Oproti tomu se globální pozice dokumentu projevila v jasné politice kritiky unilaterální politiky USA. Mimo kritiku USA se Rusko vyjádřilo negativně k rozšiřování NATO směrem ke svým hranicím. Mimo globální pohled měla KNB 2000 silně lokální aspekt. Ten se projevoval důrazem na zajištění vnitřní bezpečnosti mladé Ruské federace a zajištění bezpečného prostředí v blízkosti svých hranic. Jednalo se zejména o prostor států SNS, Balkánu a oblastí státu bývalého východního bloku.

Hrozbám je v dokumentu věnována celá jedna část, konkrétně třetí pasáž. Autoři definovali jako hlavní rizika pro ruskou bezpečnost následující dvě sady. Konkrétně rizika pojmenovaná jako „hlavní vnější hrozby“ a „rizika ohrožující Rusko v pohraniční oblasti“ (KNB, 2000).

V prvním případě zahraničních hrozeb se jednalo o tyto:

- Rozšíření NATO na východ;
- Posilování vojenských bloků směrem k hranicím Ruska;
- Možnost výskytu cizích vojenských základen u ruských hranic;
- Snaha snížit politický a ekonomický vliv Ruska ve světě;
- Problematika modernizace vojenských sil RF;
- Omezení stávajících mechanismů mezinárodní bezpečnosti (OSN/OBSE);
- Posilování odstředivých procesů v SNS;
- Územní nároky na Rusko;
- Informační války;
- Vznik konfliktů v blízkosti ruských hranic (KNB, 2000).

V druhém případě hrozeb příhraničních se jednalo o tyto:

- Nejasné vymezení hranice se svými sousedy;

- Expanze sousedů na ruské území ze sociální, ekonomickou a politickou motivací;
- Pašování drog a kriminální činnost;
- Krádeže přírodních zdrojů;
- Nestabilita v příhraničních oblastech z důvodů poklesu životní úrovně obyvatelstva (KNB, 2000).

Z uvedeného výčtu rizik vyznívá značný důraz na již zmiňovanou geografii. Ta je opětovně vnímána jako podstatný faktor vnitřní i vnější bezpečnosti Ruska.

Posledním kritériem byl popis návrhů předcházení rizik. Opět je tomuto tématu věnována v rámci KNB 2000 celá jedna část dokumentu, konkrétně čtvrtá. Rozsáhlá analýza konstatovala následující kritéria:

- Politická a ekonomická bezpečnost se opírá o vojenský potenciál státu;
- Rozvíjení občanských práv;
- Dodržování ústavy Ruské federace a mezinárodních platných dohod při zajištění bezpečnosti RF;
- Boj proti zločinu a zločinnosti;
- Enviromentální bezpečnost;
- Ekonomická stabilita a rozvoj spolupráce;
- Důraz na řešení problémů na půdě OSN nebo jiných mezinárodních platform;
- Snaha o stabilizaci zbraní ZHN a zabránění jejich proliferaci;
- Mezinárodní boj proti terorismu;
- Rovnováha všech typů zajištění bezpečnosti (KNB, 2000).

Rusko v KNB 2000 vidělo cestu k realizaci svých cílů na počátku tisíciletí zejména na platformě mezinárodní spolupráce. Ta měla zahrnovat všechny typy činností od politických jednání po sdílení ekonomických inovací. Podstatná role byla přisouzena mezinárodním organizacím, které měly vystupovat jako nadstátní garant nejen bezpečnosti, ale i ekonomického rozvoje. Bez zajímavosti není několikrát zmíněný akcent na zajištění surovinové bezpečnosti a stability. Poněkud s otazníkem vyznívá vícekrát zmíněný důraz na vytváření svobody a respekt k ústavě. KNB 2000 byla vytvořena jako realistický dokument používající střídavý a srozumitelný jazyk. Jím byly pojmenovány zásadní problémy světové i vnitřní bezpečnosti transformačního Ruska. Dokument jasně stanovuje postupy, jak s těmito hrozbami

nakládat. Směrem k USA vidí hlavní otazník v rozšiřování sféry amerického vlivu. Výrazným problémem, pak byla politika unilateralismu a vytváření koalic obcházejících mezinárodní instituce. Podstatnou částí je jasné uvedení možností, kdy může dojít k nasazení vojenských sil uvnitř Ruské federace, a to vždy v souladu s ústavou Ruské federace (KNB, 2000). Vzhledem k tomu, že dokument viděl jako hrozbu nestabilitu a možnost narušení celistvosti federace a násilnou změnu režimu, dala se tato ustanovení koncepce použít pro válku v Čečensku. Z pohledu geografie doktrína pracovala jak s globální perspektivou, tak i regionální. Tento pohled plně odpovídal zaměření Ruska na postupné budování vlivu ve světové politice, přičemž nutností bylo vyjít ze stabilizované domácí situace

3.5.12 Vojenská doktrína 2000

Jedná se o druhý doktrinální dokument přijatý za prvního prezidentského období Vladimira V. Putina. Vojenská Doktrína samotná byla schválena v dubnu 2000 a rozvíjí obecné závazky KNB 2000 do konkrétní podoby v oblasti armády a bezpečnosti. Dokument sám sebe sama charakterizuje jako obranný v přechodné transformační době.

Prvním kritériem je rozbor využitého jazyka, který popisuje realitu zkoumaného období. Obdobně jako v případě KNB 2000 je i jazyk, kterým je sepsána VD 2000. Realistický, bez širokých odboček do ideologické exaltovanosti, přesto obsahuje pasáže, které jsou vágní co do smyslu využití pojmů. Jedná se zejména o popis okolností možnosti úžit jaderné zbraně. Opakovaně se vyskytují pojmy jako „*odlišná situace*“, „*jíný útok*“ nebo „*kritické okolnosti*“ (VD, 2000). Obdobně vágní je i vyjasnění pojmu „*spojenec*“, který také nemá jasné vymezení. Dokument sám je rozdělený na dvě základní části, Vojensko-politické základy a Vojensko-strategické základy (VD, 2000). První část se zabývá zejména hrozbami, jejich formulací a způsob jejich ošetření a rozdělením pravomocí v systému bezpečnosti. Druhá část pokrývá charakter válek a ohrožení. Důraz je kladen na rozbor definice moderní války a jejího charakteru, tedy na „*charakter moderních konfliktů*“ (VD, 2000). V případě obou částí platí, že jazyk, kterým byly sepsány je realistický a střízlivý, primárně se zaměřující na popis situace v oblasti armády.

Druhým kritériem je obligátní posouzení pozice dokumentu směrem k období svého vzniku. V případě VD 2000 se jednoznačně jednalo o text přechodného období, přičemž tento výraz je i explicitně uveden. „*Vojenská doktrína je dokumentem přechodného období*“ (VD, 2000). Sám charakter je i následně vysvětlen, kdy význam slova přechodný je primárně chápan jako vícevrstevný „*období budování demokratické státnosti, multistrukturované ekonomiky,*

transformace vojenské politiky a systému mezinárodních vztahů“ (VD, 2000). V návaznosti na jasné vymezení období vzniku je odkázáno i na charakter textu ve vojenské rovině. Doktrína měla plnit základní vymezení využití ozbrojených sil Ruské federace na základě současných poznatků o vedení válek a konfliktů. Podstatným rysem bylo navázání na doktrínu z roku 1993, tedy první postsovětský dokument na úseku vojenského plánování. VD 2000 v mnohém zpřesňovala VD 1993. Doktrína byla koncipována jako obranná „*Vojenská doktrína má obranný charakter*“ (VD, 2000). Přesto je jasně z textu znát jiná dikce dokumentu. Určitá mlhavost pojmů je patrně záměrem pro možnost jejího širšího užití. Opakovaně bylo potvrzeno, že vojenská a národní bezpečnost jsou nejvyšším zájmem státu (VD, 2000).

Geografická pozice dokumentu obsahovala prvky globální i silně lokální povahy, přičemž hlavní zaměření se týkalo role Ruské federace ve svém geograficky blízkém okolí. Proto se text zaměřil na oblasti v příhraničním pásmu Ruské federace.

V případě hrozeb pracovala doktrína s koncepcí obecných hrozeb. V dokumentu byly zpřesněny obecné hrozby, obsažené v KNB 2000 na úseku vojenských nebezpečí. Jako hlavní rizika, byly určeny tyto:

- Oslabení/ignorace mezinárodních mechanismů zajištění mezinárodní bezpečnosti;
- Proliferace ZHN;
- Růst terorismu a separatismu v regionech;
- Regionální závody ve zbrojení;
- Územní nároky na teritoriu RF;
- Růst vojenských bloků mimo RF;
- Výcvik vojsk na území jiných států za účelem aktivit na teritoriu RF;
- Narušení bezpečnosti kritické infrastruktury;
- Separatismus a náboženský extremismus na teritoriu RF;
- Organizovaný zločin (VD, 2000).

Důležitým bodem při popisu hrozeb, bylo konstatování, „že možnost klasického vojenského střetu proti Ruská federaci je nízká“ (VD, 2000).

V případě navržených opatření proti hrozbám bylo podstatným bodem jasné deklarování ochoty RF vést válečný konflikt za předem daných kritérií. Text přímo hovoří o „Ruská federace je plně připravena vést válku a účastnit se ozbrojených konfliktů v případě ochrany celistvosti federace, ochrany integrity, vojenské bezpečnosti a zabránění agrese v souladu s mezinárodním právem“ (VD, 2000). V návaznosti na obecný popis chápání války text vymezuje nasazení sil

a hovoří jak o konvenčních, tak nekonvenčních silách. Mimo nasazení konvenčních sil byla podstatná jasná deklarace pravidel nasazení jaderných zbraní. Ty byly označeny za hlavní zdroj bezpečnosti RF. Přímou se hovořilo o síle jaderného odstrašení jako klíči k bezpečnosti „*především potenciál jaderného zastrašení*“ (VD, 2000). Novinkou bylo, že jaderné zbraně mohly být užity i jako odpověď na situace, které ohrožovaly bezpečnost státu. Model odstrašení byl doplněn o závazek ochoty dále snižovat jaderné potenciály, zejména ve spolupráci s USA. Přesto byly jaderné zbraně chápány jako zdroj jaderného odstrašení a taktéž vojenské stability (VD, 2000). V tomto bodě lze konstatovat, že doktrína byla výrazně vstřícnější k užití jaderných zbraní než předchozí materiály.

Konkrétní nasazení konvenčních a nekonvenčních sil bylo pouze jednou z částí řešení stanovených problémů. Další částí bylo zajištění dostatečných sil a prostředků pro naplnění doktríny. Samozřejmostí bylo jasné rozdělení funkcí v rámci orgánu RF. Klíčovým se ukázal důraz na dodržování právního pořádku státu a rozvíjení mezinárodních vztahů. Přes deklarace, které doktrína směřovala směrem k mezinárodním organizacím a dialogu, nastal uvnitř již posun k asertivnímu prosazování zájmů ruského státu.

3.5.13 Zahraničněpolitická koncepce 2000

Posledním významným doktrinálním dokumentem přijatým v prvním prezidentském období Vladimira V. Putina byla „Koncepce zahraniční politiky 2000“. Obdobně jako „Vojenská doktrína“ upravovala a zpřesňovala obecné závazky obsažené v KNB 2000 v oblasti zahraniční politiky a mezinárodních vztahů. Dokument je analyzován dle stejného klíče jako předchozí strategické doktríny.

První kritérium, kterým je stejně jako v předchozích případech jazykový rozbor i zde konstatuje, že KVP 2000 je realisticky napsaný doktrinální dokument. Vyznačuje se reálným posouzením situace. Obsah textu neutíká do ideologicky květnatého jazyka ani rozsáhlých obecných koncepcí. Celkově je text zaměřen na roli Ruské federace v mezinárodním prostředí.

Druhým východiskem bylo teoretické východisko, otisknuté do doktríny samé. Obdobně jako předchozí dokumenty byla i KVP 2000 doktrínou přechodného období. Sám text explicitně říká, že „*Mezinárodní prostředí, které se vyvinulo na počátku 21. století vyžadovalo přehodnocení obecné situace kolem Rusé federace*“ (KVP, 2000). Rusko samo přiznává, že získalo dílčím způsobem nové postavení v systému mezinárodních vztahů. Přímou „*Posílení mezinárodních pozic*“ (KVP, 2000). Jedná se o obdobnou definici jako v předchozích

dokumentech. Doktrína není přelomová a sama sebe tak v žádném případě nechápe. Naopak se definuje jako konzistentní, s jasným napojením na již existující politiku Ruské federace z předešlých let. V tomto směru v mnohém navazuje na předešlou koncepci z roku 1993. Jejím autorem byl premiér Ruské federace Jevgenij Primakov, proto se text často označuje jako „Primakovova doktrína“ (Vojenská strategie, 2008 s. 148). Ta se snažila zachovat Rusko jako multipolární mocnost a za tím účelem vytvářela řadu spojenectví na mezinárodní úrovni. Dosah dokumentu je diskutabilní vzhledem k tehdejším ekonomickým možnostem Ruské federace, které veškeré mezinárodně politické ambice poměrně ostře determinovaly. Novinkou uvnitř KVP 2000 je uznání dílčí změny, které Ruská federace v systému mezinárodních vztahů získala. Tato změna, ale nebyla výrazněji rozvedena. Zaměření textu odpovídá i jeho dělení, kdy je rozdělen na hlavní čtyři části a to:

- Obecná ustanovení;
- Moderní mír a zahraniční politika RF;
- Priority zahraniční oblasti;
- Priority regionální oblasti.

Z hlediska geografie byl dokument zaměřen na dvě části, a to již zmíněné priority zahraniční politiky a priority domácí politiky. Akcentace geografie, byla tedy rozdělena do dvou rovin, které se kontinuálně projevovaly v ruské politice. Detailnější rozbor geografických vektorů obsahují další dva ukazatele.

Za hlavní nebezpečí v mezinárodním prostředí bylo označeno nedodržování mezinárodního pořádku ve smyslu zpochybňování již existujících mezinárodních platform spolupráce a snaha vytvářet nebo prohlubovat unipolární svět. Jmenovitě se situace týkala USA, které koncepce stavěla do pozice hlavního rivala. „*Trend směřující k vytvoření unipolární struktury světa v čele s ekonomickou a politickou nadvládou USA roste*“ (KVP, 2000). Za další hrozbu je jmenován technologický pokrok, spojený s možností zneužití moderních technologií. Významným faktorem možných nebezpečí je důraz na jednostranné akce, které neřeší pozadí konfliktů, ale další rozbroje vyvolávají a podlamují funkční právní řád. „*Použití agresivních metod, které obcházejí stávající právní mechanismy, není schopno odstranit hluboké socioekonomické rozpory, které jsou základem konfliktů a pouze podkopávají právní*“ (KVP, 2000).

Za další je jmenován separatismus, extrémismus a růst regionálních konfliktů. Právě důraz na regionální bezpečnost je pro koncepci typický. Opět tak v doktrínálním dokumentu převládla regionální geografická podstata. Významnou hrozbou je dle Koncepce snaha demontovat fungující suverénní stát jako garanta vnitřního pořádku. „*Pokusy bagatelizovat roli suverénního*

státu jako základní jednotky mezinárodního uspořádání představují hrozbu svévolného zasahování do vnitřních záležitostí státu.“ (KVP, 2000).

Výraznou hrozbou je možnost šíření ZHN a vojenských technologií a růst vojenské nestability. Konečně za hrozbu pro mezinárodní uspořádání byla spatřována i možnost zastavení jaderného dialogu, růst napětí v jaderné sféře nebo nerespektování vzájemných dohod o omezení jaderných zbraní, například smlouvy z roku 1972 (KVP, 2000).

Posledním kritériem rozboru jsou navržená řešení. Jedním z výrazných rysů doktríny je opakovaný důraz na cíl jejího vytvoření, přímo „*Ochrana zájmu jednotlivce, společnosti a státu*“ (KVP, 2000). Mimo tento obecný bod jsou uvedena i konkrétní řešení uvedených otázek bezpečnosti. Nebezpečí rozvoje unipolárního světa a nepřiměřeného, nikým nekorigovaného růstu moci USA, mělo být sníženo důslednou podporou OSN. Podpora měla směřovat jak do charty, tak do Rady bezpečnosti OSN. Hrozba separatismu a extremismu měla být odstraněna fungujícím státním aparátem a na mezinárodní scéně fungující mezinárodní spoluprací, a to na úrovni mezi státy i mezi rozsáhlejšími celky. Obdobně vyzněla i snaha o uchování suverenity států jako garantů pořádku. Důrazně zazněl apel na nutnost dodržování již fungujících právních norem a nemožnost jejich svévolného porušování. Výrazný potenciál byl spatřován v mezinárodním ekonomickém rozvoji skrze měnový fond (MMF) a Organizaci světové banky. Posledním zmíněným bodem byla nastolená agenda zajištění nešíření ZHN a dodržování dohod o jaderných arzenálech. Zde bylo explicitně řečeno, že základním kamenem je otevřená spolupráce mezi Ruskou federací a USA na platformě dvoustranných dohod a mnohostranných dohod s dalšími státy. „*Na základě dvoustranných dohod s USA v mnohostranném formátu za účasti dalších států*“ (KVP, 2000).

3.5.14 Politika prezidenta Putina po 11. září

Následující rozbor se zaměřil na detailní zachycení specifických postojů Ruské federace k válce v Afghánistánu, respektive operaci OEF 2001 a válce v Iráku OIF 2003. Rozbor vychází ze studia všech zatím uvedených doktrinálních dokumentů ostatních pramenů primární povahy a sekundární literatury. Ústředním bodem analýzy jsou konkrétní kroky Vladimira Putina v prvním prezidentském období, respektive specifické reakce Ruské federace na dvě výše zmíněné vojenské kampaně. Ukázka ruských postojů slouží jako dílčí závěr. Rozbor těchto operací ruským pohledem se jeví jako podstatný pro další chápání ruských postojů na poli bezpečnosti. Případ Afghánistánu, ale i Iráku ukázal, že válečné operace nebyly podstatné jen pro státy přímo do nich zapojených, ale celkově pro klima světové bezpečnosti.

3.5.14.1 Postoj k válce v Afghánistánu

Postoj Ruské federace k válce v Afghánistánu byl formován postojem Ruska k teroristickým útokům 11. září 2001. Vladimir Putin reagoval bezprostředně a stal se první hlavou státu, která osobně telefonovala do Bílého domu (Putin, 2001). Jasně a silné gesto podpory ze strany Kremlu dokázal prezident Bush mladší v těžkých okamžicích krátce po teroristických útocích ocenit nejen vstřícným jazykem směrem k prezidentu Ruské federace a vytvářením obrazu nerozlučných přátel (Watson 2001). Podpora Ruska byla gestem podání ruky a rozhodně nebyla ze strany Moskvy samozřejmostí. Prezident Putin sám neměl za sebou jednotnou armádní a politickou linii, naopak proti jeho krokům existovala značná opozice (Zubov 2015, s. 684-685). Ta se rekrutovala z řad armády, která viděla v teroristických útocích nebyvalou možnost oslabení pozice USA, a také z řad politické garnitury. Kde některé politické subjekty stejně jako armáda viděly příležitost v oslabení USA. Lze konstatovat, že část politické a armádní elity Ruské federace by raději, než gesto pomoci viděla tvrdou linii vyjednávání a stanovení vlastních požadavků, které by umožnily revidovat hegemonii USA ve světovém dění. Přes veškeré výhrady prezident Putin zvolil linii kooperace. Rusko představilo boj s organizací al-Kaidá jako další frontu boje proti radikálnímu islámskému terorismu. Při realizaci operace OEF Rusko nabídlo poskytnout vlastní vzdušný prostor pro přepravu humanitárního nákladu, sdílet některé informace tajných služeb, předání informací o situaci v Afghánistánu, podporu vyjednávání USA a středoasijských států při tvorbě vojenských základen a otevření jejich vzdušného prostoru, dodávky zbraní oficiálním afghánským silám Severní aliance a podporu jejich výstavby (Zubov, 2015 s.684-685). Přímé zapojení do operací v Afghánistánu Rusko razantně odmítlo, mimo jiné i kvůli dodržování ústavy RF a stále probíhající kampani v Čečensku, která vážala značnou část sil. Stranou nestála ani neblahá zkušenost z vlastního působení v Afghánistánu a stále živé reminiscence na neúspěšný konflikt z osmdesátých let, opomenout nelze ani nepřijatelnost ekonomických nákladů na vedení válečné operace. Můžeme konstatovat, že Ruský postoj byl na podzim 2001 veden zejména pragmatismem (Eichler-Tichý, 2013, s. 161). Moskva očekávala, že zaujetí kooperačního postoje přinese větší politické a ekonomické ovoce než nesouhlasná nebo vyděračná politika. Pro tuto pozici byly také vytvořeny vhodné podmínky. Po dlouhé době, respektive poprvé od rozpadu SSSR v roce 1991 bylo Rusko považována za podstatného důležitého partnera. Moskva byla chápána jako stát, který může reálně pomoci a má co nabídnout. Západní státy, USA nevyjímaje uznávaly reálný vliv Moskvy v oblasti Střední Asie a samozřejmě značné konkrétní znalosti o situaci

v Afghánistánu. Mimo to Rusko samotné pragmaticky očekávalo, že USA se zasadí o podporu Moskvy při potlačení odporu v Čečensku (Eichler-Tichý, 2013, s. 161). Zejména tento krok byl pro Rusko podstatný, jelikož obraz Ruska jako agresora, který vede útočnou válku na vlastním území, nebyl pro Ruskou federaci přípustný, respektive byl nepříjemný a nepřijatelný (Zubov, 2015, s.684). V další rovině Rusko očekávalo zvýšenou hospodářskou pomoc, zlepšený transfer technologií, tolik nutných pro restart ekonomiky a provedení transformačních procesů. Souhlasný postoj Ruska též umožnil fakt souhlasného stanoviska RB OSN k misi v Afghánistánu. Z tohoto pohledu se jednalo o zahraniční vojenskou operaci, která dostala souhlas mezinárodního práva. Z pohledu Moskvy byl naplněn jeden z bodů obsažený v již zmiňované KNB 2000 a KVP 2000, tedy důraz na dodržování existujících smluvních vztahů a platform mezinárodních organizací. Stranou nelze ponechat ani prohloubení kooperační činnosti s vojsky NATO. Jednalo se o restart vztahů zasažených Kosovskou krizí z roku 1999 a následným ne zcela hladkým působením v rámci mise K-FOR (Eichler, 2000). Na závěr můžeme konstatovat, že otevřená podpora pro operaci OEF nebyla ze strany Moskvy samozřejmostí. Vladimir V. Putin ji představil jako pragmatickou politiku výhodnou pro obě strany. Z pohledu tří definovaných přístupů v chápání role ruského státu byla kooperace zcela přijatelná pro zapadníky. Ti chápali akce jako útok na samotný základ civilizace, jejíž součástí Rusko bylo. Etatistický proud vyjadřoval též pragmatickou podporu, kdy spatřoval příležitost ve vybudování nových vztahů nové kvality se západním světem. Proti byl civilizační přístup, který chápal kooperaci jako neadekvátně slabou pozici vzhledem k příležitostem, které situace nabízela. Z pohledu civilizačního proudu představovala problém samotná operace, která byla v zájmové sféře *Heartlandu*, kam by Rusko nemělo pouštět jiné mocnosti. Právě z řad zastánců civilizačního proudu se rekrutoval největší zástup odpůrců ruské politiky podpory USA a západní koalice. Tento proud zahrnoval radikální nacionalisty, ale i představitele Komunistické strany RF. Argumentační rámec důvodů, proč odmítnout politiku kooperace, se tak rozprostíral od geopolitických narativů z dob SSSR až po argumentaci třídním bojem a koloniálním chováním USA v zemích třetího světa (Zubov, 2015, s. 684-686). Je nutné konstatovat, že Vladimir V. Putin tyto postoje odmítl a zvolil cestu spolupráce, i když se do jisté míry pouštěl na tenký led. Celosvětové projevy solidární podpory mířily zejména k lidem v USA, běžným obyvatelům New Yorku nebo Washingtonu. Tato autentická podpora, ale rapidně klesala, pokud se konfrontovala se souhlasným postojem k zahraniční politice USA (Zubov, 2015, s. 686). Vladimir V. Putin přesto podpořil nejen obyčejné lidi v USA, s čímž souzněla i značná část Rusů, ale i politiku Washingtonu. V tomto bodě již nemohl očekávat plně souhlasnou

podporu a nutno říct, že ji také neobdržel. Přesto byla oficiální politika Ruské federace na podzim 2001 a na počátku roku 2002 jasná a byla jí kooperace s USA a NATO.

3.5.15 Postoj k invazi do Iráku

V případě války v Iráku, respektive při přípravě a samotné realizaci vojenské operace OIF na jaře 2003 došlo k proměně postoje Ruské federace. Vstřícná kooperační politika, která byla charakteristická pro operaci OEF byla změněna. Rusko na základě postoje USA a Velké Británie odmítlo spolupracovat a válku proti Iráku odsoudilo jako neadekvátní vojenské dobrodružství (Putin, 2003). Argumentační postoj vycházel z několika fundamentů, které se objevily před samotnou invazí, tedy do 20. března 2003. Primárně Rusko chtělo udržet celou krizi kolem Perského zálivu na půdě OSN (Eichler-Tichý, 2013, s. 162). Moskva rozhodně podporovala pokračování mezinárodních misí, které měly mandát mezinárodního společenství. Mimo mise chtěla Moskva zařadit projednání krize na půdu Rady bezpečnosti, kde by mohla uplatnit právo veta. Mimo vlastní pozici hledalo Rusko i partnery k prosazení svého postoje (Putin, 2003). Podobný postoj zastávala Francie a Německo. V návaznosti na snahu udržet krizi na půdě OSN, Ruská federace dlouho zpochybňovala americkou komunikaci irácké krize (Putin, 2003). Moskvě se nelíbil zejména obraz Iráku jako hlavního činitele světové nestability a hlavního státního aktéra podpory mezinárodního terorismu. Rusko považovalo takový obraz za nereálný a příliš ideologicky motivovaný. Nositelem byly určité kruhy americké neokonzervativní politiky (Deudney-Ikenberry, 2017). Z těchto důvodů Rusko nabádalo k opatrnosti a k dalšímu vyjednávání. Dalším argumentem byl dlouhodobě deklarovaný postoj, který tvrdil, že jednostranná vojenská akce je zbytečná a také neomluvitelná (Putin, 2003). Podle ruského pohledu se jednalo jen o další stupňování unilateralismu. To bylo pro Moskvu nepřijatelné. Mimo obecných vystoupení politiků zastávalo Rusko zásadu vyhýbání se unilaterálním kroků i ve svých doktrinárních dokumentech (KNB 2000, VD 2000, KVP 2000). V tomto bodě byla kritika USA ze strany Ruska dlouhodobě konzistentní. Na mocenské aspekty navazovaly i zájmy čistě ekonomické. Rusko jako klasický dodavatel zbraní a technologií mělo v Iráku své hospodářské zájmy, závazky i pohledávky. Bylo poměrně jasné, že v případě invaze budou ekonomická aktiva odepsána nebo se minimálně zhorší jejich dostupnost. Konkrétní ekonomické závazky byly pro Rusko podstatné, nicméně ještě důležitější byla obava z ekonomického vývoje *pro futuro*. Respektive obava o cenu ropy a zemního plynu. Rusko předpokládalo, že jakákoli vojenská operace v oblasti Perského zálivu zahýbe cenou těchto komodit nejen lokálně, ale i celosvětově. Mnozí též upozorňovali na skutečnost, že zásoby ropy

jsou právě tím pravým zájmem USA o Irák (Deudney-Ikenberry, 2017). Pro ruskou ekonomiku na počátku tisíciletí, která byla víceméně závislá na stabilních cenách uhlovodíků, to představovalo extrémně nebezpečné riziko zajištění stabilního ekonomického růstu. Ten byl podstatný pro všechny transformační ekonomiky, nicméně pro Rusko, které prošlo ekonomickým kolapsem na konci 90. let, byla tato otázka ještě naléhavější (Zubov, 2015, s. 574-578). Ruská federace neměla kontrolu tohoto rizika zcela ve svých rukách, a proto nepřekvapuje nesouhlasný postoj k vojenské operaci. V neposlední řadě vojenské řešení krize neodpovídalo ruským představám o eliminaci terorismu jako primární hrozby západního světa. Rusko považovalo terorismus za fenomén, který nebyl státního charakteru, ale jednoznačně měl nestátní základ a do jednotlivých států „prosakoval“ (KNB 2000). Proto invaze do konkrétního státu byla v rozporu s chápáním definice hrozby, tak jak ji chápala Moskva. S tímto postojem kolidoval i ruský nesouhlas s konkrétním seznamem států, které USA vytvořily po 11. září 2001 jako podporovatele světového terorismu (Eichler-Tichý, 2013, s. 162). Státy explicitně jmenované v NSS 2002 nebo NSCWMD 2002 Rusko považovalo za problematické, nicméně se obávalo, že se mohou stát případným terčem další agrese. V tom případě by opět Rusko mohla zaznamenat jak mocenské, tak ekonomické ztráty, a to nebylo v jeho zájmu. V neposlední řadě Moskva byla již delší dobu znepokojená vývojem ve vzájemných vztazích s USA a NATO. Prezident Putin očekával, že jasná a konkrétní podpora po 11. září, která umožnila rychlejší operace v Afghánistánu, přinese konkrétnější zisky. Nicméně konkrétní politika podpory přinesla určité zklamání. USA získaly určitý, byť malý vliv ve Střední Asii. Měly silnou vojenskou pozici v Afghánistánu a v případě operace v Iráku bylo očekávatelné, že poroste i v oblasti Perského zálivu vojenský vliv USA a dalších států koalice. Opět růst vlivu západních států byl v rozporu se zájmy Moskvy, který byl obsažen i v doktrinálních dokumentech. Obecná nedůvěra byla doplněna i konkrétním zklamáním. Například podle Ruska nerespektování bezpečnostní oblasti v Gruzii, kde se Washington začal angažovat (Souleimanov, 2011). Výše zmíněné body znamenaly, že Vladimir V. Putin byl velmi skeptický k operaci v Iráku a snažil se jí zabránit. Nicméně i v této době Moskva nechtěla, aby nesouhlas s operací znamenal fatální rozkol ve vztazích obou států (AZ, 2003). Proto prezident Putin zastával pragmatický postoj, kdy se invazi snažil zabránit. Po její realizaci ji označil za jasnou chybu, ale nevyvíjel další tlak (Putin, 2003). Tento pragmatický postoj prezident Bush mladší ocenil. Z dlouhodobější perspektivy představovala realizace operace OIF výrazný posun v chápání bezpečnosti jejího prosazování mezi Ruskem a USA/NATO. Rusko si bylo vědomo, že USA realizují mocenskou politiku plně v duchu unilateralismu a ke svým zájmům využívají

vytváření ad hoc koalic. Tento stav Rusku nevyhovoval a otevřeně jej kritizovalo. Ruská nesouhlasná reakce nepřišla v roce 2001 v rámci operace v Afghánistánu, ale až o dva roky později, kdy bylo zřejmé, že USA cílí na unipolární realizaci politiky. Ruský postoj byl opět vyjádřen i v doktrinálních dokumentech, a to jak KNB 2000, KVP 2000, tak i VD 2000. Lze konstatovat, že postoj Moskvy byl otiskem stanoveného doktrinálního kurzu. Obdobně lze vidět snahu Ruské federace hledat partnery pro svou multilaterální politiku. Určitá možnost partnerství byla spatřena zejména ve Francii a Německu. Mimo to Rusko cíleně a dlouhodobě prosazovalo řešení cestou projednávání na RB OSN. Ruský postoj nepřinesl změnu americké zahraniční politiky a operace OIF proběhla dle plánu. Přesto můžeme vysledovat a konstatovat jasnou proměnu ruské zahraniční politiky směrem k USA mezi lety 2001 a 2003.

3.5.16 Rusko a jeho vnímání hrozby terorismu po 11. září 2001

V návaznosti na konstatování v předchozích kapitolách fenomén terorismu nebyl pro Ruskou federaci novinkou. Rusko se potýkalo s různými formami terorismu od 19. století (Švankmajer 2005, s. 272-273). Vznik samotného Ruska po roce 1991, ale postavil tento fenomén do nového světla a terorismus sám se představil s nově získanou energií. Hlavním dynamem událostí se stala situace v oblasti Kavkazu. Ruská federace zde vedla dvě rozsáhlé konvenční války, známé jako I. a II. válka v Čečensku. První válka mezi roky 1994-1996 představovala úspěch čečenských separatistů, kteří dokázali vybojovat nezávislost (Souleimanov, 2011, s. 134-135). Z vojenského hlediska se jednalo o pád na pomyslné dno vojenských schopností ruských ozbrojených sil. Vojenská porážka byla doprovázena i silnou morální hanbou. Bylo očekávatelné, že situace na Kavkaze si vyžádá další válku. Druhý ozbrojený konflikt na přelomu tisíciletí začal v roce 1999 a měl napravit všechny prohry, které Rusko utrhlo v první válce (Souleimanov, 2011, s. 193-194). Druhá válka se pro Rusko stala úspěšnou obhajobou svých pozic v oblasti Kavkazu. Právě na příkladu konfliktu v Čečensku lze nejlépe demonstrovat přístup Ruské federace k vnímání teroristické hrozby. Uvnitř ruských bezpečnostních sil vládla určitá bipolarita ve vnímání bezpečnostních rizik (VD, 2000 a AZ, 2003). Část vojáků, ale i politiků zastávala klasický pohled, který určoval hlavním zdrojem ohrožení států klasickou konvenční válku. Druhá část prosazovala za hlavní zdroj nebezpečí terorismus a separatismus. Tuto obojakost je možné vysledovat v doktrinálních dokumentech, konkrétně jak u KNB 2000, tak u VD 2000 a AZ 2003. Spolu s touto teoretickou debatou o povaze hlavní hrozby, rostlo skutečné nebezpečí, a tím byl růst teroristických útoků uvnitř Ruska. Na přelomu tisíciletí narostl skokově objem realizovaných teroristických úderů uvnitř

Ruské federace (Souleimanov, 2011, s. 303-305). Reálný vývoj ukázal, který druh hrozby je pro moderní Rusko tím ožehavějším. Přes úspěch v II. válce v Čečensku se Rusko nezbavilo terorismu. Naopak města, dopravní linky nebo letecké spoje byly vystaveny celé řadě útoků. Pomyslným vrcholem byly události na Dubrovce a v Beslanu.. Logicky v návaznosti na tyto události přišla i rozsáhlá debata o revizi způsobu boje s terorismem. Lze říct, že ohrožení terorismem Ruská federace uznávala již v 90. letech. Terorismus a separatismus byl vnímán jako podstatné riziko pro vnitřní bezpečnost. Nicméně počátkem tisíciletí se stal právě terorismus tím hlavním nebezpečím. Koncept konvenční války nebo jaderného odstrašení se ukázal být pro tento typ ohrožení nefunkční. Podstatné bylo, že ohrožení terorismem vnímala většinově i ruská společnost, která tak nepřímo vyvíjela tlak na politickou reprezentaci. Občané očekávali řešení a jednoznačně rostla poptávka po silovém řešení (Souleimanov, 2011, s. 383). I to je důvod prvních úspěchů Vladimira V. Putina, který dokázal občanské očekávání dobře vyhodnotit a nabídnout adekvátní řešení. Samotná realizace dílčích kroků byla složitější. Mimo působnost doktrín došlo k reformě státní správy a reorganizaci bezpečnostního aparátu. Podstatnou úlohu sehrálo postupné ovládnutí informačních toků o válce v Čečensku a terorismu uvnitř státu vůbec (Souleimanov, 2011, s. 383-388). Uvnitř bezpečnostní politiky vyvstala otázka o definici hrozby. Klasické metody, včetně využití hard power, většinou neřešily podstatu problému a pouze reagovaly na jeho produkty. Přesto Rusko mělo explicitně uvedeno v KVP 2000, že *„Použití agresivních metod, které obcházejí stávající právní mechanismy, není schopno odstranit hluboké socioekonomické rozpory, které jsou základem konfliktů a pouze podkopávají právní stát“* (KVP, 2000), tedy evidentní popsání stavu věcí, kdy využití síly neřeší podstatu problému. Zde je nutné uvést, že pasáž se primárně vztahovala k politice USA ve světě, nicméně je důvodné se domnívat, že Rusko došlo v analýzách terorismu na svém územím ke stejným nebo podobným závěrům. Bylo zřejmé, že situace si vyžádá revizi stávajících bezpečnostních doktrín, které nedokázaly zcela přesně pojmenovat situaci. Stejně tak musel nastat odklon od konceptu, kdy hlavní hrozbou měl být rozsáhlý konflikt. Obdobně nebylo dále možné reagovat na teroristické ohrožení metodami sepsanými pro konvenční válku. Zde se realita rozcházela s praxí. Otevřeně se hovořilo o nutnosti nových nástrojů pro boj s terorismem. Přes deklarace, ale nedošlo k rozsáhlým inovacím doktrín. Ta nastala až ve funkčním období prezidenta Medveděva (Eichler-Tichý, 2013, s. 181-183). Jako podstatné se tak jeví, že Rusko dosáhlo projednání a následně odsouzení útoků na půdě RB OSN. Obdobně významně působí snaha Ruska uznat teroristické útoky páchané převážně čečenskými

separatisty za součást moderního radikální islámu. Boj proti této hrozbě pak byl logicky součástí většího celku snažení o likvidaci celého islámského terorismu.

3.5.17 Revize bezpečnosti v roce 2003

Proměna hrozby terorismu. Nárůst teroristických útoků zaměřených na civilisty uvnitř Ruské federace. Masivní útok na divadlo na Dubrovce v roce 2002 stejně jako pokračující válka v Čečensku byly momenty, které tlačily na reformu bezpečnostních dokumentů z vnitřního prostředí. Z vnějšího prostředí vyvstala nutnost revize kvůli invazi do Iráku a pokračující výrazně unilaterální politice USA. Obdobně nutně vyznívala revize postojů k NATO a EU. Výsledkem vnějších i vnitřních tlaků bylo zahájení hluboké debaty o pojetí bezpečnosti v novém bezpečnostním prostředí. To bylo chápáno jako kvalitativně odlišné od prostředí bipolárního světa nebo transformačního období. Výsledkem debaty měla být nová politika, která měla být schopná adekvátní reakce na nové komplexní bezpečnostní výzvy.

3.5.18 Současné úkoly rozvoje sil Ruské federace (AZ 2003)

Významným počinem v debatě o novém pojetí bezpečnosti a tím pádem i novém pojetí doktrinálních konceptů bylo představení dokumentu známého jako *Aktualnyie zadachi razvitiya vooruzhennykh sil Rossijskoj federacii 2003, AZ 2003* „Současné úkoly rozvoje sil RF 2003“. Materiál byl často pojímán jako základní koncept výstavby nových ozbrojených sil Ruské federace. Materiál z roku 2003 byl přímou reakcí na proměnu bezpečnostního prostředí počátku tisíciletí. Výrazně se na jeho podobě podepsala nutnost zakomponovat zkušenosti získané v boji s terorismem a separatismem uvnitř Ruska. Nutností bylo zahrnout získané poznatky z analýzy cizích vojenských intervencí zejména na Balkáně, Afghánistánu a Iráku. Autorem doktríny byl ministr obrany Sergej B. Ivanov, proto se občas objevuje název „Ivanovova doktrína“ (Eichler-Tichý, 2013, s.165). Samotný materiál byl představený na podzim 2003 a ukázal ruský pohled na proměnu bezpečnostního prostředí počátku tisíciletí. Pro potřeby práce byl materiál analyzován na stejném kriteriálním základu jako předchozí doktrinální dokumenty.

Prvním aspektem posouzení byl jazykový rámec. Obdobně jako u předchozích dokumentů je doktrína napsána realistickým jazykem. Ten je typický pro celý téměř čtyřicetistránkový text, přesto se zejména v počátečních pasážích objevují teoretické pasáže. Ty rozebírají úlohu státu, národních hodnot nebo úlohu jednotlivce. Konkrétně „*Proces přehodnocování národních hodnot, koordinace zájmů jednotlivce, společnosti a státu*“ (AZ, 2003).

Následující pasáže rozebírají ruské ozbrojené síly v novém světě, Rusko v mezinárodním systému, definici hrozeb, charakter moderních válek, úkoly a priority pro ozbrojené síly Ruské federace si drží střízlivý tón a jsou konstruktivním popisem zkoumaného.

Druhým kritériem posouzení byl rámec vzniku dokumentu a jeho ukotvení do doktrinální politiky Ruské federace. Zde je možné konstatovat, že se jedná o rozsáhle inovativní doktrínu, která v mnohém upravuje uvažování a plánování Ruské federace na poli bezpečnostní politiky. Lakonicky je přímo řečeno „*Rusko se nachází v nové etapě své historie*“ (AZ, 2003). Apriori je uvedeno, že v novém světě Rusko „*změnilo přístupy k bezpečnosti*“ (AZ, 2003). Nutnost proměny přístupu byla vedena snahou reagovat na měnící se svět, který vznikl po bipolární konfrontaci. Snaha vytvořit funkční, zcela kooperující model soužití států, vojenských a ekonomických bloků, platný pro 90. léta, vyžadoval reálnou revizi. Povstaly nové hrozby a spolu s nimi došlo k proměně základních pojmů. Například výrazná proměna jasně definovaného prostředí války a míru byla upravena do podoby složitějšího utkávání se. Dokument přímo říká „*Globální a regionální bezpečnost se posouvá od jasných otázek války a míru ke složitějším strukturám*“ (AZ, 2003). Společně s novou potřebou definovat základní konstanty bezpečnosti došlo k opětovnému silnému příklonu ke geografickému chápání bezpečnosti. Byly stanoveny tři základní pilíře zájmu. Evropský, středoasijský a dálnévýchodní (AZ, 2003). Podstatnou zprávou bylo jasné konstatování, že oproti minulému desetiletí, devadesátým létům, bude moderní Rusko rozvíjet své vojenské síly jako garant stability národního a mezinárodního uspořádání. Uvedeno následující „*význam vojenské síly v post-bipolárním světě se nesnížil*“ (AZ, 2003). Bylo zřejmé, že Ruská federace se navrácí k politice udržování a rozvíjení vojenské moci a stabilizuje další prvky mezinárodního systému. Evidentně Rusko chápalo 90. léta jako výjimku. Naopak vojenský potenciál byl chápán jako základní kámen stability, který dokáže mezinárodní systém udržet vcelku, přímo „*Právě ozbrojené síly Ruské federace mohou zajistit mezinárodní stabilitu v širokém významu tohoto pojmu*“ (AZ, 2003). Spolu s jasným konstatováním o proměně světové bezpečnosti se vyznačoval text doktríny výraznou ambivalencí směrem k NATO a USA. Posunem byla formulace, že rozsáhlý konvenční nebo jiný střet mezi Ruskou federací a USA je nepravděpodobný, přestože v minulosti byl toto hlavní předpoklad. „*Ozbrojené síly státu se připravovaly na seznam možných konfliktů, globální jaderná válka a rozsáhlý střet konvenční střet s NATO nebo jinou koalicí vedenou USA*“ (AZ, 2003). V návaznosti na toto bylo i deklarováno, že vzájemné neshody, které jsou hluboké neznamenají ukončení vzájemné spolupráce. „*Partnerství mezi NATO a Ruskem pokračuje i navzdory neshodám*“ (AZ, 2003).

Třetím a čtvrtým kritériem bylo definování hrozeb a geografická pozice. Zde došlo k výraznému rozšíření, konkretizaci a specifikaci. Toto zaměření se týkalo nejen hrozeb samotných, ale i jejich dělení dle geografického klíče. Též bylo uvedeno, že hrozby či války budoucnosti budou mít vždy komplexní charakter. Naopak zmizí nebo již zmizel jediný původce hrozeb. „*Je nutné podotknout, že války budoucnosti nebudou vznikat na základě jednoho, byť výrazného faktoru*“ (AZ, 2003).

Základně byly hrozby podle lokace rozděleny do tří teritoriálních částí:

- Vnější;
- Vnitřní;
- Přeshraniční.

V případě vnějších hrozeb byly určeny zejména následující:

- Rozmístění sil s cílem útoku na území RF nebo její spojence;
- Územní nároky na RF;
- Proliferace ZHN;
- Rozšiřování vojenských bloků na úkor RF;
- Mezinárodní terorismus;
- Vojenské provokace;
- Militarizace států v sousedství RF bez souhlasu RB OSN;
- Akce, které brání vojenským schopnostem RF při obraně státu (AZ, 2003).

V případě vnitřních hrozeb se jednalo zejména o tyto:

- Sabotáže kritické infrastruktury;
- Útoky na ústavní pořádek a orgány vnitřní moci RF;
- Vznik a činnost protistátních skupin;
- Organizovaný zločin a separatismus (AZ, 2003).

V případě přeshraničních hrozeb byly definovány zejména tyto oblasti:

- Výcvik a vybavení protistátních skupin za účelem jejich nasazení na území RF;
- Pašování zboží, zbraní, drog a obecně organizovaný zločin založený na nelegálním přecházení hranic;
- Podpora separatistických a náboženských skupin ze zahraničí za účelem ohrožení vnitřní stability RF;

- Mezinárodní terorismus;
- Informační válka (AZ, 2003).

Posledním kritériem byl rozbor návrhových opatření pro eliminaci uvedených hrozeb. Zde se jednalo o kombinaci přístupů. Z jedné strany byly použity obecné diplomatické mechanismy, které upravovaly zejména fungování mezinárodního prostoru. V druhé rovině byly použity konkrétní metody snížení hrozby zaměřené zejména na armádu (AZ, 2003). V první oblasti se opětovně Rusko vyjádřilo k nutnosti dodržovat stabilní mezinárodní řád, chod mezinárodních organizací a respekt k politice suverénních států. Výrazně obsáhlejší byla druhá část návrhů, která se zabírala vojenskou sekcí. Zcela zřejmé bylo, že Rusko pečlivě analyzovalo předešlé válečné konflikty. Správně snížilo riziko rozsáhlé konvenční války s USA a NATO na minimum limitně blíží se nule. Naopak větší důraz byl kladen na správnou analýzu vojenských konfliktů současnosti. V první rovině bylo jasně konstatováno, že současné válečné konflikty nemají jeden původ, ale jedná se o mix spouštěčů. Proto musí být armádní složky připraveny na několik typů konfliktů zároveň. Konkrétně byly jmenovány typy ozbrojený konflikt, lokální konflikt, regionální konflikt a masový konflikt (AZ, 2003). Zcela jasně se odkazuje na nutnost výstavby armády pro „*asymetrický charakter válek*“ (AZ, 2003). Nutnost mít správně nastavenou vojenskou politiku byla chápána jako fundamentální vzhledem k tomu, že vojenské konflikty moderního světa nejsou často zahajovány z čistě politických důvodů, ale také na podkladě ekonomických a jiných zájmů (AZ, 2003). Právě proto Rusko opětovně důrazně formulovalo jako jeden z pilířů bezpečného světa funkční mezinárodní orgány, které měly snížit vznik vojenských konfliktů.

Přes rozsáhlou debatu, kterou dokument vyvolal, nebyl přepracován do finální doktrinární podoby. Zůstalo pouze u konceptuálního návrhu.

3.5.19 Koncepce rozvoje sil Ruské federace pro potřeby multipolární mocnosti

Přestože nebyla vydána nová vojenská doktrína, která by přímo kodifikovala nový přístup na úseku rozvoje ozbrojených sil, stala se debata kolem rozvoje armády prioritní. Ruská federace si plně uvědomovala, že cesta k revizi svého postavení ve světě vede zejména přes moderní ozbrojené složky a kvalitní analýzu bezpečnostních prostředí, kde budou ruská vojska operovat. V návaznosti na toto se stav armády řešil kontinuálně. Bylo zřejmé, že moderní armáda musí mít moderní vybavení odpovídající nástupu digitálních technologií. Respektive všechny složky

ozbrojených sil musí mít moderní výstroj a výzbroj od jednotlivce po nejvyšší složky velení (AZ, 2003). Stejně tak musela proběhnout masivní inovace techniky, která byla zastavena v důsledku ekonomického kolapsu 90. let. Zavádění moderní výzbroje mělo minimálně desetileté zpoždění, a to na všech směrech. Navíc rozklad vědecko-průmyslové základny znamenal ukončení či zastavení celé řady modernizačních projektů. Obecný deficit financí, kterým trpěl sektor obrany, se podepsal neblaze na vojenských schopnostech. Spolu se schopnostmi vojsk byla významně snížena i schopnost nasazovat vojenskou techniku v bojeschopném stavu. Evidentně se tak Rusko nacházelo ve složité situaci přestavby. Silná armáda se stala prioritou, respektive jí nikdy být nepřestala. Rusko se rozhodlo nejít cestou plné profesionalizace armádních složek, ale ponechat si systém brancecké armády (AZ, 2003). Ta měla být kombinována vyšším zapojením profesionálních jednotek elitního charakteru a profesionálním důstojnickým sborem. Přes očekávané redukce v počtu vojáků se měla finální čísla vojáků pohybovat kolem 1 milionů osob (AZ, 2003). Již samotné toto číslo odhalovalo nejasnost v koncepci výstavby moderní armády, kdy celkový odhadovaný počet vojáků dával tušit, že se spíš bude jednat o pokračování armády sovětského typu. Obdobně mělo dojít k modernizaci letectva, námořnictva, pozemních vojsk i vojsk kosmických. Všechny části měly obdržet moderní výzbroj. Zavádění nových zbraňových prostředků bylo možné jen v případě fungující ekonomiky a funkční vědecko-průmyslové základny státu. Obě východiska byla splnitelná hypoteticky, ale ne reálně, rozhodně ne v období krátce po roce 2000, kdy Rusko procházelo složitým ekonomickým procesem přestavby (Zubov, 2015, s. 584-586). Přes potíže částečně přiznané a částečně potlačené byla Ruská federace odhodlána stav armády modernizovat. Ruku v ruce s rozhodnutím kráčela neschopnost určit prioritní směr přestavby. Dlouhodobá dominance jaderných zbraní nebyla opuštěna. Naopak jaderný arzenál byl brán jako základní garant bezpečnosti (AZ, 2003) a (OVP, 2007). Z tohoto pohledu, pak byla logická jeho další modernizace. Cílem bylo zavést novou generaci jaderných nosičů a raket Bulava. Pro pozemní síly pak rakety Topol-M (Eichler-Tichý, 2013, s. 171). V opozici proti snaze rozšířit jaderné schopnosti zaváděním nových typů jaderných raket byla myšlenka vybudování moderní a mobilní konvenční armády. Zde nedošlo k plnému prolomení klasického sovětského uvažování o rozsáhlé konvenční armádě připravované na rozsáhlý střet (AZ, 2003). V důsledku nejasností byly oba směry diskutovány paralelně. Ambivalentnost debaty byla tak jedním z jejich hlavních charakteristik a do konce druhého období prezidenta Putina se výrazně nezměnila. Přesto došlo k posunu do nové epochy schopností ruské armády, která sice pozvolna, ale zřetelně měnila svůj charakter. Nutno dodat, že ruská snaha modernizovat

ozbrojené síly byla vedena snahou dosáhnout stejných či podobných schopností jakými disponovaly americké ozbrojené síly.

3.5.20 Ruská federace na konci druhého prezidentského mandátu V. V. Putina

K inovaci základních doktrinálních dokumentů sice nedošlo, ale proběhla značná diskuse o nutnosti modernizace ruských ozbrojených sil a ruském postavení ve světě. To znamenalo, že na konci druhého prezidentského období prezidenta Putina se Ruská federace nacházela ve zcela jiné vnitřní i vnější situace než na počátku jeho prvního mandátu. Rusko proměnilo svou vnitřní, ale zejména zahraniční politiku. Došlo k výraznému posunu v chápání bezpečnostních priorit. Klíčovým pak bylo chápání sebe sama a své role ve světě. Rusko se evidentně posouvalo od role světové mocnosti v multipolárním světě.

Zásadní proměna postoje byla zřetelná v ruském uvažování o své roli ve světě. Princip státu, který je součástí západního světa nebyl opuštěn, ale byl výrazně proměněn. Můžeme říct, že z ruského pohledu se Ruská federace v období mezi roky 2004-2008 nedokázala vejít do úzkých mantinelů vyhrazeným suverénním státům a snažila se rozšířit svou působnost na hřiště mocnosti. Tento postoj byl zřejmý zejména po operaci OIF v roce 2003. Do té doby plně kooperující Rusko, které naplňovalo popis západnické politiky, začalo výrazně svou koncepci přehodnocovat. Ochlazení vztahů mezi Ruskem a USA bylo vedeno primárně na základě klíčových neshod ve vedení zahraniční politiky (AZ, 2003). V tomto světle Rusko kritizovalo USA za příliš voluntaristický přístup ke světové bezpečnosti a světovému právnímu řádu. Kritika směřovala i na vytváření ad hoc pojatých vojenských koalic, které si ohýbají mezinárodní právo. Obecně Rusko vidělo americké chování příliš unilaterálně (OVP, 2007). Vzhledem k poznání, že hlavní silou bezpečnosti ve světě jsou USA, směřovala kritika primárně na ně, potažmo na NATO. V případě Severoatlantické aliance Rusko dlouhodobě kritizovalo její rozšiřování na východ, přičemž právě v rozšiřování vidělo šíření nestability nikoli stability (OVP, 2007, Eichler, 1996)). Východiskem bylo dle Moskvy reformování vstřícného postoje, který byl vyhodnocen jako neúspěšný. Rusko se tak posunulo do role asertivní mocnosti. To znamenalo změnu v přístupech, které překonávaly zažitě rámce chování plně kooperujícího státu západního stříhu. Asertivní postoj byl jednoznačně definován skrze silnou zahraniční politiku, která se rozhodně opírala o silné postavení Ruska v RB OSN. Právě možnost práva veta byla chápána jako klíčová. Asertivní přístup byl nově realizován i

v ekonomických otázkách a vyjednávání s partnery. Významnou se stala hospodářská složka diplomacie. Zejména vůči Ukrajině, vybraným státům ležícím na Balkánském poloostrově a EU. V tomto případě byly klíčové dodávky ropy a zemního plynu (OVP, 2007). Určitou roli hrála i stále vysoká závislost mnoha států NATO na subdodávkách ruských náhradních dílů pro vojenskou techniku. Tato závislost umožňovala i zvyšování politického tlaku. Dalším krokem byla orientace na silnou pozici vůči Číně a samozřejmě dominantní postavení mezi státy SNS. Z geografického pohledu se pro futuro začala jevit jako zásadní oblast Arktidy. V menší míře pak pozice v Azovském, Černém a Kaspickém moři. Specifické postavení měl Balt, kde ruské plynové společnosti chystaly několik projektů s evropskými partnery, které měly zvýšit dovoz surovin do EU.

3.5.21 Přehled zahraniční politiky Ruské federace 2007

Nové směřování ruské zahraniční a bezpečnostní politiky, bylo potvrzeno v roce 2007 i novým doktrinálním dokumentem. Jednalo se o shrnující dokument zahraniční politiky, který se jmenoval „Přehled zahraniční politiky Ruské federace 2007 (*Obzor vnešnej politiky Rossijskoj Federacii*, OVP, 2007). Emitentem dokumentu bylo ministerstvo zahraničí. Jednalo se o poslední doktrinální dokument v druhém období prezidenta Putina schválený na konci března 2007. Z analytické pozice je dokument rozebrán na základě výtýčených kritérií.

Jazyková analýza prokázala, že v případě OVP 2007 se jedná o změnu komunikační strategie. Předchozí doktrinální dokumenty byly chápány jako doktríny přechodného období, a proto často volily jazyk, který byl neutrální, ale realistický. Text OVP 2007 je nový v míře asertivity, která vyjadřuje konec přechodného období. Text je pojetím již dokumentem nové doby, kdy kooperace je nahrazena utvářením bezpečnostního prostředí a jasným stanovováním cílů. Rusko sebe sama začalo chápat opět jako mocnost se zájmy, které legitimně prosazuje a pozitivně působí na bezpečnostní prostředí. Konkrétně: „*Mezinárodní postavení Ruska vzrostlo. Silnější a sebevědomější Rusko se stalo součástí pozitivní změny ve světě*“ (OVP, 2007).

V případě druhého kritéria, tedy zasazení doktríny do prostředí. Můžeme konstatovat výrazný posun v celkovém pojetí zahraniční politiky Ruské federace směrem k západním státům. Materiál vstoupil v platnost na konci března roku 2007 a plně odráží proměnu postoje Ruska. Obsah je velmi kritický k uplynulým letům historického vývoje. Přímou říká, že „*uplynulé období vycházelo z představy vítězství ve studené válce*“ (OVP, 2007).

Materiál silně kritizuje unilateralismus USA, nerespektování mezinárodního práva a platformu mezinárodní spolupráce. Přímou a rezolutně tvrdí, že „*mýtus o unilaterální politice USA skončil v Iráku*“ (OVP, 2007). Jedinou cestou je vybudovat multilaterální strukturu. Rusko nově přijímá roli aktivního hráče, který nebude jen pasivním příjemcem politiky jiných států, ale samo bude agendu utvářet. „*Role a odpovědnost Ruska v mezinárodních otázkách kvalitativně vzrostla*“ (OVP, 2007). Pohledem ruské diplomacie se jednalo o zásadní proměnu bezpečnostního světového prostředí. Tato proměna měla přinést novou bezpečnější dobu. Opětovně se lze odvolat na iráckou válku, kdy je potvrzeno, že voluntaristické vojenské akce nevytvořily nic bezpečného a trvalého, jelikož nerespektují základy moderních civilizací. „*Samotný model se ukázal jako nefunkční, jelikož nerespektuje morální základy moderní civilizace*“ (OVP, 2007).

To může vytvořit jen multilaterální přístup vzájemné diplomacie. S přihlédnutím ke konkrétním pasážím lze jednoznačně konstatovat posun doktríny. Ta se již nacházela mimo přechodné období a byla plně produktem velmocenské asertivní politiky světové mocnosti.

Při stanovení hrozeb se dokument choval konzistentně. Zde nedošlo k vytýčení zcela nových rizik. Dokument spíše replikuje již staré a popsání problémy světového uspořádání, které se objevily v předchozích doktrinálních dokumentech. Opětovně je akcent na nemožnost pokračování další dekády unilaterální politiky USA, která by nerespektovala jiné kulturní prostředí a byla by jen specifickou hegemonistickou politikou. „*Pokus vytvořit unilaterální svět je nyní veden pod hlavičkou boje s novými výzvami. Pokračuje pokus svévolně vnutit jiným zemím odlišný systém vývoje, zatímco ignoruje jejich historické, kulturní a náboženská specifika*“ (OVP, 2007). Ruku v ruce s kritikou unilateralismu byla předkládána i kritika nerespektování mezinárodních organizací a „*obcházení právních norem mezinárodního práva*“ (OVP, 2007).

Novým postojem byl důraz, který sledoval nové využití ekonomických organizací, tedy jasné konstatování hrozby případného vyloučení či vylučování Ruska z organizací ekonomického charakteru. Výrazné provázání ekonomiky a bezpečnosti bylo zřejmé i při důrazu jaký Rusko kladlo na nutnost propojit boj s mezinárodním terorismem a ekonomickou spoluprací, zejména na platformě zemí G8. „*Účast na jednání skupiny G8 je důležitou součástí realizace mnohostranné mezinárodní politiky Ruské federace*“ (OVP, 2007).

Podstatná role byla věnována nutnosti pokračovat v odzbrojovacím dialogu, respektive nebezpečí bylo viděno v zastavení takového dialogu. Ten podle Ruska reálně zamrzl vinou USA. „*Konference o odzbrojení je nyní téměř deset let neaktivní a je to zřejmé*“ (OVP, 2007).

Tím došlo k podpoře nestability na úseku proliferace zbraní a technologií ZHN k nestátním aktérům a teroristickým skupinám. Mimo proliferaci vznikla nová hrozba v podobě snahy vyvinout protiraketovou obranu a obejít tak platné odzbrojovací dokumenty. Zejména americká snaha o protiraketový deštník se základnami v USA a v Evropě byla Ruskem označena za kritické narušení bezpečnostní stability, zejména „*schopnosti jaderného odstrašení*“, které bylo jednou z klíčových strategií platné vojenské doktríny (OVP, 2007).

Na rizika v oblastech šíření zbraní a zamrznutí rozhovorů o odzbrojování navazovala kritika upozaděné diplomacie v ohniscích světové nestability. Explicitně se jednalo o Irák, Izrael, Irán nebo Afghánistán (OVP, 2007). Zde bylo opět jasně deklarováno, že neochota řešit problémy u jednacího stolu diplomatickou cestou může vést k dalšímu prohlubování rizik. Specifická výtky pak mířila na oblast Kosova, které bylo explicitně jmenováno jako příklad oblasti, kde byla diplomacie zahrnuta do kouta silovou akcí a kde může dojít k vytvoření jádra nestability v Evropě. „*Ustanovení samostatného Kosova působí vážné komplikace pro stabilitu v Evropě*“ (OVP, 2007).

Důraz na diplomacii prostupoval i další části doktríny, když byla zdůrazněna opakovaně jako základní preventivní lék na všechny případné krize mezi státy SNS, ale i ve vztazích s EU. Při popisu vztahu se státy bývalého SSSR silně rezonovala kritika USA. Respektive označení USA za stát, který aktivně zasahuje do vnitřní politiky suverénních států podporou určitých politických kruhů. Obecně je tento proces zván jako podpora barevných revolucí a explicitně byla vyjádřena směrem ke Gruzii a podpoře Michaila Saakašviliho (OVP, 2007).

Navržená opatření byla poměrně rozsáhlá. Ty, jak již bylo uvedeno byly spatřovány zejména v následujících přístupech:

- Posílení diplomacie;
- Posílení pozice Ruska na půdě OSN;
- Důraz na využití všech ekonomických organizací, zejména pak platformy G8;
- Spolupráce proti proliferaci zbraní ZHN a zbraňových technologií;
- Snaha o obnovení dialogu o odzbrojení nebo o redukci zbraňových arzenálů;
- Mezinárodní přístup k ohniskům rizik například Irán (OVP, 2007).

3.6 Porovnání vybraných parametrů USA a RF v letech 2000-2008

V případě obou států se jedná vždy o shodné údaje:

- Výdaje na obranu;
- Výdaje na obranu směrem k celkovému HDP;
- Hrubý domácí produkt;
- Početní stav vojenského personálu;
- Početní stav aktivního jaderného potenciálu;
- Početní stav celkového jaderného arsenálu;
- Počet zahraničních vojenských základen;
- Počet zahraničních vojenských operací.

3.6.1 Výdaje na obranu USA a RF mezi lety 2000-2008

Jedná se o jeden ze základních ukazatelů, který měří absolutní číslo vydaných peněz na vojenské výdaje za jeden rozpočtový rok. V případě obou zemí jsou čísla vždy uvedena na přepočtené v bilionech amerických dolarů, anglicky mld. Ani v jednom případě se nejedná o hlubokou analýzu všech stránek vojenského rozpočtu. Pro potřeby práce byly vojenské rozpočty využity jako modely s ukazatelem na celkový objem uvolněných financí za fiskální rok. Záměrně nebylo cílem analyzovat detailně konkrétní složky výdajů. Ty jsou v případě obou sledovaných zemí složité a často jsou rozprostřeny mezi několik rozpočtových organizací. Stejně tak čísla vojenských výdajů nelze považovat za zcela vyčerpávající. Přesná čísla částek, které oba státy uvolnily na zbrojení nebo do bezpečnostní oblasti, tak představují určitý měřitelný základ výdajů. Důvodem je rozložení výdajů i do jiných rozpočtových kapitol jiných ministerstev než ministerstva obrany. Výsledná celková částka by byla jak u USA a RF v důsledku vyšší. Z hlediska složitosti takto přesného posuzování všech výdajových kapitol, které mohou souviset s oblastí bezpečnosti byla analýza zaměřena jen na údaj o výšce vojenských výdajů za každý sledovaný rok. Podíl výdajů na obranu k HDP v USA a RF za fiskální rok na časové ose 2000-2008.

Růst výdajů v celém sledovaném období má několik důvodů. Mimo zvyšování cen a růst inflace se jedná zejména o realizaci vojenských operací. Výdaje po roce 2001 jsou ovlivněny zahájením operace OEF 2001 v Afghánistánu. Další nárůst koreluje se zahájením operace OIF 2003 v Iráku. První dvě velké kampaně politiky GWOT přinesly i rozsáhlé navýšení výdajů na

obranu. Zahraniční operace mohou vysvětlit i dílčí pokles v roce 2004, kdy došlo k zastavení kontinuálního růstu a snížení celkové částky k hranici 400 miliard USD. Důvodem byla situace na mezinárodní scéně, kdy došlo k určitému urovnání situace v Afghánistánu a Iráku a ke snížení počtu vojsk v obou sledovaných konfliktech. Obdobně nárůst v letech 2005-2008 plně odpovídá nutnosti zvyšovat počet vojenského personálu v aktivní službě v obou neukončených konfliktech. Taktéž se do růstu promítly realizace dalších kampaní GWOT, například realizace v Africe nebo Arábii. Absolutní čísla amerických výdajů plně korelují s probíhající americkou zahraniční politikou, kdy finanční částky vydané do operací v rámci GWOT se odrážely na celkových amerických výdajích. Růst ruského rozpočtu odpovídá trendu překonání ekonomické krize, která vrcholila právě na konci 90. let a počátku tisíciletí. Následná stabilizace státu se plně projevila i ve zvýšení financí do sektoru obrany. Přičemž platí, že tento sektor byl výrazně podfinancován (Světová banka).

3.6.2 HDP USA a RF 2000-2008

Zobrazení celkové výkonnosti ekonomik obou států. Měřítkem byl zvolen ukazatel celkového HDP za jeden rok v bilionech dolarů. Důvodem výběru HDP jako jednoho z ukazatelů je skutečnost, že celkové HDP je důležitým měřítkem výkonnosti státní ekonomiky. To umožňuje lépe určit schopnosti ekonomiky daného státu. Klíčový faktor při možnosti využití *hard power*.

Růst v celém sledovaném období byl kontinuální. Pravidelný růst umožňoval udržovat vysoké tempo vojenských operací v rámci GWOT a dovolil i přímou realizaci sledovaných doktrín. USA nemusely ve sledovaném období řešit žádnou podstatnou ekonomickou krizi, která by zabránila rozvoji jejich vojenských schopností. Vysoké HDP a polštář financí, tak umožnily realizaci vytýčené politiky.

3.6.3 Početní stav vojsk ve sledovaném období

Dalším ukazatelem je početní celkového stavu vojáků v aktivní službě, a to jak profesionálů, tak v případě Ruské federace branců. Jedná se tak o ukazatel vztáhnutý k možnosti užití *hard power* a realizaci vojenských operací mimo hranice státu. Můžeme jednoznačně shledávat, že stav vojenského personálu odpovídal potřebám amerických ozbrojených složek v kampani GWOT. Jasně je vidět růst po roce 2001, odpovídající s přípravou realizace války v Iráku. Klíčový růst byl poté spojen s potřebou stabilizace území Afghánistánu a zejména Iráku, kde vypuklo rozsáhlé celonárodní povstání. Trvalý růst po roce 2003 je nutné číst jako ruskou realizaci přestavby ozbrojených složek pro potřeby asertivní mocnosti světových parametrů.

Růst počtu vojáků odráží závěry některých doktrinálních dokumentů, například AZ 2003. Přestože nebyla ruská koncepce armády zcela dokončena, v dílčích oblastech bylo dosaženo realizace. Stabilizování počtu vojenského personálu, bylo jednou z těchto oblastí.

3.6.4 Jaderný arzenál USA a RF

Oba státy vlastnily ve sledovaném období vysoké počty jaderných hlavic a jejich nosičů. Tato skutečnost byla dána historicky letitým soupeřením ve studené válce, kdy USA a RF byly zároveň první státy jaderného klubu. Jaderná triáda a záruka jaderného odstrašení byla pro oba státy významnou agendou. Arzenály obou států byly postupně, ale výrazně demontovány po skončení studené války. Přesto byl počet hlavic připravených k okamžitému nasazení vysoký a jaderná diplomacie hrála významnou úlohu v politice obou aktérů.

3.6.5 Počet zahraničních vojenských základen

Ukazatel se zaměřuje na posouzení počtu zahraničních vojenských základen ve sledovaném období. Oba státy si udržovaly vojenské aktivní kapacity mimo své hranice. Každý ze sledovaných států, ale zaujímal jinou strategii jejich využití a navazoval na jiné historické potřeby. Přičemž platí, že ruské vojenské kapacity byly prakticky neporovnatelné s USA, a to jak do počtu, tak do absolutního objemu personálu a techniky.

3.6.6 Počet zahraničních vojenských operací 2000-2008

V případě vedení vojenských operací byla situace zcela odlišná. Ruská federace ve sledovaném období nevedla žádnou zahraniční vojenskou operaci. Spojené státy vedly dvě rozsáhlé války a k nim přidružených několik menších vojenských misí po celém světě. Ruská federace vedla pouze válku v Čečensku na vlastním teritoriu. USA vedly válku v Afghánistánu a Iráku. V rámci operací GWOT prováděly mise v Asii, zejména na Filipínách, Africe v oblasti Sahelu a Somálska, v Arábii a Střední Asii. Menší operace vedly USA i v jiných oblastech například mise poradců v Jižní Americe. Působení USA musíme označit jako globální a plně tak odpovídá nárokům kladeným na americkou přítomnost v dokumentech NSS 2002 a NSS 2006. Ruská přítomnost byla opět lokální a ve sledovaném období ruské síly nevedly žádnou válku mimo své území.

4 Metody výzkumu

Zadané výzkumné otázky jsou řešeny dominantně kvalitativním typem výzkumu. Vyvozené závěry vznikly na základě rozsáhlého sběru dat a jejich následné analýze, které musí být z podstaty věcí subjektivní. Kvalitativní výzkum umožňuje studování fenoménů, procesů a jevů dlouhého trvání. Oproti kvantitativnímu šetření umožňuje výrazně širší možnost interpretace událostí. Závěry je možné v procesu studia upravovat na základě získaných informací. Nevýhodu oproti kvantitativnímu šetření je určitá časová náročnost při získávání výsledků a nižší objektivita, která musí být validována pro danou historickou situaci a objekt zkoumání. Z pohledu metodologie výzkumu jsou zvoleny dvě metody kvalitativního výzkumu, které jsou dominantní a dílčím způsobem je doplňují další metody. První je komparace, druhá metoda je případová studie-kazuistika. Důvody zvolení těchto metod jsou jasné prokázání vzájemných vztahů mezi zkoumanými subjekty. Dvě hlavní metody jsou doplněny ještě o dílčí analýzu dokumentů a sémantických jevů.

Dílčím způsobem bylo využito kvantitativního výzkumu. Pro využití metody kvantitativní analýzy byly zvoleny vybrané ukazatele, které byly přehledně zpracovány do sloupcových grafů. Vykázané tendence slouží k doplnění komplexního pohledu na zkoumanou problematiku.

4.1 Komparační metoda

Jedná se o dominantní metodu výzkumu využitou v práci. Komparativní metoda či komparace je hojně využívána v rámci celého spektra sociálních věd. Metoda je založena na porovnávání jevů. Nabízí se tak možnost testování stanovených hypotéz. Tímto způsobem je nahrazen experiment, který je aplikován ve výzkumu přírodních věd. V oblasti sociálních věd ho nelze použít. Zároveň komparativní metoda není čistou komparací a jako styl psaní práce umožňuje hlubší poznání. Komparace slouží k prokázání cíle, tedy ukázání na shody či rozdíly sledovaných jevů. Sledované jsou doktrinální dokumenty a jejich obraz v bezpečnostním prostředí obou států. Pro potřeby komparace byl vybrán časový rámec let 2000-2008 a předmět komparace, doktrinální dokumenty a vývoj bezpečnostní kultury.

Abychom mohli hovořit o využití komparativní metody, musí být naplněny základní postuláty (Říchová, 2002):

- Definování předmětu zkoumání;

- Proč předmět zkoumáme;
- Jakým způsobem budeme předmět zkoumat;
- V rámci, jaké časové linie bude výzkum probíhat.

V předkládané práci předmětem rozumíme analýzu vývoje bezpečnostních dokumentů a bezpečnostního prostředí USA a RF. Cílem je prokázat zásadní rozdíly v přístupech na poli bezpečnosti obou států. Nosnou myšlenkou je též předpoklad, že Ruská federace ve sledovaném období upravovala své doktrinální postoje a tvorbu politiky na základě akcí a postojů USA.

Časová osa práce sleduje vývoj předkládaných materiálů v období let 2000-2008. Tato časová linie byla vybrána záměrně vzhledem k událostem, které se odehrály na jejím počátku (11. září 2001) a měly zásadní vliv na následující dekádu. Důležitým faktorem jsou i osoby amerického a ruského prezidenta, tedy G.W. Bushe mladšího a V. V. Putina coby dominantních osobností obou zkoumaných státních subjektů.

Z výše uvedeného plyne, že byly naplněny podmínky pro klasifikaci komparační metody.

Předmět komparace:

- Obraz přeměny bezpečnostní kultury v primárních pramenech (doktrinální dokumenty) USA a RF;
- Postihnutí procesů dlouhého trvání na vnitřní i vnější politiku zkoumaných států.

Analýza:

- Je soustředěna na rozbor představených hrozeb a návrhů pro jejich řešení, uvedených v bezpečnostních dokumentech;
- Je zaměřena na kroky administrativ dvou konkrétních prezidentů ve stejné časové periodě.

4.2 Případová studie

Jedná se o metodu kvalitativního výzkumu. Je charakteristická detailním zkoumáním pouze jednoho nebo několika málo případů. Cílem je získané poznatky použít při poznávání obdobné problematiky. Předností této metody je cílené zaměření na detail a hloubka jeho poznání, což následně umožňuje široké využití získaných poznatků. Nevýhodou metody je právě ono silné zaměření na detail. Následné závěry vztáhnuté k celku tak mohou být chybné či zavádějící. V oboru klasické historie je metodě případové studie podobná metoda mikrohistorie. Vykazuje

shodné plusy, ale i negativa při svém užití jako metoda kazuistiky v politologii a sociologii. Tento aspekt je zmíněn, neboť práce leží na pomezí oborů a přejímá postupy i z oboru klasické historie.

V rámci psaní práce je uplatněna při rozboru konkrétních doktrinálních materiálů, ty jsou vždy detailně rozpracovány.

Pro analýzu každého materiálu byly zvoleny následující kritéria:

- Jazykový rozbor;
- Historický kontext;
- Geografická pozice;
- Definice hrozeb;
- Navržená opatření.

Tato pětice kritérií vytvořila možnost sledovat kauzální souvislosti sledovaných dokumentů. Jazykový rozbor se zaměřil zejména na obsahový význam textu, typy použitých slovních obrátů, jejich expresivitu, četnost metafor a mnohoznačnost jazyka využitého pro text doktrín. Jazyk je chápán jako základní obraz politického myšlení a přemýšlení o světě. Historický kontext sloužil pro zasazení dokumentů do širší perspektivy. Jednalo se zejména o popis okolností, které formovaly tvorbu doktrín na základě politického vnitřního domácího i vnějšího vývoje. Každá doba je specifická vlastní dynamikou, která se následně promítala do tvorby doktrinálních textů i pozic, které jednotlivé státy zastávaly. Geografickou pozicí se rozumí důraz na zaměření vlivu, zdali byl dokument orientován primárně lokálně nebo globálně. Jestli popisoval pouze omezené působení nebo zahrnoval veškeré geografické oblasti. Popis geografie se zaměřil na chápání vlastní role definovaných států ve světové bezpečnosti. Rozbor geografie a zasazení doktrinálních dokumentů do historické pozice byl zařazen mimo jiné jako ukázka nutnosti analýzy jevů dlouhé povahy. Tento princip stanovila francouzská historická škola Annales (Burke, 2004). Podle něj jevy tzv. dlouhého trvání „*longue durée*“, mají zásadní dopad na konkrétní politická rozhodnutí politiků a států. Jedná se o procesy, které ze své podstaty sami o sobě určují chování státních aktérů. Takovým případem je právě například geografická poloha, zásoby hospodářských surovin nebo zdroje pitné vody (Burke, 2004). Definice hrozeb představuje základní nebezpečí, které každý dokument identifikoval. Návrhy řešení následně popisují základní možnosti eliminace hrozeb tak, jak byly představeny. Finální podobou každé případové studie je analytická tabulka.

5 Výsledky

5.1 Silová politika

K prosazování svých zájmů volily jednotlivé státy různé varianty použití síly. Klasické užití silové politiky známé jako *hard power policy* bylo stále aktuální, ale došlo k rozšíření sofistikovanějších metod prosazování zájmů, známých jako *soft* a *smart power*. USA i RF kombinovaly výše popsané přístupy pro větší synergický efekt. Efektivnější ve využití odlišných způsobů nesilové politiky byly USA, které mají dlouhou tradici užití svého ekonomického a kulturního potenciálu. Vzhledem k úspěšnosti modelu se jej snažila aplikovat i RF ve vnitřní politice a při jednání s partnery ze zahraničí. Porovnání typu hard/soft/smart uvádím v tabulce 2.

5.2 Militarismus

Základní rysy militarismu jsou sledovatelné u obou aktérů studie. Přičemž se domnívám, že ve sledovaném období to byly právě USA, které cíleně praktikovaly více militaristickou politiku. V každém státu se projevovaly odlišně. USA, které mají vysokou tradici kontroly vojenských složek ze strany volené politické elity, ve sledovaném období podlely snaze o užití síly k dosažení vlastních záměrů. Ty byly často myšleny *bona fidae*, ale jejich realizace byla problematická. V případě USA snaha o větší agresivitu nebyla vyvolána snahou armády, ale určitých politických kruhů. Právě tento aspekt vnitřní politiky USA považuji za ojedinělý. Vzhledem k vysoké tradici kontroly vojenských složek politickou mocí, která tradičně vystupuje jako protiváha agresivnímu vojenskému přístupu. To, že ve sledovaném období neokonzervativní kruhy výrazně proměnily tento postulát je jedním z podstatných rysů mého hodnocení. V případě Ruské federace byla potvrzena zcela odlišná historická zkušenost ve vnímání armády. Armáda v Rusku měla a má jiné společenské postavení a vnímání její síly bylo chápáno jako potvrzení síly státu. Ruská společnost a politika tak byla klasicky mnohem více militaristická než ta americká. Přesto ve sledovaném období byla klasická militarizace ruské společnosti nízká. Uvádím, že se jednalo o anomálii v ruském vnitřním vývoji, který lze opětovně vysvětlit přelomovým obdobím po ukončení studené války. Nízkou prestiží armády, ale také jejím podfinancováním. Nejednoznačné vedení vojenských operací v oblasti Čechenska tento stav jen podtrhovalo. Základní znaky militarismu na základě obecně uznávaných definic,

pak stanovuji v následujícím přehledu znaků a tabulce 3. Politika je ovládána armádní elitou, moc klasických politiků je upozaděna;

- Důraz na vojenské řešení konfliktů;
- Zřejmé nadsazování hrozeb, které skutečně hrozí;
- Armáda a vojenská moc jako hlavní opora systému;
- Absence či silná limitace nesilové diplomacie;
- Militarizace běžného života společnosti.

Tabulka 2: Základní charakteristika Hard/Soft/Smart power

Kritéria	Hard power	Soft power	Smart power
Systém použití	použití síly	použití příkladu	kombinace použití síly a příkladu
Působení	síla, přinucení	přitažlivost, přesvědčení	synergie síly a příkladu
Zdroje	ekonomické ukazatele výkonnosti, přírodní zdroje, počet obyvatel, Síla armády, suroviny, rozloha státu	hodnoty, kultura, životní styl, inovativnost	kombinace obou přístupů
Státy	SSSR, Čína, Pákistán, Saudská Arábie	Německo, Japonsko, Jižní Korea, Skandinávie	USA, Austrálie, Francie
Konflikty	válka v Perském zálivu 1991, 2003, válka v Čečensku 1994-1996, 1999-2004, válka v Gruzii 2008	dílčí strategie v boji s terorismem od 2001	obnova a stabilizace Afghánistánu od 2001, boj proti IS 2014-2019

Zdroj: Sestaveno autorem dle Nye, 2004, Nye 2008, Raděj, 2010

Tabulka 3: Charakteristika militarismu

Hlavní rysy	vysoké výdaje na ozbrojené složky; ty se dělí na dva pilíře: absolutní hodnoty a % HDP	vysoký počet příslušníků ozbrojených sil celkově, vysoký počet příslušníků ozbrojených sil na tisíc obyvatel	udržování vysokého počtu stálých vojenských jednotek	důraz na vojenská řešení konfliktů	militarizace veřejného život a každodennosti
Státy	SSSR, USA, císařské Německo, císařské Japonsko, KLDR	SSSR, císařské Japonsko, císařské Německo, KLDR	SSSR, USA, KLDR, Izrael	SSSR, Izrael, císařské Německo	SSSR, KLDR, Císařské a nacistické Německo, císařské Japonsko

Zdroj: Sestaveno autorem dle Eichler, 2008 s. 48-49, Durman, 2004 a 2009

5.3 Vedení války

Pro námi sledované subjekty platí, že jak USA, tak RF nevedly preemptivní války, ale oba státy využívaly preemptivní taktiku vedení války proti dílčím cílům. Typické je využití v boji s terorismem. USA i RF využívaly a využívají tento typ operací pro odvrácení hrozby teroristických útoků. Klasickou metodu je využití speciálních jednotek nebo dronů s přesně naváděnou municí, tedy moderních sofistikovaných zbraňových prostředků. Války, které probíhaly ve sledovaném období měly jasné rysy asymetrie. Běžnou a úspěšně užívanou taktikou bylo využívání lokálních spojenců, kteří byli podporováni v následujícím boji, kdy nesli hlavní nebo značnou část tíhy bojů. Tato taktika byla užitá v rámci kampaně GWOT ze strany USA a v případě operací v oblasti Čečenska ze strany RF. Hovoří se o užití lokálních spojenců-proxies. V nekonvenční rovině je možné sledovat prvky úvah o preemptivním útoku v rámci nasazení jaderných zbraní, podrobněji tento jev sleduji v tabulce 4.

Tabulka 4: Typy válečných konfliktů

Druh války	Konvenční válka	Preventivní válka	Preemptivní válka	Zástupná válka	Asymetrická válka
Typ taktiky	využití konvenčních sil	využití konvenčních sil; rozhodující útok je veden proti cíli, který má hypotetickou možnost budoucího ohrožení	využití konvenčních sil; vlastní útok je veden ještě před vlastním napadením z důvodů eliminace jisté hrozby	válka vedená konvenčními prostředky; hlavní tíhu bojů nesou zástupné skupiny; hlavní aktéři se zapojují nepřímo	válka vedená s diametrálně rozdílnou taktikou proti nepříteli, který je výrazně slabší a jehož výstroj a výzbroj není na stejné úrovni
příklad	II. světová válka, válka v Koreji 1950-1953, I. válka v zálivu operace Pouštní bouře 1991, válka o Falklandy 1982	opera 1981, II. Válka v Perském zálivu 2003	Šestidenní válka 1967	válka ve Vietnamu ze strany SSSR, válka v Afghánistánu ze strany USA, válka na Ukrajině 2014	operace Pouštní bouře 1991, Operace Spojenecká síla 1999, Operace Irácká svoboda 2003, Gruzie 2008

Zdroj: Sestaveno autorem dle Eichler, 2012, Mack, 1975, Sobek, 2008, Holmes, 2011

5.4 Spojené státy americké

Pro hodnocení USA je role terorismu podstatná. Terorismus existoval v různých podobách již před rokem 2001. Jednalo se zejména o extrémistický, separatistický a nábožensky motivovaný terorismus. Tabulka 5 uvádí základní přehled celkového počtu útoků spáchaných v USA ve sledovaném období. Za klíčové považuji hodnocení útoků 11. září 2001. Právě na základě této události se rozhodla politická elita USA výrazně proměnit světovou bezpečnost. USA mohly využít preventivních a preemptivních vojenských úderů pro ochranu sebe sama, svých spojenců, ale také vlastních zájmů strategické povahy.

Tabulka 5: Celkový počet teroristických útoků v USA 2000-2008

Rok	Počet útoků
2000	42
2001	47
2002	33
2003	33
2004	9
2005	21
2006	6
2007	8
2008	18

Zdroj: Sestaveno autorem dle GTD, 2021

5.4.1 Pokyny obranného plánování 1992 (DPG 1992)

V tomto dokumentu byly definovány hlavní hrozby bezpečnosti a navržená opatření k jejich odstranění prizmatem vyhrané studené války. Dokument představoval úvahu, jakým směrem by měla směřovat americká bezpečnostní politika. Nosnou myšlenkou je tvrzení, že USA by měly maximálně využít získané výhody po zániku SSSR a vytvořit svět, který bude podléhat větší americké kontrole. Podrobněji data v tabulce 6.

Tabulka 6: Hrozby a návrhy opatření dle Pokynů obranného plánování 1992

Hlavní hrozby bezpečnosti	Navržená opatření
nepoučení se z historického vývoje, snížení vojenských schopností ozbrojených složek USA	snaha zabránit redukci ozbrojených sil, důraz na udržení vojenské nadvlády a náskoku na zbytkem světa
neochota mezinárodních organizací jednat preemptivně	v případě potřeby jednat mimo rámec mezinárodních organizací a partnerů
růst nepřátelských režimů	nevyklučuje preventivní nebo preemptivní vojenské zásahy
ztráta výsadního světového postavení	USA jsou jediným světovým hegemonem, své postavení si musí udržet
ztráta vlivu	USA jsou světovým lídrem jejich cílem je vést ostatní do tábora míru, ekonomické prosperity
nestabilita světových regionů	vytváření oblastí výlučného zájmu, které je nutné chránit nebo prosadit své zájmy

Zdroj: Sestaveno autorem, dle DPG, 1992

5.4.2 Národní bezpečnostní strategie 2002 (NSS 2002)

Národní bezpečnostní strategie z roku 2002 byla stěžejní doktrínou pro první volební období prezidenta Bushe mladšího. Vychází ze staršího dokumentu známého jako „Wolfowitzova“ doktrína z roku 1992. Hlavní nepřítel byl spatřován v globálním terorismu a síti podporovatelů, státního i nestátního charakteru. Za nebezpečné státy byly přímo jmenovány Irák a Severní Korea. Globální terorismus reprezentovala síť al-Kaidá a hnutí Tálibán. Zajímavým konstruktem dokumentu bylo vytvoření představy o komplexní, dobře skryté a organizované síti teroristických buněk napříč světem, která dlouhodobě rostla v podzemí mimo oči demokratického světa a měla kromě klasických teroristických útoků usilovat o získání zbraní hromadného ničení. Výmluvnou částí dokumentu podtrhující jeho výjimečnost je zvolený jazyk. Často jsou voleny slovní obraty, které ukazují USA jako hlavního a jediného obránce míru, stability a svobody. Protože Spojené státy sebe sama vnímala jako pilíř ochrany demokracie, byla pro ně existenční nutnost tuto svobodu ochránit. Přestože je přímo zmíněno, že základním stavebním kamenem účinné ochrany je mezinárodní spolupráce, text odkazuje i na ochotu použít sílu osamoceně a preventivně. Respektive spolupráce byla chápána jako

prospěšná, pokud bude ochotná realizovat americké kroky. Možnost preventivních a preemptivních řešení byla zřejmá. Lze tak jasně deklarovat, že NSS 2002 se výrazně posunula k militarismu a řešení vzniklých hrozeb pomocí preventivních a preemptivních vojenských úderů. V posledním jmenovaném se shoduje i s dalšími dokumenty doktrinálního charakteru prvního volebního období prezidenta Bushe mladšího. Výsledně lze hovořit o tom, že text doktríny představil svět, který je nebezpečný a nepředvídatelný. Nebezpečí již nepřichází od ideologie komunismu, která byla dočasně poražena, ale od všehoschopných a nepředvídatelných teroristů a darebáckých států. Jejich hlavním úsilím je získat ZHN a páchat zlo, ohrožovat liberální demokracii a životy nevinných civilistů. Proto je svět méně čitelný a vyžaduje nové přístupy na poli managementu rizik. Vzájemná mezinárodní spolupráce, podpora ekonomického růstu a svobodných trhů je jednou ze zvolených pozic. Další je aktivní i pasivní využívání síly za účelem odstrašení nebo neutralizace hrozeb. Právě aktivní, rychlé a selektivní využívání síly bylo rozhodující pro efektivní řešení terorismu a nebezpečí, které v očích USA představoval jako hrozba nejvyšší priority. Shrnutí v tabulce 7.

Tabulka 7: Hrozby a řešení dle Národní bezpečnostní strategie 2002

Hlavní hrozby bezpečnosti	Navržená řešení
globální terorismus	mezinárodní spolupráce, podpora schopností NATO, sdílení zpravodajských informací, aktivní vojenská politika-preventivní a preemtivní zásahy, zabránění růstu schopností teroristů, aktivní budování domácí bezpečnosti
darebácké státy	mezinárodní spolupráce, budování kapacit vojenského odstrašení, aktivní vojenská politika, realizace preventivních vojenských řešení
šíření ZHN	aktivní proti-proliferační, spolupráce s Ruskem, budování systému doktrín pro schopnost čelit nasazení ZHN
světová chudoba/ekonomický rozvoj	mezinárodní spolupráce, rozvojová pomoc, podpora svobodného podnikání, podpora organizací OSN, G8, MMF
AIDS/HIV	boj proti chudobě, podpora mezinárodní lékařské činnosti, přímá finanční podpora dotčeným zemím

Zdroj: Sestaveno autorem dle NSS, 2002

5.4.3 Národní strategie proti zbraním hromadného ničení (NSCWMD 2002)

V dokumentu nebyl ani v jednom případě ukázán konkrétní stát nebo skupina, i když dokument jasně definoval hrozby. Obrana byla v systému rozvoje sdílení informací a nutnosti vývoje nejvyspělejší možné vojenské techniky. Důležitým bodem byla podpora spolupráce na již existujících platformách mezinárodních dohod. Unilaterální přístup byl preferován. Představitelé USA definovali svět, kde je reálná hrozba šíření a zneužití ZHN. Adekvátní a nutnou činností dle nich nebyli jen sankce, ale i možnost speciálního řešení. Tedy selektivní řešení pomocí na míru vytvořené vojenské kampaně. Tento mechanismus byl uplatněn na jaře

2003 při invazi do Iráku. Mediální obraz, který zobrazoval Irák jako nečitelného a agresivního nepřítel byl nutný a dominantní. Podrobněji tabulka 8.

Tabulka 8: Hrozby a jejich řešení dle Národní strategie proti zbraním hromadného ničení 2002

Hlavní hrozby bezpečnosti	Navržená řešení
nejasné bezpečnostní prostředí	mezinárodní kooperace, podpora bilaterálních i multilaterálních styků, komplexní bezpečnostní strategie
proliferátoři/nebezpečné státy	technologický náskok a vojenská dominance, podpora mezinárodních organizací, dodržování mezinárodních smluv, sankční opatření, vojenské odstrašení, možnost preventivního zásahu
teroristické skupiny	preventivní zásah, vojenské odstrašení, podpora mezinárodní diplomacie
proliferace ZHN	kontrola mezinárodních smluv, kontrola existujících jaderných, biologických a chemických arzenálů, mezinárodní kooperace

Zdroj: Sestaveno autorem dle NSCWMD, 2002

5.4.4 Operace Trvalá svoboda 2001

Pro odvetné akce za teroristické útoky 11.9.2001 byly použity moderní technické prostředky, přesně naváděná letecká munice, bezpilotní drony a vysoký počet vojáků speciálních a elitních sil. To vše vedlo k rychlému dosažení cílů, podrobněji tabulka 9.

Tabulka 9: Hlavní znaky Operace Trvalá svoboda 2001

Typ války	Legitimita a legálnost	Spojenci	Použitá technika	Typ operací	Výsledek
asymetrický konflikt, využití lokálních proxies	podpora celosvětového veřejného mínění, cíl chytit osoby zodpovědné za 11. září 2001, podpora rezolucí OSN č. 1373 a 1378	rozsáhlá podpora ze strany států NATO i mimo něj, USA, VB, Austrálie, Německo, Kanada, Dánsko	bezpilotní UAV prostředky, letectvo, moderní naváděná munice	psychologické operace- PSYOPS, poradci speciálních sil, nízký počet vojenské techniky, důraz na speciální operace	zničení výcvikových táborů teroristů, potlačení organizace al-Kaida, oslabení hnutí Tálibán, možnost stabilizovat Afghánistán

Zdroj: Sestaveno autorem dle Eichler, 2010 a Globalsecurity.org, 2001

5.4.5 Operace Irácká svoboda 2003

Pro vojenskou akci v Iráku v roce 2003 se USA nepodařilo získat světové veřejné mínění. S cílem porazit Saddáma Husajna a jeho režim, obdržely podporu jen od několika států. Vytvoření účelových koalic bylo signifikantním znakem této doby podrobněji tabulka 10.

Tabulka 10: Hlavní znaky Operace Irácká svoboda 2003

Typ války	Legitimitnost a legálnost	Spojenci	Použitá technika	Typ operací	Výsledek
rozsáhlý asymetrický konflikt konvenčního charakteru, preventivní válka	operace byla nelegální z pohledu mezinárodního práva; legitimní byl jen částečně v podobě snahy odstranit diktátorský režim Saddáma Husajna	koalice ochotných, pouze některé vybrané státy: VB, Austrálie, Polsko, Dánsko	konvenční technika, UAV prostředky, Bojové letectvo a široká škála „chytré“ munice	konvenční operace, rozsáhlých vojenských elementů podpořené činností speciálních sil a PSYOPS	změna režimu, porážka Saddáma Husajna

Zdroj: Sestaveno autorem dle Keegan, 2006

5.4.6 Národní strategie pro vítězství v Iráku 2005 (NSVI 2005)

Představovala první dokument, který vznikl z nutnosti ve druhém volebním období prezidenta Bushe mladšího. Bezpečnostní složky USA potřebovaly vytvořit komplexní strategii pro asymetrické válčiště v zemi jiného civilizačního okruhu, kde provedly změnu režimu zásahem zvenčí. Politika *Regime Change Policy* nebyla připravena na dlouhotrvající stabilizující operace, ale pouze na změnu elitních vrstev režimů. Proto NSVI 2005 představovala konkrétní materiál popisující komplexně nutné kroky k úspěšné realizaci stabilizace válkou zasažené země. Spojené státy, byť nerady chápaly svůj závazek jako test jejich vlastního odhodlání ve dvou rovinách. Za prvé vybudovat demokratický režim v jiné zemi po realizaci výměny vlády. Za druhé jako ukázkou sebevědomí a odhodlání. To mělo směřovat k partnerům, ale i k nepřítelům. Neuspět v Iráku znamenalo neuspět v kampani GWOT, a to bylo v průběhu roku 2005 nemyslitelné. Bezpečnostní strategie jednoznačně deklarovala nutnost stabilizovat Irák jako nejvyšší zájem USA pro vnější i vnitřní bezpečnost (NSVI, 2005, s. 4-5), podrobnější shrnutí udává tabulka 11.

Tabulka 11: Hlavní hrozby a jejich řešení dle Národní strategie pro vítězství v Iráku 2005

Hlavní hrozby	Navržená řešení
růst počtu teroristů	synergie metod protipovstaleckého boje; podpora demokratické irácké vlády a místních bezpečnostních složek; efektivní dlouhodobý plán nasazení vojsk a jejich cílů
vliv skupiny al-Kaida	synergie metod protipovstaleckého boje; podpora demokratické irácké vlády a místních bezpečnostních složek; efektivní dlouhodobý plán nasazení vojsk a jejich cílů
vliv bývalé strany Baas	synergie metod protipovstaleckého boje; podpora demokratické irácké vlády a místních bezpečnostních složek; efektivní dlouhodobý plán nasazení vojsk a jejich cílů
vznik nových uskupení (Mahdiho armáda)	synergie metod protipovstaleckého boje; podpora demokratické irácké vlády a místních bezpečnostních složek; efektivní dlouhodobý plán nasazení vojsk a jejich cílů
růst zločinnosti	synergie metod protipovstaleckého boje; podpora demokratické irácké vlády a místních bezpečnostních složek; efektivní dlouhodobý plán nasazení vojsk a jejich cílů

Zdroj: Sestaveno autorem dle NSVI, 2005

5.4.7 Národní strategický plán pro válku s terorismem 2006 (NMSP-WOT 2006)

Z hlediska jazyka se jednalo o přechodný doktrinální text. Nacházel se na pomezí mezi idealistickým a realistickým popisem situace. Plně se nerozcházel s texty doktrín roku 2002, ale zároveň uvozoval nástup nového myšlení a definoval trend opouštění idealistických premis přijatých krátce po 11. září 2001. Z hlediska geografické pozice byl dokument široce rozkročený. Primárně popisoval obecné globální prostředí a prostředky, které musí být užity pro celkové vítězství ve válce s terorismem. Zaměřoval se na rozbor informací, které byly získány v prvních letech kampaně GWOT. Snažil se vystihnout trendy a tendence, a to i v geografické rovině. Získané poznatky měly být aplikovatelné kdekoli, respektive na jakémkoliv válčišti. V rámci definice hrozeb viděla koncepce hlavní nebezpečí v násilném extremismu. Ten plně nahradil dříve používaný termín terorismus. Text samotný je jasnou genezí přístupů, které USA provedly v návaznosti na získané zkušenosti ve válce s terorismem. Opakované deklarativní tvrzení, že válka s terorismem si vyžádá mnoholeté úsilí a že ji nemůžeme chápat jako střet civilizací, ale můžeme ji považovat za střet přístupů k životu a životnímu stylu byly znkem návratu k realistické politice. Výraznou změnou prošlo předefinování hlavního nepřítele, kdy všeobjímající poje terorismus, byl nahrazen pojmem násilný extremismus. Za sémantickým obratem můžeme vidět snahu rozšířit portfolio nepřátel po získání zkušenosti z let 2001 až 2005. USA v asymetrických válkách zjistily, že neválčí jen a pouze s teroristy a terorismem, ale se skupinami, které mají často zcela odlišné zájmy a cíle. Můstkem ke starším dokumentům může být ponechání hrozby šíření ZHN. Nicméně i zde došlo k rozvedení důvodů proč, a kdo může tuto hrozbu realizovat. Důležitým poznatkem bylo poukázání na skupiny oportunistů, kteří nemají hluboké ideové zakotvení, ale mohou páchat zlo pro své vlastní obohacující cíle. Díkce doktríny v mnohém odpovídá nové národní bezpečnostní strategii roku 2006.

Tabulka 12: Hrozby a jejich řešení dle Národního strategického plánu 2006

Hrozby	Řešení
násilný extremismus	kampaň GWOT
proliferace zbraní ZHN	mezinárodní kooperace
ideologizace muslimů	podpora místních vlád, podpora ekonomického růstu
rozpadlé státy a oportunisté	mezinárodní kooperace
teroristické skupiny	kampaň GWOT

Zdroj: Sestaveno autorem dle NSP, 2006

5.4.8 Národní bezpečnostní strategie 2006 (NSS 2006)

Národní bezpečnostní strategie 2006 spatřovala hlavní výzvu v následujících hrozbách:

- Terorismus;
- Proliferace ZHN;
- Neúspěch ve stabilizaci Iráku;
- Neúspěch ve stabilizaci Afghánistánu;
- Boj proti tyranii;
- Ekonomická liberalizace.

Posunem bylo oslabení důrazu na výhradní používání agresivní militaristické rétoriky na úkor opětovně etablované pozice diplomacie a nutnosti spolupráce na mezinárodní úrovni. Obecně nová národní bezpečnostní strategie kooperovala se strategickým plánem boje proti terorismu z téhož roku. Revizní pojetí je zřejmé. Důraz kladený na nutnost stabilizace států, kde probíhaly války chápal dokument jako klíčovou podmínku pro bezpečnost, viz tabulka 13.

NSS 2006 představovala dílčí revizi politiky USA v letech 2001-2005. Nicméně revizi mělkou. Hlavní důraz byl stále zaměřen na boj proti terorismu, darebáckým státům a proliferátorům ZHN. Využití síly bylo stále proklamované jako jedno z hlavních řešení rizik, včetně preventivních operací. V duchu starších dokumentů vyzníval i důraz v boji proti tyranii. Nově byla mimořádná pozornost věnována nutnosti stabilizace Afghánistánu a Iráku. Důvodem, proč byla agenda stabilizace tak zásadní, byla nutnost prokázat schopnost stabilizovat státy po změně

režimu, tedy zásadní složce americké bezpečnostní politiky. Ukázat schopnosti a odhodlání. Právě vůle se stala důležitou složkou strategie.

Tabulka 13: Hrozby a jejich řešení dle Národní bezpečnostní strategie 2006

Hlavní hrozby	Navržená opatření
světový terorismus	podpora mezinárodního boje proti terorismu
rozpadlé a nepřátelské státy	možnost preventivních úderů, podpora mezinárodní diplomacie
proliferace zbraní ZHN	aktivní přístup, preventivní jednání
neúspěch misí v Afghánistánu a Iráku	nutnost vojenského vytrvání v krizových státech, podpora místních prodemokratických sil
růst nesvobody ve světě	podpora mezinárodní diplomacie, ekonomický leadership

Zdroj: Sestaveno autorem dle NSS, 2006

5.4.9 Národní obranná strategie 2008 (NDS 2008)

Tento dokument vycházel ze starších materiálů, ale definuje nové hrozby a snaží se nastavit možnosti řešení konfliktů. Výrazně se odklání od politiky ad hoc vytvořených vojenských koalic a dominantního užití hard power. Vrací se k mezinárodní spolupráci. Bezpečnost prostředí viděl v mezinárodní stabilitě a spolupráci napříč zeměmi. Výrazný posun nastal v chápání hlavního rizika bezpečnosti, které se přesunulo od terorismu k extremismu. Závěry shrnuje tabulka 14.

Tabulka 14: Hlavní hrozby a jejich řešení Národní obranné strategie 2008

Hlavní hrozby	Navržená opatření
ztráta partnerů v boji proti světovému terorismu	nutnost podpory mezinárodní spolupráce při boji s terorismem
neschopnost vyřešit vojensky dlouhé konflikty	nutnost hledat diplomatické řešení, ekonomická a sociální stabilizace krizových oblastí
vliv povstaleckých skupin	pružné metody vojenského řešení, které budou akcentovat oblast nasazení
vznik nových ohnisek napětí	prevence a předcházení ohniskům napětí
neschopnost ukončit vojenskou přítomnost	efektivní strategie, důraz na využití proxies

Zdroj: Sestaveno autorem dle NDS, 2008

5.4.10 Hlavní znaky prezidentsví George Bushe mladšího

Na základě rozboru vybraných doktrinálních dokumentů a analýzy dílčích historických epoch, doplněných o geografické a politické informace, představují finální shrnutí vybraných doktrinálních dokumentů. Ty vycházejí z detailního rozboru DPG 1992/ NSS 2002 a 2006/ NSCWMD 2002/ NSVI 2005, NMSP-WOT 2006 a NDS 2008, rozšířeného o analýzu politických, geografických a historických událostí. V případě doktrinálních dokumentů byl kladen důraz zejména na použitý jazyk, politické okolnosti vzniku doktríny ukotvující myšlenkový obzor dokumentů, způsob využití síly, definice hrozeb a návrhy řešení. Na základě výše uvedeného můžeme konstatovat značné rozdíly mezi materiály I. a II. volebního období. Pro vyšší přehled bude shrnutí rozděleno na specifické znaky každého prezidentského období George W. Bushe mladšího a znaky typické pro celé prezidentsví, tabulka 15.

1. I. prezidentské období 2000-2004

První prezidentský mandát byl ve znamení významné historické události, a to teroristických útoků z 11. září 2001. Jednalo se o událost mimořádného dosahu a svou podstatou změnila celosvětové bezpečnostní prostředí. USA z mnoha důvodů nedokázaly útoky odvrátit ve stádiu přípravy. I kvůli vzniklému pocitu hanby reagovaly o to razantněji v období po útocích. Pro prezidenta Bushe mladšího útoky znamenaly obrat v jeho doposud ne příliš úspěšném a

výrazném prezidentství. Bezpečnostní politika zahájila konfrontační období, předefinovala hrozby a rizika, kterým čelila a představila i systém nástrojů, který měl hrozby odstranit. Hlavní hrozbou byl nově definován agresivní mezinárodní terorismus. V návaznosti na něj pak měla existovat rozsáhlá mezinárodní síť teroristických buněk, rozestých po světě. Následovaly podporovatelé terorismu. Státy, které za finanční profit nebo z přesvědčení pomáhají teroristům budovat úkryty, popřípadě jim bezpečí sami zajišťují. Obecně byly nazvané jako darebácké. Následovala vysoká obava z nekontrolovatelného šíření ZHN. Za tímto účelem byla vytvořena skupina států pojmenovaných jako proliferátoři, tedy státy, které záměrně šíří zbraně ZHN a jejich technologie. Z mlhy obecných proklamací vyvstala malá skupina konkrétních států. Irák, KLDK a Afghánistán. Největší hrozbu představoval podle amerických vyjádření Irák. KLDK pak byla největším šířitelem raketových technologií. Specifickým znakem při definici hrozeb byl použitý jazyk. Sémantický obraz zobrazoval střet sil dobra proti silám zla. Obraz podobný křížovému tažení, byl navíc doplněn o řadu morálních postulátů, které evokovaly nevyhnutelnost silového řešení aktuálních bezpečnostních problémů. V tomto bodě je nutné podotknout, že jazykový obraz boje byl využíván v americké politice opakovaně. Prezident Truman bojoval s komunismem, Lyndon Johnson s chudobou, Reagan s přílivem drog a prezident Obama s rozdělenou společností. Minimálně pohledem USA, nebyl žádný relevantní důvod zpochybňovat americké kroky. Ty měly vést jen k porážce špatných sil šířících zlo a ohrožující prosperující svět svobody. Nejednalo se jen o vojenské vítězství, ale i morální. Vzhledem k výše uvedenému není překvapivé, že USA se rozhodly pro dominantní využití *hard power*. Prakticky veškeré politické kroky diplomacie byly odsunuty do pozadí nebo nebyly vůbec realizovány. Zlo mělo být vykořeněno, tedy zničeno jednou pro vždy. Jedinou relevantní možností bylo využít sílu. Teroristé neměli mít nikde bezpečné úkryty. Všechny sítě měly být zničeny. Hlavním bojištěm se staly dvě rozsáhlé války. Válka v Afghánistánu známá jako OEF, spuštěná v říjnu roku 2001. Druhou pak válka v Iráku známá jako OIF, spuštěná na jaře 2003. Dvě velké kampaně doprovázela řada dílčích operací. V prvním případě se jednalo o jasnou odpověď na 11. září. Válka byla pojata jako tažení s podporou lokálních proxies a širokým mezinárodním uznáním. Válka byla legitimní i legální. Přestože bylo dosaženo vojenských úspěchů, musela následovat dlouhá stabilizace, která byla nejistá. Operace v Afghánistánu se neopírala o žádnou na míru vytvořenou doktrínu. Oproti tomu operace v Iráku zcela jednoznačně vycházela z NSS 2002 a NSCWMD 2002 a starších neokonzervativních dokumentů. Představovala kampaň, která byla vytvořena na základě politického rozhodnutí, nikoli existujícího bezpečnostního rizika. Invaze do Iráku měla eliminovat hrozby pro

celosvětovou bezpečnost, ale tyto hrozby obsažené v doktrinálních textech, byly nadnesené. USA byly označeny za stát, který se neřídí principy mezinárodního práva. Morálně správné odsouzení diktátora Saddáma Husajna bylo pouze slabou obhajobou rozsáhlé vojenské kampaně s nejasným koncem. Z těchto důvodů nemohla být válka v Iráku považována za legální. V případě legitimity byla situace složitější. Rozkol v mezinárodním pořádku vyvolala neochota USA respektovat mezinárodní právo, mezinárodní instituce i hlasy svých partnerů. Jen dva roky od úspěšné kampaně v Afghánistánu došlo k hlubokému rozkolu kvůli Iráku. Politika známá jako *Regime Change Policy* nepřinesla pokračování jednoty, ale naopak ji ukončila. Spojené státy nezískaly masovou podporu pro svou vizi nutného svrhávání nepohodlných režimů, které vnímaly jako překážku k bezpečnějšímu světu. První volební období prezidenta Bushe mladšího nese výrazné znaky specifického mentálního modelu. Hlavní znaky byly:

- Nadsazování hrozeb;
- Důraz na vojenská řešení problémů;
- Agresivní rétorika;
- Snížení role diplomacie;
- Důraz na vytváření účelových vojenských koalic;
- Neochota řídit se mezinárodním právem;
- Marginalizace rady bezpečnosti OSN;
- Důraz na preventivní a preemptivní válku;
- Hegemonistický přístup.

Americká bezpečnostní politika let 2000-2004 nese výrazné prvky militarismu. Ten nebyl klasický ze strany vojenských struktur, ale naopak měl politický základ. Politické představy vytvořily specifickou militaristickou rétoriku. Ta zpočátku nebyla vnímána jako problematická vzhledem k morální podpoře USA jako oběti za 11. září. Nicméně při přípravě druhé rozsáhlé války v Iráku v letech 2002/3 se stala překážkou v mezinárodních vztazích.

2. II. prezidentské období 2004-2008

Po přesvědčivém vítězství nad demokratickým protikandidátem Johnem Kerryem, zahájil George W. Bush mladší druhý prezidentský mandát. Počátek prezidenství se nesl ve znamení dozvuků idealismu, období po 11. září. Myšlenky, že svět musí a bude zbaven zla, že USA povedou tento boj za celý svět až do výsledného konce. Neschopnost dosáhnout definitivní

stabilizace Afghánistánu, nárůst nových radikálních hnutí v různých koutech světa, ale zejména složitá bezpečnostní situace v Iráku vytvářela tlak na redefinování bezpečnostní politiky. Přesto vnímání terorismu jako hrozby číslo jedna zůstalo. Stejně i snaha o likvidaci teroristických sítí, diskreditaci darebáckých států a boj proti šíření ZHN. Klíčovým státem byl Irák, který byl chápán jako dozimetr úspěšnosti. Přestože se ukázaly vysoké standardy a schopnosti vojenské kultury USA a Velké Británie, Spojeným státům se, po mimořádně úspěšné vojenské akci, nepodařilo Irák rychle stabilizovat. Namísto růstu prosperity se Irák propadl do sektářského násilí a útoky na koaliční vojáky a mezinárodní instituce. Rozpad Iráku do podoby občanské války měl celou řadu příčin, mimo jiné i vliv radikálních teroristických hnutí jako byla al-Káida v Iráku pod vedením teroristy Zarkáviho. Odstranění Saddáma Husajna nepřineslo lepší a stabilnější stát, ale naopak stát kolabující. Spojené státy nechtěně musely vypracovat nové dokumenty, které by reagovaly na tuto situaci. Zejména NSVI 2005 a NMSP-WOT 2006, ale i v menší míře NSS 2006 přináší dílčí revizi politiky GWOT a upravují konfrontační mentální model prvního období prezidenta Bushe mladšího. Nově se objevil důraz na nutnost stabilizace. Rychlé operace ustoupily do pozadí oproti dlouhodobým operacím protipovstaleckého boje. USA uvízly tam, kde nechtěly, v masivní stabilizační kampani uvnitř muslimské země třetího světa. Růst nákladů a ztrát spolu se ztrátou kredibility Spojených států s sebou nesly nutnost změny. Ta přicházela postupně a křísila metody zapomenuté od dob Vietnamské války. USA programově začaly budovat síť hospodářské pomoci a podpory místních samospráv. Samozřejmostí byl výcvik nových bezpečnostních sborů. Zejména vybudování funkčního policejního sboru a armády se ukázalo být životní nutností. Dle zpětného hodnocení lze jako fatální chybu konstatovat rozpuštění armády a vynucený odchod všech lidí, spojených se stranou Baas, z bezpečnostního aparátu. Spojené státy a koaliční síly musely převzít plnou zodpovědnost za stabilizaci a jen postupně se mohly opřít o místní složky. Podobná, byť ne tak špatná situace byla i v Afghánistánu, kde se taktéž nedařilo vytvořit funkční státní aparát. Poražené hnutí Tálibán opětovně nabylo na síle a efektivně suplovalo nefunkční státní úřady. Často budované, na základě západních vzorů, tolik odlišných od místních. Obraz nutnosti podpory místních sil je výraznou změnou v dikci doktrín druhého období. Tu nejpodstatnější přinesla obranná strategie ministra obrany Gatese, NDS 2008. Představovala revizi předešlých sedmi let. Nezpochybovala operace v Iráku a Afghánistánu. Trvala na dlouhém časovém rámci protipovstaleckých operací. Opouštěla posedlost terorismem, na místo toho přišla s novým termínem extremismus. Ten byl nově chápán jako hlavní hrozba. Výrazně menší byla i role tzv. darebáckých států a ZHN. V použití síly byl kladen důraz na působnost na poli odstrašení.

Rámec preventivní války byl zavržen ve prospěch spolupráce a diplomacie. Mentální model druhého období byl výrazně méně konfliktní a snažil se o postupný návrat do roviny mezinárodní spolupráce.

Hlavní znaky druhého prezidentského období:

- Důraz je kladen na nutnost stabilizace Iráku a Afghánistánu;
- Musí být realizovány protipovstalecké operace;
- Musí být realizována výstavba lokálních sil;
- Přejít na *soft a smart power* politiku;
- Odklon od preventivních válek;
- Příklon k politice odstrašení;
- Rozvoj mezinárodní spolupráce;
- Odklon od terorismu jako hlavní hrozby mezinárodní bezpečnosti.

Spojením typických znaků prvního i druhého období můžeme nyní uvést obecné znaky pro bezpečnostní politiku USA na počátku 21. století. Bezpečnostní politika Spojených států vycházela z geografických předpokladů, politických nároků a historických zkušeností (tabulka 16). Významnou úlohu v ní sehrály neokonzervativní myšlenky vzniklé v průběhu 90. let. Ty byly realizovány především v prvním období vlády George W. Bushe mladšího, tedy v rozmezí let 2000-2004.

Obecné znaky bezpečnosti USA ve sledovaném časovém období byly:

- Nadsazování hrozeb;
- Důraz preferovat silová řešení problému;
- Snížení role diplomacie;
- Nerespektování OSN;
- Vytváření ad hoc vojenských a politických koalic;
- Snaha udržet si postavení hegemona.

Tabulka 15: USA v prezidentském období George Bushe mladšího, hlavní znaky

Cíle	První volební období	Druhé volební období
role USA ve světě	světová mocnost, unilaterální politika	světová mocnost, snaha o větší mezinárodní kooperaci
geografické chápání bezpečnosti	hegemonistické chápání, bezpečnost je chápána jako globální problém, který USA musí aktivně řešit	hegemonistické chápání s příklonem k aktivnímu partnerství
bezpečnostní priority	světová bezpečnost boj proti terorismu, snaha zabránit šíření ZHN, boj proti darebáckým státům	světová bezpečnost, boj proti extremismu, snaha vytvořit bezpečné prostředí
vztah s Ruskou federací	kooperující stát, kritika dílčích kroků	kooperující stát, kritika dílčích kroků

Zdroj: Sestaveno autorem dle NSS 2002, NSCWMD 2002. NSS 2006, NSVFI 2005, NDS 2008

Tabulka 16: Hlavní znaky bezpečnostní kultury USA v letech 2000-2008

Znak	Charakteristika
unilaterální přístup k bezpečnosti	USA se snažily vytvořit bezpečnostní prostředí, které bude odpovídat jejich představám a za tímto účelem vytvářely účelové vojenské koalice a vedly vojenské operace
militarismus	aktivní vedení válek a vojenských operací, zvyšování počtu vojenského personálu, základen a navyšování vojenského rozpočtu
diplomacie	snaha o podřízení diplomacie pro prosazení vlastní cesty bez ohledu na okolnosti
snížení významu mezinárodních organizací	přímé nebo nepřímé obcházení strukturálních procesů mezinárodní diplomacie, snaha přizpůsobit mezinárodní organizace pro svou politiku
nadsazování hrozeb	cílené konstruování hrozeb o vyšším stupni nebezpečnosti, snaha o jejich cílenou silovou eliminaci

Zdroj: Sestaveno autorem dle NSS 2002, NSCWMD 2002. NSS 2006, NSVFI 2005, NDS 2008

5.5 Ruská federace

Na základě rozboru vybraných materiálů a odborné literatury uvádím, že nová politika Ruské federace byla snahou vytvořit jasně uchopitelnou koncepci budování zahraniční politiky a bezpečnostní kultury pro moderní Rusko na počátku 21. století. Posun, který znamenal vytvoření funkční asertivní politiky srozumitelné domácím voličům, ale také přinesl nové soupeření do mezinárodních vztahů. Je nutné uvést, že nové soupeření nedosahovala zdaleka takového rozsahu a intenzity jako klasické vztahy studené války. Ani Ruské federaci se nevyhnuly teroristické útoky, které byly velkým problémem nového tisíciletí, viz tabulka 17.

Tabulka 17: Celkové počty teroristických útoků v RF 2000-2008

Rok	Počet útoků
2000	138
2001	135
2002	89
2003	76
2004	43
2005	64
2006	56
2007	51
2008	170

Zdroj: Sestaveno autorem dle GTD, 2021

5.5.1 Koncepce národní bezpečnosti 2000 (KNB 2000)

Většina všech čtyř částí a úvodu nesla jasné rysy realistického pohledu na světovou bezpečnostní situaci a roli ruské federace v ní. Chyběl exaltovaný jazyk, místo něj byla vidět snaha o pragmatický rozbor situace přelomu tisíciletí. Tento přístup bylo možné vidět ve všech čtyřech částech doktríny. Výrazná odlišnost byla dána rozsahem jednotlivých částí co do jejich objemu, ale nikoli použitým jazykem. Zde můžeme konstatovat výrazný rozdíl oproti americkým dokumentům ze stejného období, které se právě často vyznačovaly ideologickým jazykem typickým pro prezentaci amerických politiků. Ten vytváří idealistický obraz popisovaného problému. Jmenovitě například DPG 1992 nebo NSCWMD 2002 a i obdobně i

zásadní NSS 2002. Ruská Koncepce národní bezpečnosti 2000 je v tomto pohledu psána odlišnou formou, kdy text je méně ideologický, často strohý a neurčitý.

Mimo fenomén geografie se dokument zaměřil na výčet hrozeb směrem k vytváření nových vojenských koalic, rozšiřování NATO východním směrem a tematizoval i růst možného vlivu amerických vojenských základen směrem k hranicím Ruska. Zajímavý je podstatný důraz kladený na bezpečnost zdrojů a možnost ohrožení surovinové stability. Vzhledem k situaci na přelomu tisíciletí nepřekvapí zmínka o problematice drog a organizovaném zločinu. I zde se objevuje definice užití jaderných zbraní. Tato politika neznamenal nárůst mezinárodní agresivity Ruské federace, ale byla otevřeným nechtěným přiznáním o schopnostech ruské armády kolem roku 2000. Uvedená ochota užít jaderné zbraně byla deklarováním neschopnosti čelit existenčním hrozbám pomocí jiných prostředků. Mimo národní zájmy pak dokument opakovaně naráží na problematiku terorismu, který je považován za hrozbu. Opět je možné uvést, že tato hrozba byla primárně zaměřena na domácí scénu, kde se ukázal podstatným rizikem stálý růst separatismu v jižních oblastech Ruské federace. Deklarativní snaha o kooperaci byla pravděpodobně vnímána jako brána ke vzájemnému dialogu na poli bezpečnosti, a tedy cesta k integraci multipolárních přístupů. Přehled v tabulce 18.

Tabulka 18: Hlavní hrozby a jejich řešení dle Koncepce národní bezpečnosti 2000

Hlavní hrozby bezpečnosti	Navržená opatření
americký unilateralismus a nerespektování mezinárodního práva	podpora funkčních platforem mezinárodní bezpečnosti, zejména RB OSN
rozšiřování NATO a růst západní vojenské moci	otevřený dialog, vzájemný respekt zájmů, modernizace armády
dezintegrace Ruska	zajištění ekonomických zájmů obyvatel a dodržování ústavy
oslabení zájmů Ruska ze strany jiných státních aktérů	asertivní přístup Ruska jako multilaterálního legitimního činitele světové bezpečnosti
problém SNS, eskalace konfliktů blízko hranic Ruska	integrace SNS, důraz na politické projednání problémů
mezinárodní terorismus	otevřená spolupráce a uznání legitimních bezpečnostních zájmů

Zdroj: Sestaveno autorem dle KNB, 2000

5.5.2 Vojenská doktrína 2000 (VD 2000)

Po rozboru dílčích kritérií je možné konstatovat hlavní proudy vojenské doktríny roku 2000. Jednalo se o dokument přechodného období, který sloužil k jasnému ukotvení ruské bezpečnostní politiky na přelomu tisíciletí. Text se důrazně hlásí k myšlence multipolárního světa a Ruska jako jednoho z pólů multipolárního uspořádání. Důrazně se staví proti soudobé unilaterální politice praktikované USA a opakovaně se tento stav označuje za hrozbu světového řádu. Ve vojenské rovině se dokument charakterizoval jako obranný. Důraz byl kladen na jaderné odstrašení (obecně byla velká pozornost věnována jaderným zbraním). Pochopitelná figura vzhledem k možnostem transformační ruské ekonomiky, která nebyla schopná na přelomu tisíciletí zajistit dostatečný přísun financí na modernizaci konvenčních sil. Z tohoto pohledu je orientace na jaderný arzenál logickou cestou. Přesto doktrína umožňovala nasadit jaderný arzenál i na ochranu bezpečnosti státu. Obdobně logicky působí důraz na řešení všech

konfliktů na platformě mezinárodních organizací, zejména rady bezpečnosti OSN. Zde Rusko disponovalo právem veta, což umožňovalo aktivní politiku. Naopak realizace mezinárodní politiky mimo rámec RB OSN naplno odhalovalo slabiny ruského státu a hnala Rusko do defenzívy. Podstatnou zprávou uvnitř textu doktríny je i reálný odhad možností přestavby ruských ozbrojených sil do podoby odpovídající 21. století. Výrazným bodem vojenské doktríny 2000 byla i otázka vnitřního i vnějšího mezinárodního terorismu. Ten byl označen za klíčový bezpečnostní problém. Jeho řešení opět leželo na mezinárodní spolupráci, ale také na jasném dodržování integrity Ruské federace. Z tohoto pohledu se jeví logicky snaha zabránit kritice Moskvy za vedení války v Čečensku, kterou Rusko chápalo jako podstatnou otázku vnitřní bezpečnosti. A právě na válce v Čečensku chtěla Moskva ukázat sebe sama též jako oběť mezinárodního terorismu. Výše zmíněné aspekty vojenské doktríny ukazují, že text byl chápán z geografického pohledu opět několika směry. Globální ambice byly utlumeny. Mimo stála obligátní kritika USA za globální dominanci. V textu silněji převažoval aspekt lokálních geografických zájmů, které se zaměřovaly na nutnost stabilizace Ruské federace ve vnitřních hranicích a v okolí blízkých hranic, tabulka 19.

Tabulka 19: Hlavní hrozby a jejich řešení dle Vojenské doktríny 2000

Hlavní hrozby bezpečnosti	Navržená opatření
mezinárodní stabilita	nutnost dodržování řádu mezinárodních organizací
vnitřní stabilita	efektivní řízení států včetně aktivní a funkční vojenské a bezpečnostní politiky
ohrožení zájmů Ruska	silný fungující ruský stát mající funkční vojenský aparát
vojenské ohrožení RF	jaderné odstrašení
ohrožení integrity RF	funkční konvenční arzenál
rozšiřování NATO, ignorování relevantních zájmů RF	jaderné odstrašení

Zdroj: Sestaveno autorem dle VD, 2000

5.5.3 Zahraničněpolitická koncepce 2000 (KVP 2000)

Na základě rozboru výše nastíněných kritérií lze říct, že KVP 2000 byla dalším dokumentem triády doktrín přechodného období, kdy Ruská federace redefinovala své postavení ve světové politice. Text je sepsán v realistickém duchu a nevytváří hluboký ideologický rámec, ale spíše se snaží o konstruktivní formulování pozice Ruské federace na poli mezinárodních vztahů na počátku 21. století. V tomto bodě je explicitně uvedeno, že Rusko dosáhlo dílčích změn, ty ale nejsou dále rozebrány a konstatování, tak zůstává neurčité. Celkově vidí doktrína hrozbu v růstu unipolárních tendencí USA. Problematicky se jeví snaha nedodržovat platné mezinárodní smlouvy a obcházení mezinárodních institucí. Důrazným varováním je volání po zachování plné suverenity národního suverénního státu jako garanta bezpečnosti. Je jasné, že se zde objevila kritika postupu koalice států NATO a EU proti Jugoslávii, v průběhu krize v Kosovu z roku 1999. Přestože Rusko nesouhlasilo s nastoleným řešením, v konečné podobě jej přijalo a jeho reakce se omezila jen na deklarativní nesouhlas. Nicméně bylo zřejmé, že problematika oslabování suverénního státu se jevila Ruské federaci jako podstatná. Vzhledem k ekonomickým problémům, které Rusko zažívalo koncem 90. let, je logický odkaz na řešení další řady problémů, skrze platformu ekonomických organizací. Nepřekvapil ani důraz na pokračování ve vzájemných jaderných vyjednáváních o snižování arzenálů z dob studené války. Opět se jednalo o logický krok ruské politické elity, která chápala jadernou bezpečnost jako zásadní. Stejně tak chápala jaderný arzenál jako jistou pojistku dialogu s dominantními USA. Motivem doktríny je pak odvolání na důrazné prosazování zájmu bezpečnosti jednotlivce, společnosti a státu jako základní hodnoty moderní lidské společnosti (KVP, 2000). Geografická pozice dokumentu byla rozkročená do dvou rovin. V globální rovině byla zachována kritika USA za jejich unilaterální politiku moci ve světě. Tento negativní rys světové politiky měl být v budoucnu dorovnán růstem ruské moci. V regionální rovině Rusko kritizovalo pronikání do geograficky blízkých oblastí svých hranic. Příkladem bylo dle Ruska nešťastné a neadekvátní řešení situace v oblasti Kosova. Akcentace regionů v blízkosti ruských hranic, jako klíčových oblastí, pro zajištění vnitřní ruské bezpečnosti, tak zůstala přítomná i v tomto dokumentu. Podrobněji tabulka 20.

Tabulka 20: Hlavní hrozby a jejich řešení dle Koncepce zahraniční politiky 2000

Hlavní hrozby	Navržená řešení
růst unipolárního chování USA	prohlubování mezinárodní spolupráce, vytváření vyvažovacích partnerství
útok na suverénní státy	prosazení hodnoty suverenity státu jako podstatné hodnoty mezinárodní stability
nedodržování norem mezinárodního společenství	důrazná podpora mezinárodního práva a podpora mezinárodních organizací, zejména OSN
proliferace zbraní ZHN	mezinárodní spolupráce
přerušování jaderného dialogu	kooperace s USA na platformě dvoustranných jednání a mnohostranných jednání s dalšími státy

Zdroj: Sestaveno autorem dle KVP, 2000

5.5.4 Aktuální úkoly rozvoje sil 2003 (AZ 2003)

Doktrína známá jako „Ivanovova“ představovala skutečně přelomový doktrinální dokument, který revidoval celou řadu přístupů Ruské federace k bezpečnosti. Jednalo se o rozsáhlou analýzu bezpečnostního prostředí počátku tisíciletí. Ta vycházela z observace a získávání zkušeností, které Rusko získalo z předešlých vojenských konfliktů, kde většinou participovala jako pozorovatel. Hájilo mezinárodní rozměr řešení konfliktů. Zcela odmítala snahu vytvářet účelové vojenské koalice a touto cestou obcházet zejména OSN. Rozhodně se hlásila k nutnosti diplomacie a mezinárodního vyjednávání. Nicméně se její dikce obrátila na prvořadou úlohu armády a ozbrojených sil. Ty chápala jako garanta bezpečnosti v nebezpečném světě. Z těchto důvodů bylo nutné výrazně modernizovat ozbrojené složky. Obranný charakter doktríny byl zaměřen jak na jaderné síly, tak na konvenční. Jaderné síly byly přitom chápány jako základní garant stability a bezpečnosti. Princip jaderného odstrašení byl užitý jako funkční model. Konvenční síly pak měly být připraveny na různé scénáře válečného nasazení. Podstatným rysem bylo rozpracování různých typů konfliktů a snížení důrazu, který byl v minulosti kladen na rozsáhlý střet s obdobně silnou vojenskou organizací. Posun nastal i v rovině analýzy současných válečných konfliktů. Ten vedl ke konstatování, že podstatná část moderních válek

je sice vedená konvenční výzbrojí, ale jejich rys je výrazně asymetrický. Z těchto důvodů se musela proměnit i skladba vojsk Ruské federace. Ty na počátku tisíciletí představovaly značnou vojenskou sílu, ale stále postavenou dominantně na odvodovém systému. Obdobně i většina techniky pocházela z období SSSR a morálně i materiálně zastarala. To již neodpovídalo moderním potřebám. Výrazný rozpor vykazovala doktrína ke vztahům s USA a NATO. Otevřeně přiznávala, že vztahy nejsou ideální a byly zasaženy řadou vážných neshod. Přesto je brala jako partnerské a nevytvářela k nim jiné alternativy. Na důrazném budování nové bezpečnostní strategie, ze strany Ruské federace, lze sledovat obraz nového přístupu k otázce bezpečnosti. V ní nerovnoměrná kooperace již neměla místo a byla nahrazena asertivním pojetím. Dokument správně určoval nové asymetrické prostředí moderních válek. Kládl důraz na rozvoj širších vojenských kompetencí a schopností vojsk. Z druhé strany ani AZ 2003 nepřekonala ambivalentní vztah k masivnímu arzenálu jaderných zbraní a rozsáhlé konvenční armádě. Přes položené základy zůstalo v II. prezidentském období Vladimira V. Putina jen u koncepční debaty. Nová plnohodnotná vojenská doktrína byla vydána až o sedm let později v roce 2010. Podrobněji tabulka 21.

Tabulka 21: Hlavní hrozby a jejich řešení dle Aktuálních úkolů rozvoje sil 2003

Hlavní hrozby	Navržená řešení
aktuálnost mnoha geografických ohnisek konfliktu kolem Ruské federace	návrat ke geografii, jasné vymezení tří hlavních směrů geografických zájmů
rozšiřování NATO na východ/přítomnost vojsk cizích států blízko hranic RF bez souhlasu RB OSN	přestavba armády/modernizace konvenční i nekonvenční výzbroje/důraz na využití informační války
proliferace ZHN	mezinárodní spolupráce
separatismus/terorismus	mezinárodní spolupráce/modernizace ozbrojených sil/kontrola mediálního prostoru
územní nároky vůči RF	spolupráce v rámci SNS
pokračování unilaterální politiky USA	reforma bezpečnostní politiky a definování strategických zájmů RF
nerespektování mezinárodních organizací a destabilizace suverénních států	důraz na řešení sporů na půdě OSN/respektování mezinárodního práva

Zdroj: Sestaveno autorem dle AZ, 2003

5.5.5 Koncepce zahraniční politiky 2007 (OVP 2007)

Na základě rozboru dokumentu Koncepce zahraniční politiky stanovují dílčí závěr. Zcela jednoznačně se jednalo o nejvíce asertivní doktrinální dokument dekády nultých let 21. století. Naplno se projevila skutečnost, že uvnitř ruské politiky byl ukončen proces hledání politického kurzu ve světě po studené válce. Nově Rusko definovala sebe sama jako asertivní světovou mocnost, která je jednak součástí světového pořádku, ale také sama jej aktivně tvoří. A právě v aktivním přístupu doktrína ukazuje jedinou cestu zajištění bezpečnosti Ruska. „*Jsme schopni ovlivnit světový vývoj, zejména tím, co děláme*“ (OVP, 2007). Tomu odpovídá i jazyk doktríny, který je asertivní a vymezuje se zejména vůči politice USA. V tomto bodě se nejednalo opět o žádnou novou pozici. Kritika USA za unilaterální přístup byla kontinuální. Nově přibyla kritika za neochotu jednat o odzbrojování nebo redukci arzenálu strategických zbraní. Nově přibyla i kritika snahy vybudovat separátní raketový deštník a rozmístit jeho komponenty v Evropě. Silnou roli vidělo Rusko v ekonomických organizacích zejména platformě G8 a obecně je

možné konstatovat, že energetika a dodávky surovin se do budoucna měly stát významnou součástí diplomacie Ruské federace. V tomto bodě došlo ke geografickému zpřesnění politiky. Globální aspirace zůstaly jasné, ale regionální pozice se posunula. Nově Ruská federace usilovala o zvýšení své bezpečnosti a vyjednávací vůči státům blízko hranic skrze surovinové dodávky (tabulka 22).

Tabulka 22: Hlavní hrozby a jejich řešení dle Koncepce zahraniční politiky 2007

Definované hrozby	Navržená řešení
redukce diplomacie na přívěšek unilaterální politiky	vytvoření multilaterální politiky, kde Rusko bude hrát důležitou roli
porušování mezinárodní práva, nerespektování mezinárodních institucí	důraz na pojednání všech krizí na platformě mezinárodních institucí zejména OSN a RB OSN
zamrznutí dialogu o odzbrojování	nutnost pokračovat v odzbrojovacím dialogu a ratifikace mezinárodních smluv snižující napětí ve zbrojení
tvorba protiraketového deštníku USA	snaha o ukončení vývoje systému, zabránění rozvinutí systému v Evropě
mezinárodní terorismus	jediné řešení je mezinárodní sdílení informací a mezinárodní přístup v potlačení hrozby

Zdroj: Sestaveno autorem dle KVP, 2007

5.5.6 Hlavní znaky prezidenství Vladimira Putina 2000-2008

V rámci prvního a druhého období se bezpečnostní politika pod vedením prezidenta Putina výrazně proměnila (tabulky 21, 22). Období se neslo v duchu značných proměn vnitřní politiky Ruské federace, ale i značných proměn zahraniční politiky. Razantní změnou prošly zejména vztahy s USA a NATO. Novou podobu dostala i role ekonomiky a energetiky v diplomacii. Z mnoha parciálních proměn můžeme extrahovat hlavní shodné, platné pro celé dvě volební období let 2000-2008.

Jednalo se zejména o následující body:

- Kritika unilateralismu USA;
- Snaha o vybudování multilaterální světové bezpečnostní politiky;
- Důraz na diplomacii na platformě mezinárodních organizací;
- Důraz na vliv Ruské federace na půdě RB OSN;
- Snaha upřednostnit diplomatické jednání před vojenskými preventivními a preemtivními údery;
- Nevytváření žádných ad hoc vojenských koalic složených na jedno použití;
- Důraz na jaderné zbraně;
- Důraz na modernizaci jaderného potenciálu i v období po roce 2000;
- Nejasnost směru výstavby armády RF;
- Nedokončení debaty o směru přestavby armády RF;
- Silná senzitivita kritiky ruské politiky;
- Ztráta mnohých schopností výrobního a průmyslového komplexu;
- Dlouhodobá kritika rozšiřování NATO směrem na východ;
- Nedostatečná ekonomická stimulace armády RF;
- Využití ekonomických nástrojů tlaku v diplomacii;
- Využití surovinové základny státu jako součást diplomacie.

Tabulka 23: Ruská federace v prezidentském období Vladimira V. Putina, hlavní znaky

Cíle	První volební období	Druhé volební období
role Ruska ve světě	suverénní stát kooperující se západním světem	světová mocnost utvářející bezpečnostní prostředí
geografické chápání bezpečnosti	kooperace se sousedy, důraz na spolupráci zemí SNS	vytváření cílených sfér vlivu a zájmu, důraz na SNS, Dálný východ a bilaterální vztahy se státy EU
bezpečnostní priority	vnitřní stabilita státu, stabilizace Čečenska	stabilizace Kavkazu, Vytváření bezpečného prostředí kolem hranic Ruska
vztah s USA	kooperující status, podpora operací GWOT	kooperující stát, asertivně kritizující unipolární politiku USA

Zdroj: Sestaveno autorem dle Zubov, 2015

Tabulka 24: Hlavní znaky bezpečnostní kultury Ruské federace 2000-2008

Znak	Charakteristika
kritika unilaterálního uspořádání světa	Ruská federace trvale a konzistentně kritizovala unilaterální dominanci USA v období po roce 1991; cílem bylo vytvořit multilaterální uspořádání světových bezpečnostních vztahů
důraz na jaderný potenciál státu	jaderné zbraně jako podstatný charakteristický rys moderních ozbrojených složek RF, jaderné zbraně jako garant stability mezinárodního řádu a bezpečnosti RF
diplomacie	snaha o předcházení konfliktů, nikoli preventivní a preemptivní údery, důraz na projednání na půdě RB OSN
ambivalentnost v reformě armády	nejasná a nedořešená koncepce reformy ozbrojených sil, manévrování mezi důrazem na jaderné síly a moderní konvenční armádou
ekonomická a energetická diplomacie	prosazování svých zájmů skrze energetické suroviny, jiné než ekonomické využití ropy a zemního plynu, využívání závislosti v dodávkách náhradních dílů pro vojenskou techniku

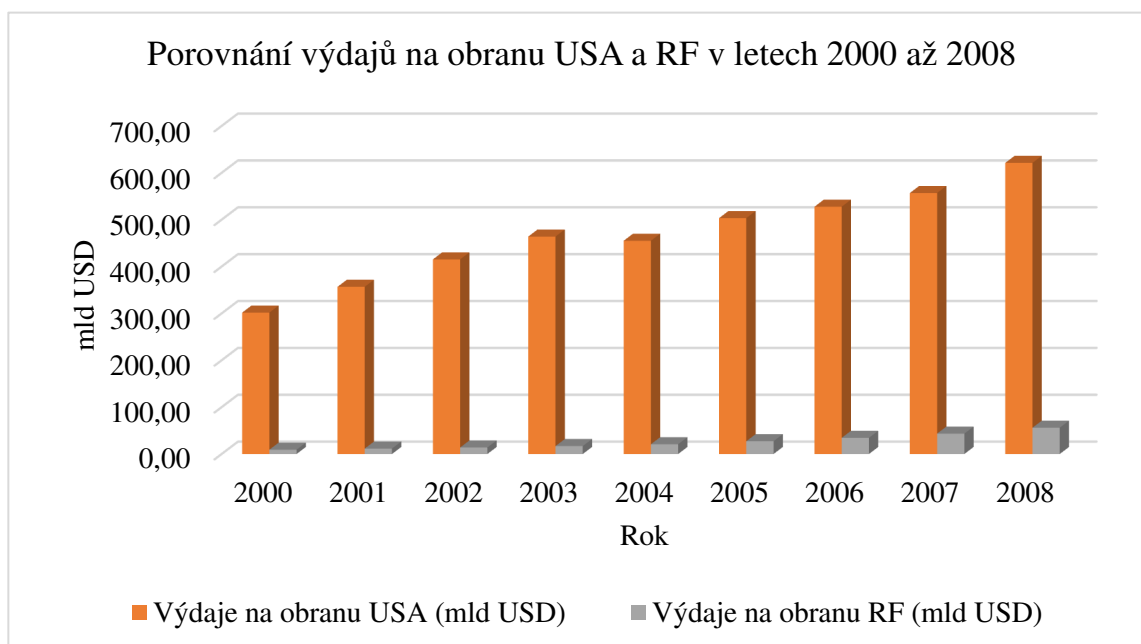
Zdroj: Sestaveno autorem dle Zubov, 2015 a Eichler-Tichý, 2013

5.6 Porovnání kvantitativních parametrů

5.6.1 Výdaje na obranu

Výdaje na obranu zachycuje graf 3. Všechny předložené doktríny v sobě zahrnovaly nutnost vyšších vojenských výdajů, pokud mají být jejich vývoje realizovány. Tato nutnost byla řečena buď přímo nebo byla předpokládána vzhledem k rozsahu realizovaných projektů a akcí. Můžeme konstatovat, že k navýšení skutečně došlo, a to v průběhu celého sledovaného období. Navýšení se týkalo jak USA, tak RF. V případě USA bylo jednoznačně důvodem realizování politiky GWOT a rozsáhlé války proti terorismu. Hlavním zdrojem navýšení byla potřeba financí pro válku v Afghánistánu a Iráku. V případě RF bylo navýšení vedeno nutností stabilizace Čečenska a obecnou nutností modernizace ozbrojených sil při zachování všech komplexních schopností armády a jaderného potenciálu. Navýšení mělo přinést rychlejší a efektivnější rozvoj schopností moderní flexibilní armády. Inspirace ozbrojenými složkami USA byla zřejmá. Celkové výdaje na obranu byly v absolutních hodnotách výrazně rozdílné. Důvodem je jiná struktura ozbrojených sil, rozložení základen, struktura armády a zejména ekonomická výkonnost obou států.

Graf 3: Výdaje na obranu USA a RF 2000-2008 (mld USA)

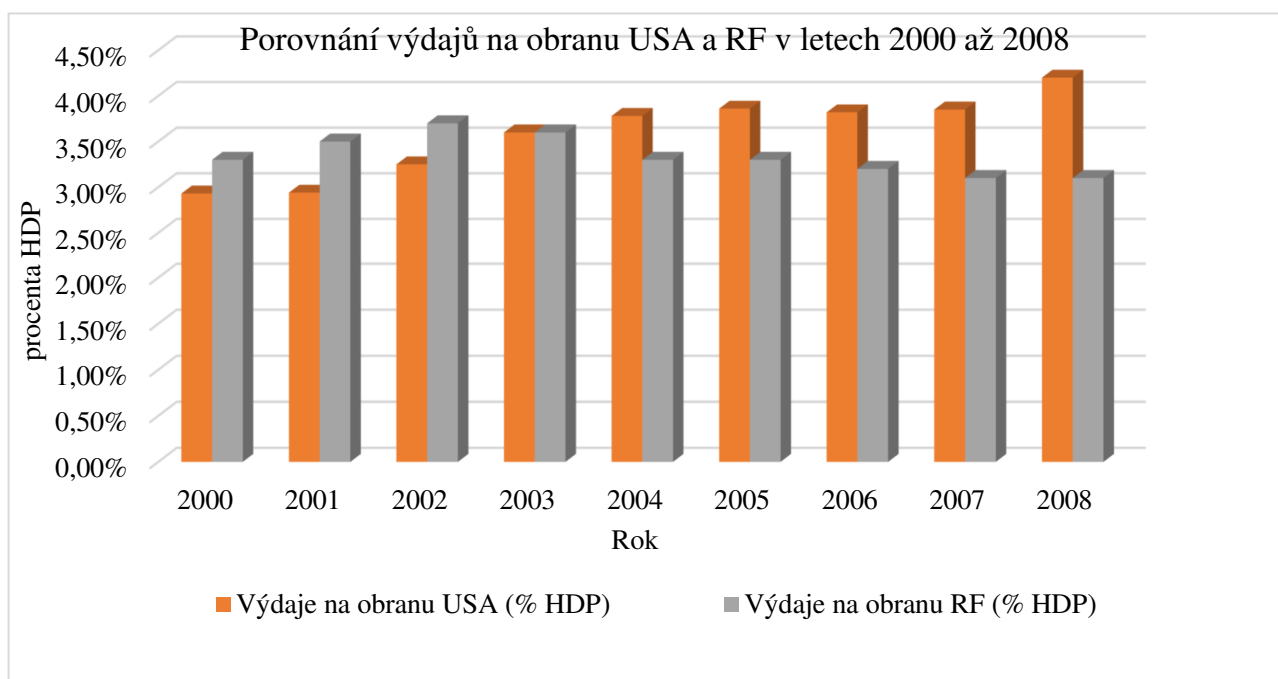
Zdroj: Sestaveno autorem dle, Světová banka 2019

5.6.2 Výdaje na obranu Ruské federace a USA oproti HDP

Tuto položku zobrazuje graf 4. Oproti hodnotě celkových výdajů je patrná menší rozdílnost celkových hodnot vztáhnutých k procentům HDP. USA ve sledovaném období oscilovaly mezi hodnotami 2,7 % až 4 % HDP. Ruská federace se poté pohybovala na hodnotě 3 % HDP s pouze mírnými výkyvy. Oba státy si tak zachovaly značnou náročnost financování ozbrojených složek. Opět platilo, že při celkové ekonomické situaci bylo zatížení pro financování armády výrazně vyšší pro Ruskou federaci než pro USA. Objem financí plynoucí do ozbrojených složek byl opět výrazně vyšší u USA než u RF.

Graf 4: Výdaje na obranu USA a RF 2000-2008 (procento HDP)

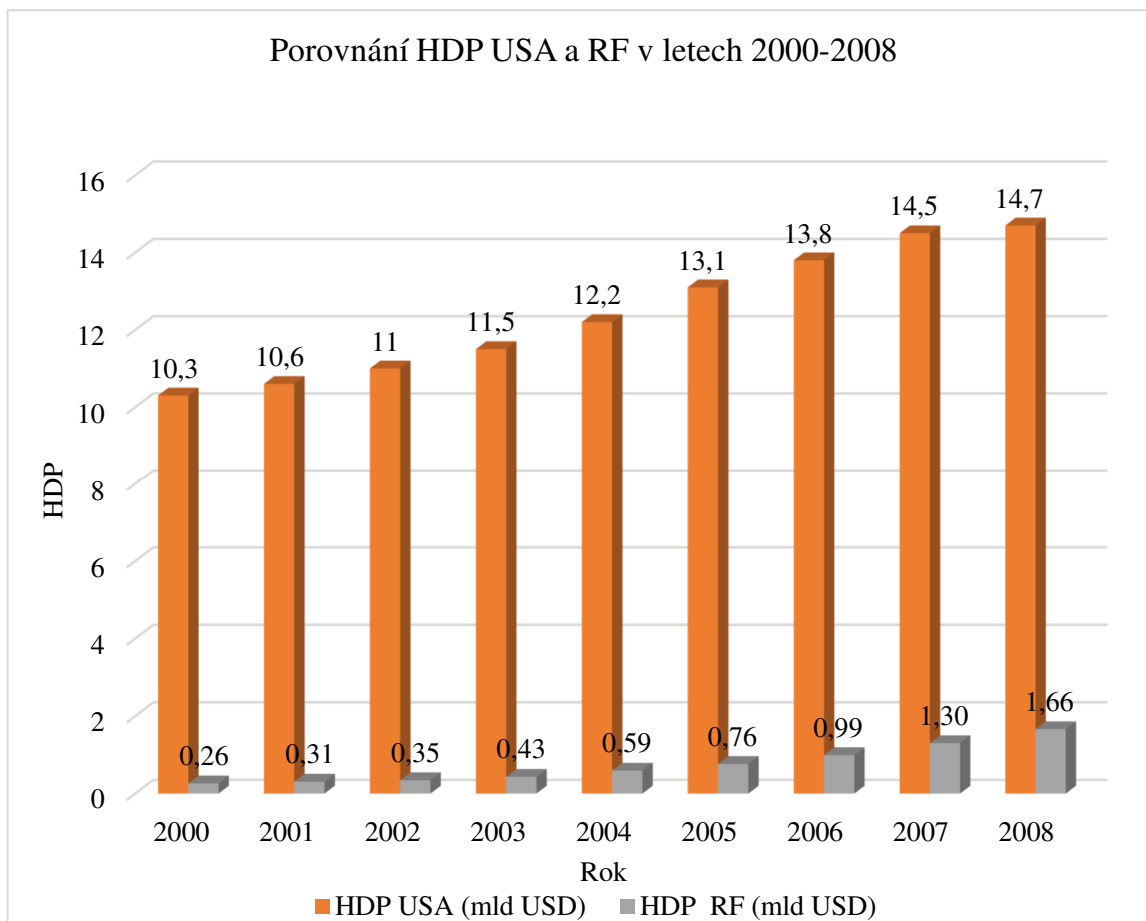
Zdroj: Sestaveno autorem dle Světová banka, 2019

5.6.3 Hodnota HDP

Absolutní hodnoty USA a Ruské federace jsou v podstatě neporovnatelné. Ekonomika USA v absolutních číslech vykazuje hodnoty v bilionech dolarů, ekonomika RF byla výrazně slabší, a to v celém sledovaném období. USA vykazovaly kontinuální růst od roku 2000, kdy se HDP pohybovalo na hodnotě přesahující 10 bilionů USD. Maximální hodnoty bylo dosaženo v roce 2008, kdy HDP USA dosáhlo téměř na 15 bilionů USD. Růst v celém sledovaném období byl kontinuální. Ruská federace vykazovala také kontinuální růst, ten byl ale pomalejší. Celkový

objem HDP Ruské federace byl proti USA výrazně nižší a teprve v roce 2007 se dostal přes bilion dolarů. Nicméně jistá stabilizace a růst ekonomiky byl viditelný.

Graf 5: Porovnání HDP USA a RF 2000-2008

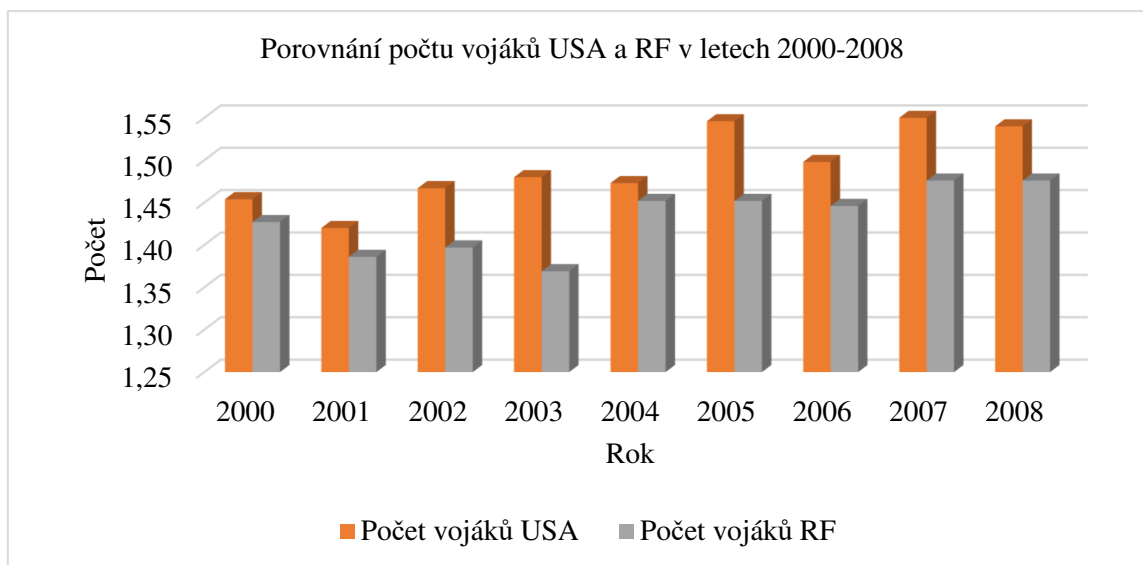
Zdroj: Sestaveno autorem dle Světová banka, 2019

5.6.4 Celkový počet vojáků

V aktivní službě byl u obou států, po celé sledované období, relativně vysoký počet vojáků a vždy přesahoval jeden milion osob v činné vojenské službě. Přes základní podobnost vykazují hodnoty rozdílné tendence. Analýza hodnot USA ukazuje kolísavou tendenci. Po roce 2000 nastal krátký propad počtu vojáků, který byl vystřídán růstem let 2001 a 2002. Dílčí propad v roce 2003 nebyl razantní. Následovalo podstatné navýšení roku 2004. Roky 2005 až 2008 byly ve znamení dílčích propadů a růstů, přičemž absolutní číslo rostlo. Můžeme konstatovat, že ozbrojené složky USA všech typů oscilovaly mezi počtem personálů 1,4 milionů až 1,55 milionů osob. Přestože se nejednalo o dramatické snižování nebo navyšování. Trvalý růst po roce 2003 je nutné číst jako ruskou realizaci přestavby ozbrojených složek pro potřeby asertivní

mocnosti světových parametrů. Růst počtu vojáků odráží závěry některých doktrinálních dokumentů, například AZ 2003. Přestože nebyla ruská koncepce armády zcela dokončena v dílčích oblastech bylo dosaženo realizace. Stabilizování počtu vojenského personálu, bylo jednou z těchto oblastí.

Graf 6: Počet vojáků v aktivní službě USA a RF 2000-2008

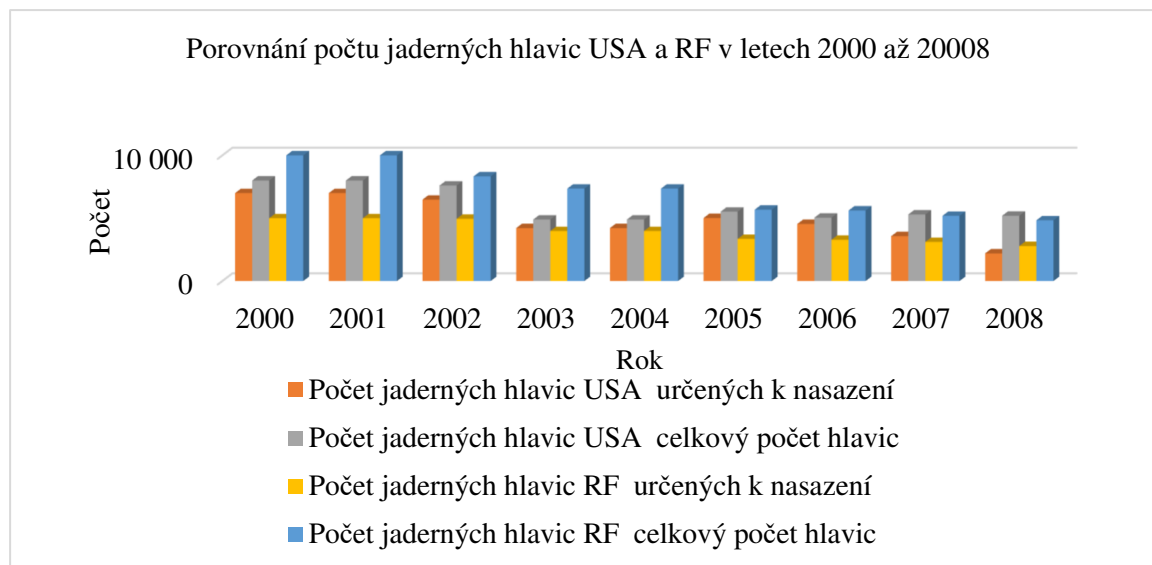

Zdroj: Sestaveno autorem dle, Světová banka 2019

5.6.5 Jaderný potenciál

Zde jsou komparovány dvě hodnoty, a to počet hlavic určený k nasazení a celkový počet hlavic. Časová perioda opět pokrývá sledované období let 2000 až 2008. Početní stav hlavic je uváděný v tisících. Graf nerozlišuje velikost ani druh umístění hlavice, kritériem je pouze absolutní hodnota. Můžeme konstatovat zřejmou paritu. Ruská federace vykazovala vyšší počet hlavic celkově USA oproti tomu vyšší počet určený k okamžitému nasazení. Určitá rozkolísanost je dána rozdílnou metodikou počítání možného nasazení.

Graf 7: Jaderný potenciál, USA a RF 2000-2008

Zdroj: Sestaveno autorem dle SIPRI, 2019

5.6.6 Vojenské základny

V případě vojenských základen USA byla situace diametrálně odlišná. Opětovně základní stav vycházel z jiné historické reality, kdy USA měly dlouhodobě vysoký počet vojenských základen mimo své území. Tento stav vymodelovala studená válka a trval i po jejím skončení. USA v průběhu druhém poloviny 20. století dlouhodobě budovaly síť celosvětově položených vojenských zařízení. Studená válka tento proces jen urychlovala. Sovětský svaz díky své geografické pozici a vlivu ve státech varšavského paktu, nikdy podobnou síť nevlastnil. Výjimkou bylo několik zařízení v socialistických zemích mimo přímé okolí SSSR. Po ukončení bipolární konfrontace došlo k masivnímu stáhnutí vojenského personálu SSSR z Evropy i oblastí mimo Evropu. V případě USA došlo většinou jen k redukci personálu a vybavení. Důvodem byla opět jiná historická skutečnost, vztahy se sousedy i ekonomická výkonnost obou států. Rusko si rozsáhlou přítomnost mimo své hranice nemohlo dovolit ekonomicky. Politická rovina byla také proti udržování nebo budování vojenských zařízení mimo hranice Ruska. Podrobněji tabulky 25, 26, 27.

Tabulka 25: Vojenské základny USA mimo hranice USA v letech 2000-2008

Kontinent	Počet států	Počet základen	Určení
Evropa	16	100 +	všechny typy
Afrika	6	6 +	letecké, námořní, pozemní síly
Asie	10	400 +	všechny typy
Amerika mimo USA	10	16	všechny typy
Austrálie	1	5	zásobovací, námořní, letecká

Zdroj: Sestaveno autorem dle US Military Bases in the World, 2007

Tabulka 26: Vojenské základny RF mimo území Ruska 2000-2008

Stát	Název	Počet základen	Určení
Ukrajina	Sevastopol	1	námořní
Bělorusko	Vileyka/ Hantsavichy	2	radarové stanice
Azerbajdžán	Gabala	1	RTO
Arménie	Erebuni/Giumri	2	letecká/armádní
Gruzie	Batumi/ Vaziani/ Akhalkalaki	3	nespecifikováno
Uzbekistán	nespecifikováno	nespecifikováno	nespecifikováno
Tádžikistán	nespecifikováno	1	armádní
Moldávie	Cobasna	1	muniční sklad
Kazachstán	Bajkonur/Balkhas/ Sary Shagan	3	kosmodrom/ RTO základna/ střelnice
Kyrgyzstán	Kant	1	letecká
Sýrie	Tartus/Center-S	2	námořní/ zpravodajská
Vietnam	Cam Ranh	1	letecká
Kuba	Lourdes	1	zpravodajská

Zdroj: Sestaveno autorem dle Kommersant, 2003

Tabulka 27: Deaktivované základny RF mimo území Ruska 2000-2008

Stát	Název	Určení	Počet	Rok deaktivace
Gruzie	Batumi/Vaziani/ Akhalkalaki	neuvedeno	3	2007
Sýrie	Center S	zpravodajská	1	nezjištěno
Vietnam	Cam Ranh	námořní	1	2002
Kuba	Lourdes	zpravodajská	1	2002

Zdroj: Sestaveno autorem dle Kommersant, 2003

5.6.7 Počet zahraničních vojenských operací 2000-2008

V případě vedení vojenských operací byla situace zcela odlišná. Ruská federace ve sledovaném období nevedla žádnou zahraniční vojenskou operaci. Spojené státy vedly dvě rozsáhlé války a k nim přidružených několik menších vojenských misí po celém světě, blíže tabulky 28, 29.

Tabulka 28: Bojové akce ruských ozbrojených sil 2000-2008

	Na území Ruské federace	Mimo území Ruské federace
Rok	1999-2000	žádná
Místo	Kavkaz	žádná
Výsledek	výhra sil RF/postupná stabilizace regionu	žádná

Zdroj: Sestaveno autorem dle Zubov, 2015, Eichler, 2010

Tabulka 29: Bojové akce amerických ozbrojených sil 2000-2008

	OEF-Afghánistán	OEF-Trans Sahara	OEF-Filipíny	OEF-Roh Afriky	OIF-Irák
Rok	2001-	2007-	2002-	2002-	2003-
Místo	Afghánistán	Sahel	Filipíny	Somálsko	Irák
Výsledek	svrnutí hnutí Tálibán/proces přestavby demokracizace státu	protipovstalecký boj	protipovstalecký boj	boj proti mezinárodnímu pirátství	odstranění diktátora Saddáma Husajna/občanská válka/proces demokracizace

Zdroj: Sestaveno autorem dle Keegan, 2006, Raděj, 2010, Eichler, 2010

5.7 Reakce České republiky ve vybraných bezpečnostních dokumentech na proměnu bezpečnostního prostředí a změnu vztahů mezi USA a RF

Klíčové dokumenty určené pro analýzu postojů ČR byly v tomto období stanoveny dvě bezpečnostní strategie České republiky, a to z let 2001 a 2003. Jejich výběr byl cílený kvůli několika faktorům. Jednalo se o období svého vzniku, kdy zcela odpovídají časovému snímku zaměření práce. Další faktor byl otisk dobových politických přístupů do strategických dokumentů a v neposledním bodě se jednalo o strategické dokumenty. V obou případech odráží text dokumentů postoje a priority České republiky na poli bezpečnosti, vztahu k partnerům a mezinárodním organizacím.

Bezpečnostní strategie České republiky 2001

Klíčový dokument sledovaného období, který byl přijat v základní podobě již v roce 1999. V tomto období Česká republika teprve přistupovala do NATO, a proto byl původní text novelizován pro potřeby členského státu aliance. V bezpečnostní strategii roku 2001 Česká republika vystupovala již jako plnohodnotný člen spojenečství. V základní rovině doktrína rozebírá postoje na poli bezpečnostních zájmů ČR, bezpečnostního prostředí ČR a zájmů. V těchto sekcích se text věnuje rozboru přístupů k vnitřní bezpečnosti, obranné politice a

mezinárodní situaci. Vzhledem k období vzniku textu, který byl vytvořen již po vstupu ČR do NATO, ale ještě před útoky 11. září 2001 je text doktríny zaměřený obecně na budování partnerských vztahů. Evidentním závěrem je plné přihlášení se České republiky do struktury bezpečnosti aliančních států. Důležitým bodem je uvedení naplňování obranné politiky v souladu s článkem 5 Washingtonské smlouvy. ČR se, s ohledem na sledované státy komparace, zavázala k plné partnerské spolupráci se státy NATO, tedy i USA. Rusko bylo zmíněno jako důležitý hráč na poli evropské bezpečnosti, který prodělal pozitivní demokratizační vývoj od roku 1991. Ruská federace byla považována za partnera, který sám prochází plně transformačním procesem, který generuje pozitivní i negativní hodnoty. Za pozitivní byla považována demokratizace sama o sobě. Za negativní, pak ekonomické problémy nezvládnuté transformace hospodářství, lokální nestabilita regionů Ruské federace a růst etnického náboženského napětí ve vybraných částech státu. Text strategie z roku 2001, tak plně odpovídal strukturálně představám převládajícím po studené válce, kdy rozpad SSSR a vznik samostatných států na jeho bývalém území, byl považován za přínosný krok, který prohluboval růst demokracie ve světě. Tento proces byl chápán jako výhodný i pro samostatnou Českou republiku.

Bezpečnostní strategie České republiky 2003

Nová bezpečnostní strategie revidovala proměnu bezpečnostního prostředí po 11. září 2001. Reagovala na nové bezpečnostní výzvy, hrozby i probíhající válku proti světovému terorismu. Plně se v jejím obsahu otiskly americké priority z počátku války proti globálnímu terorismu. Bezpečnostní strategie roku 2003, tak nově stanovovala za jednu z hlavních priorit boj proti mezinárodnímu terorismu, který ohrožoval stabilitu demokratických společností. V další rovině se jednalo o zapojení státu do boje proti šíření ZHN. Právě prostředky ZHN se nově staly jedním z klíčových pojmů. Zcela se tak projevil vliv dokumentů USA, které v obdobném duchu viděly hrozbu ZHN i terorismu samotného. Ve vztahu k Ruské federaci byl text neobsažný. Rusko bylo pouze deklarováno jako důležitý hráč mezinárodní bezpečnosti, se kterým byly prohlubovány partnerské vztahy, a to v otevřeném pozitivním smyslu. Hlubší popis vztahů k Ruské federaci chyběl mimo obecné pojmy, které zahrnovaly podporu demokratizačních a globalizačních procesů.

Dílčí závěr

Česká republika, v souladu se sdílenou náladou podpory, přijala své závazky a podpořila jednoznačně USA po 11. září 2001. Jednalo se o symbolicky první uplatnění článku 5

Severoatlantické smlouvy o kolektivní obraně. Plně se projevila funkčnost principu vzájemného zajištění bezpečnosti. Tento princip silně rezonoval i v bezpečnostní strategii roku 2001, která se velmi často odkazovala právě na kooperační linii a budování aktivního partnerství s USA skrze platformu NATO. Zahájení války proti terorismu v roce 2001 znamenalo potvrzení partnerství s USA a kooperační politiku s Ruskou federací. Plně se tak přihlásila ke své doktrinální politice budování silné transatlantické vazby, kterou deklarovala v Bezpečnostních strategiích let 2001 a 2003. Zajímavostí může být silný otisk amerických doktrinálních dokumentů. I Česká republika definovala své hlavní hrozby směrem k proliferační zbraním ZHN, rozpadlým státním a globálnímu terorismu. Naopak podobnost s ruskými dokumenty ležela v akcentu na problematiku regionální bezpečnosti, ochrany hranic a nutné spolupráci v boji s organizovaným zločinem.

6 Diskuse

V práci jsem studiem odborné literatury a primárních pramenů prokázal, že výše zmíněné státy ve sledovaném období používaly různé typy užití síly. Využití síly mělo v minulosti různé podoby. Z historie můžeme vidět klasické využití *hard power* v nacistickém Německu na konci 30. a počátku 40. let nebo při expanzi fašistické Itálie do Habeše (Durman, 2004). Z období po roce 1945 se nabízí jako příklad SSSR a jeho nátlakové jednání se státy ve své sféře vlivu. Dalším příkladem je Irák, režim Saddáma Husajna na počátku 90. let, kdy z ekonomických důvodů napadl sousední Kuvajt (Durman, 2009). Konstatuji, že státy, které preferují tento způsob užití své síly, se soustředí na nátlakové až otevřeně agresivní jednání a využívají přitom své ekonomické a vojenské síly k dosažení svých záměrů. Soft power preferovaly státy, které dosáhly ekonomického úspěchu a skrze něj získaly i vliv (Nye, 2004). Klasickým příkladem může být Japonsko a jeho síla skrze automobilový průmysl, moderní elektroniku a moderní IT sektor. Obdobný status využívá i Jižní Korea. V evropském prostoru lze jmenovat Německo nebo skandinávské státy. Přičemž zejména Německo a ze severovýchodních států Švédsko a Norsko považuji za exemplární příklady užití vlivu skrze ekonomickou sílu a technologickou vyspělost.

Prvky *smart power* byly využívány například při boji proti organizaci Islámský stát, kdy docházelo k cílenému využití lokálních spojenců tzv. „proxies“. Nahrazovali západní vojáky nebo při práci provinčních rekonstrukčních týmů (PRT) v Afghánistánu (Hynek-Eichler, 2012, s. 108). Stranou nezůstalo ani Rusko, které specifickým způsobem využilo této metody při snaze uklidnit a samozřejmě ovládnout nestabilní region Čechenska v období po druhé válce. Moskevská podpora místního klanu rodiny Kadyrovů vykazuje celou řadu znaků této politiky (Souleimanov, 2011).

Na užití různého typu síly navazuje užití konkrétních mentálních modelů. Uvádím konkrétní případy mentálního modelu stáhnuté na pole mezinárodních vztahů: vnímání hrozby terorismu, kdy eliminace této hrozby byla vnímána jako boj dobra a zla v jednoduchém binárním systému. USA dle tohoto přístupu vedly svět dobra proti silám zla, které musí být zcela jednoznačně zničeny (NSS, 2002 a NSCWMD, 2002). Tento přístup jsem prokázal rozbořením jazyka vybraných amerických doktrín. Používaný jazyk vykazoval znaky exaltovanosti. V žádném případě se nejednalo jen o rigorózní nástroj komunikace. Naopak se jednalo o nástroj konstruování obrazu nebezpečného světového řádu, který potřebuje nutné strukturální zásahy. Pokud použiji nejširší zobecnění, tak nám vyvstanou dva základní mentální modely, které jsou funkční při rozboru bezpečnostních otázek. Jedná se o kooperující a konfrontační model. První

má snahu řešit vzniklé nebo potencionální konflikty spoluprací s partnery a mezinárodními organizacemi. Druhý mentální model tíhne silně k silovému řešení vzniklých nebo možných konfliktů. První model preferuje politické jednání, druhý pak vojenské řešení. Jak uvádí Eichler, tak USA ve sledovaném období zaujaly konfrontační model, RF naopak kooperující (Eichler-Tichý, 2013). Tvrzení Eichlera potvrzují rozbořem vybraných doktrinálních dokumentů, které tento přístup konfrontačního modelu stvrzují. Konfrontace tak byla vědomou součástí americké mezinárodní politiky počátku 21. století. Do značné míry se jednalo o unikátní období americké zahraniční politiky, přičemž debata o její podobě neustále probíhá. Takto radikální konstatování a prosazování intervenční politiky přímých zásahů bylo výjimečné.

Obecně lze říct, že Spojené státy jsou kooperační mocností, která je plně integrována do mezinárodních struktur, ale zároveň neustále probíhá uvnitř americké politiky debata, jak má tato integrace vypadat, aby byla pro Spojené státy co nejvýhodnější. Tento úhel pohledu na americkou domácí politiku plně odpovídá neustálé debatě o povaze rizik, kterým USA čelí a rozboru přístupů k jejich řešení. Mimo jiné proto například po ukončení studené války chápaly USA nový stav jako příležitost (Krauthammer, 1990, DPG, 1992). To staví USA do ojedinělé role, kdy sami utváří mezinárodní systém víc než jakákoli jiná země na světě. Ruku v ruce s tím probíhá i neustálá debata o systému užití síly USA ve světové politice. Jestli užívat sílu aktivně k prosazování liberálního řádu a přizpůsobovat svět ideálním americkým představám nebo být zdrženlivější a užití síly redukovat na minimum pro případy nezbytné nutnosti (Mead, 2017). Právě tato debata byla ve sledovaném období klíčová, přičemž převážila myšlenka preventivního užití síly. Význam války a užití síly je motivem, který se v amerických dějinách opakuje. Vždy se také vede debata o morální a historické rovině vedení války.

Jak uvádí Kovář, pro každou administrativu v čele USA měla „její válka“ nádech morálního zápasu (Kovář, 2020). Viděno tímto prizmatem se nejednalo jen o definici bezpečnostních hrozeb, ale o nezvratné poslání. Osudové střetnutí dobra se zlem, které musí skončit vítězstvím dobra. Morální vyhraněnost se ukázala jako podstatná. Ve sledovaném období se takovéto neodvratné střetnutí s osudem stalo hybnou silou prezidenství George Bushe mladšího. Ten, jak zmiňuje Ellinger, spojil vykonávání svého úřadu s velkou mírou idealismu (Ellinger, 2013).

Otisky idealismu, jak uvádím, jsou jasně patrné v doktrinálních dokumentech. Zejména v NSCWMD a NSS 2002. Národní strategie proti zbraním hromadného ničení 2002 a národní strategie 2002 byla inspirována starším návrhem DPG z roku 1992. Neokonzervativní slovník pojmového aparátu je bohatě zastoupený napříč textem doktríny. Dál nese text zřejmý odraz

situace na mezinárodní scéně počátku nultých let 21. století. Počínající válka proti terorismu a příprava vojenské akce proti Iráku byla jasně patrná. Doktrína definuje hlavní hrozby pro USA a spojence, které viděla v teroristických skupinách, podporujících státech a zejména tak zvaných proliferátorech, tedy v zemích, které cíleně šíří zbraně hromadného ničení. Přestože dokument jasně definoval hrozby, neukázal ani v jednom případě na konkrétní stát nebo skupinu. Obrana byla viděna v systému rozvoje sdílení informací a nutnosti vývoje nejvyspělejší možné vojenské techniky. Důležitým bodem byla podpora spolupráce na již existujících platformách mezinárodních dohod. Přestože v textu nebyla zmíněna explicitně nutnost vojenského zásahu. Unilaterální přístup bylo možné vysledovat v jednotlivých částech doktríny. USA zde definovaly svět, kde je reálná hrozba šíření a zneužití ZHN. Adekvátní a nutnou činností dle nich nebyly jen sankce, které mohou být těžkopádné a pomalé, ale i možnost speciálního řešení. Tím bylo myšleno selektivní řešení pomocí na míru vytvořené vojenské kampaně. Přestože není uvedeno přímo, tento mechanismus byl uplatněn na jaře 2003 při invazi do Iráku a byl označován za trvalou hrozbu. Jak uvádí Gombár, celá řada amerických vysokých politických činitelů byla velmi aktivní při vytváření obrazu Iráku jako hrozby (Gombár, 2013). Zejména mediální obraz, který konstruoval nutnost zásahu proti režimu Saddáma Husajna, vycházel z této doktríny a z činnosti PNAC. Právě tato platforma byla velmi aktivní v tlaku na čelní americké politiky. Například sérií otevřených dopisů, publikované Kaganem, koncem devadesátých let. (Kagan-Kristol, 1998).

Na základě rozboru stanovených dílčích kritérií konstatuji, že NSS 2002 byla stěžejní doktrínou pro první volební období prezidenta Bushe mladšího (Kohl, 2006).

Doktrína NSS 2002 ideově vychází ze staršího dokumentu známého jako „Wolfowitzova“ doktrína z roku 1992. Hlavní nepřítel byl spatřován v globálním terorismu a síti podporovatelů, státního i nestátního charakteru. Za nebezpečné státy byly přímo jmenovány Irák a Severní Korea. Globální terorismus reprezentovala síť al-Kaidá a hnutí Tálibán. Zajímavým konstruktem dokumentu bylo vytvoření představy o komplexní, dobře skryté a organizované síti teroristických buněk napříč světem, která dlouhodobě rostla v podzemí mimo oči demokratického světa a měla kromě klasických teroristických útoků usilovat o získání zbraní hromadného ničení. Výmluvnou částí dokumentu podtrhující jeho výjimečnost je zvolený jazyk. Často jsou voleny slovní obraty, které ukazují USA jako hlavního a jediného obránce míru, stability a svobody. Protože Spojené státy sebe sama vnímala jako pilíř ochrany demokracie, byla pro ně existenční nutnost tuto svobodu ochránit. Přestože je přímo zmíněno, že základním stavebním kamenem účinné ochrany je mezinárodní spolupráce, text odkazuje i na

ochotu použít sílu osamoceně a preventivně. Respektive spolupráce byla chápána jako prospěšná, pokud bude ochotná realizovat americké kroky. Jak uvádí Gaddis možnost preventivních a preemptivních řešení byla zřejmá a typická (Gaddis, 2002).

Deklaruji, že NSS 2002 se výrazně posunula k militarismu a řešení vzniklých hrozeb pomocí preventivních a preemptivních vojenských úderů. V posledním jmenovaném se shoduje i s dalšími dokumenty doktrinálního charakteru prvního volebního období prezidenta Bushe mladšího. Ve výsledku, tak hovořím o tom, že text doktríny představil svět, který je nebezpečný a nepředvídatelný. Nebezpečí již nepřichází od ideologie komunismu, která byla pravděpodobně dočasně poražena, ale od všehoschopných a nepředvídatelných teroristů a darebáckých států. Jejich hlavním úsilím je získat ZHN a páchat zlo, ohrožovat liberální demokracii a životy nevinných civilistů. Proto je svět méně čitelný a vyžaduje nové přístupy na poli managementu rizik. Vzájemná mezinárodní spolupráce, podpora ekonomického růstu a svobodných trhů je jednou ze zvolených pozic. Další je aktivní i pasivní využívání síly za účelem odstrašení nebo neutralizace hrozeb. Právě aktivní, rychlé a selektivní využívání síly bylo rozhodující pro efektivní řešení terorismu a nebezpečí, které v očích USA představoval jako hrozba nejvyšší priority.

Za dominantní postoj v opatřeních tak považuji deklarativní prohlášení o mezinárodní podpoře a spolupráci, která měla často, ale nekonkrétní vyznění a jednalo spíše o proklamace. Přesto je nejde jakkoli snižovat, šlo o jasná přihlášení se k politice využití síly. Strohost byla samozřejmě rozvedena do konkrétních bodů, nicméně předurčovala dominanci vojenských, popřípadě silových řešení.

Na stejné platformě byla postavena i koncepce použití síly, kdy bylo předpokládáno její okamžité využití, pokud to bude vyžadovat nutnost. „*Nemůžeme nechat udeřit naše nepřátele jako první*“ (NSS, 2002, s. 15), popřípadě „*musíme být připraveni zastavit darebácké státy a jejich teroristické spojence*“ (NSS, 2002, s. 14). Poměrně nepřekvapivě je americký postoj shrnut v následující myšlence „*poznali jsem, že nejlepší obranou je útok*“ (NSS, 2002, s. 6). Ačkoli není řečeno explicitně, plyne z dikce využitého jazyka, že USA viděla v preemptivní nebo preventivní válce možnost, možná i jedinou, jak bojovat s definovaným nepřítelem. Tvrzení uvedené v NSS 2002 navíc podpořila následující reálná politika USA, která zcela v duchu preventivních kroků jednala.

Operace Irácká svoboda byla chápána i jako kontroverzní. Někteří autoři, například Berenskoetter, přímo tvrdili, že se jednalo o tvorbu na základě politické objednávky

(Berenskoetter, 2005). Druzí, například Keegan ji otevřeně podporovali (Keegan, 2006). Výsledkem byl již zmíněný obraz Iráku jako veřejného nepřítele, který musí být zničen. Zatímco při operaci v Afghánistánu měly USA prakticky naprostou podporu celosvětového veřejného mínění, tak tu nyní postrádaly právě rozdílné chápání obou konfliktů. Dle Eichlera se jednalo o velmi podstatnou podporu války (Eichler, 2007). Na stranu Spojených států se přidala jen část států, které byly označeny jako koalice ochotných. Většina se nepřidala. Spojené státy též neuspěly na půdě OSN. Jejich důkazy a argumenty nebyly považovány za dostatečné k provedení vojenské operace. Rada bezpečnosti i Valné shromáždění se vyslovily negativně. Spojené státy tak nedokázaly prosadit legálnost operace. Částečně byla chápána legitimnost války proti Iráku, za účelem odstranění diktátora.

Tvrzení, že Saddám byl zapojen do útoků 11. září, koordinuje mezinárodní terorismus ani to, že vlastní rozsáhlý arzenál ZHN, který vylepšuje a chce nasadit, tak nebylo bráno jako relevantní. Opakované zveličování hrozeb, prosazování a následná realizace silového řešení a opomíjení diplomatických možností, neutralizace střetu, byly realitou způsobu vedení jednání s Irákem. Samotná fáze bojových operací proběhla od 19. března 2003 do 1. května 2003, kdy prezident Bush mladší ukončil bojovou fázi operace projevem na letadlové lodi A. Lincoln (Bush, 2003).

Jasně a rychle konvenční vítězství bylo nahrazeno dlouhou protipovstaleckou operací. Neexistence aktivního scénáře pro stabilizaci poničené země válkou a despotickou vládou Saddáma Husajna byla, jak uvádí někteří autoři, velkou chybou (Gombár, 2013). Zcela znehodnotila efektivní profesionální vítězství s minimem ztrát, a to jak na vojenském personálu, tak s nízkým počtem civilních obětí. Tedy tu část operace, která měla legitimní podporu. Přesné a moderní vedení bojových operací bylo jen jedním dílem války v Iráku. Při zpětném pohledu pouze dílem menším. Tím větším se ukázala následná stabilizace, která se nepovedla. Jak uvádí Raděj, vedla k vlně sektářského násilí. Právě tato vlna násilností znemožnila rychlou stabilizaci země a v důsledku vedla k vázání enormního množství zdrojů (Raděj, 2011).

Porovná-li Národní strategii pro vítězství v Iráku 2005 s triumfálním ukončením hlavní fáze bojových operací na jaře 2003 při slavném projevu na palubě letadlové lodi, který prezident zahájil slovy „*mise splněna*“, vidím výrazný obrat a návrat od idealismu k realismu (Bush, 2003). V návaznosti na deklarování časové náročnosti bylo též uvedeno, že čas, který operace ještě zabere není známý a nezná jej nikdo.

Dle Národní strategie pro vítězství v Iráku „*Podle rozvrhu nebyla nikdy vyhrána žádná válka, ani tato nebude*“ (NSVI, 2005, s. 2). Časové hledisko jako základ úspěchu bylo rozpracováno do tří částí. Již zmíněné krátkodobé, střednědobé a dlouhodobé úrovně. Žádná nebyla přesně vymezena, evidentně se jednalo o zájem tvůrců nestanovovat žádné časové horizonty. Dalším bodem byl důraz na synergii postupů a kooperaci mezi koalicí a nově budovanými iráckými bezpečnostními složkami. Ty měly spolupracovat na vytváření tří oblastí bezpečnosti, a to politické, ekonomické a bezpečnostní. Každá z nich byla budována na základě třístupňového principu postupné výstavby od nulové pozice do finální (NSVI, 2005, s. 1-2).

Spojené státy se tak přihlásily k politice předávání moci do rukou nově vznikající vládní struktury. Jednalo se o kopii politiky, kterou realizovaly na přelomu 60. a 70. let při válce ve Vietnamu. Proto NSVI 2005 představovala konkrétní materiál popisující komplexně nutné kroky k úspěšné realizaci stabilizace válkou zasažené země. Významným znakem dokumentu byla právě konkrétnost, analyzující přesně nebezpečí, kterým USA čelí. Dokument, v návaznosti na definici hrozeb, přinesl i konkrétní možnosti řešení. Novinkou byla práce s dlouhým časovým rámcem. Opakovaně byla deklarována nutnost dlouhodobé strategie a trpělivosti. Celá operace byla chápána jako časově náročná mise s nutností zapojení partnerů. Výrazně tak byla utlumena unilaterální rétorika.

Národní strategie bezpečnosti 2006 představovala dílčí revizi politiky USA v letech 2001-2005. Nicméně revizi mělkou. Hlavní důraz byl stále zaměřen na boj proti terorismu, darebáckým státům a proliferátorům ZHN. Využití síly bylo stále proklamované jako jedno z hlavních řešení rizik, včetně preventivních operací. V duchu starších dokumentů vyzníval i důraz v boji proti tyranii. Nově byla mimořádná pozornost věnována nutnosti stabilizace Afghánistánu a Iráku. Důvodem, proč byla agenda stabilizace tak zásadní, byla nutnost prokázat schopnost stabilizovat státy po změně režimu, tedy zásadní složce americké bezpečnostní politiky. Ukázat schopnosti a odhodlání. Právě vůle se stala důležitou složkou strategie (Kohl, 2006, Bělca 2021).

NDS 2008 navazuje na starší dokumenty. V rámci celého textu nenalezneme zpochybnění politiky GWOT, nicméně při pojmové analýze lze vidět značný posun. Jako i v jiných dokumentech i zde byl pojem terorismus nahrazen. Přestože v obecné rovině NDS 2008 pracuje opětovně s pojmy jako darebácký stát, nebezpečí zbraní ZHN a terorismus (NDS, 2008, s. 2-3, 14-15). Nově se výrazně objevuje pojem „*násilný extremismus*“ nebo jen extremismus a extremist, přičemž toto spojení prakticky zcela nahradilo pojmenování terorista a terorismus

(NDS, 2008, s. 7). Pojem extrémismus byl nově využíván pro definici prakticky všech uskupení od al-Káidy po Tálibán. Lze konstatovat, že NDS 2008 představovala nejrozsáhlejší revizi politiky GWOT a Bushovy doktríny. Zcela uznávala nutnost spolupráce, hledání diplomatických řešení. Kladla důraz na využití *soft power* řešení. Válku brala jako konečný stav, kterému je ideální se vyhnout, a to i v případě použití sofistikovaných vojenských technologií. Z pohledu využití síly kladla velký důraz na odstrašení a vytváření strategií na míru každému problému zvlášť. Doktrína přes změny, které v ní zazněly, uznává nutnost dosažení vítězství ve válce v Afghánistánu a Iráku. Obě války brala jako prubířský kámen americké schopnosti zvládnout výzvy. V případě navržených opatření byl vidět posun. NDS 2008 výrazně reformulovala postupy pro dosažení cílů.

V rovině tak důležitých operací jako OEF a OIF vycházela z NSVI 2005 a koncipovala přímo termín dlouhá válka. Explicitně uváděla, že boj proti extremismu/terorismu není a nemůže být záležitostí separátní kampaně, respektive, že „*nebude skončeno jednou bitvou či tažením*“ (NDS, 2008, s. 9). Takový pohled popíral složitost příčin. Ty vycházely z rozkladu společnosti z hlubokých vnitřních historických rozporů, ekonomických, náboženských a sociálních. Nemohlo tedy dojít k rychlé porážce čistě vojenským řešením. Vítězství mělo a muselo přijít jako součást kooperace vojenských sil USA a partnerů. Důraz na spolupráci nebyl novým, nicméně v NDS 2008 mu byl věnován rozsáhlý prostor. Spolupráce byla vnímána jako základ jakékoli další strategie. Patrně ne náhodou byl zaveden termín „*pospolitost*“, který rozsáhlou přeměnu v dikci materiálu zastřešoval (NDS, 2008, s. 18). Význam vnímání partnerů jako základ navrhovaného řešení všech krizí a výzev můžeme dobře doložit jednou ze závěrečných vět: „*dlouhá válka vyžaduje pro vítězství*“ (NDS, 2008, s. 21). Příklon k řešení bezpečnosti na základě partnerské spolupráce byl tedy markantní. Dokonce bylo explicitně řečeno, že „*válka nezahájená je lepší než zahájená*“ (NDS, 2008, s. 9).

V návaznosti na odstrašení mělo dojít k širší diverzifikaci nástrojů, kdy taktika pro řešení konkrétního problému měla být utvářena konkrétně pro specifický typ ohrožení. Přímo se používal pojem „*ušít na míru*“ (NDS, 2008, s. 12). Spolu s tím byl kladen velký důraz na budování sil, které budou schopny provádět přesné, sofistikované operace v neregulérních konfliktech. Tato schopnost byla považována za „*hlavní prioritu*“ (NDS, 2008, s. 13). Rozsáhlé operace v zahraničí měly být opuštěny ve prospěch malých, sofistikovaných nasazení sil. Prakticky zmizela možnost preventivního a preemptivního vedení války. Oproti tomu se objevil důraz na pojem odstrašení ve smyslu zamezení použití síly (NDS, 2008, s. 11). To se nově mělo stát jednou z hlavních taktik v arzenálu USA. Hrozby neměly být eliminovány vojenskou akcí,

respektive ne primárně. Mělo se předejít eskalaci nebo jejich vzniku pomocí synergie nástrojů *hard a soft power* vedoucí k odstrašení.

Ruská federace je různorodou směsicí kultur a s tím je spojeno často i rozdílné pojetí vidění světa. Historicky získaná území-zisk Krymu, přístup k Osmanské říši a následně Turecku kvůli úžinám Bospor a Dardanely, balkánská otázka, „velká hra“ s Brity v Afghánistánu a samozřejmě vznik Železné opony a Varšavské smlouvy. Všechny tyto historické události mimo politické pozadí byly hnány i výrazným důrazem na teoretické promýšlení geografických zákonitostí.

Na tento geografický aspekt, který je mimořádně důležitý pro porozumění ruským úvahám o bezpečnosti, upozornil již Kennan v roce 1946 (Kennan, 1946). Souhrnně lze konstatovat, že vnitřní bezpečnost Ruské federace byla výrazně formována vlastní zkušeností s terorismem. Ten v případě Ruska byl zastoupen zejména teroristickými skupinami z oblasti Kavkazu, přičemž dominantní byli čečenští separatisté. Ti nejen, že vedli s vojsky Ruské federace dvě rozsáhlé války, ale také realizovali řadu rozsáhlých útoků uvnitř Ruska na civilní cíle (Suleimanov, 2011).

Mimo radikální islámský terorismus se v Rusku vyskytoval i terorismus se silnou separatistickou agendou. Výše zmíněné hrozby vytvářely specifický tlak na politické představitele, kteří museli terorismus řešit jako výraznou bezpečnostní hrozbu integrity státu. Naléhavost byla potvrzena i tím, že Ruská federace zaznamenávala ročně několik desítek až stovek spáchaných teroristických útoků. V případě Čečenska se jednalo o dominantní otázku desetiletí mezi lety 1994 a 2004 (Pokalova, 2015).

Problematika tak zasáhla jak Borise N. Jelcina, tak Vladimira V. Putina. Přičemž můžeme říct, že Boris N. Jelcin byl neúspěšný a naopak Vladimir V. Putin dokázal uspět řadou kroků kombinující rázný vojenský zásah, zpravodajské operace a operace speciálního charakteru. Mimo to sloužila problematika terorismu jako karta, která umožnila politiku dílčí modernizace armády Ruské federace.

Z hlediska analyzovaného období je klíčový rozbor ruských reakcí na bezpečnostní politiku USA na počátku 21. století. Zásadní materiály v USA, které ukotvovaly postoje Spojených států k bezpečnosti a partnerům byly NSS 2002 a NSCWMD 2002. Jak uvádím výše, jednalo se o materiály, které předpokládaly silné americké vedení. Kladly důraz na hegemontické postavení, udržení vojenské nadvlády. Spojovala je neochota podřídit své jednání

mezinárodním organizacím. Spolupráce s partnery byla vítána, pokud odpovídala strategickým zájmům USA. Shodně též všechny zmíněné dokumenty konstruovaly obraz světa, který byl sužován radikálním terorismem a jeho celková bezpečnost byla slabá a těžko předvídatelná. Právě na základě tohoto obrazu, který byl vědomě budován i skrze užití exaltovaného jazyka se značným užitím determinujících pojmů (nutnost, nezbytnost, osudovost, naléhavost), byla realizována proaktivní vojenská politika aktivních zásahů.

Nedílnou součástí byl důraz na schopnost provést vojenské operace kdekoli na světě. Ve své podstatě se jednalo o celou řadu schopností, které měl bývalý Sovětský svaz, ale Rusko je rozpadem SSSR ztratilo. Naopak USA se v mnohém prostoru mohly pohybovat jako vůdce bez oponenta. Ruská reakce na chování USA byla asertivní. Rusko nebylo schopné konkurence v ekonomických a ani vojenských ukazatelích. Prezident Putin viděl v nové době jak hrozby, tak příležitosti a nastolil výrazně kooperační kurz a začal s USA výrazněji spolupracovat v bezpečnostních otázkách (Zubov, 2015, s. 683-685). Zásadní linií spolupráce byla skutečnost, že USA a Rusko čelí stejnému nepříteli, tedy radikálnímu islámskému terorismu. Ten má stejný ideový základ, jen jej představují jiné organizace. Můžeme proto konstatovat, že vstup obou států do řeky vzájemných vztahů byl v kooperační rovině.

Konstatuji, že nová politika Ruské federace byla snahou vytvořit jasně uchopitelnou koncepci budování zahraniční politiky a bezpečnostní kultury pro moderní Rusko na počátku 21. století. Můžeme vysledovat výrazný posun od 90. let a politiky Andreje V. Kozyreva a Jevgenije M. Primakova, prvních dvou ministrů zahraničí samostatné Ruské federace (Eichler-Tichý, 2013, s. 149-151). Posun, který znamenal vytvoření funkční asertivní politiky srozumitelné domácím voličům, také přinesl nové soupeření do mezinárodních vztahů. Je nutné uvést, že nové soupeření nedosahovala zdaleka takového rozsahu a intenzity jako klasické vztahy studené války.

Volba prezidenta Putina znamenala výrazný předěl v politice Ruské federace. Energická politika symbolicky ukončovala chaotická 90. léta a nešťastnou vládu posledních let prezidenta Jelcina (Zubov, 2015, s. 577-579). Nástup Vladimira V. Putina byl kromě nové energie spojen s emisí nových doktrinálních dokumentů. Všechny byly vydány v průběhu roku 2000.

Nejpodstatnější bylo vydání nové KNB, která byla následně rozpracována do dílčích nižších dokumentů jako byla VD a KVP. Sada doktrín z roku 2000 určovala ruskou politiku na počátku tisíciletí. Podstatné je, že přestože se jednalo o dokumenty nové, tak se nerozcházely dramaticky s předchozí emisí doktrín z průběhu 90. let. Rusko tedy výrazně neměnilo svou bezpečnostní

politiku. Můžeme konstatovat, že Ruská federace usilovala o multipolární svět, kontrolu zbraní hromadného ničení, vzájemnou kooperaci s USA a ostatními státy. Vojenská politika byla zaměřeně obraně se silným regionálním a teritoriálním akcentem. Podstatným rysem byl důraz na práci s hrozbou terorismu a separatismu (KNB, 2000), KVP, 2000, Borschevskaya, 2020).

Tento problém, který Ruská federace řešila v rámci vnitřní bezpečnosti, se nyní stal globální bezpečnostní hrozbou. Rusko problematiku mezinárodního terorismu hodlalo využít pro růst svého vlivu ve světovém dění. V mezinárodních otázkách Moskva usilovala o prohlubování mezinárodních dohod. Podstatnou byla spolupráce na platformě OSN. Ožehavá otázka jaderných zbraní byla rozdělena do dvou částí. První byla možnost využít jaderné zbraně na obranu jako nástroje poslední záchrany při napadení. Druhou částí byla aktivní politika vzájemné jaderné kooperace za účelem dodržování již platných jaderných smluv a dalšího snižování atomových arzenálů. Za velké nebezpečí byla označena americká unilaterální politika a vytváření ad hoc koalic ochotných států, kteří svým jednáním cíleně obcházejí mezinárodní právo. Výrazně kriticky se Moskva vyjádřila i k porušování suverenity plně suverénního národního státu v případě mezinárodní krize (KVP, 2000).

Rozpad SSSR znamenal i rozpuštění Varšavské smlouvy, kde byl Sovětský svaz určující silou. Po rozpadu tohoto vojenského uskupení nedošlo k demontáži NATO. Naopak nastala poměrně jasná a rychlá cesta států střední a severní Evropy do struktur NATO. S tímto vývojem Rusko nesouhlasilo, ale též s ním nemohlo nic udělat a jen jej vzalo na vědomí (Eichler, 2010). Nicméně uvnitř ruské společnosti obecně a uvnitř politických špiček konkrétně bylo rozšíření NATO bráno jako negativní faktor bezpečnosti (KNB, 2000). Spolu s tím vznikla postupně nedůvěra vůči USA. Ty si na rozdíl od Moskvy udržely status supervelmoci. Rusko kvůli okolnostem bylo v 90. letech nuceno vzít nové uspořádání světové bezpečnosti jako reálnou skutečnost.

Obdobně složitý je vztah Ruska k EU. Ta je považována za významného ekonomického, ale také mocenského hráče. Významný prvek vzájemných vztahů činí skutečnost, že mnohé státy EU byly v minulosti součástí východní Evropy a v případě tří pobaltských států dokonce součástí SSSR (Zubov, 2015, s. 707). Tato skutečnost znamená, že vztah Ruska k EU je veden snahou jednat s unií dvěma způsoby. Jednak jako s celkem, ale také separátně s jednotlivými státy (Marshall, 2018, s. 37-40). Výrazný vliv zde mají především ekonomické zájmy a dovoz surovin. Specifickým znakem dlouhodobé ruské politiky je vztah se svými sousedy, který osciluje od otevřeného přátelství ke zcela chladným vztahům.

Za základní lze považovat jednání o vytvoření Společenství nezávislých států (SNS). Konfederace byla utvořena na základě dohod z prosince 1991 v Bělověži a Alma-Atě (Zubov, 2015, s. 534-537). Signatáři se zavázali dodržovat územní celistvost, nedotknutelnost hranic, svobodu pohybu občanů a předávání informací. SNS se stalo významnou platformou, která dokázala zajistit určitý druh spolupráce mezi bývalými republikami. Mimo zůstaly pobaltské státy, které již na konci roku 1991 deklarovaly svou kulturní jinakost a zcela jiný směr politického vývoje. Nepřístupnost k SNS byl jasný postoj, kterým se pobaltské státy pomyslně odštěpily od historické éry SSSR, kterou braly jako negativní.

Problematický přístup k SNS měla též Gruzie (Zubov, 2015, s.707 /720-721). Výše nastíněné okolnosti dokládají důležitost bezpečnosti na geografických hranicích Ruska. Tato hodnota byla vždy silně tematizována uvnitř ruské politiky. Obdobně průnik do geografického prostoru Ruské federace byl a je velké téma i pro politiku NATO a USA. Hledání společných cest zde bude patrně velmi složité a bude vyžadovat dlouhý čas. Zejména pro ruskou vnitřní politiku je toto téma zatím nepřekročitelným milníkem (Eichler, 2021).

Oproti dvěma desítkám ruských vojenských základen jich USA měly mimo své území, ve sledovaném období, na 600. Zatímco ruské základny se nacházely na teritoriu 13 států, americké na teritoriu téměř 40 států, rozprostřených na všech kontinentech. Jednoznačně lze deklarovat, že přítomnost USA byla celou dobu globální, ruská jen lokální. Vysoký počet základen USA byl tvořen dvěma důvody. Prvním byla historická skutečnost americké vojenské přítomnosti v mnoha místech světa, která vycházela z potřeb studené války. Druhým důvodem byla válka proti terorismu a navýšení vojenské přítomnosti v Afghánistánu a Iráku.

Rozsáhlé operace OEF a OIF si vyžádaly nutnost vybudovat nové kapacity v oblasti Afghánistánu a Iráku, respektive v celé oblasti Středního Asie. Specifikem byl růst vojenské přítomnosti USA v Africe. Oproti ruským vojenským základnám byla jiná také skladba americkýchází. V případě USA můžeme hovořit o všech typech základen, respektive, že všechny složky ozbrojených sil měly vlastní vojenské základny v zahraničí, čímž byla zajištěna schopnost globálního nasazení jakékoli části amerických ozbrojených sil. Od základen pozemních sil po základny zpravodajské. Významné byly základny námořní a letecké, jejich rozložení opět odpovídalo jak historickému vývoji, tak moderní politice boje proti terorismu

Po roce 2000 nastal krátký propad počtu vojáků, který byl vystřídán růstem let 2001 a 2002. Dílčí propad v roce 2003 nebyl razantní. Následovalo podstatné navýšení roku 2004. Roky 2005 až 2008 byly ve znamení dílčích propadů a růstů, přičemž absolutní číslo rostlo. Na

základě analýzy dat o celkovém objemu vojenského personálu, konstatují, že ozbrojené složky USA všech typů oscilovaly mezi počtem personálů 1,4 milionů až 1,55 milionů osob. Přestože se nejednalo o dramatické snižování nebo navyšování. Shledávám, že stav vojenského personálu odpovídal potřebám amerických ozbrojených složek v kampani GWOT. Jasně je vidět růst po roce 2001, odpovídající s přípravou realizace války v Iráku. Klíčový růst byl poté spojen s potřebou stabilizace území Afghánistánu a zejména Iráku, kde vypuklo rozsáhlé celonárodní povstání. S nutností zajištění personálních kapacit počítaly všechny doktríny, klíčový byl počet vojáků pro úspěšnou realizaci NSVI z roku 2005.

Ruská federace vykazovala ve sledovaném období taktéž vysoký počet vojenského personálu, oscilující mezi 1,35 milionem v roce 2002, tedy nejnižší hodnotou a 1,45 miliony v roce 2008 nejvyšší hodnotou. Vysoký počet vojáků Ruské federace vynikne v momentu, kdy celkové počty srovnáme s celkově rozdílným počtem obyvatelstva. To činí v případě Ruské federace necelých 145 milionů, pro USA je to 320 milionů. Ruské hodnoty též oscilovaly, ale v jiném proudu než ty americké. Rusko vykazovalo sestupný trend, který byl po roce 2003 nahrazen setrvalým vzestupem. Ruské hodnoty ukazují určité snížení počtu vojáků po ukončení hlavních operací II. války v Čechensku po roce 2000. Trvalý růst po roce 2003 je nutné číst jako ruskou realizaci přestavby ozbrojených složek pro potřeby asertivní mocnosti světových parametrů. Růst počtu vojáků odráží závěry některých doktrinálních dokumentů, například (AZ 2003, Parchomenko 2010). Přestože nebyla ruská koncepce armády zcela dokončena v dílčích oblastech bylo dosaženo realizace. Stabilizování počtu vojenského personálu, bylo jednou z těchto oblastí.

USA i RF snižovaly ve sledovaném období svůj jaderný potenciál. Snížení se týkalo jak aktivních prostředků, tak zbraní neaktivních skladových. Trend byl zřejmý a neměnný jak u USA, tak Ruské federace. Nejvyšší zásoby byly na počátku sledovaného období kolem roku 2000, kdy dosahovaly počtu 8 až 10 tisíc hlavic v absolutních číslech. Na konci sledovaného období bylo číslo téměř přesně o polovinu nižší, kdy absolutní hodnota jaderného arzenálu dosahovalo limitu 5000 kusů. Významnou úlohu v pravidelném trendu snižování počtu jaderného arzenálu sehrála smlouva SORT (*Strategic Offensive Reduction Treaty*) z roku 2002, kterou podepsaly oba zkoumané státy. Přes dílčí problémy, které provázely její ratifikaci a jež se vztahovaly zejména ke kritice války v Iráku, snížila smlouva výrazně jaderné arzenály.

Obdobně jako klesal celkový počet hlavic, klesal i počet hlavic určených k okamžitému nasazení. Oba aktéři si však ponechaly funkční jadernou triádu. Početní stav aktivních hlavic

klesal kontinuálně z hodnoty kolem sedmi tisíc k hodnotě 2200 kusů v případě USA a z pěti tisíc k dvou tisícům 2700 v případě Ruské federace. I zde se projevilo plnění smlouvy SORT. Přes masivní redukci bylo zřejmé, že jaderné zbraně byly stále podstatné, zejména pro Rusko. To chápalo vlastní moderní jaderný potenciál jako jistotu návratu do pozice velmoci.

Ruské vojenské kapacity byly prakticky neporovnatelné s USA, a to jak do počtu, tak do absolutního objemu personálu a techniky. Ruská federace provozovala ve sledovaném období na dvě desítky vojenských zařízení mimo hranice Ruska. Pouze základny na Kubě, Sýrii a ve Vietnamu byly daleko od hranic Ruské federace, tedy neodpovídaly konceptu umístění základen v blízkosti hranic a celkově ruského zájmového prostoru. Základny v dalekém zahraničí byly také uzavřeny nebo byl jejich provoz omezen. Všechny ostatní základny byly v blízkosti hranic a nacházely se na území států bývalého SSSR. Ve sledovaném období Rusko opustilo základnu na Kubě a Vietnamu. Hlavním důvodem byly zejména finance. Z důvodů zhoršující se situace byly též předány základny na území Gruzie. V ostatních státech si Rusko své vojenské základny ponechalo. Zajímavostí velké části bází byla jejich strategická úroveň, kterou si nesly ještě z dob SSSR. Jednalo se o radarové nebo komunikační uzly. Specifický byl pak kosmodrom Bajkonur jako místo strategického významu pro vesmírný program a přístav Sevastopol. Právě Sevastopol představoval jediný velký přístav v teplém Černém moři. Rusko jej mělo dlouhodobě pronajatý od Ukrajiny a otázka Sevastopolu byla klíčová pro bezpečnostní debatu uvnitř Ruské federace.

V případě vojenských základen USA byla situace diametrálně odlišná. Opětovně základní stav vycházel z jiné historické základny, kdy USA měly dlouhodobě vysoký počet vojenských základen mimo své území. Tento stav vymodelovala studená válka a trval i po jejím skončení. Oproti dvěma desítkám ruských vojenských bází měly USA ve sledovaném období na 600 základen mimo své území. Zatímco ruské základny se nacházely na teritoriu 13 států, americké na teritoriu 38 států rozprostřených na všech kontinentech. Jednoznačně lze deklarovat, že přítomnost USA byla celou dobu globální, ruská jen lokální. Vysoký počet základen USA byl tvořen dvěma důvody. Prvním byla historická skutečnost americké vojenské přítomnosti na mnoha místech světa, která vycházela z potřeb studené války. Druhým důvodem byla válka proti terorismu a navýšení vojenské přítomnosti v Afghánistánu a Iráku.

Ruská federace vedla pouze válku v Čečensku na vlastním teritoriu. USA vedly válku v Afghánistánu a Iráku. V rámci operací GWOT prováděly mise v Asii, zejména na Filipínách, Africe v oblasti Sahelu a Somálska, v Arábii a Střední Asii. Menší operace vedly USA i v jiných

oblastech, například mise poradců v Jižní Americe. Působení USA musíme označit jako globální a plně tak odpovídá nárokům kladeným na americkou přítomnost v dokumentech NSS 2002 a NSS 2006. Ruská přítomnost byla opět lokální. Přičemž ve sledovaném období ruské síly nevedly žádnou válku mimo své území.

Americké výdaje můžeme označit za stále rostoucí a řádově vyšší než ruské. Ruské výdaje jsou oproti americkým řádově nižší. Ve sledovaném období rostly též kontinuálně. Nejnižší hodnota byla dosažena v roce 2000, necelých deset miliard amerických dolarů. Nejvyšší částka naopak v roce 2008 přes 56 miliard USD. Můžeme konstatovat, že i ruský rozpočet rostl ve sledovaném období pravidelně. Nikdy nedosáhl amerických absolutních hodnot. Růst ruského rozpočtu odpovídá trendu překonání ekonomické krize, která vrcholila právě na konci 90. let a počátku tisíciletí. Následná stabilizace státu se plně projevila i ve zvýšení financí do sektoru obrany. Přičemž platí, že tento sektor byl výrazně podfinancován. V případě ruského rozpočtu je zajímavé sledovat pravidelné zvyšování plateb, které primárně odpovídá růstu ekonomické výkonnosti ruské ekonomiky a nikoli rozpočtovým požadavkům. Růst výdajů a realizace konkrétních kroků doktrín, se tak primárně realizovala díky oživení státní ekonomiky, nikoli z ideologických pozic. Ideologie zde samozřejmě byla, ale v této době byla upozaděna a její význam zůstal v pozadí oproti možnostem financování. V tomto je možné vidět výrazný rozdíl oproti oběma rozpočtům. Americký byl v absolutních číslech o řády vyšší a dokázal reagovat na potřeby amerických ozbrojených složek, směrem k činnostem jim svěřeným v doktrínálních dokumentech. Ruský obranný rozpočet byl výrazně nižší a vždy reagoval na získání vyššího objemu financí, zejména díky oživení ekonomiky. Růst tak primárně sanoval celkově podhodnocené výdaje.

Podstatné je porovnat výdaje na obranu, ať v absolutních číslech, či v procentech HDP, kdy se plně odhalí absolutní výkonnost obou ekonomik. Respektive bylo zcela jasné, v jak složité situaci byla ekonomika Ruské federace, která výrazně zaostávala za ekonomikou USA. Pro USA můžeme potvrdit kontinuální zvyšování výdajů od roku 2000. Nejvyšší hodnoty byly poté změřeny v roce 2008. Nicméně podstatný výkyv směrem vzhůru nenastal, který by poukazoval na změnu v naplňování politiky aktuálních doktrín. Jednalo se o kontinuální zvyšování hodnoty. V případě Ruské federace byl trend jiný. Mezi roky 2000-2002 byly rostoucí tendence, poté začaly výdaje klesat. Nejnižších hodnot dosáhlo Rusko v roce 2008. Růst celkových výdajů stoupal, ale klesal podíl výdajů na HDP státu. Vysvětlením je ekonomická konjunktura nultých let a překonání ekonomické krize konce století.

Pravidelný růst HDP v USA umožňoval udržovat vysoké tempo vojenských operací v rámci GWOT a dovolil i přímou realizaci sledovaných doktrín. USA nemusely ve sledovaném období řešit žádnou podstatnou ekonomickou krizi, která by zabránila rozvoji jejich vojenských schopností. Vysoké HDP a polštář financí, tak umožnily realizaci vytýčené politiky. Ruská federace vykazovala ve sledovaném období výrazně nižší čísla. I zde se jednalo o kontinuální růst. Nejnížší hodnota byla získána v roce 2000, kdy HDP Ruské federace bylo 260 miliard dolarů, nejvyšší pak v roce 2008, jejíž hodnoty přesahovaly 1 bilion 600 miliard USD. I v případě Ruska můžeme hovořit o kontinuálním růstu výkonnosti ekonomické základny. Překonání krize konce tisíciletí umožnilo stabilizaci státní infrastruktury. Jedním z jejich prvků byla i složka výdajů na obranu. Díky růstu výkonnosti i Ruská federace byla schopna zajistit alespoň dílčí stabilizaci armádního rozpočtu a sektoru obrany. Nebyla již schopna zajistit modernizaci armády a její přezbrojení na čistě moderní zbraňové systémy adekvátní počátku 21. století. Přesto zvýšení růstu ekonomiky umožnilo překonat přechodné období a zahájit politiku asertivní mocnosti.

Mohu konstatovat, že ozbrojené složky USA všech typů oscilovaly mezi počtem personálů 1,4 milionů až 1,55 milionů osob. Přestože se nejednalo o dramatické snižování nebo navyšování. S nutností zajištění personálních kapacit počítaly všechny doktríny, klíčový byl počet vojáků pro úspěšnou realizaci NSVI z roku 2005. Ruská federace vykazovala ve sledovaném období taktéž vysoký počet vojenského personálu, oscilující mezi 1,35 milionem v roce 2002, tedy nejnížší hodnotou a 1,45 miliony v roce 2008 nejvyšší hodnotou. Vysoký počet vojáků Ruské federace vynikne v momentu, kdy celkové počty srovnáme s celkově rozdílným počtem obyvatelstva. To činí v případě Ruské federace necelých 145 milionů, pro USA je to 320 milionů. Ruské hodnoty též oscilovaly, ale v jiném proudu než ty americké. Rusko vykazovalo sestupný trend, který byl po roce 2003 nahrazen setrvalým vzestupem. Ruské hodnoty ukazují určité snížení počtu vojáků po ukončení hlavních operací II. války v Čečensku po roce 2000. Trvalý růst po roce 2003 je nutné číst jako ruskou realizaci přestavby ozbrojených složek pro potřeby asertivní mocnosti světových parametrů.

Na proměnu bezpečnostního prostředí reagovala i Česká republika. Ta krátce před sledovaným obdobím přistoupila do NATO a v průběhu nultých let 21. století přistoupila do EU. V nové roli se snažila vystupovat jako spolehlivý partner, který prochází procesem výstavby demokratického státu. ČR vystupovala jako aktivní partner USA, který v mnohém přejal bezpečnostní priority (Bezpečnostní strategie 2001, 2003). Směrem k Rusku se snažila o otevřenou diplomacii. Přesto zde vyvstaly třecí plochy, jelikož vstupem do NATO se se Česká

republika dostala do aliance, která byla uvnitř Ruské politiky vnímána minimálně problematicky. Jak uvádí Eichler, Ruská federace stále chápala bezpečnost v Evropě velmi geograficky a růst NATO směrem k svým hranicím považovala za neodůvodněný růst napětí, který nerespektoval oprávněné zájmy Ruska (Eichler, 2021).

Konec 20. a počátek 21 století s sebou přinesl nové jevy v rámci mezinárodní bezpečnosti, které nabývaly nových rozměrů, vzhledem k vývoji celé společnosti. Významně se zrychlila přeprava, vývoj technologií umožnil přenos informací prakticky „bez hranic“, což znamenalo rozvoj mnoha oborů, ale také větší náročnost na koordinaci bezpečnosti. S odstupem času můžeme jasně deklarovat, že nenastal „konec dějin“, jak jej předpokládal Francis Fukuyama (Fukuyama, 2002). Z druhé strany nenastala ani doba kulturních válek podél štěpných linií oddělující jednotlivé civilizační okruhy, jak předpokládal Samuel Huntington (Huntington, 2001). Místo konce dějin a střetu civilizací začal spíše vznikat nový řád, který byl utvářen dominantním vlivem USA. Studená válka upadla do zapomnění a byť se to zdálo nereálné, tak se stala slovy Tonyho Judta vlastně „zapomenutým konfliktem“ (Judt, 2019). Nové bezpečnostní prostředí, tak bylo vše jen ne čitelné a předvídatelné, byť si mnozí mysleli opak. Vzniklo období, kdy svět podle Galtunga zažíval dílčí roky pozitivního míru, který přecházel do negativního. Tedy, kdy období přímých eskalací bylo nahrazeno růstem napětí a konfliktů v regionech (Galtung, 2011). Takto viděl světovou bezpečnost již na počátku 90. let Paul Wolfowitz v připravovaném doktrinálním materiálu DPG (DPG, 1992). Předložená práce se celou svou šíří snažila tento proces této přeměny zachytit. V rámci komplexního pohledu byly stanoveny čtyři základní výzkumné otázky a dílčí cíle.

Dílčí závěry – zodpovězení výzkumných otázek

Ve světle zodpovězených položených výzkumných otázek shrnuji příslušné dílčí závěry

Otázka 1

Jakým způsobem se proměnily bezpečnostní vztahy mezi USA a RF ve sledovaném období?

Kooperační linie, která byla nastolena na prahu devadesátých let, byla v následném čase postupně opouštěna. Nastalo jakési „chátrání“ vzájemných kooperačních vztahů, či snahy o hlubokou kooperaci. Na základě výzkumu nestanovuji přesně jeden konkrétní bod nebo událost, kdy nastal zlom ve vzájemném postoji. Důvodem je velký objem možných klíčových tenzí,

keré ve finále vedly k proměně bezpečnostního prostředí. Při hledání odpovědi vyvstává jako hlavní důvod značná dynamika vzájemných bezpečnostních vztahů. Při bližším pohledu se zcela jasně ukazuje, že vstup do devadesátých let, který byl rámován zcela zásadní proměnou mezinárodního bezpečnostního prostředí, je klíčem k pochopení celkové proměny.

Konec studené války znamenal také konec jedné éry vzájemných bezpečnostních vztahů. Ty byly několik předešlých desetiletí „uzamčené“ na linii politické a ideologické konfrontace, která vycházela jednoznačně z pozic získaných vítězstvím ve II. světové válce (Judt, 2018). Model vzájemné konfrontace, ať jaderné, či konvenční, byl náhle opuštěn a ve své podstatě „čitelné“ prostředí bylo nahrazeno prostředím složitějším a dynamičtější, kde chyběla jasná dlouhodobá strategie jedné i druhé strany. Popřípadě dlouhodobá strategie musela být znovu prodebatována a vykonstruována.

Konfrontace byla nahrazena kooperací. Tato kooperace přinesla bezprecedentní snížení napětí a demilitarizaci ovšem nevycházela ze stejného základu. Respektive oba státy se na ni dívaly odlišným pohledem, ten byl dán rozdílnou výchozí pozicí, kterou oba státy zastávaly při vstupu do nové epochy vzájemných vztahů po ukončení studené války. Jak Rusko, tak USA vnímaly bezpečnost jako základní pilíř funkční společnosti, který zajišťuje další prosperitu.

Plně v duchu Maslowovy teorie potřeb, bezpečnost státu, ekonomiky a samozřejmě obyvatelstva, byla klíčovým prvkem snažení vlád obou států. USA vstupovaly do nové doby jako vítěz studené války, tedy takto byly vnímány, a to jak ze strany okolního světa, tak i svým vnitřním pohledem. Komunismus v podobě ideologie, která vládla v Sovětském svazu, byl poražen a stát, který jej symbolizoval, padl (Furet, 2018). Rusko bylo vnímáno jako dominantní nástupce SSSR. USA byly dominantním vítězem a jedinou supervelmocí, Rusko nástupnickým státem poraženého nepřítele a geograficky regionální velmocí.

Snaha nastolit nové, nekonfliktní vzájemné vztahy, byla počátkem devadesátých let evidentní a jistě chvályhodná. Jednoznačně ji můžeme doložit na vztazích čelních politiků z obou států. Vstřícný přístup Borise Jelcina i amerických prezidentů G. Bushe seniora a Billa Clintona. Přes vzájemné sympatie nově nastolený kooperační kurz začal vykazovat nebezpečně brzy evidentní trhliny.

Uvádím, že se nenaplnila Fukuyamova slova o konci dějin. Důvodů byla celá řada. Zásadním se jevila již uvedená nerovnoměrnost partnerství a zcela odlišný výklad konce studené války, respektive války celé a počátku kooperační fáze. Rusko chápalo nebo chtělo chápat tuto událost

jako restart vzájemných vztahů, který nabízí možnost snížení napětí a vytvoření otevřené kooperace. Oproti tomu USA chápaly sebe sama jako vítěze studené války se všemi atributy. Komunismus měl být v jejich očích poražen jako iluze. Podle tohoto postoje USA nyní náležely veškeré plody vítězství, mimo jiné i bezprecedentní vliv na utváření mezinárodního prostředí a tvorbu bezpečnostní politiky. Mimo reálnou sílu byla americká zahraniční politika proscena též značným idealismem, který spatřoval výhru ve studené válce i jako morální zásluhu. Svět rázně vkročil do „amerického desetiletí“. *Pax Romana* byl nahrazena ekvivalentním *Pax Americana*. Tento idealismus nebyl novinkou v americké zahraniční politice. Spíše bezprecedentní proměna světového bezpečnostního prostředí po roce 1991 umožnila jeho náhlou dominanci nad tvrdou realistickou politikou. Zhroucení klasického nepřítele, který představoval jak vojenskou, tak ideologickou protiváhu, náhle umožnila rozsáhlejší konstruování idealistických vzdušných zámků.

Pohledem USA se jednalo o logické vyústění dějin, které bylo i deklarativně uvedeno v řadě bezpečnostních dokumentů, například v DPG 1992. Při zpětném pohledu bylo iluzorní se domnívat, že Washington nevyužije bezprecedentní příležitosti k ukotvení svého vedení ve světovém dění.

Viděno ruským pohledem se svět sunul k nepřiměřenému unilateralismu, kde existuje jediný hegemon. Taková realita byla pro Ruskou federaci stěží akceptovatelnou. Rusko bezprecedentně zchudlo, leč stále si udrželo imperiální chápání zahraniční politiky. To znamenalo, že chtělo usilovat o větší míru vlivu na mezinárodní dění, ale bylo silně limitováno aktuálním stavem státního aparátu, zejména silových složek a celkové krize ekonomického aparátu státu. Na tomto stavu nic neměnila ani rozsáhlá konvenční armáda a nukleární potenciál, dědictví po Sovětském svazu.

Po krátkém období „zamilované“ kooperace nastalo realistické střízlivění. USA chápaly restart ve vzájemných vztazích jinak než Rusko. Vítězství ve studené válce pro ně bylo plnohodnotné, nejednalo se jen o jakousi „změnu v aliancích“. Rusko i kvůli tomu bylo skutečně v jejich očích poraženým státem, který se musí přizpůsobit novému řádu (DPG, 1992, s.1). Velmi rychle se ukázalo, že zájmy obou států vykazují hluboké divergence. Jiná historická zkušenost, rozdílné vnímání geografie, ekonomická výkonnost nebo stabilita vnitřního politického systému, všechny tyto vektory vykazovaly nesouměřitelnou jinakost. Plně se tak projevil vliv teorie dlouhého trvání hlubokých procesů. Ty plně překryly krátkodobý politický výkyv, kterým

evidentně 90. léta byla. Následný nástup realistické politiky opětovně výrazně více odpovídal klasickým postojům obou států, zejména Ruska.

Jakmile si bylo Rusko ochotné přiznat tuto realitu, nastala proměna vzájemných vztahů. Tato proměna byla zpočátku mírná, zejména kvůli tomu, že Rusko nutně potřebovalo západní finanční subvence. Ruku v ruce s ochlazováním slábl v Rusku vliv západnického modelu, který předpokládal vzájemnou kooperaci s USA, a naopak začal být nahrazován etatistickým a následně i konfrontačním pojetím zahraniční politiky. Posun nebyl zaměřen jen vůči USA, ale obecně vůči západnímu světu, který byl právě často s USA ztotožňován. Nové kolo politiky bylo umocněno i výměnou na postech hlavních politických představitelů obou států. Základní zkouškou nově budovaných vzájemných vztahů se ukázala politika USA po 11. září 2001, po kterém Rusko nabídlo USA rychlou a aktivní pomoc. Důvodů byla jistě celá řada, včetně těch oportunistických. Krok Vladimira Putina byl přijat pozitivně.

Na počátku války proti terorismu bylo Rusko otevřeným partnerem USA. Bezprecedentní podpora ze strany Moskvy nebyla samozřejmostí. Uvnitř ruské politické scény byly mnohé proudy, které očekávaly využití současného stavu k oslabení USA a růstu vlivu Ruska, které se tak mělo vymanit z podřízené role posledního desetiletí. Prezident Putin však viděl cestu k získání většího vlivu skrze jasně deklarativní podporu USA, nikoli skrze její negaci. Šance prosadit víc multipolární svět přicházela podle Ruska nyní. Sázka na tuto kooperační kartu, kdy Moskva následovala aktivní kroky USA v boji proti islámskému terorismu, přinesla jen dílčí úspěchy.

Politika USA se záhy ukázala být výrazně více unilaterální, respektive Spojené státy se rozhodly konstruovat unilaterální světový pořádek ještě důrazněji. Jejich pohledem to byla nejkratší cesta k potlačení nových hlavních hrozeb. Rozchod ve vzájemné úzké spolupráci nastal na přelomu let 2002/2003 s přípravou invaze OIF 2003. Moskva důrazně nesouhlasila s americkou politikou, ale nešla v kritice tak daleko jako mnohé evropské státy. Důvodů bylo více, mimo jiné poznání, že americký vliv je neměřitelný a v konkrétním čase invaze není možnost, jak rozhodnutí americké administrativy zvrátit.

Přes dílčí a jasně deklarovaný nesouhlas i ve vystoupení Vladimira Putina, Moskva zachovala kooperační scénář, který obsahoval kritiku výše zmíněných prvků americké unilaterální dominance. Důvodem byla stabilizace Ruska, jeho ekonomiky, vnitřních poměrů a z toho plynoucí vytváření základny pro budoucí mocenskou expanzi, která potřebovala čas na svou přípravu. Cílem bylo vytvořit zázemí pro tvorbu vlastní politiky, který by posunul svět do

polohy, kde Rusko může hrát silnější roli. Pro Rusko bylo výhodné vycházet z ekonomické stabilizace a viditelného růstu ekonomiky na jedné straně, a na druhé straně neopouštět trend dílčí kritiky USA za jejich politiku při vedení válek v rámci GWOT.

Tento předpoklad „pohodlné“ pozice pro kritiku se ukázal jako správný. USA skutečně zapadly do asymetrických konfliktů v Iráku a Afghánistánu a mnoha dílčích operací proti terorismu v dalších částech světa. Tuto situaci nepomohly zvrátit ani astronomické výdaje na obranu, ani rozsáhlý komplex vojenských zařízení, který umožnil využívat vojenskou sílu velmi efektivně a výrazně zvýšil účinnost vojenských akcí, které USA prováděly. Nepomohly ani aktivní metody vedení válek a důraz na užití lokálních proxies, které nesly velkou tíhu bojů a nákladů na válku. Politika USA tím byla oslabena, stejně tak ekonomika. Frustrace a naléhavost ukončení asymetrických válek byla jasně patrná z dokumentů NSVI 2005, NSS 2006 a NDS 2008. Ruská federace podobné problémy řešit nemusela. Stabilizace Čechenska probíhala adekvátně (Zubov, 2015).

Růst ekonomiky znamenal stabilizaci vnitřních poměrů a umožnil i masivnější přehodnocení bezpečnostní politiky. Zde bylo vidět, že Rusko bedlivě sledovalo kroky USA, zejména ve schopnostech armády (AZ, 2003). Určitým odrazem byla debata při realizaci dokumentu AZ 2003, přestože neznamenal vznik nové vojenské doktríny, jako platforma pro debatu se ukázala být nosná. Ve sledovaném období se Rusko pokusilo o značnou kooperaci. Po rychlém poznání, že tato politika nebude adekvátně přijata, respektive nepovede ke zcela rovnocennému chápání vzájemných vztahů, nastalo přehodnocení této koncepce. Nová politika byla směřována do dílčí kritiky a budování vlastního zázemí pro realizaci své vlastní bezpečnostní politiky, která se opírala i o výrazně teoretické koncepty působení v zájmových oblastech.

Dílčí závěry:

V bezpečnostních vztazích Ruské federace a USA byla ve sledovaném období kooperace nahrazena postupnou konfrontací. Prezident V.V. Putin volil pro zvýšení vlivu RF (po 11.9.2001) ve světě cestu deklarativní podpory USA, nikoli negaci. V přípravě invaze OIF v roce 2003 RF nesouhlasila s americkou politikou. USA obrátily strategii boje proti terorismu od rychlých a efektivních kampaní k dlouhodobě stabilizujícím operacím ve třetím světě. Ruská federace vyhodnotila, že chaotická 90. léta a snaha etablovat se zejména jako partner západních zemí nepřinesla kýžené výsledky. Idea silného státu se značnou kontrolou svých zdrojů, obyvatel a institucí, který se rozkročí více do oblastí Asie, byla přijata jako nosná. Domnívám se, že pravděpodobně Ruská federace v tomto ohledu sledovala dílčí prvky fungování čínského

státu. Důležitým rysem sledovaného období byl postupný rozchod od snahy o čisté kooperační politiku ze strany Ruské federace. Důvodů bylo vícero. Jedním z hlavních faktorů se ukázala dlouhodobá nesourodost historických, sociálních, kulturních a ekonomických procesů, které determinovaly politickou debatu výrazněji, než si bylo nové politické vedení Ruska krátkodobě ochotné přiznat. V momentu, kdy k poznání, že kooperační kurz není pro ruský stát ideální došlo, začal být opuštěn.

Otázka 2

Jaké události a činitele dlouhého trvání vytvářely vztahy na úrovni bezpečnostní politiky mezi zkoumanými státy ve sledovaném období?

Ani v tomto případě nebylo možné stanovit jednoznačnou a přímou odpověď, která by ukazovala na jednu událost. Jakási událost „X“ ve vzájemných vztazích chybí. Studium jsem však prokázal celou řadu dílčích střetnutí, událostí a přístupů, které vytvářely posun ve vzájemných vztazích. Tyto parciální neshody pak doplňují minimálně tři dlouhodobá ohniska vzájemného napětí. Zjistil jsem je analýzou zdrojů a rozborem příslušné odborné literatury. Po vzoru Eichlera a Galtunga jsem se zaměřil na definování událostí v pozitivní i negativní úrovni. Na rovině pozitivních a negativních faktorů se pro pochopení této otázky ukázaly být převažující zejména faktory s negativní povahou. Události s pozitivní povahou byly méně časté. Posunuly vzájemné vztahy do kooperační linie. Jako příklad kladného uvažování lze uvést konec studené války. Právě z těchto důvodů jsem se přiklonil pro důraz na faktory s negativní, tedy vzájemně polarizující povahou. Kooperační linie začala být opouštěna právě kvůli událostem se vzájemným negativním nábojem. Prvně můžeme určit události nebo lépe řečeno vektory dlouhodobé povahy, které byly minimálně tři.

Prvním vektorem degradace vzájemné kooperace je dlouhodobé ohnisko sváru, kterým je nerovnoměrnost vzájemných vztahů. Stav, kdy USA cíleně budovaly unilaterální svět, byl v rozporu s ruskou snahou o multipolární uspořádání, kde by i přes oslabení mohla Ruská federace hrát významnou roli. Tento jev byl trvale přítomnou skutečností, která vzájemné utkávání determinovala.

Druhým dlouhodobým vektorem byla politika postupného, ale trvalého rozšiřování NATO směrem na východ. Politika rozšiřování akcelerovala právě ve sledovaném období. Svého vrcholu dosáhla mezi lety 1999 a 2004 přístupem států střední Evropy, Balkánu a oblasti Pobaltí. Právě ve výčtu států můžeme najít silný osten proti politice čisté kooperace. Rozšířením

NATO se aliance posunula k ruským hranicím nebo přímo na ruské hranice. V druhé linii se aliance rozšířila o státy, které byly součástí SSSR. V neposlední řadě se NATO, z ruského pohledu, posunulo do celé řady oblastí, které Moskva vždy chápala jako své geografické zóny zájmu. Hovoříme o územích v blízkosti ruských hranic. Dle Moskvy nebyly tyto kroky ničím kompenzovány, a byly tak pro Rusko nevýhodné, respektive byly chápány jako nepřiměřeně agresivní nerespektování oprávněných bezpečnostních zájmů Ruské federace. Právě v tomto bodě se plně projevilo široké vnímání geografie ze strany Ruska, které výše zmíněné rozšiřování bedlivě sledovalo a vnímalo senzitivně jako hrozbu. Tato senzitivita se přenášela z politické debaty i na náladu ve společnosti. Právě obyvatelstvo začalo vytvářet poptávku po změně politického směřování, tak aby byl lépe naplňován význam Ruska jako mocnosti.

Třetím dlouhodobým vektorem, který rozkládal vzájemné vztahy, byla postupná, ale trvalá mocenská expanze měkké síly do geografických míst zájmu Ruska. Pronikání amerického vlivu do klasických oblastí zájmu Ruské federace nemělo všude stejný charakter, respektive nebylo všude stejně silné. Rozšíření NATO o státy Pobaltí a střední Evropy již bylo zmíněno. Mimo přímé rozšíření NATO, USA získaly několik vojenských základen v oblasti Balkánského poloostrova. Konkrétně v Kosovu a v Bulharsku. Trvalou expanzi měkké síly, tak kontinuálně doplňovala i expanze armádních jednotek. Byť růst počtu amerických základen a celkového počtu armádního personálu nebyl kontinuální a ani rovnoměrný. Jednalo se o vyklízení pozic Moskvy a nástup vlivu USA. Tento disperzní jev byl pozorován v celé oblasti bývalého východního bloku a na celém území bývalého SSSR. Politika ustupování byla patrná i na uzavírání zahraničních vojenských bází, zde hrála roli jak ekonomika Ruska, tak politika. Výsledek byl přesto zřejmý a jím bylo odcházení z pozice světové mocnosti, která má velký formální i neformální vliv na mezinárodní dění. V druhé linii stály konkrétní body, které vytvářely rozbroje. V této linii jsem určil několik zásadních třecích ploch.

Prvním výrazným bodem obratu se stal přístup západu k událostem v Čečensku. Politika Moskvy byla na Západě podrobena ostré kritice. Rusko chápalo řešení problému v Čečensku primárně jako svou interní záležitost. Ostrá kritika byla v řadě ruských interních kruhů přijata nelibě, nicméně zásadní rozklad nenastal.

Mnohem tragičtější byla situace kolem operace OAF 1999. NATO se poprvé rozhodlo zasáhnout mimo svou oblast. Jugoslávie byla dlouhodobě chápána jako zájmová oblast Ruska na Balkánu. Krize kolem Kosova potvrdila konkrétní podoby dvou dlouhodobých obav, které

měla ruská politika. První bylo rozšiřování NATO, druhou bylo geografické šíření vlivu USA do oblastí, které ještě před pár lety byly zájmově ruské.

Třetím konkrétním bodem svárů se stala politika boje proti terorismu. Podoba války s terorismem, kterou USA představily krátce po 11. září 2001, Moskvě většinově konvenovala. Jednalo se zejména o podporu mise OEF 2001. Rychlý záblesk kooperace a snaha posunout svět do multilaterální roviny byl však rychle opuštěn. Spojené státy měly připravený jiný scénář, který byl založený na drtivém uplatnění unilateralismu.

V jejich vidění světa byla celá operace GWOT jakousi křížovou výpravou počátku 21. století proti radikálnímu islámu a globálním i lokálním teroristickým hrozbám s ním spojených, a to zcela pod jejich taktovkou. Moskva byla vítaným společníkem v momentě, kdy plně respektovala americká pravidla. Reálně stejná pravidla platila i pro jiné podporovatele americké politiky. Vzhledem k osudovosti, s jakou USA pojaly válku s terorismem, nebylo možné se výrazně vymezit, aby postoj nebyl chápán jako agresivní negace politiky spolupráce.

Souznění bylo ukončeno s přípravou a následnou realizací operace OIF 2003. Ruská federace se zdržela přehnaně ostré kritiky, ale svůj postoj vyjádřila jasně. Pro Rusko bylo nepřijatelné černo-bílé vidění světa, záměrné konstruování hrozeb, vytváření map států, označovaných za pro-teroristické atp. Mimo podporu stála i americká politika preventivních a preemptivních úderů kdekoli na světě. Ruská federace trvala na budování a udržování jaderné triády, která představovala možnost odstrašení. Rusko považovalo realizaci politiky GWOT ve stávající podobě za maximální naplnění unilaterální politiky a zhmotnění všech dlouhodobých třecích ploch mezi USA a Ruskem. Je tedy jasné, že právě invaze do Iráku a obecně americká politika realizace války s terorismem byla zcela zásadním bodem kritiky. Relativní změna postoje Moskvy nastala poměrně rychle, jelikož v roce 2001 a 2002 vyjadřovala silnou podporu, a to nejen v deklarativní rovině. Poznání, že vstřícný postoj nebude ze strany USA kompenzován tak, jak by Rusko očekávalo, znamenalo změnu postoje. Ten se v následujících letech posunul do role asertivní kritiky politiky USA v Iráku a Afghánistánu. Často je tato politika nazývána jako „nový realismus“ nebo „Putinův realismus“, tedy politická koncepce přímo spojená s ruským prezidentem V.V. Putinem (Sakwa, 2008). Další posunutí postoje od kooperace k vytváření zcela vlastní mocenské politiky následovalo po ukončení mandátů obou prezidentů v druhé polovině roku 2008.

Dílčí závěry:

Na základě výzkumu jsem stanovil následující dílčí závěry. USA cíleně budovaly unilaterální svět, což bylo v rozporu s ruskou snahou o multipolární uspořádání, kde by i přes oslabení mohla Ruská federace hrát významnou roli. Rozšiřování NATO bylo definováno Ruskou federací jako strategie unilaterální dominance, tedy stav, který Rusko kontinuálně kritizovalo. Operace OAF v roce 1999 na Balkánu byla chápána jako ponížení Ruské federace ve všech aspektech. Americké protiteroristické úder (příkladem OIF 2003) považovala Ruská federace za nebezpečné pro celosvětové ekvilibrium mezinárodních vztahů. Uvádím, že Ruská federace sledovala geografické aspekty mezinárodní politiky hlouběji než USA. Respektive mnohé kroky, které USA a NATO ve sledovaném období realizovaly, vnímala Ruská federace jako konfrontační nebo skrytě konfrontační a považovala je za projev politické a mocenské nadřazenosti, které i přes neutrální vysvětlení mají za cíl dlouhodobé oslabení ruského státu a jeho vlivu. Tímto prizmatem bylo nazírána celá řada mezinárodních událostí přelomu 20. a 21. století. Vytvořená kauzální řada byla ruskou vládou interpretována jako jednoznačné, cílené působení, které má za cíl ještě více snížit vliv Ruska na světové dění, skrze postupnou, ale trvalou politiku průniku do zájmových geografických prostor ruského státu. Výše uvedené názory představuji jako dílčí závěry studia dlouhodobého setkávání zájmů USA a Ruské federace. Základním východiskem pro výše uvedené postoje bylo studium historických teorií dlouhého trvání a v neposlední řadě chápání zahraniční politiky mocností jako specifické modifikace geopolitiky.

Otázka 3

Jaké hrozby a způsob ochrany definovaly zkoumané doktríny?

Odpověď na tuto otázku jsem zkoumal dominantně ve druhé a třetí kapitole s dílčím doplněním na základě poznatků ze čtvrté kapitoly. Komplexní odpověď jsem musel rozdělit vzhledem ke své složitosti, na několik separátních částí. Doktríny obou států, které byly předmětem rozboru, rozlišovaly jak hrozby obecné, tak konkrétní, a též hrozby shodné a specifické. Obdobně lze rozdělit i nástroje obrany. V případě hrozeb shodných pro oba státy byly uvedeny společně tyto: Mezinárodní terorismus, který byl označen za hrozbu v ruských dokumentech KNB 2000/AZ 2003 a OVP 2007. Obdobně byl explicitně jmenován v amerických dokumentech NSS 2002, 2006 a NSCWMD 2002. Specificky o něm pojednávaly doktríny NSVI 2005, NMSP-WOT 2006 a NDS 2008, kde byl pojem terorismus nahrazen vágním pojmem extremismus nebo násilný extremismus.

Proliferace zbraní hromadného ničení uvedené shodně jako závažná hrozba jak v ruských, tak amerických dokumentech celého sledovaného období. Hrozba šíření ZHN byla označena za nebezpečnou již v dokumentu DPG 1992 a svou pozici si udržela i do nultých let 21. století.

Obava z růstu nestability a růstu počtu nepřátelských nebo též „darebáckých“ států. Shodně se toto nebezpečí objevuje v amerických dokumentech DPG 1992 a zejména NSS 2002, 2006 a NSCWMD 2002. Specificky se s ním vypořádával dokument NSVI 2005, který se zaměřil primárně na asymetrické bojiště Iráku s dílčím odkazem na protipovstalecký boj na území Afghánistánu. Dílčí úpravy se pojmenování této hrozby dočkalo v NDS 2008, kdy se objevil termín nové ohnisko napětí. V ruských dokumentech se obdobná problematika řešila v KNB 2000 a VD 2000. V roce 2003 se jí zabývala i AZ 2003.

Pregnantním příkladem bylo vytvoření koalice států podporujících terorismus. Zcela specificky pak působila snaha vytvořit dostatečně masivní rámec dokumentů umožňujících legálně provést invazi do Iráku a svrhnout režim Saddáma Husajna. Na straně specifických hrozeb se u USA nacházela obava z růstu vyzyvatele a ztráty výsadního postavení. Tento obraz hrozby se opakovaně objevil v DPG 1992 a pak byl záměrně konstruován do textů NSS 2002 a NSCWMD 2002.

Jednalo se o dlouhodobý rys americké politiky, která vítězstvím ve studené válce ztratila jednotící prvek své agendy, tedy protiváhu v Sovětském svazu. Specifickou americkou hrozbou byla i obava ze ztráty partnerů v boji proti terorismu a zejména obava z neschopnosti ukončit vojenské konflikty v rámci GWOT. Rusko vidělo specifické hrozby v unilaterální politice USA, zde se shodovaly všechny sledované ruské dokumenty. Zcela specifickou hrozbou byla pro Ruskou federaci rizika dezintegrace území, opět uvedené napříč doktrínami. V případě řešení totožných hrozeb se oba státy shodly i na nutnosti koordinace vzájemného postupu, který měl být garancí bezpečnosti na makro úrovni, eventuálně na koordinaci postupu v rámci mezinárodních institucí. Do jaké míry byla tato snaha upřímná, je diskutabilní. Vybírání přátel do účelových koalic bylo pomyslnou špičkou ledovce americké politiky. Oproti tomu Ruská pozice byla výrazně slabší, a to ve všech ukazatelích. Důraz na projednávání všech podstatných témat na mezinárodní platformě byl logickým krokem, který umožňoval projektovat alespoň nějaký ruský vliv.

Obdobně vyhlíží i ruský důraz na jaderný potenciál, jaderné odstrašení. V době neschopnosti dostatečně rychle modernizovat a masivně ozbrojené složky podle amerického vzoru, byl důraz na jaderný potenciál ozbrojených složek logickým krokem.

Dílčí závěry:

Určil jsem následující výsledky. Ruské dokumenty zaměřovaly do zájmového prostoru hrozby nestability blíž k ruským hranicím. Americké dokumenty viděly hrozby globálně. Ruská definice se opírala o snahu nalézt ohniska nestability, která skutečně existují a představují nebezpečí pro Ruskou federaci. Americké dokumenty výrazně více konstruovaly obrazy možných globálních nepřátel. Vycházely z reálných podkladů, jako byla existence snahy získávat ZHN nebo realizovat teroristické útoky proti americkým cílům. Hodnota, kterou dostaly tyto hrozby v amerických dokumentech, byla ovšem nadsazená. Význam často neexistujícím, popřípadě nadhodnoceným hrozbám dodávala forma, kterou byly představeny. Za účelem vzbuzení jasných, čitelných emocí byl v amerických dokumentech užíván pečlivě zaměřený jazyk, jehož pojmový aparát cíleně podporoval obraz nebezpečného, těžko čitelného bezpečnostního řádu. Pravidelně byl využíván obraz osudovosti každého rozhodnutí. Význam nabývala emotivně laděná vyjádření, která měla idealistický podtext, symbolizující současnou situaci jako finální střet sil dobra proti silám zla, který musí být bezpodmínečně vybojován. Při hodnocení užitého jazyka amerických doktrín konstatuji, že výrazové prostředky nebyly užity náhodně, ale jednalo se o cílené laděné formulace, které měly podpořit politiku prezidenta Bushe v globálním boji proti mezinárodnímu terorismu. Cílené ladění formulací bylo pouze jedním z prostředků, který definoval zahraniční politiku USA této doby, nicméně prostředkem signifikantním. Oproti této vizi neviděly ruské dokumenty obdobný střet, respektive jej takto nereprezentovaly. Jejich jazyk i význam se důrazněji soustředil na popis konkrétních oblastí, které mohly představovat reálnou hrozbu pro integritu ruského státu. Pokud se objevil odkaz na hlubší ideologický rozměr jednalo se zejména o kritiku neexistence multipolárního řádu.

Rozsáhlá část doktrín je věnována popisu válek ve třetím světě, respektive konkrétním hrozbám v kampani GWOT, které vykrytalizovaly dlouholetým působením ve státech jako Afghánistán a Irák. Nákladné, dlouhé a nepopulární války, proti povstalcům v zemích třetího světa, se staly „noční můrou“ americké bezpečnostní politiky. Tyto obavy jsou typické pro dokumenty druhého období G. W. Bushe NSVI 2005, NMSP-WOT 2006, NSS 2006 a NDS 2008.

Koordinace vzájemného postupu na mezinárodní úrovni na platformě mezinárodních institucí byla podstatnější pro Ruskou federaci než pro USA. Důvodem byla celková síla obou států. Jak prokázal rozbor zejména ekonomických ukazatelů, ale také specifických armádních dat, tak Spojené státy potřebovaly platformu mezinárodních institucí výrazně méně než Rusko. Při jejich ekonomické, vojenské a sociální síle si mohly dovolit provádět voluntaristickou politiku unilateralismu, minimálně v ekonomické rovině USA partnery vlastně nepotřebovaly. Ruský důraz na mezinárodní platformy musíme primárně chápat jako oportunistický, kdy mezinárodní projednání umožnilo projekci ruského vlivu bez ohledu na skutečnou sílu ruského státu na počátku tisíciletí. Jednalo se o potvrzení dlouhodobé politické linie, kdy ruská federace cíleně prosazovala vytvoření mezinárodního bezpečnostního prostředí, které bude výrazněji reprezentovat ruské zájmy.

Otázka 4

Jakým způsobem reagovala Česká republika ve svých bezpečnostních dokumentech na proměnu bezpečnostního prostředí a změnu vztahů mezi USA a RF?

Pro Českou republiku bylo sledované období podstatnou kapitolou jejího samostatného demokratického vývoje. Počátek tohoto období završoval v případě České republiky jednu z důležitých kapitol proměny její bezpečnosti. Vzhledem ke komplexnosti celé problematiky je odpověď rozdělena na rozbor historických událostí pozitivní i negativní povahy a na analýzu komplexních jevů dlouhého trvání. Podstatným sledovaným faktorem byl vztah České republiky k systému hrozeb, které definovaly jak USA, tak Ruská federace a vztah k navrženým opatřením.

V případě historických událostí byly vybrané události rozebrány v práci. Konkrétně rok 1999, kdy ČR vstoupila do NATO. Tím bylo završeno několikaleté snažení o zapojení se do nového kurzu mezinárodní politiky. Následně se musela vypořádat s operací Aliance na Balkáně proti Jugoslávii, dále události roku 2001 a 2003, které přímo souvisely s teroristickými útoky v USA a poté přijatou americkou politikou boje s globálním terorismem. V případě jevů dlouhého trvání se jednalo zejména o geografický vektor bezpečnosti a nastavení prvků kolektivní bezpečnosti.

Česká republika musela definovat svůj vztah k USA jako hlavnímu partneru v NATO i k Ruské federaci jako bývalému partneru. To, že se jednalo o složitou otázku doložila okamžitě krize kolem bývalé Jugoslávie, respektive podpora operace Allied Force z jara 1999. Česká

republika, jako členský stát NATO, se musela vypořádat s kritikou Ruské federace. Nově se kritika Moskvy snesla i na geografické otázky, kdy Ruská federace nelibě nesla další narušení svých tradičních geografických zájmových oblastí.

Po rozšíření NATO o důležité státy Visegrádské čtyřky, následovala v krátkém sledu i přímá vojenská akce v oblasti Balkánu. Ruská pozice, přes jasný postoj nesouhlasu, byla slabá a deklarativní. I přes spíše rétorické ladění nesouhlasu se jednalo pro Českou republiku o novou zkušenost, kdy zažívala ostrý politický nesouhlas ze strany důležitého obchodního partnera a regionální mocnosti. Postoj České republiky byl principiální a solidární s politikou Aliance, kdy vláda v Praze nijak nenegovala vojenskou operaci. Dílčí roztržka s Ruskou federací tak neměla hlubší dopad na vzájemné vztahy i proměnu bezpečnostního prostředí v ČR.

Podporou USA po 11.9.2001 se plně projevila funkčnost principu vzájemného zajištění bezpečnosti. Tento princip silně rezonoval i v bezpečnostní strategii roku 2001, která se velmi často odkazovala právě na kooperační linii a budování aktivního partnerství s USA skrze platformu NATO. I pohledem Ruské federace se jednalo o historickou příležitost pro vzájemný kvalitativní růst na poli bezpečnosti. Přestože nadšená podpora z roku 2001 ustoupila do pozadí, rozhodla se vláda České republiky podpořit i akci proti Saddámu Husajnovi. Nevyslala žádné přímé vojenské bojové jednotky, ale dovolila přelety letounů se zásobováním a následně vyslala do britského sektoru do okolí města Basra polní nemocnici. Mnohé jiné členské státy NATO zvolily výrazně ostřejší konfrontační kurs směrem k americké politice. Tuto roztržku nazval Donald Rumsfeld střetem nové a staré Evropy. Překvapivě ani Ruská federace nevyhodnotila invazi do Iráku jako bod zlomu ve vzájemných vztazích. I přes dílčí kritiku zachovala kooperační ráz politiky. Události let 2001 a 2003 byly důležité. Česká republika se zapsala jako kooperující partner a oddaný americký spojenec. Své závazky nevedla ke zbytečné agresivitě a nenasadila velké množství vojenských jednotek. Zajímavostí může být silný otisk amerických doktrinálních dokumentů, kdy i Česká republika definovala své hlavní hrozby směrem k proliferaci zbraní ZHN, rozpadlým státům a globálnímu terorismu. Naopak podobnost s ruskými dokumenty ležela v akcentu na problematiku regionální bezpečnosti, ochraně hranic a nutné spolupráci v boji s organizovaným zločinem.

Z pozice geografie se Česká republika posunula z pohledu Ruska do nepřátelského vojensko-politického bloku. Rozšiřování NATO bralo Rusko jako problém pro vlastní bezpečnost vždy. Kritiku nastavilo již v roce 1999 a setrvale ji udržovalo. Tento osten ve vzájemných vztazích

nebyl časem otupen, ale naopak jej Ruská federace více akcentovala, tak jak rostla snaha ruského státu etablovat se jako jedna z mocností nového multipolárního světa.

Ruská politika revizionismu tak byla jasně patrná a představovala trvalou výzvu pro zahraniční diplomacii České republiky a výzvu pro bezpečnostní sbory, které se musely nutně připravit na nové kolo utkávání se s Ruskem. V tomto ohledu se každý stát NATO stal potenciálním soupeřem a vyzývatelem. Ruská federace je z tohoto pohledu zmiňována pro Českou republiku pouze jako možný zdroj nestability s ohledem na situaci v oblasti Kavkazu a jako možný zdroj technologií pro ZHN.

Konstatuji, že ve vzájemných vztazích nastal kvalitativní posun. Ruská federace, v rámci svého upevňování pozice multipolární mocnosti a trvalé snahy o revizi svého postavení, se rozešla s velmi vstřícnou pro západní politikou raných 90. let. Tzv. západnický koncept budování ruského státu byl upozaděn a místo něj byly nastoleny modely více konfrontační vůči zájmovým sférám vlivu. Do této oblasti plně zapadala i Česká republika s řadou dalších států. Bylo tedy jasné, že nové vztahy budou oscilovat od klidnějších poloh po ty složitější, ne zcela kooperační. Tento trend byl patrně nezvratný v důsledku vstupu do NATO a EU. Vztahy USA byly korektní. Velikostně nebyla Česká republika hlavním partnerem a platilo i nadále, že region středu Evropy je pro USA poměrně těžko čitelný, a navíc vzhledem k přetrvávajícím potížím při válce s terorismem i relativně vzdáleným klidným místem. Přesto byl aktivní přístup k otázkám partnerství a spolupráce ze strany ČR kvitován.

Díličí závěry:

Zahájení války proti terorismu v roce 2001 tedy znamenalo potvrzení partnerství České republiky s USA a kooperační politiku s Ruskou federací. V případě této historické události animozity nenastaly.

Invazí do Iráku proti režimu Saddáma Husajna nezaznamenala Česká republika růst nebezpečí ze strany RF. Podpora spojenců v této akci byla vstřícným přístupem ČR a odpovídala linii vytyčené v bezpečnostní strategii roku 2001 a 2003.

Česká republika ve své bezpečnostní koncepci nenahlížela na Ruskou federaci jako na nepřátelský stát (v Bezpečnostní strategii roku 2001 ani v revizi z roku 2003).

Na základě rozboru doktrín tvrdím, že Česká republika budovala otevřenou politiku, která se snažila v dynamickém období proměny bezpečnostního prostředí ctít své partnery a kooperačně působit s důležitými hráči na vytváření otevřené bezpečnostní politiky. Příkladem: Rozšíření

NATO, účast na operaci v bývalé Jugoslávii na jaře 1999, ale i další působení v prostoru Balkánského poloostrova pak nebylo chápáno jako záměr agrese vůči Ruské federaci. Adekvátně i proaktivní působení v operacích OEF 2001 a OIF 2003 bylo pojímáno jako akt naplňování myšlenky kolektivní spolupráce a obrany společných aliančních hodnot.

Závěr

Disertační práce na téma Proměny v bezpečnostních doktrínách USA a Ruská federace v I. dekádě 21. století letích pojednává o problematice vývoje bezpečnostní kultury dvou významných států celosvětové bezpečnosti, a to USA a Ruské federace. Období, které práce sledovala, bylo záměrně určené na počátek 21. století do období mandátů dvou významných prezidentů George Bushe mladšího a Vladimira Putina. Roky 2000-2008 znamenaly pro amerického prezidenta první a následně druhé volební období. Pro jeho ruský protějšek se jednalo taktéž o první dvě volební období v úřadu prezidenta Ruské federace.

Zatímco prezident Bush mladší po vypršení mandátů odešel z vrcholové politiky, Vladimir Putin v ní setrval a po čase se opět vrátil do pozice prezidenta Ruské federace. Sledované období znamenalo výraznou epochu v procesu proměny světové bezpečnosti celkově, a i ve vzájemných vztazích mezi oběma sledovanými státy. Důvodů, proč došlo k rozsáhlému posunu, byla řada a text, který jsem předložil se je snažil postihnout komplexně. Práce dále poukazuje na nutnost posuzování bezpečnostní politiky jako na specifický obraz hlubokých proudů vnitřní politiky, historie, ekonomiky a dalších okolností, které působí dlouhodobě a ovlivňují jednání států. Vytvářejí nové bezpečnostní výzvy jako nikdy nekončící proces tvorby dějin. Tímto pohledem práce navazuje na teoretické koncepty dlouhého trvání, které přinesly do historického povědomí historici francouzské školy Annales. Rozbor stanovených kritérií práce potvrdil důležitost tohoto konceptu. Jednoznačně vyplynulo, že není možné oddělovat od sebe ekonomické, sociální a historická východiska. Zcela zásadní se ukázal vliv geografie na utváření politiky, a to zejména ve státech, které měly a mají globální zájmy. Ruská federace i USA takové státy rozhodně jsou.

Práce zahrnuje obsáhlý teoretický úvod do problematiky-kapitolu 3. První podkapitoly se věnují různým přístupům bádání o mezinárodních vztazích či bezpečnostní politice. Dále jsou zde definovány základní termíny. Podkapitola 3.4 se již věnuje bezpečnostní kultuře a doktrinálním dokumentům USA v letech 2000-2008, podkapitola 3.5 pak bezpečnostní kultuře a doktrinálním dokumentům RF ve stejném období. Obě země jsou ve vybraných ukazatelích porovnány v podkapitole 3.6. Již v textu kapitoly 3 je zařazeno pro přehlednost dílčí hodnocení a rozbor sledovaných ukazatelů.

Použitým metodám vlastního výzkumu je věnována kapitola 4, v kapitole 5 jsou již shrnuty výsledky vlastního šetření. Podrobné závěry šetření ohledně bezpečnostní politiky USA ve sledovaném období se věnuje kapitola 5.4, kapitola 5.5 se zabývá stejným tématem pro RF,

v kapitole 5.6 jsou oba státy porovnány ve vybraných parametrech kvantitativní analýzou. Kapitola 5.7 je věnována České republice a jejímu přizpůsobení se na změnu ve vztazích USA a Ruské federace.

V kapitole 6 je vedena rozsáhlá diskuse zjištěných poznatků. Zároveň jsou zde zpracovány výzkumné otázky. Ke každé výzkumné otázce je uveden rozsáhlý aparát informací i zdrojů, na jejichž základě autor uvádí vlastní závěry ke každé dílčí problematice.

Práce sleduje nejen vývoj vzájemných vztahů USA a RF mezi lety 2000-2008. Zaměřuje se zejména na rozbor bezpečnostních doktrín, určení hrozeb a práci s protiopatřeními, ale také na starší období, které předcházelo prezidentství obou zmíněných osobností. Právě pohled do minulosti do 90. let 20. století umožnil určit kořeny mnoha problémů, které se staly zásadními o desetiletí později. Plně se tak prokázala nutnost sledování dlouhodobých vývojových trendů při analýze moderních jevů. Mimo historický vývoj práce posuzovala i další markanty dlouhého trvání jako bylo vnímání geografické pozice, identity nebo vztah k partnerům a mezinárodním institucím. Opět se ukázalo, že dlouhodobě působící činitele jsou klíčové pro utváření společnosti, institucí, a i vnitřní a vnější politiky státních aktérů.

Ve sledovaném období se jako zásadní ukázal fenomén terorismu, zejména v případě USA (konkrétně útoky z 11. září roku 2001). Právě ty znamenaly počátek aktivní militaristické politiky USA, která se snažila zničit hrozbu světového terorismu. Ten byl určen jako hlavní nebezpečí pro světový mír. Reakce Ruské federace v mnohém kroky USA podporovala, ale přesto byly patrné již značné odlišnosti ve vnímání základních otázek. Ruská federace prokázala, že je revizionistickým státem, který primárně usiluje o změnu své pozice ve světovém bezpečnostním pořádku. Kritika americké unilaterální politiky a snaha vytvořit multipolární řád byla trvalou pozicí Ruska. Válka proti globálnímu terorismu tuto ruskou premisu jen umožnila realizovat. Opětovně se prokázalo, že i v moderním světě je celá řada mezinárodních otázek nahlížena z pozic klasické geopolitiky, která se neustále jako bájný pták Fénix vrací do středu vztahů mezi státy.

Vztahy obou států byly kooperační, ale přes počáteční nadšení se objevily silné divergence, které byly dány odlišnými cíli. Tyto odlišnosti znamenaly růst napětí ve vztazích obou států. Růst napětí znamenal i celkovou proměnu bezpečnostního prostředí počátku 21. století. Bylo skutečně méně čitelné i pro malé státy jakým byla a je Česká republika, která také musela na výše uvedené proměny reagovat. Její reakce byla adekvátní. Nesnažila se vytvářet zbytečné třecí plochy, ale naplňovat ideál spolupracujícího partnera, který respektuje ostatní státy.

Závěry práce, vyplývající ze zodpovězení výzkumných otázek, lze shrnout do následujících bodů:

- V bezpečnostních vztazích Ruské federace a USA byla ve sledovaném období nahrazena kooperace konfrontací.
- USA cíleně budovaly unilaterální svět, což bylo v rozporu s ruskou snahou o multipolární uspořádání.
- Koordinace vzájemného postupu na platformě mezinárodních institucí byla podstatnější pro Ruskou federaci než pro USA.
- Americký obraz světové globální bezpečnosti byl cíleně konstruovaný za využití jazyka, který nadsazoval skutečné hrozby.
- Za podstatný faktor, který dlouhodobě utvářel strategické pozice obou cílových států byla určena geografie.
- Zahájení války proti terorismu v roce 2001 znamenalo potvrzení partnerství České republiky s USA a neukončovalo kooperační politiku s Ruskou federací.
- Podpora spojenců při invazi do Iráku byla vstřícným přístupem České republiky a odpovídala linii vytyčené v bezpečnostní strategii roku 2001 a 2003.
- Ve bezpečnostní koncepci ČR v roce 2001 ani v roce 2003 nenahlížela na Ruskou federaci jako na nepřátelský stát.

Mohu konstatovat, že cíle práce byly splněny a všechny výzkumné otázky byly zodpovězeny.

Výzkumná zjištění z mnou předkládané práce jasně ukazují na nutnost trvalého zajišťování národní i mezinárodní bezpečnosti na všech úrovních a naprostou nezbytnost aktivního zapojení České republiky do akcí na potlačování světového terorismu. V českém případě zapojením vysoce odborných expertních skupin a vhodně vybíraných armádních úkolových uskupení.

Námětem na další rozšíření výzkumného úkolu považuji přínos českých vojenských specialistů v zahraničních misích, které se odehrávají v konfliktních oblastech, kde dochází ke střetávání multipolárních mocností. V neposlední řadě považuji za přínos práce jasné prokázání nutnosti sledování rozličných dlouhodobých trendů, které trvale utváří rozhodovací procesy uvnitř států a výrazně tak determinují politickou diskuzi. Bezpečnostní nevyjímaje. Za jednoznačně pozitivní přínos považuji vytváření zahraniční politiky na základě hluboké analýzy různých

společenských trendů a přístupů, přičemž je vhodné porozumět všem zájmům daných státních aktérů. Významné je tedy pochopení procesů a důvodů které utvářely jednotlivá rozhodnutí. Samo pochopení pak nesmí být zaměňováno se slepým souhlasem, který naopak postrádá kritickou analýzu. Stejně tak nebezpečné jako bezmyšlenkovité pochlebování je neuvážené přejímání nekritických soudů, které namísto rozhodujícího odstupu vytváří obraz předpojatého zapojení se, který je pak karikaturou sebe sama.

Seznam zkratek

- AIPAC-American-Israel Public Affairs Committee (Americko-izraelský výbor pro veřejné záležitosti)
- AZ-Aktualnyje zadachi (Aktuální úkoly)
- BKO-Belaja kniga oborony (Bílá kniha obrany)
- BSK-bezpečnostní a strategická kultura
- DPG-Defense Planning Guidance (Návrh obranného plánování)
- EU-Evropská Unie
- ETA-Baskická separatistická organizace
- FPA-Foreign Policy Analysis (Rozbor zahraniční politiky)
- G-8- Skupina nejvyspělejších států světa + Rusko
- GPR-Global Posture Review (Návrh globální strategie)
- GWOT-Global War on Terror (Globální válka s terorismem)
- HDP-Hrubý domácí produkt
- IRA-Irská republikánská armáda
- IS-Islámský stát
- IT-Informační technologie
- IWMDP-Iraq's Weapons of Mass Destruction Programs (Irácký program zbraní hromadného ničení)
- KLDR-Korejská lidově demokratická republika
- KNB-Koncepcija nacionalnoj bezopasnosti (Koncepce národní bezpečnosti)
- KVP-Koncepcija vnešnej politiky (Koncepce zahraniční politiky)
- MMF-Mezinárodní měnový fond
- NATO-North Atlantic Treaty Organisation (Organizace Severoatlantické smlouvy)
- NSCWMD-National Strategy to Combat Weapons of Mass Destruction (Národní strategie proti zbraním hromadného ničení)
- NDS-National Defense Strategy (Národní bezpečnostní strategie)
- NMS-National Military Strategy (Národní vojenská strategie)
- NSS-National Security Strategy (Národní bezpečnostní strategie)
- NSVI-National Strategy for Victory in Iraq (Národní strategie pro vítězství v Iráku)

OAF-Operation Allief Force (Operace Spojenecká síla)
ODS-Operation Desert Storm (Operace Pouštní bouře)
OEF-Operation Enduring Freedom (Operace Trvalá svoboda)
OIF-Operation Iraqui Freedom (Operace Irácká svoboda)
OSN-Organizace spojených národů
OSP-The Office of Special Plans (Skupina speciálních činností)
OVP-Obzor Vnešnej Politiky (Přehled zahraniční politiky)
PCEG-Policy Counterterrorism Evaluation Group (Skupina pro protiteroristický boj)
PNAC-Project for a New American Century (Projekt nového amerického století)
PRT-Provinční rekonstrukční tým
RB OSN-Rada bezpečnosti OSN
RF-Ruská federace
SNB-Strategija Nacionalnoj Bezopasnosti (Strategie národní bezpečnosti)
SORT-Strategic Offensive Reduction Treaty (Smlouva o omezení strategických útočných zbraní)
SSSR-Svaz Sovětských Socialistických Republik
SNS-Společenství nezávislých států
SRN-Spolková republika Německo
USA-Spojené státy Americké
USD-Americký dolar
VD-Vojenaja doktrina (Vojenská doktrína)
ZHN-Zbraně hromadného ničení

Literatura

Allison, G.: *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis*, Little Brown 1971, ISBN 13: 978-03-2101-349-1.

Bacevich, A.: *The Limits of Power: The End of American Exceptionalism*. New York Metropolitan Books 2008, ISBN 13: 978-08-0509-016-1.

Balabán, M. a kol.: *Kapitoly o bezpečnosti*, Praha, Karolinum 2012, ISBN 978-80-246-1863-0.

Balabán, M., Rašek, A.: *Nezápadní aktéři světové bezpečnosti*. Praha, Karolinum 2010, ISBN 978-80-246-1721-3.

Barnes, J., Stoll, Richard J.: *Preemptive and Preventive War: A preliminary taxonomy*. Rice University, 2007.[online], 2007, [cit.18-05.2020], dostupné z: https://www.bakerinstitute.org/media/files/Research/50987fa2/Preemptive_and_Preventive_War-1.pdf.

Bastl, M. a kol.: *Vojenská strategie*, Brno, MO 2008, ISBN 978-80-7278-475-2.

Belica M.: *Vzpomínky na Sýrii, od arabského socialismu k Islámskému státu*, Epocha, Praha 2021, ISBN 978-80-278-0015-5.

Beneš, V.: *Teorie Rolí. Konceptuální rámec pro konstruktivistickou analýzu zahraniční politiky*. Mezinárodní vztahy, č. 4/2010. ISSN 0323-1844.

Berenskoetter, F., S.: *Mapping The Mind Gap: A Comparison of US and European Security Strategies*. Security Dialogue, Vol. 36, No. 1, March 2005. ISSN 0967-0106.

Borshchevskaya A: *The role of the Military in Russian Politics and Foreign Policy Over the Past 20 Years*. Orbis, 2020, 3, 434-446, online [cit-2021-06-25], dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0030438720300272>.

Booth, K.: *Theory of World Security*. Cambridge. Cambridge University Press 2007, ISBN 978-05-1184-021-0.

Bucholz, A.: *Encyclopedia of Violence, Peace and Conflict*, Vol. 2, London, Academia Press 1999, ISBN 978-01-2379-858.

Burke, P.: *Francouzská revoluce v dějepisectví*, Praha, NLN 2004. ISBN 80-7106-719-9.

- Brzezinski, Z.: *Second Chance: Three Presidents and the Crisis of American Superpower*. New York, Basic Books 2007, ISBN 978-14-0013-459-5.
- Carr, E.: *Co, je historie?* Praha, Svoboda 1967, ISBN 978-03-9470-391-6.
- Carr, E.: *The Twenty Years Crisis, 1919-1939: An Introduction to the Study of International Relations*, Palgrave MacMillan 2016. ISBN 978-33-1941-407-2.
- Clausewitz, Carl von: *O válce*, Praha, Academia 2008, ISBN 978-80-7335-672-9.
- Clarke, R.: *Against All Enemies: Inside America's War on Terror*. New York, Simon and Schuster 2004, ISBN 978-07-4326-024-4.
- Durman, K.: *Popely ještě žhavé I. Válka a nukleární mír*, Praha Karolinum, 2004, ISBN 80-246-0697-6.
- Durman, K.: *Popely ještě žhavé II., Konce dobrodružství*, Praha Karolinum, 2009, ISBN 978-80-2462-359-7.
- Drulák, P., Kratochvíl, P.: *Encyklopedie mezinárodních vztahů*. Praha, Portál 2008, ISBN 978-80-7367-469-4.
- Drulák, P.: *Jak zkoumat politiku: Kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha, Portál 2008, ISBN 978-80-7367-385-7.
- Dvořák, T. a kol.: *Úvod do studia dějepisu I. díl*, Brno, FF MU 2014, ISBN 978-80-210-7013-4.
- Eichler, J.: *Bezpečnostní a strategická kultura USA, EU a ČR*. Praha, Karolinum 2012, ISBN 978-80-246-1956-9.
- Eichler, J., Tichý L.: *USA a Ruská federace. Komparace z pohledu bezpečnostní a strategické kultury*. Praha, IIR 2013, ISBN 978-80-8755-816-4.
- Eichler, J.: *Terorismus a války v době globalizace*, Praha Karolinum 2010, ISBN 978-80-246-1790-9.
- Eichler, J.: *War, Peace and International Security. From Sarajevo to Crimea*, Palgrave 2017, ISBN 978-11-3760-149-0.
- Eichler, J.: *Neorealism and Contemporary US–Russian Military Competition in the Post-Soviet Space*. *Vojenské rozhledy*. 2017/ 26, s. 89–105. ISSN 2336-2995.

- Eichler, J.: *Asymetrické války*. Vojenské rozhledy. 2/2004, s. 17-26. ISSN 2336-2995.
- Eichler, J.: *K vojenské charakteristice operace Irácká svoboda*. Vojenské rozhledy. 2/2005, s. 66-77. ISSN 2336-2995.
- Eichler J.: *Evropská bezpečnost a stabilita po Kosovu*. Mezinárodní vztahy, 2000,4, s. 17-28. ISSN 0323-1844.
- Eichler J.: *Formování bezpečnostní a strategické kultury EU po skončení druhé světové války*. Historie a vojenství, 2016, 2, s. 4-15. ISSN 0018-2583.
- Eichler J.: *Od přímé podpory režimu Saddáma Husajna po jeho vojenské svržení*. Historie a vojenství, 2006, 55 (1), s. 4-20, ISSN 0018-2583.
- Eichler J.: *Začátky studené války: formování bipolárního uspořádání mezinárodních vztahů v letech 1945–1947*. Historie a vojenství, 2007,3, s. 4-23, ISSN 0018-2583.
- Eichler J.: *Globální terorismus jako nejvýznamnější bezpečnostní hrozba současnosti*. Vojenské rozhledy, 2004, 1, s. 8-19, ISSN 2336-2995.
- Eichler J.: *GWOT a její dopad na civilní obyvatelstvo*. *The Science for Population Protection*, 2011, 3 (2), p. 1-8, ISSN 1803-568X
- Eichler J, Demková M: *Utrpení civilního obyvatelstva během občanské války v Kolumbii*, *The Science for Population Protection*, 2016, 8, (1), 1–10, ISSN 1803-568X
- Eichler J.: *Rozšíření NATO a Česká republika*, Mezinárodní vztahy, 1996,4, s. 20-28, ISSN 0323-1844
- Eichler. J.: *Bezpečnostní hrozby a rizika spojené s režimem Saddáma Husajna a s jeho vojenským svržením*. Vojenské rozhledy. 3/2003, s. 15-29. ISSN 2336-2995.
- Eichler J.: *Mise ISAF – determinanty, hrozby, nároky a doporučení*. Vojenské rozhledy, 2007, 3, 70-79, ISSN 2336-2995.
- Eichler J.: *NATO's Expansion After the Cold War*, Global Power Shift series. Springer, 2021, s.173, ISBN 978-3-030-66641-5.
- Eichler, J.: *Proměny bezpečnostní strategie USA na počátku 21. století*, Vojenské Rozhledy. 2010, s. 38–48. ISSN 2336-2995.

- Eichler, J.: *Bezpečnostní hrozby a rizika spojené s režimem Saddáma Husajna a s jeho vojenským svržením*. Vojenské Rozhledy. 2003, s. 15–29. ISSN 2336-2995.
- Ellinger, J.: *Spojené státy americké po 11. září 2001. Počátek úpadku amerického impéria?* In: Kolaps a regenerace cesty civilizací a kultur, s. 573-599, Praha, Academia 2013, ISBN 978-80-200-2036-9.
- Freedman, L.: *War in Iraq: Selling The Threat*. Survival, Vol. 46, No. 2, 2004. ISSN 1468-2699.
- Fukuyama, F.: *Konec dějin a poslední člověk*. Praha Volvox Globator 2002, ISBN 80-86182-27-4.
- Fukuyama, F.: *America at the Crossroads: Democracy, Power and the Neoconservative Legacy*. New Haven, Yale University Press 2006, ISBN 978-03-0011-399-0.
- Furet, F.: *Minulost jedné iluze*. Praha, Argo 2018, ISBN 978-80-257-2656-3.
- Frankum, R.: *Like Rolling Thunder: The Air War in Vietnam, 1964-1975*. New York, Rowman a Littlefield 2005, ISBN 978-07-4254-302-7.
- Gaddis, J., G.: *Studená válka*. Praha Slovart 2006, ISBN 80-7209-843-8.
- Gaddis, J., G.: *Surprise, Security and the American Experience*. Cambridge, Harvard University Press 2004, ISBN 978-06-7401-174-8.
- Gaddis, J., G.: 2009. *Grand Strategy of Transformation*, Foreign Policy 10/2009, [online]. 2009 [cit. 2021-06-15], dostupné z: <https://foreignpolicy.com/2009/11/10/a-grand-strategy-of-transformation/>.
- Gaddis, J., G.: *We Now Know: Rethinking Cold War History*. Clarendon Press, 1998, ISBN 978-01-9878-071-7.
- Galtung, J.: *A Theory of Conflict: Overcoming Direct Violence*. Basel, Transcend University Press 2010, ISBN 978-82-3000-556-9.
- Galtung, J.: *Cultural Violence*. In.: Journal of Peace Research, 27 (3), 1990, ISSN 1460-3578.
- Galtung, J.: 2011, *Peace, Positive and Negative*, Wiley Online Library, 13/2, 2011.[online], 2011, [cit. 2021-20-06] dostupné z: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/9780470672532.wbepp189>.

- Gardner, H.: *American Global Strategy and the War on Terrorism*. Aldershot, Ashgate 2005, ISBN 978-07-5464-512-2.
- Gariup M.: *European Security Culture. Language, Theory, Policy*. Ashgate, 2009, ISBN 978-07-5469-560-8.
- Geertz C.: *The Interpretation of Cultures*. New York, Basic Books, 1973, ISBN 978-04-6509-719-7.
- Geraint, H.: *My Enemy's Enemy: Proxi Warfare in International Politics*, Brighton, Sussex Academia Press 2014, ISBN 13: 978-18-4519-627-1.
- Gordon, P., Shapiro, J.: *Allies at War: America, Europe and Crisis over Iraq*. London: McGraw-Hill, 2004, ISBN 978-00-7144-120-9.
- Gordon P.: *The End of the Bush Revolution*. Foreign Affairs, 4/2006, Vol. 85. ISSN 0362-4331. [online]. 2006 [cit. 2021-17-07]. dostupné z: <http://www.comw.org/qdr/fulltext/0607gordon.pdf>
- Gordon P.: *Winning the Right War*. Survival, vol. 49, no.4/ Winter 2007-08. ISSN1468-2699. [online]. 2007 [cit. 15-07-2021]. dostupné z: https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/winter_terrorism_gordon.pdf.
- Gray, C.: *Modern Strategy*, Oxford, Oxford University Press, 1999, ISBN 978-01-9878-251-3.
- Griffiths, M., O'Callaghan, Terry: *International Relations: The Key Concept*, London, Routledge 2008, ISBN 978-04-1577-436-9.
- Gombár, E. a kol.: *Dějiny Iráku*. Praha, NLN 2013, ISBN 978-80-7422-249-8.
- Halberstam, D.: *The Best and The Brightest*. New York, Random House 1972, ISBN978-03-9446-163-2.
- Hobsbawm, E.: *Věk extrémů, krátké 20. století*. Praha, Argo 2010, ISBN 978-80-257-0302-1.
- Hobbes, T.: *Leviathan*, Praha, Oikoymenh 2015, ISBN 978-80-7298-106-9.
- Holmes, R.: *Obrazy války. Chování člověka v bitvě*. Praha NLN 2011, ISBN 978-80-7422-083-8.

Holloway, D.: *Stalin a bomba. Sovětský svaz a jaderná energie 1939-1956*, Academia, Praha 2008, ISBN 978-80-200-1642-3.

Howard, M.: *The Causes of Wars, and other Essays*. Cambridge, Harvard University Press 1984, ISBN 978-00-4940-073-3.

Huntington, S.: *Střet Civilizací, Boj o kulturu a proměnu světového řádu*. Praha, Rybka Publisher 2001, ISBN 80-86182-49-5.

Huntington, S.: *Kam kráčíš, Ameriko? Krize americké identity*. Praha, Rybka Publisher 2005, ISBN 80-86182-87-8.

Hynek, N. a kol.: *Konflikt a obnova v Afghánistánu, kontext, prostředí, zájmy*. Praha, IIR 2012, ISBN 978-80-87558-06-5.

Ikenberry, J.: *America's Imperial Ambition*. Foreign Affairs. Vol. 81, No. 5, 2002. ISSN 0362-4331.

Ikenberry J.- Knock Thomas, Slaughter Anne-Marie, Smith Tony: *The crisis of American foreign policy: Wilsonianism in the twenty-first century*. Princeton University Press 2009, ISBN 978-06-9113-969-2.

Jervis R.: *Understanding the Bush Doctrine*. Political Science Quarterly. Volume 118. Number 3, 2003, ISSN 1538-165X.

Judt, T.: *Zapomenuté 20. století*. Praha Prostor 2019, ISBN 978-80-7260-405-0.

Judt, T.: *Poválečná Evropa, Její historie od roku 1945*. Praha Prostor 2018, ISBN 978-80-7260-368-8.

Kagan, R.: *The Return of History and The End of Dreams*, New York 2008, ISBN 978-03-0738-988-6.

Kagan, R.: *Dangerous Nation*. New York, Knopf 2006, ISBN 978-03-7541-105-2.

Kaplan, R.: *Pomsta geografie, Co mapy vyprávějí o příštích konfliktech a boji proti osudu*. Praha, Karolinum 2013, ISBN 978-80-905173-6-3.

Kaplan, R.: *Přes Skalisté hory. Jak geografie určuje roli Ameriky ve světě*. Praha, Bourdun 2017, ISBN 978-80-906728-7-1.

- Kant, I.: *Kritika čistého rozumu*, Praha, Oikoymenh 2018, ISBN 978-80-7298-301-8.
- Kant, I.: *Kritika praktického rozumu*, Praha, Svoboda 1996, ISBN 80-205-0507-5.
- Kant, I.: *Kritika soudnosti*, Praha, Oikoymenh 2015, ISBN 978-80-7298-500-5.
- Keegan, J.: *Válka v Iráku*, Praha, Beta-Dobrovský, ISBN 80-7306-241-0.
- Keohane, R., Nye J.: *Power and Interdependence: World Politics in Transition*. Little. Brown. 1977, ISBN 978-06-7339-454-5.
- Kennan, G.: *The Long Telegram*, 1946. [online] 1946, [2021-05-07], dostupné z: <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/116178.pdf>.
- Kissinger, H.: *Uspořádání světa, Státní zájmy, konflikty a mocenská rovnováha*, Praha Prostor 2016, ISBN 978-80-7260-335-0.
- Kohl R: *Národní bezpečnostní strategie USA*, Mezinárodní vztahy, 2006, 1, 71-85.
- Kořan, M. *Člověk, poznání a mezinárodní politika: pragmatismus a vědecký realismus jako filozofie vědy v mezinárodních vztazích*. Praha, IIR 2008, ISBN 978-80-86506-75-3.
- Kovář, M.: *Prezidenti rozdělené Ameriky*, Praha, Info 2020. ISBN 978-80-907780-1-6.
- Krauthammer, Ch.: *The Unipolar Moment*. Foreign Affairs, Winter 1990/91.[online], 1990 [cit. 2021-15-07], dostupné z: <https://www.foreignaffairs.com/articles/1990-01-01/unipolar-moment>.
- Krauthamer, Ch.: *The Unipolar Moment Revisited*. The National Interest, Winter 2002/2003, s. 5-18.[online], 2002 [cit. 2021-16-07], dostupné z: https://is.muni.cz/el/1423/jaro2017/BSS185/um/Week_10_Krauthammer_The_Unipolar_Moment_Revisited.pdf.
- Kurfürst, J.: *Ruský svět a neoeurasianismus: dvě strany jedné mince*, In: Mezinárodní vztahy, vol. 3/2017 s. 23-46. ISSN 0323-1844.
- Mack, A.: *Why Big Nations Lose Small Wars: The Politics of Asymmetric Conflict*. In: World Politics, vol. 27/2, p. 175-199, 1975, ISSN 1086-3338.
- Mackinder, J., H.: *The Geographical Pivot of History*, In: The Geographical Journal, vol. 23/4, p. 298-321, 1904. ISSN 1475-4959.
- Machiavelli, N.: *Vladař*. Praha, Argo 2012, ISBN 978-80-257-0736-4.

- Marek, J.: *Dějiny Afghánistánu*, Praha, NLN 2006, ISBN 80-7106-445-9.
- Marshall, T.: *V zajetí geografie, Jak lze pomocí deseti map pochopit světovou politiku*. Rybka publishers, Praha 2018, ISBN 978-80-87950-49-4.
- Marshall, T.: *The Power of Geography: Ten Maps That Reveals the Future of Our World*, Elliot a Thompson Limited, 2021, ISBN 978-17-839-6595-3.
- Mastný, V.: *Studená válka a sovětský pocit nejistoty 1947-1953*. Aurora, Praha 2002, ISBN 80-7299-049-7.
- McNamara, R.-Van Den Mark, B.: *In Retrospect: The Tragedy and Lessons of Vietnam*. New York, Times Book 1995, ISBN 978-07-1267-682-3.
- Mead, W.R.: *The Jacksonian Tradition. National Interest*, Winter 1999/2000, ISBN 978-13-1525-515-6.
- Mead, W. R.: *The Jacksonian Revolt. American Populism and The Liberal Order*, Foreign Affairs 2017/2, s. 2-7, [online]. 2017 [cit. 2021-14-07], dostupné z: https://is.muni.cz/el/1423/jaro2018/BSS487/um/5.4-2_Mead_Jacksonian_Revolt_Foreign_Affairs.pdf.
- Mead, W.R.: *Special Providence: American Foreign Policy and how it Changed the World*. New York Alfred A. Knopf, 2002 ISBN 978-04-1593-536-4.
- Mearsheimer, J.: *The Tragedy of Great Power Politics*. New York. W. Northon 2001, ISBN 978-03-9302-025-0.
- Moravcsik, A.: *Liberalism and International Relations Theory. Working paper*, Harvard University, 1992, [online]. 1992 [cit. 10-07-2021]. dostupné z: https://www.princeton.edu/~amoravcs/library/liberalism_working.pdf.
- Morgenthau, H.: *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace*. Boston, MacGraw-Hill 1993, ISBN 978-00-7043-306-9.
- Moyar, M.: *Phoenix and the Birds of Prey: Counterinsurgency and Counterterrorism in Vietnam*, Lincoln, University of Nebraska Press, 1997, ISBN 978-08-0321-602-0.
- Nálevka, V.: *Koncert velmocí: Mezinárodní vztahy v letech 1971-1914*, Praha Triton, 2006, ISBN 80-7254-763-1.

Nálevka, V.: *Horké krize studené války*, Praha, Vyšehrad 2010, ISBN 978-80-7429-011-4.

NATO: *The North Atlantic Treaty, Washington D.C., April, 04, 1949*, online [cit- 2021-06-30], dostupné z: www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=en.

New American Century: *Open Letter to President Clinton*. [online]. 1998. [cit. 2019-28-07] dostupné z:

<https://web.archive.org/web/20131021171040/http://www.newamericancentury.org/iraqclintonletter.htm>

New York Times: *Bombing Iraq isn't Enough*. Kristol, William-Kagan, Robert. [online]. 1998 [cit. 2019-25-07]. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/1998/01/30/opinion/bombing-iraq-isn-t-enough.html>.

Nye, J.: *Soft Power: the means to success in world politics*. New York, Public Affairs 2004, ISBN 978-15-8648-225-1.

Nye, J., 2008. *Smart Power and the "War on Terror"*. Asia-Pac. Rev. Vol. 15, p.1–8. ISSN 1343-9006.

Parchomenko W: *The State of Russia's Armed Forces and Military Reform Parameters: The U.S. Army Senior Professional Journal*, 2010, 98-110, ISSN 0031-1723

Pokalova E: *Chechnya's Terrorist Network: The Evolution of Terrorism in Russia's North Caucasus*. Praeger, 2015, ss.97-99, ISBN 978-1-44083-154-6

Raděj, T.: *Irácké povstání v letech 2003-2009*. Praha, IIR 2010, ISBN 978-80-86506-91-3.

Rousseau, J.J.: *O společenské smlouvě neboli, O zásadách státního práva*. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2002, ISBN 80-86473-10-4.

Rosenau, J.N.: *Turbulence in World Politics: A Theory of Change and Continuity*, Princeton University Press 1990, ISBN 978-06-9102-308-3.

Rumsfeld, D.: *Pentagon News Conference 18/10/2001*. [online]. 2001 [2021-17-07], dostupné z: <https://www.washingtonpost.com/gdpr->

consent/?next_url=https%3a%2f%2fwww.washingtonpost.com%2fwp-srv%2fnation%2fspecials%2fattacked%2findex_transcripts.html.

Říchová, B.: *Úvod do současné politologie. Srovnávací analýza demokratických politických systému*. Praha, Portál 2002, ISBN 978-80-7367-348-2.

Sakwa, R. *New Cold War or Twenty years crisis?* Vol 84/2, 2008, s. 241-267, In: *International Affairs*, ISSN 1486-2346.

Smith, M.: *Russia and NATO since 1991. From Cold War through cold peace to partnership?* New York, 2006, ISBN 978-04-1536-300-6.

Sobek, D.: *The Causes of War*, New York, Palgrave Macmilan 1988, ISBN 978-03-3346-215-7.

Sofaer, A. D.: *On the Necessity of Pre-emption*, *European Journal of International Law*. 2003, vol. 14, no.2 p. 209-226, ISSN1464-3596.

Souleimanov, E.: *Konflikt v Čečensku. Minulost, současnost a perspektivy*. Slon, Praha 2011, ISBN 978-80-7419-066-7.

Souleimanov, E. (edd.): *Terorismus. Pokus o porozumění*. Slon, Praha 2010, ISBN 978-80-7419-038-4.

Švankmajer, M. a kol.: *Dějiny Ruska*. NLN, Praha 2003, ISBN 978-80-7422-324-2.

Tindall, G. B. a kol.: *Dějiny USA*, LN, Praha 1994, ISBN 978-80-7106-088-8.

Tsygankov, A.: *Russia's Foreign Policy: Change and Continuity in National History*. Rowman and Littlefield 2013, ISBN 978-14-4222-001-0.

Tsygankov, A.: *Finding a Civilisation Idea: "West", „Eurasia“, and „Euro-East“ in Russian Foreign Policy*, In: *Geopolitics*, 2007/3, s. 375-399. ISSN 1465-0045. [online]. 2007 [cit-2021-14-07]. dostupné z: https://www.researchgate.net/profile/Andrei-Tsygankov/publication/233245112_Finding_a_Civilisational_Idea_West_Eurasia_and_Euro-East_in_Russia's_Foreign_Policy/links/5b9be92c92851ca9ed0a9536/Finding-a-Civilisational-Idea-West-Eurasia-and-Euro-East-in-Russias-Foreign-Policy.pdf.

Tsygankov, A.: *Mastering Space in Eurasia. Russia's eopolitical thinking after the Soviet break-up*. *Communist and Past-Comunist Studies*, 2003, s. 101-127. ISSN 1873-6920. [online]. 2016 [cit. 2021-12-07]. dostupné z:

https://is.muni.cz/do/fss/57816/40125114/Tsygankov__A._Mastering_Space_Euroasia_Comm.Studies_36_2003.pdf.

Tyler, E., P.: *U.S. Strategic Plan Calls for Insuring no Rivals Develop*, New York Times 8.3. 1992, [online] 1992, [cit. 2021-06-11], dostupné z: <https://www.nytimes.com/1992/03/08/world/us-strategy-plan-calls-for-insuring-no-rivals-develop.html>.

Van, Evera S. *Guide to Methods for Students of Political Science*, London, Cornell University Press 1997, ISBN-13 978-0-8014-8457-5.

Walt, S.: *The origin of Aliances*, New York 1987, ISBN 978-08-0142-054-2.

Walt, S.: *Taming American Power. The Global Response to U.S. primacy*. W.W. Norton and Company. New York 2005, ISBN 978-03-9305-203-9.

Waltz K.: *Realism and International Politics*, Taylor and Francis, VB 2008, ISBN 978-04-1595-478-5.

Waltz, K.: *Theory of international politics*. New York, MacGraw-Hill 1979, ISBN 978-00-7554-852-2.

Wendt, A.: *Anarchy Is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics*. In: *International Organization* 46 (2), 1992, s. 391-425, ISSN 1531-5088. [online]. 1992 [cit. 2021-14-07]. dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/227392580_Anarchy_is_What_States_Make_of_It_The_Social_Construction_of_Power_Politics/link/5783e3f108ae37d3af6c1303/download.

White, St.: *Understanding Russian Politics*. Cambridge 2011, ISBN 978-05-2168-861-1.

Zakaria, F.: *The Post American World*. New York, W. Northon 2008, ISBN 978-03-9306-235-9.

Zubov, I. a kol.: *Dějiny Ruska II. Díl 1939-2007*, Praha, Argo 2015, ISBN 978-80-257-0964-1.

Washington Post: *A „Great Victory“ for Iraq*. Kristol, William-Kagan, Robert. [online]. 1998 [cit. 2019-25-07]. Dostupné z: <https://www.centerforsecuritypolicy.org/1998/02/26/a-great-victory-for-iraq-2/>.

Projevy

Bush, W., G.: *Statement by the President in His Address to the Nation*. [online]. 2001. [cit. 2020-05-05]. dostupné z: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/09/20010911-16.html>. nebo z: <https://www.youtube.com/watch?v=rGwxw4tUzlo> [cit. 2020-05-05].

Bush, W., G.: *President Bush Outlines Iraqi Threat*. [online]. 2002 a [cit. 2019-24-07]. dostupné z: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/10/20021007-8.html>. nebo z: <https://www.youtube.com/watch?v=iusLiSEsTOk> [cit. 2020-05-05].

Bush, W., G.: *President Bush Delivers Graduation Speech at West Point*. [online]. 2002 b [cit. 2019-24-07]. dostupné z: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/06/20020601-3.html>. nebo z: <https://www.youtube.com/watch?v=7Dr8Lxa10SI> [cit. 2020-05-05].

Bush, W., G.: *President Delivers State of the Union Address*. [online]. 2002 c [cit. 2019-25-07]. dostupné z: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/01/20020129-11.html>. nebo z: <https://www.youtube.com/watch?v=OzLDITAgYJc> [cit. 2020-04-08].

Bush, W., G.: *President Inaugural speech 2005*. [online]. 2005 [cit. 2021-17-07]. dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=NgLI6VcfRO4>.

Rumsfeld, D.: *Press Conference, by US Secretary of Defense Donald Rumsfeld*. [online]. 2002 [cit. 2020-05-05]. dostupné z: <https://www.nato.int/docu/speech/2002/s020606g.htm>.

Rumsfeld, D.: *Speech in New York, 27. 5. 2003*. [online]. 2003 [cit. 2021-15-07]. dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2003/may/28/iraq.iran>.

Putin, V. V.: *Russian President Statement, The Kremlin, Moscow 24/9/2001*. [online] 2001 [cit. 2019-10-10]. dostupné z: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/40075>.

Putin, V. V.: *Statement on Iraq at Kremlin Meeting, The Kremlin, Moscow 20/03/2003*. [online] 2003 [cit. 2019-10-10] dostupné z: <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/21942>.

Rezoluce OSN

Rezoluce OSN 1371: *The Situation in The Former Yugoslav republic of Macedonia*. [online]. 2001 a. [cit. 2020-06-03] dostupné z: <http://unscr.com/en/resolutions/1371>.

Rezoluce OSN 1373: *Threats to International Peace and Security Caused by Terrorists Acts*. [online] 2001 b. [cit. 2020-06-03] dostupné z: <http://unscr.com/en/resolutions/1373>.

Doktrinální dokumenty:

USA

DPG 1992.[online]. 1992. [cit. 2019-10-07]. dostupné z: <https://www.archives.gov/files/declassification/iscap/pdf/2008-003-docs1-12.pdf>.

NSCWMD 2002.[online]. 2002.[cit. 2019-14-07]. dostupné z: <https://fas.org/irp/offdocs/nspd/nspd-wmd.pdf>.

NSS 2002. [online].2002.[cit. 2019-23-07]. dostupné z: <http://nssarchive.us/national-security-strategy-2002/>.

NSVI 2005. [online]. 2005. [cit. 2019-25-07]. dostupné z: https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/infocus/iraq/iraq_strategy_nov2005.html.

NMSP-WOT 2006. [online]. 2006 [cit. 2020-11-12]. dostupné z: <https://archive.defense.gov/pubs/pdfs/2006-01-25-Strategic-Plan.pdf>.

NSS 2006. [online]. 2006. [cit. 2019-27-07]. dostupné z: <https://www.comw.org/qdr/fulltext/nss2006.pdf>.

NDS 2008.[online]. 2008. [cit. 2019-29-07]. dostupné z: <https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/2008NationalDefenseStrategy.pdf>.

Důvodové zprávy

IWMD 2002 [online]. 2002 [cit. 2019-20-07]. dostupné z: https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0005479946.pdf.

The 9/11 Commission Report: Final Report of the National Commission on Terrorists Attacks Upon the United States. National Commission on Terrorists Attacks, Cosimo 2010, ISBN 978-1-61640-219-8. [online]. 2010 [cit. 2020-11-12]. dostupné z: https://books.google.cz/books?id=TjKODEaahVQC&pg=PP1&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false.

Ruská federace

VD 2000. [online]. 2000 [cit. 2019-09-10]. dostupné z: http://www.ng.ru/politics/2000-04-22/5_doktrina.html.

KNB 2000. [online]. 2000 [cit. 2019-23-09]. dostupné z: <http://kremlin.ru/acts/bank/14927/page/2>.

KVP 2000.[online]. 2000 [cit. 2019-03-10]. dostupné z: <http://kremlin.ru/acts/news/785>.

AZ 2003.[online]. 2003[cit. 2019-19-10]. dostupné z: <http://www.nril.ra/rarticles/article5005.shtml>.

OVP 2007. [online]. 2007 [cit. 2019-03-11]. dostupné z: http://www.intelros.ru/strategy/gos_rf/316-obzor_vneshnejj_politiki__podgotovlennyjj_ministerstvom_inostrannykh_del_rossii.html.

ČR

Bezpečnostní strategie 2001. [online]. 2001 [cit-2021-10-11]. dostupné z: <https://www.mocr.army.cz/images/Bilakniha/CSD/2001%20Bezpecnostni%20strategie%20CR.pdf>.

Bezpečnostní strategie 2003. [online]. 2003 [cit- 2021-11-11]. dostupné z: <https://www.mocr.army.cz/images/Bilakniha/CSD/2003%20Bezpecnostni%20strategie%20CR.pdf>.

Internetové databáze a internetové stránky:

Global Terrorism Database [online]. 2021 [cit.2021-01-15]. dostupné z:
<https://www.start.umd.edu/gtd/>

Russian Forces abroad, [online]. 2021[cit. 2021-06-15]. dostupné z:
<https://www.kommersant.ru/ImagesVlast/Vlast/2003/018/200318-karta76-184.jpg>

Operation Enduring Freedom, Foreign Pledges of Military and Intelligence Support. [online]. 2001. [cit. 2021-06-11]. dostupné z:
<https://www.globalsecurity.org/military/library/report/crs/RL31152.pdf>

www.sofrep.com

9/11 Remembered, [online]. 2001 [cit. 2021-17-07]. dostupné z:
<https://www.youtube.com/watch?v=FWKiJx6jSMk>.

Grafy:

Graf 1

Is.muni.cz, cit. on-line z [05-10-2019], dostupné z:
https://www.google.com/search?q=maslowova+pyramida+p%C5%99%C3%ADklady&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKEwjx7rvVvZj0AhWswQIHHZZFA4wQ_AUoAXoECAEQAw&biw=1366&bih=657&dpr=1#imgrc=L2-27yribrLc0M.

Graf 2

Tvorba autora

Graf 3

World Bank, cit. on-line z [08-12-2019], dostupné z:

<https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.CD?end=2018&locations=US-RU&start=1980>.

Graf. 4

World Bank, cit. on-line z [08-12-2019], dostupné z:

<https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?end=2018&locations=US-RU&start=1980>.

Graf 5

World Bank, cit. on-line z [08-12-2019], dostupné z:

<https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?end=2018&locations=US-RU&start=1980>.

Graf 6

sestaveno dle World Bank

World Bank, cit. on-line z [08-12-2019], dostupné z:

<https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.TOTL.P1?end=2018&locations=US-RU&start=1980>.

Graf 7

sestaveno dle SIPRI Year book/ FAS/ Defensenews

SIPRI, cit. on-line z [10-12-2019], dostupné z <https://www.sipri.org/yearbook/archive>.

FAS, cit. on-line z [13-12-2019], dostupné z: <https://fas.org/issues/nuclear-weapons/status-world-nuclear-forces/>.

Defencenews, cit. on-line z [11-11-2019] dostupné z

<https://www.defensenews.com/global/2019/06/16/heres-how-many-nuclear-warheads-exist-and-which-countries-own-them/>.